كوبرای عەزیمی
1925 - 2020ی زایینی

مانای ژیانم

بیرەوەریی ژنێک لە دەورانی کۆماری کوردستاندا

ئامادەکردنی:
سیمینی ئیفتخاری

منتدى إقراء الثقافي

مانای ژیانم؟

نووسینی: کوبرای عەزیمی
١٩٢٥ - ٢٠٢٠ی زایینی

لە بڵاوکراوەکانی ماڵی وەفایی
ناونیشان: هەولێر/ فولکەی زراعە/ نێو پارکی وەفایی
07504566276

ناوی کتێب: مانای ژیانم
نووسین: کوبرای عەزیمی
ئامادەکردنی: سیمینی ئیفتخاری
گرافیک و دیزاین: ئامەد
سەرپەرشتیاری چاپ: ڕێبین فەتاح
تیراژ: 1000 دانە
نرخ: 6000 دینار

لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەرتووکخانە گشتییەکان/ هەرێمی کوردستان،
ژمارەی سپاردنی (1184)ساڵی 2024ی پێ دراوە.

ڕۆژگار هاڕیومی وەک ئەسپۆنی ورد
هێز و توانای لێ بڕیوم دەردەکورد
هێمن

ناوەڕۆک

سوپاس و پێزانین

لێرەدا بە پێویستی دەزانم سوپاسی ئەو بەڕێزانە بکەم کە بە جۆرێک لە جۆرەکان لە ئامادەکردنی ئەم کتێبەدا یارمەتیان دام، بە تایبەتی کچە پوری هێژام سۆهەیلای قادری بۆ پێدا چوونەوەی بە سەر نووسینەکەدا، هەر وەها سوپاسی هاوسەری بەڕێزم سەرداری سدیق ئەفەندی دەکەم کە ئەرکی ئێدیتی نووسینەکەی گرتە ئەستۆ.

پێشەکی

دایکم، یای کوبرای عەزیمی، تەمەنێکی دوور و درێژ، یان بە وتەی خۆماڵی، تەمەنێکی پڕبارو جوانی گوزەراند. لەوەتی وەبیرم دێ، دایکم مروڤێکی پڕکارو پڕ لە بەرنامە و پرۆژە بووە، ئەوەندەی توانیبێتی کاتی بەفێرۆ نەداوە، هەر خەریکی نووسین و خوێندنەوە و خۆ پێگەیاندن بوو. دەم دیت چۆن هەر خەریکی نووسینە و زۆر بە وردی لێرە و لە وێ یادەوەریەکانی دەنووسێتەوە. بەڵام کاتێک دەفتەرەکانی پڕ دەبوونەوە وەلای دەنان و ئیدی باسی لێنەدەکردن.

ماوەیەک پاش کۆچی دوایی دایکم، لە مانگی ئاپریلی ساڵی٢٠٢٠ی زایینیدا، دەستم کرد بە خوێندنەوەی یادەوەریەکانی وهاتمە سەر ئەو بیرەی کە بڵاویان کەمەوە لەبەر ئەوەی دڵنیام کە چەند تایبەتمەندیەکیان هەیە کە گرینیەکی سەرەکی بە نووسینەکانی دەدەن. بێجەگە لە وەش، دڵنیام کە دایکم بە وەی رازیە کە نووسراوەکانی بڵاوببنەوە بە تایبەت کە جێگا جێگا، لێرە و لەوێ، رووی لە خۆینەر کردوە و ئەوی بە شایەد گرتوە.

یەک لەو تایبەتمەندیانە ئەوەیە کە دەر بارەی دەورانی کۆماری کوردستانە. ئەوەندەی ئەمن ئاگادارىم، هیچکام لە ژنە خوێندەوارەکانی ئەو دەورانە نووسراوەیەکی وایان بۆ بە جێ نەهێشتوین چونکە بە گشتی بیرەوەریەکانی ئەو سەردەمە هی پیاوانن. بۆ یەکەم جار خوێنەر دەتوانێ لە روانگەی ژنێکەوە کە خۆی لە رووداوەکاندا بەشدار بوە لێیان بڕوانێ.

تایبەتمەندیەکی دیکە دەربڕینی بیرو رایە دەربارەی ژن و جێگەی ئەوە لەو کۆمەلگایەدا. دایکم لە مەسەلە کۆمەڵایەتییەکاندا چالاک بوە و بە وردی باسی کارو تێکۆشان وهەستی ژنانی لەو دەورانەدا کردوە. چەندین وتاریشی لە و بارەوە نووسیوە کە لە گۆڤاری "کوردستان" ی سەردەمی کۆماردا بڵاو کراونەتەوە. لە هێندێکیاندا کەم و کورتی و ئاکارە زەقەکانی نێو کۆمەڵگای ئەوسەردەمەی خستۆتە بەرچاو و لێیاندواوە. دەگێرێتەوە کە چۆن دایک و باب رێیان لە خوێندنی کچەکانیان گرتوە. "... ئەو کچە نەوجەوانانەی خۆیان بەدبەخت و بێسەواد دەکەن دەڵێن رۆڵە جووتی گۆرەوی بچنە یا کڵاوی بدروو یا خێر دەڵێن ئەمن کچی حلام بۆ

مەدرەسە نابەم بێ ئەدەب دەبێ" رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٢٧ دووشەمە ٥ی خاکەلێوەی ١٣٢٥، ٢٥ی مارسی ١٩٤٦. بە چاوێکی رەخنەگرانەوە روانیوێتیە دیاریدە خراپەکانی داب و نەریتی کوردەواری و بە مەبەستی پێش خستنی کۆمەڵگا ویستوویەتی کەم و کوڕیەکان بخاتە بەرچاو تا ئەوانەی بەرپرس و لێزانن هەوڵی چارەسەر کردنیان بدەن.

دایکم ئەندامی یەکێتی یایان بوە ولەوێدا رۆڵێکی بەرچاوی هەبوە. لەنووسینەکەیدا باس لە پەیوەندیەکان و باردۆخی ژن لە کۆمەڵگای کوردەواری دەکا. بە چاکی بۆمان دەردەکەوێ کە ژن رۆڵ و جێگەیەکی دیاریکراوی لە کۆمەڵگادا نەبوە. رێز و پایەی ژن بە هۆی خۆیەوە نەبوە، بەڵکو پێش مێرد کردن بە هۆی بابیەوە و دوای مێرد کردنیشی بە هۆی مێردەکەیەوە بوە. "هومێدوارم کەچی دی ژن و کچی ئێمەش لە حقووقی ئیجتمائی بێ بەش نەبن." تەربیەت لە باوەش دایکدا، رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٣٦ دووشەمە ٢٨ی خاکەلێوەی ١٣٢٥، ١٧ی ئاپریلی١٩٤٦. بەڵام بۆخوی چونکە بڕوای بە یەکسانی نێوان ژن و پیاو هەبوە هەمیشە ویستویەتی وەک ژنێک رێزی لێ بگیرێ نەک وەک کچ و ژنی فلان کەس. ئەوەشی بە کردەوە سەلماندوە. کە باس لە رێکخراوی ژنان دەکا هەندێک جار بە نێوی یەکێتی یایان و هەندێک جاریش بە حێزبی یایان یاخود حیزبی ژنان ناوی بردوە. بۆم روون نەبۆتەوە کە ئایا ناوی رێکخراوەکە یەکێتی یایان، حیزبی یایان یان حێزبی ژنان بووە.

دایکم لە یەکەم ژنە مامۆستاکانی سەردەمی کۆماربوە. وەکوو مامۆستایەکی پەروەردەکار ئەرکی سەر شانی بە جێ گەیاندوە. زۆر بە پەرۆش بوە کە بە رێگایەکی ساخڵەم قوتابییەکانی پەروەردە بکات. بۆ لەناو بردنی نەخوێندەواری هەوڵی بێ وچانی داوە چونکە پێیوابوە کە چارەسەر کردنی کێشەی کورد بەستراوەتەوە بە پلەی خوێندەواری کۆمەڵگاکەمان، هەروەها پێیوابوە کە نەتەوەی کورد بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی پێویستی بە فێر بوون و پێشکەوتن لە باری زانستیەوە هەیە. لە وتاری "جێژنە و شایی و شیرنی خۆری لە لای ژنانی شاری شنۆ بە بۆنەی سەربەخۆیی کوردستان" کە لە رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٣٨، ٢ی بانەمەڕی ١٣٢٥ بەرانبەر بە ٢٣ی ئاپریلی ١٩٤٦دا بڵاو کراوەتەوە دەنووسێ:

"فەرهەنگ روحی بەشەرە و مایەی سەرکەوتنی میللەت و نیشتمانە...". بە تایبەت لەو کاتەدا کە خوێندن لە فارسییەوە کراوە بە کوردی، بۆ خۆ فێرکردنی کوردی بە جیدی تێکۆشاوە تا بتوانێ کەڵک بە قوتابییەکانی بگەیەنێ.

بەشێکی تری سەرنج راکێش، لایەنی کۆمەڵناسی و ئێتنۆلۆگی و بیری وجودی ئەو نووسراوەیە. دایکم لە منداڵی خۆی هەتا دو ساڵ پێش ئەوەی کۆچی دوایی بکا بە وردی باسی کومەلگای کوردی وشێوە ژیانی کۆمەڵگا دەکات. لە بیناسازی خانووبەرەکان بگرە هەتا جل و بەرگ و خواردن وکارو پیشەی خەلک وبژیوی ژیان و را و نەریتی کۆمەڵایەتی. لە نووسینەکەی دایکمدا بۆمان دەردەکەوێ کە خاوەنی بیرێکی وجودیە. بە درێژایی ژیانی ئەم پرسیارانەی لە خۆی کردوە : "من کێم؟ لە کوێوە هاتوم؟ مانای من چییە؟ بۆ چی هاتومە سەر ئەو دنیایە و بۆ چی دەژیم؟". بە بیر و کردەوە لە ژیانیدا هەوڵی دۆزێتەوەی وەڵامی بۆ پرسیارەکانی داوە.

دایکم مرۆڤێکی خۆ راگرو کۆڵنەدەر بوە. پێموایە بەسەرهاتی تاکەکانی کورد وەک نەتەوەیەکی ژێردەست، تا رادەیەک لە یەک بچن چونکە ژیانی هەموویان پڕ لە مەترسی، زیندان، شەڕ، کوژران، تێکۆشان وکۆڵنەدانە. وەک زۆربەی خەڵک، ژیانی دایکیشم تێکەڵاوێکە لە خۆشی و ناخۆشی وپڕ لە سەروخوار. بەڵام شتێکی کە زۆر سەرنج راکێشە، خۆڕاگری و کۆڵ نەدانی ئەوە لە کۆمەڵگایەکی پیاووەجاخیدا، بۆیە بەردەوام بەرانبەر بە گشت یاسا و رێسا کۆمەڵایەتیانە راوەستاوە، هی کۆمەڵگای کوردەواری بە تایبەتی و هی ئێران بە گشتی. هەڵوێستی حکومەتی ئێران و شۆڤۆنیسمی فارس بەرانبەر بە کورد، نابەرابەری نێوان ژن و پیاو، جیاوازی نێوان دەوڵەمەند وهەژار، هیچیان نەیانتوانیوە چۆکی پێ دابدەن. بە درێژایی ژیانی هەمیشە پشتی راستیی گرتووە تەنانەت ئەگەر بە زیانی خۆشی تەواو بووبێ. قەت سەری بۆ کەس دانەنواندوە و لە تێکۆشان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی سوور و بەردەوام بوە.

دایکم نان پەیداکەری ماڵێ بوە. هەر لە سەرەتای لاوێتیەوە، دوای کۆچی دوایی بابی، باری گوزەرانی ماڵێی گرتۆتە ئەستۆ وبۆتە پشت و پەنا بۆ دایک و دوو خوشکی لە خۆی بچوکتر. ئەو ئەرکانەش لە کۆمەڵگای گەشە نەکردووی ئەوکاتی کوردستاندا بۆ ژن کارێکی ئاسان نەبوە. کچێکی لاوی بێ باب کە لە دەرەوەی ماڵ

کار بکات نە ک هەر باو نەبووە، بەڵکو بە چاوێکی سووکیش چاوی لێکراوە. لە کاتێکدا کە دایکم گیرۆدەی خەمی نەمانی بابێتی، تووشی چەند رووداوی تاڵی دیکە دەبێ، ئەوانەش وای لێدەکەن کە بە تەنیا لە چەند لاوە بەرەنگاری کۆمەڵگا بێتەوەو پارێزگاری لە کەرامەتی خۆی بکا.

دایکم رای تایبەتی خۆی لە سەر حکومەتی ئاخوندەکانی ئێران هەبوە و بە راشکاوی و بە بێ ترس باسی ئەوەی دەکا کە چۆن کار بە دەستانی ئەو حکومەتە هەر لە سەرەتاوە دەست بە کوشتاری کورد و وێرانکردنی کوردستان دەکەن. دەگێڕێتەوە کە حکومەتی خوێنمژی مەلایان چۆن هەنگاو بە هەنگاو کوردستان دەشێوێنن و کاوڵ دەکەن، کۆمەڵکوژی دەکەن و خوێنی خەڵک دەڕژێنن. بۆمان دەگێڕێتەوە کە لەو گێژاوەدا چی بەسەر هاتوە. لە درێژەی نووسینەکەیدا دەردەکەوی کە چۆن ئەرکی خۆی وەک ژنێک، دایکێک، هاوسەرو مرۆڤێکی بەرپرس و کورد خۆشەویست بە جێ هێناوە.

هەستی برینداربووی دایکم، هەستی دایکەکانی تریشە. سەرەڕای ئەوەی کە هەستەکانی زۆر دڵتەزێنن وەلێ بە جوانی و رێک و پێکی دەریان دەبڕێ و باسی هەستی دایکێک دەکا کە جگەرگۆشەکەی دەکوژن. هەستی دایکێک کە رێگەی پێ نادەن تەنانەت چاوی بە ئازیزەکەی لە بەندیخانە بکەوێ. دەزانێ کە ئەوە تەنیا هەستی ئەو نییە، بەڵکو هەستی هەزاران هەزار دایک و باب و منداڵ و خۆشک و برایە کە ئەو، سەرەڕای ئەو هەموو ئازار و رەنجە، توانیوێتی بیخاتە سەر کاغەز.

کاتێک کە سارمی کوڕە بیست وچوار ساڵەکەی دەگیرێ و دوایش لە سێدارە دەدرێ، ئەو دایکە چۆکی بۆ حکومەتی مەلا فاشیستەکان دانادا و لەگەڵ ئەو هەموو رووداوە تاڵ و دڵتەزێنانە سەری بڵیند رادەگرێ و ئەوەندەی بۆی دەکرێ بەرانبەر بە دوژمنی گەلەکەی رادەوەستێ.

لە نووسینەکانی دایکم وا دەر دەکەوێ کە دوای ماوەیەک ژیان لە سوید دەست دەکا بە نووسینی یادەوەریەکانی. بۆ ئەو کارەش پشتی بە زەێنی خۆی بەستوە، بۆیە هێندێ جار ئەو رووداوانەی لە بیری ماوە باسی کردون یان بە کورتی باسی کردون. هەندێ رووداویش کە باسی لێنەکردون دیارە بیری چوونەوە. هەروەک خۆی بۆمان باس دەکا لە کاتی لاوێتیدا بە تایبەتی لە سەردەمی کۆماری کوردستان

دا ڕۆژانە ڕووداوەکانی نووسیونەوە بەڵام بەداخەوە لە کاتی ڕوخانی کۆماردا ناچار دەبێ هەموان لەنێو بەرێ.

دایکم زۆربەی بیرەوەریەکانی بە کوردی نووسیون و ناو بە ناو فارسی بە کار هێناوە کە من لە کاتی ئامادە کردنیدا بە بێ دەستکاری وەرمگێڕاونەتە سەر کوردی و هەوڵم داوە ستایلی نووسینەکەی خۆی بپارێزم. دەبێ ئاماژە بە ئەوەش بکەم کە بۆ ئەوەی سەر لە خوێنەر تێک نەدەم مێژووی زۆربەی ڕووداوەکان کە دایکم بە هەتاوی نووسیبوونی کردوومنە زایینی. هەر وەها زمانی ستانداردی کوردیم هەڵبژاردوە بۆ ئەوەی زۆرینەی کورد بتوانن کەڵکی لێ وەرگرن. لەو شوێنانەش کە ئاخافتنی ڕاستەوڕاستن و بە فارسین لەناو پەراوێزدا کردومنەتە کوردی.

بۆ ناوی ئەم کتێبە چەند وشەیەک هاتنە مێشکم و لەگەڵ براکانم و سەرداری هاوسەرم راوێژم کرد و لە ئەنجامدا "مانای ژیانم؟" بۆ هەڵبژارد چونکە لەگەڵ شێوە بیر کردنەوەی دایکم باش دەگونجا کە تا دوا هەناسەکانی بیری لە مانای ژیانی دەکردەوە.

کاتێک کە خەریکی کۆ کردنەوە و ئامادە کردنی نووسینەکان بووم، ئەوەندەی دیکە سەرسامی گەورەیی ئەو ژنە چالاک و لە خۆبوردوە بووم وتەنیا کارێکی لە دەستم دەهات ئەوەبوو کە سەری ڕێزی بۆ دانەوێنم.

ئامادە کردنی ئەم نووسینە زۆری خایاند وتوولی کێشا. ئەوەی ڕاستی بێ هێندێ جاردەبوو وچانێک بدەم و لێیگەڕێم چونکە بەسەرهاتەکانی دایکم هێندە دلتەزێن و پڕلە ئێش و ئازار بوون کە نەمدەتوانی بە شێوەیەکی بابەتیانە ڕوو بە ڕوویان ببمەوە. وەکوو کچی ئەو دایکە وخووشکی سارم، دەرد و ئازاری منیش زۆر گەورە بوو. بیرەوەریەکانی دایکم پاش ئەوەی خومێنی دەستەڵاتی گرتە دەست، واتە لە ساڵی ١٩٧٩ بەولاوە، بەشێکن لە ژیان ولە بە سەر هاتەکانی خۆشم. قەلەمی دایکم دەیتوانی قەلەمی من و هەزاران دایک وخووشکی وەکوو من بێ کە خۆشەویستێک، یان چەندین خۆشەویستیان،دژ بە ڕژیمی فاشیستی ئێران لە دەست داوە. یادی هەموویان بەرز و بەڕێز بێت.

ئێمە لە بیرمان ناچێ وفەرامۆشی ناکەین. باوەرمان بە سەرکەوتنی شۆڕشی گەلان بۆ ئازادی هەیە و دەزانین کە هیچ دیکتاتۆرو داگیرکەرێک هەتا سەر نامێنێ.

سیمینی ئیفتخاری
ستۆکهۆلم، مای ٢٠٢٣

کورتە باسێکی بنەماڵەکەم

تازە پایز رەشماڵی خۆی چەقانـدبوو، گەڵای داران زەرد هەڵگەڕابـوون و رەنگـی پایزیان لـێ نیشـتبوو. هێنـدێکیان وەریبـوون و هێنـدێکیش هێشـتا بە دارەکـانەوە مابوون و بە ئاهەنگی با بە لار و لەنجە خۆیان دەجووڵاندەوە. رەنگە زەرد و سوور و هەمە رەنگەکەیـان لە تـابلۆیەکی جـوان دەچـوو کە نیگارکێشـێکی بە ئەزمـوون کێشابێتی.

لەگەڵ ئەو هەموو جوانیەی سروشتەدا ئەمـن شـەوی رابـردوو خەو بە چـاوم دا نەهـاتبوو. فکـر و خەیـاڵات سـەریان لێـدابووم و هەر بیـرم لە نەخۆشـی بـابم دەکردەوە. بیرم دەکردەوە داخـوا نەشـتەرگەریەکەی بە باشـی تێپـەر دەبـێ. بڵێـی ماوەیەکی زۆر بخـایەنێ. داخـوا زوو چـاک دەبێـتەوە و زۆر پرسـیاری تـری جـۆراو جۆری لەوبابەتە. شێوەی بابم دەهاتە بەرچاوم، گریانم دەهـات و قـوتم دەداوە نە بـادا بە دەنگــی گریــانم ئەوانــی دیــکە وەخەبەر بهێــنم. بەرەبەری بەیــانی لە مانـدوویەتی چـاوم لە سـەر یەک دانـا و خەوم لـێکەوت بەڵام زۆری پێنەچـوو بە دەنگی گریانی خۆم لە خەو راپەڕیم. خەونێکـی نـاخۆش و ئـاڵۆزم دەدیـت، ئێسـتا خەونەکەم وەبیر نایەتەوە و نازانم چ بوو. ژانە سەرێکی خراپم هەبوو. لە جێگاکەم هاتمە دەرێ و خڕم کردەوە، قەدم کردن و لە نێـو جـاجمم پێچـان. پـاش دەسـتنوێژ هەڵگرتن، نوێژی بەیانیم کرد و چا و سەماوەرم ساز کرد، ئیستکانە چایەکم پێدا کرد و پارۆنانێکم هەڵگرت و بە پەنیرکردم بە بابۆڵە کە بیخـۆم، بەڵام ئیشـتیام نەبـوو و هەرچی کردم هیچم لە گەرو نەچووە خوارێ. هەستام خۆم سـاز کـرد و چـوومەوە سەر کار.

١٩ی ئۆکتـۆبری ١٩٤٣ی زایینـی، نزیـک نـوێژی نیـوەڕۆ، خۆرەتـاوێکی کەم تـین هەڵاتبوو. کزە بایەکی ساردی پایزی ئەوەندەی تر گەرمـاکەی بـێ هێـز کردبـوو. لە بەیانی زووەوە لە سەر کاربووم. کاژێری دوازدە دوا زەنگ لێدرا، کـاتی پشـوودان و خواردنی نـانی نیـوەڕۆ بـوو. قوتابییەکـان خۆیـان پێچـاوە و بەرەو مـاڵ چـوونەوە. پۆلەکە چۆل بوو و ئەمنیش بە پەلە پەل و نیگەرانـی بەرەو مـاڵ وەڕێکەوتـم. هەر لە بەیانییەوە هەسـتێکی ناخۆشـم هەبـوو، لە نـاخی دڵەوە هەسـتم بە نـارەحەتی

دەکرد، دەتگوت لە سەر ئەو دنیایەی نیم. ئەو هەستە ناخۆشە هەر دەهات و پتر پەرەی دەگرت. سەرم کاس ببوو. نازانم چۆن خۆم گەیاندەوە ماڵێ.

کە گەیشتمەوە گەڕەکی خۆمان، وەک جاری جاران نەبوو. خەفەت کۆڵانی داگرتبوو و خەڵکی گەڕەک بە روخسارێکی خەمبارەوە لەنێو کۆڵان کۆ ببوونەوە. سڵاوێکی سەرپێیم لە دراوسێکان کرد و خۆم گەیاندەوە بەر دەرکەی ماڵەکەمان. لە دەرەوە را بە ئاستەم دەنگی گریانم گوێ لێ بوو و هێندەی دی هەستم بە نیگەرانی کرد، بەڵام مرۆڤ هەمیشە جێگەیەک بۆ هیوا دەهێڵێتەوە، منیش نەمدەویست تروسکەی ئەو هیوایە لە دەست بدەم. کە گەیشتمەناوحەوشەوە، چ ببینم، هەموو خێزان، لە ژن و پیاو، لەدەوری یەك خڕ ببوونەوەو دەگریان. هەر کە چاوم پێیان کەوەت تێگەیشتم کە دەبێ کارەساتێکی زۆر ناخۆش رووی دابێت. لە دوورەوە دیار نەبوو لە دەوری چی کۆ بوونەوە. کە گەیشتمە پێشەوە تێگەیشتم ئەوەی نەدەبوایە قەومابا، قەوماوە. تەرمی بابمیان لە سەر تەختێک راکێشابوو و هەموو لە دەوری کۆ ببوونەوە و باوەڕۆیان بوو. ئێستاش وێنەی سەر و سیمای بابم لە بەر چاومە. ئەو دەم و چاوەی هێندە جوان بوو دەتگوت شەبەقی تێدایە، هیچ لە مردوو نەدەچوو. ئێستاش ئەو دیمەنەجوانەی بابم بەکۆت و شەڵواری پاک و خاوێن کە لە سەر تەختێک لە حەوشە درێژ کرابوو لە زەینمدا ماوە.

پێم وابوو ئەو رۆژە یەکێک لەتاڵترین و بە ئازارترین رۆژەکانی ژیانم بوو. خەم و خەفەتی ئە و دنیایە دایگرتبووم. هەموو گیانم ژانی دەکرد. چۆکەکانم بێ هێز ببوون و دەلەرزین. دڵەکوتەم گرتبوو، دەتگوت دڵم توند توند دەکوشن و دای دەڕووشێنن، چاوەکانم رەشکە و پێشکەیان دەکرد. کوڵی گریانم هەستابوو و فرمێسکەکانم وەک بارانی رۆژی سێڵاوەکەی دەهاتنە خوارێ. بەهیچ جۆر پێشی خۆمم پێ نە دەگیرا و ئارام نە دەبوومەوە.

هەستم دەکرد ئەوە کۆتایی رۆژە خۆشەکانی ژیانمە. هەر لەو رۆژەدا بوو تەواوی خەونە خۆشەکانم روخان. ئەو خەونانەی بابم بۆ پێشکەوتنم باسی دەکرد و منیش لە دنیای دەروونی خۆمدا کوت کوت وەک یاری پازڵ وەسەر یەکم خستبوون و داهاتووی خۆم تێدا دیتبوەوە. ئەوەندە لە خەمی خۆمدا خنکابووم جگە لە بابم کەسی دیکەم نەدەدیت. هەموو هۆش و گۆشم لای ئەو بوو، چاوم

تێبڕیبوو و ئاگام لە دەورو بەری خۆم نەمابوو. گوێیەکانم کب ببوون و هیچیان نەدەبیست. هەر ئەوەندەم زانی لەپڕ یەکێک باسکی گرتم و بەرەو ژوورێکی بردم. دیار بوو پیاوێکیان هێنابوو بابم بشوا و کفن و دفن و نوێژی لە سەر بکا.

ئەشێ هەر لە رۆژی ٢٥ی ئاپریلی١٩٢٥ی زایینی، کە بە گریان لە دایک بووم، بۆ ئەم رۆژە تاریکە گریابم. ئەمن کە کوبرای عەزیمیم، کچی عەبدوڵلای عەزیمی و مریمی ئاغائی، لە شاری سابڵاخ، کە ئەمرو پێی دەگوترێ مەهاباد، چاوی پڕ لەگریانم لە نێو ئەو دنیا پان و بەرینەی پڕ لە هەوراز و نشێو کردۆتەوە. برایەکی لە خۆم گەورەترم هەبوو ودوایش بوومە خاوەنی دوو برا و دوو خوشکان. دوو براکانم بەداخەوە هەر بە ساوایی وەک چرایەک هەڵ بوون و زوو کووژانەوە.ماینەوە برای گەورەم، کاک هاشم، خۆم و دوو خوشکی لە من بچووکتر، زارا و عیشرەت.

بابم کوڕی عەبدولعەزیم، کوڕی عەبدولمەجید، کوڕی حاجی رەسووڵ، کوڕی حاجی قەسیم بوو. دایکی بابم، سوڵتان خانم، ژنێکی بەڕێوەبەر و لێهاتو بوو و لە پەروەردە کردنی منداڵەکانیشی زۆر وریا و لێزان بوو. ئەو کاتەی من لەدایك بووم ماڵمان لە دەربەندی حاجی حەسەنیان بە رانبەر بە مەیدانی ئاردی بوە. ئێمە خێزانێکی دیندار بووین، گوزەرانمان باش بوو، کورد وتەنی دەستمان دە گەیشتە دەممان. دایکم کچی سلەمان ئاغا ی تاجر، کوڕی عەلی ئاغای بوو کە لە نێوان کوردستان و چین دا بازرگانی قوماشی ئاوریشمی دەکرد. دایکی دایکیشم، سارا خاتوون، کچی حاجی برایمی مۆزی، دێبۆکری بوو. دایکم کە چاوی کردۆتەوە ماڵیان لە کۆڵانی عەلیاڵی دابوە.

باوکم کوڕی گەورەی ماڵێ بوو، چوار برا و خوشکێکی لە خۆی بچووکتری هەبووە. بە ریز لە گەورەوە بەپێی تەمەن: مامە حەمە ساڵح، مامە حەمە ڕەشید، مامە حەمە رەسووڵ، مامە عەبدولعەزیز و پیرۆز خانم.

بابەگەورەم، میرزا عەزیم، لەگەل دوو براکانی، میرزا مەجید و میرزا قەسیم پێکەوە لەماڵێك دا ژیاون کە سێ بینای تێدا بووە. میرزا مەجید خاوەنی دوو کوڕ (مەحمود و عەلی) و سێ کچ بوو. زارا خانم کە مێرد بە ماڵە حەسەنزادەکان دەکا، توبا خانم مێرد بە میرزا ساڵحی عوسمانی دەکا و روقیا خانمیش دەبێتە بووکی ماڵە

مەرجانی. میرزا قەسیم تەنیا کوڕێکی هەبووە بە نێوی سمایل.

بەڵام وەک دەزانین هیچ شتێک لەم دنیایە دا تا سەر نییە. لەگەڵ هەڵگیرسانی شەڕی جیهانی یەکەم بارودۆخی ئێران بە گشتی و باری کوردستانیش بە تایبەتی کەوتۆتە مەترسیەوە. ئەو دەم عرووس (رووس) لە لایەک و عوسمانیەکان لە لایەکی ترەوە لە سابڵاخ دەستەڵاتیان هەبووە.

وەک بابم بۆی گێڕاومەوە، بابەگەورەم، میرزا عەزیم، لە شەڕی جیهانی یەکەم بە دەستی رووسان کوژراوە. گوایە لە کێشەی نێوان رووس و عوسمانیەکان، خەڵکی سابڵاخ بە هۆی موسوڵمان بوونیان پشتی تورکی عوسمانیان گرتوە. میرزا فەتاحی قازی لە سەر فەتوای حاجی سەید بابە شێخ فەرمانی خەزا یان داوە. خەڵکی سابڵاخیش بە هۆی ئەو فەتوایە یارمەتی هێزی عوسمانیەکانیان داوە و لەشکری رووسیان تێک شکاندوە. بەلام ئەو رووداوە بەم جۆرە کۆتایی نەهاتوە بەڵکو پاشان رووسییەی تێزاری هێزێکی زۆرتر دەنێرێتە سابڵاخ و شەڕەکە توندتر دەبێت و دوای چەند رۆژ شەڕ، رووسەکان سەر دەکەون و سوپای عوسمانی دەشکێنن. عوسمانیەکان ناچار دەبن پاشەکشە بکەن و شار بە جێ بێڵن. جا ئەو جار رووسەکان بەر دەبنە گیانی کورد و هەر پیاوێکیان دەست دەکەوێ دەیکووژن، وەک باس کراوە ئەو پیاوانەیان بردوون بۆ مێشە کورتان و باخەکانی دەوروبەری شار ولە وێ سەریان بە شەمشیر بڕیون و لە چۆمیان خستون. تەرمەکانیشیان سووتاندوون. بە لام ئەوە چەندە ڕاستە نازانم. تەنانەت بەزەییان بە منداڵانیشدا نەهاتۆتەوە. ئەو ژنانەی دەستیشیان کەوتووە لاقەیان کردوون و پاشان بردوویانن بۆ تەورێز و ورمێ و لە بازاڕەکانی وێ فرۆشتوویانن. بەڵام ئەوەی کورد نەبووبێ وازیان لێ هێناوە. گوایە ئەوانەی کورد نەبوون بۆ خۆ پاراستن ئاڵای سپیان لە سەر ماڵەکانیان هەڵ کردووە.

ئەو خەڵکەی بۆی کرابێ بەرەو گوندەکانی دەوروپشتی شار رای کردووە. هەموو خێزانی ماڵی باوکم، وەکوو زۆربەی خەڵکی شارەکە، بێجگە لە بابەگەورەم، را دەکەنە دێهاتی دەور و پشتی سابڵاخ، بەڵام هەرچەندە سوڵتان خانمی نەنکم لە بابەگەورەم دەپاڕێتەوە لەگەڵیان ناچێ و لە ماڵێ دەمێنێتەوە.

لەشکری رووس دوای کوشتن و بڕین و وێران کردنی شار، ماڵەکان تالان دەکەن

و دەگەڕێنەوە رووسیە. دوای رویشتنی رووسەکان، کۆمەڵێک تورکی میاندواوی بە نێوی قەرەپشی دێنە سابڵاخ و ئەوەی دوای عرووسەکان لە ماڵەکاندا بە جێ ماوە جارێکی تر تاڵانی دەکەن.

دوای چوونە دەرەوەی رووسەکان لە سابڵاخ، وردە وردە خەڵکەکە دەگەڕێنەوە شار، بەڵام چ شارێک، تاڵان کراو و وێران. ئەوەندەی رووسەکان بۆیان کراوە بردوویانە، ئەوەی دیکەش وەبەر تاڵانی میاندواویەکان کەوتووە.

کاتێک کە خێزانەکەی ئێمە دەگەڕێنەوە، دەبینن میرزا عەزیم لە هیچ کوێ دیار نییە. ماڵە کەش جگە لە ئوتویەکی رەژی ژەنگاوی، مقەستێک وچەرخێکی شکاوی دروومان، چی تری تێدا نە ماوە. تاڵان کەرەکان ئەوەندە ویژدانیان هەبوە کە ئەوەندە شتەیان نەبردوە!

شار وردە وردە هێدی و هێمن دەبێتەوە و دوکان و بازار دەکرێنەوە، بە ڵام گرانی دێ و دوکاندارانیش شت زۆر بە گران دەفرۆشن. ژنێک بە نێوی خەجیج خێران پەڕۆیەک بە سەر دارێکدا دەدا و فەقیر و هەژاران کۆ دەکاتەوە و هێرش دەبەنە سەر مەیدان و دوکانەکان. دوکاندارەکانیش لە ترسان را دەکەن، ئەوانیش ئەوەی بۆیان دەکرێ دەیبەن. خەجیج خێران بەم جۆرە گرانفرۆشەکان تەنبێ دەکا.

ئەو کاتە بابم لەگەڵ دایک و چوار برا و خوشکە کەی و دوو مامیان لە ماڵێك دا ژیاون. باوکم لە لایەکەوە هەستی بێ بابی زۆر ئازاری دەدا و لەلایەکی ترەوە بە هۆی ئەوەی کە کوڕی گەورەی ماڵێ دەبێ، خۆی بە بەرپرسی سێ خێزان دەزانێ. سەرەڕای ئەو خەمە گەورەیە، بابم کۆڵ نادا و یەکەم کارێکی کە دەیکا، چاککردنەوەی چەرخی دروومان دەبێت و خاوێن کردنەوەی ئوتوە ژەنگاوێکە کە بە نەوت پاکی دەکاتەوە. دوایە لە ماڵێ دەست دەکا بە جلک دروونی ژنانەو پیاوانە. بەو جۆرە هەموو خێزانەکەی زیندوو دەکاتەوە و لە برسێتی و هەناسەساردی رزگاریان دەکا. دوای ماوەیەک دەتوانێ سەر لە نوێ دوکانی باوکی وەڕێخاتەوە و لەگەڵ دووان لەبراکانی، مامە حەمە ساڵح ناسراو بە سوفی ساڵح ومامە حەمە ڕەسووڵ، خەریکی دروونی جل وبەرگ دەبن. بۆ مامە حەمە ڕەشید و مامە عەزیزیش دوکانی کەوش فروشی دەکاتەوە. بابی دلۆڤان و هیمەت بەرزم ئامۆزاکانیشی بێ بەش ناکا. بۆ مامە مەحموود دوکانی دانەوێڵە و بۆ مامە عەلیش

دوکانی بەقاڵی دادەنێ.ماوەیەک کە پێدەچێ و کار و کاسبی بابم بەرەو باشی دەڕوا، ئەنکم پێی دەڵێ : "عەبدوڵڵا! دوو داوام هەیە. یەکەم ئەو ماڵەی تێیداین بیفرۆشە چونکە ئێستا کە بابت نەماوە چاوم بەرایی نادا لەو ماڵە پڕ لە بیرەوەریانەی ئەودا بژیم. پێم خۆشەئەگەر بۆت دەکرێ خانوویەکی دیکە بکڕی. دووهەم وەختی هاتوە کە ژن بێنی." باوکیشم کە دایکی زۆر خۆش دەوێ بە دڵی وی دەکا. لە پێشدا خانووبەرەکە دەفرۆشێ و ئامۆزاکانی بابم لە گەڕەکێکی دیکە ماڵێکی بۆ خۆیان دەکڕن، بەڵام بابم هەر لەو گەڕەکە، سێ ماڵ سەروی ماڵی خۆیان، خانووبەرەیەک بە دڵی دایکی لە میرزا مەجیدی لوتفی دەکڕێ. دوایش کچی خاڵی خۆی، بە ناوی هاجەر خانم دێنێ. بەرهەمی ئەو هاوسەریە برای خودا لێخۆشبووم کاک هاشم بوو. بەڵام لە سەر زانی دووهەم، هاجەر خانم خۆی و کۆرپەکەی کۆچی دوایی دەکەن.

سێ ساڵ دواتر بابم بۆ جاری دووهەم ژنێک دەخوازێ کە دەبێتە دایکی من. دایک و بابم پێنج منداڵیان دەبێ. یەکەم من بووم. دوای من دوو کوڕیان دەبێ، بەڵام هەر دووکیان بە کۆرپەیی دەمرن. کەمێک دواتر، دووخوشکم، زارا و عیشرەت (خورشید)، لە دایک دەبن.

بنەماڵەی دایکم زۆر بە دین و دەستڕویشتوو بوون. دایکم پێش ئەوەی مێرد بە بابم بکا، خودا لێ خۆشبو سارا خاتوونی دایکی لە ژیاندا نەمابوو. سارا خاتوون، کچی حاجی برایمی مۆزی دێبۆکری، مەڕ و ماڵاتێکی زۆری لە ماڵی باوکی پێ بڕابوو. بەڵام هەمووی لە سێڵاوی یەکەمدا تێدا چووبوو. سلەمان ئاغای باپیریشم کە ماڵ و مڵکێکی زۆری دەبێ، لە تاجری کەوتبوو و هیچی وای بۆ نەمابوو. دایکم دوو خوشکی لە خۆی گەورەتر بە ناوی زبێدە خاتوون و ئایشە خاتوون و دوو برای بە ناوی مستەفا و یەحیا ی هەبوە. دوای لێقەومان، براکانی سەری خۆیان هەڵگرتووە و چوونە گەرمێنێ[1] . خزم و کەسیش نەیانزانیوە لە کام شاری ئەو دیو ژیاون. ساڵی ١٣٤٦ی هەتاوی بەرانبەر بە ١٩٦٧ی زایینی دایکم خاڵە یەحیا

---

[1] گەرمێن یاخود ئەو دیو بە باشوری کوردستان دەگوترێ.

دەبینێتەوە کە ئەوکات ژن و منداڵی دەبێ و لە ورمێ ژیاوە. خاڵە یەحیا بۆی گێراینەوە کە خاڵە مستەفام لە گەرمێنێ کوچی دوایی کردووە. خوشکی گەورەی دایکم زبێدە خاتوون مێرد بە میرزا ئەحمەدی قادری دەکا. بەرهەمی ئەو ژیانە خودا لێ خۆشبوو میرزا قاسمی قادری بوو. زبێدە خاتوونی پورم زۆر بەداخەوە لە تەمەنێکی کەمدا بە نەخۆشی typhoid (ڕەشەگراناتا) کۆچی دوایی کردووە. خودا لێ خۆشبوو ئایشە خاتوونیش یەکەم جار مێردی بە حاجی مەلا محەمەدی بۆر، باوکی مام هەژار (شاعیری میللی کورد) کردووە، بەڵام ژیانی ئەو دوو کەسە زۆری نەخایاندووە و لێک جیا بوونەوە و دوایە مێردی بە میرزا حەبیبی داودی کردووە کە پێکەوە بوونە خاوەنی دوو کچ و دوو کوڕان. ئەو جۆرەی دایکم بۆی باس دەکردین، بابی ئەهلی کتێب و شیعر بووە. بە بەردەوامی دوو کوڕەکانی لای خۆی داناوە و فێری خوێندنی کردون. دایکم بۆی دەگێڕامەوە کە زۆر جار کاتێک بابی خەریکی فێر کردنی قورئان و شیعر بە خاڵەکانم بووە، گوێی لێ گرتوون. جا بۆیە دایکم فێری ئەلف و بی بووە و زۆر ئایەتی قورئان و شیعریشی لە بەر بوو.

ئەوان ماڵیان لە کۆڵانی عەلیاڵی دابوو، ئێستا خاوەنی ئەو خانووبەرەیە ئاغای مازوچی یە. چاک بیرم دەکەوێتەوە کە هەر جارەی بە بەر ئەو ماڵە دا تێدەپەڕین، دایکم چاوەکانی پڕ دەبوون لە فرمێسک، هێندێک لە دەرگا و دیواری ماڵەکەی دەڕوانی و ئاخێکی لە ناخی دڵەوە هەڵدەکێشا.

ئەمن یەکەمجار کە باپیرمم دیت، وابزانم تەمەنم پێنج یان شەش ساڵ بوو. بابی دایکم لە کۆتایی ژیانیدا لە حوجرەیەک لە مزگەوتی هەباس ئاغا دەژیا و خەریکی خوداپەرەستی بوو. جارێک دایکم ناردمی بۆ لای باپیرم تا جلە چڵکنەکانی لێ وەرگرم و بیبەم دایکم بیانشوا. هەر کە چوومە نێو حەوشەی مزگەوت لە دوورەوە پیاوێکی پیرم دیت و بە شێوە زانیم باپیرمە. یەکسەر چوومە نزیکی و سڵاوم کرد و پرسیم ئێوە سڵەمان ئاغان، ئەویش لە وەڵامدا وتی بەڵی. وتم ئەمن کوبرام، دایکم ناردوومی جلە چڵکنەکانت بەرم تا بیان شوا. دەستی بە سەرمدا هێنا و نێوچاوانی ماچ کردم. پاشان جلەکانی دامێ و خوداحافیزیم کرد و رویشتم. ئەوە یەکەمین و دوا جار بوو من باپیرم دیوە، چونکەهێندەی پێ نەچوو ئەمری خودای کرد.

بنە ماڵەی بابم مریدی شیخ حیسامەدینی نەقشبەندی بوون و بنە ماڵەی دایکم

مریـدی شـیخی زەنبیلـێ. دایکـم کە مێـردی بە بـابم دەکـا دەبێـتە مریـدی شـیخ حیسامەدین و لە تەمەنێکی کەمدا تۆبەی دەکا. هەرچەند پێ دەڵێن کە بۆ ژنێکـی کەمتەمەنـی وەک وی تـۆبە کـردن زوویە بەڵام دایکـم لە بڕیـاری خـۆی پاشـگەز نابێتەوە. ئەمن هەر زۆر منداڵ بووم لە بیرمە کە دایکم ڕۆژانی دوو شەمە و پێـنج شەمە بۆ خەتم کردن دەچوە خانەقای نەقشـبەندی. ئەو دەمـی خەلـیفە زارا سـەر خەتمـی خانەقـایە بـوو. بیرەوەرییەکـی زۆر ناخۆشـم لەو کاتـانە هەیە و دەمەوێ لێرەدا بیگێڕمەوە کە جارێکیان لەگەڵ دایکـم چووبـوومە خانەقـایە، خوشـکەزاکەی خەلـیفە زاراش لەگەڵ دایکـی لە وێ بـوو. ئەو کـچە کە نـاویم لە بیـر نە مـاوە، بووکێکی نالەباری لە پەڕۆ دروستکراوی پێبوو و یـاری پێـدەکرد. کە خەتـم کۆتـایی هات نازانم بۆ بووکەکەم بە دزی دایکم و ئەوانی تر لە کچەکە هەستاند و بردمەوە ماڵێ. بێ ئەوەی کەس ئاگای لـێ بـێ لەگەڵ بـووکەکە زۆر یـاریم دەکـرد جـا بـۆیە چڵکن ببوو. جاری داهاتوو کە لەگەڵ دایکـم چـووینە خەتـم خەلـیفە زارا کە پـێ زانیبـوو کە بـووکی خوشـکەزاکەی لای مـنە زۆرم لـێ تـووڕە بـوو و لای دایکیشـم شـکایەتی لێکـردم و داوای بووکەکەیـان کـرد. ئەمنـیش زۆر بە شـڵەژاوی بـووکە چڵکنەکەم دانەوە. خەلیفە کە چاوی بە بووکەکە کەوت، هێندەی دیکەم لێ قەڵس بوو و دوو چاوە سوور هەڵگەڕاوەکانی لێدەرپەڕاندبووم و ئەمنـیش حەپەسـابووم. دایکیشم لێدانێکی چاکی لێدام. ئەو دەم و چاوە قەڵساوییەی خەلیفە زارا و تۆقانی خۆم ئێستاش جار و بار دێتەوە بەر چـاو. کە گەورەتـر بـووم بیـرم لەوە دەکـردەوە زانیم کە کارێکی خراپم کردوە بەڵام نازانم ئایـا شـایانی ئەو هەمـوە تونـد و تیـژیە بووم.

سەردەمی منداڵیم

دوای ژن هێنانی بابم، وردە وردە، مامەکانیشم بە یارمەتی بابم ژن دێنن و دەبنە خاوەن منداڵ. خێزانەکان هەمووی پێکەوە لە خانووبەرەیەکدا دەژیان. بەڵام هەر خێزانەی ژووری خۆی هەبوو. ئێمە (دایکم، بابم، کاکم وخوشکەکانم) لە دوو هۆدە و خەڵوەتێک و پێشخانێکدا بووین.

ئەو دەم زۆربەی خانووەکان لە گڵ دروست دەکران. بەو شێوەیە کە خشتی گڵی چوارگۆشەیان لە قالبدەدا، قالبێکی بیست بە بیست بە بەرزایی پێنج سانتیمەتریان لە تەختە دروست کردبوو. خۆڵ و ئاویان تێکەڵاو دەکرد و قوڕیان دەگرتەوە، نە شل و نە زۆر توند و جوان دەیانشێلا. جا ئەوجار خشتیان لە قالب دەدا و پاشان لە بەر تاوێ ئیشکیان دەکردنەوە و دیواریان پێ ساز دەکرد. پانی دیواریش مەترێک دەبوو. پاش تەواو بوونی دیوارەکە، بە قوڕ و کا سواغیان دەدا. ئەوەی دەستی رۆیشتبا دیواری ژورەکانیی گێچ کاری دەکرد. میچیش بە دار ساز دەکرا. دارەکانیان بە نێوان سی سانتێک لە پەنای یەکتر لە سەر دیوارەکان دادەنا، دوایە حەسیریان لە سەر رادەخست و سەرەکەشیان بە کاگڵ دادەپۆشی. زۆر جار شەوانە، مشک لە نێو حەسیرەکان تەراتێنیان بوو، جیکە جیک و خرمە خرمیان دەهات. ئێمەش لە وەی دەترساین بەسەرماندا بەر بنەوە. بەڵام دوایە هیلاکی بە سەر ترسەکەماندا زاڵ دەبوو و خەومان لێدەکەوت.

هێندێک جار کە نەرم نەرم باران دەباری، ئارام و هێدی وە ئەرزی دەکەوت بە دەنگە خۆشەکەی خۆی کە لەگەڵ خۆشترین موسیقا پێشبڕکێی دەکرد بۆ من وەکو لایە لایە وابوو، زۆر زوو بە دەنگە خۆشەکەی خەوم لێ دەکەوت. بەڵام بە پێچەوانەوە، ئەگەر بارانێکی توند باریبایە، بە شۆڕە شۆڕ لە پلوسکان دەهاتە خوارێ و زۆر جار میچەکان دڵۆپەیان دەکرد و زۆر ناخۆش بوو. دەبوایە هەستین مافوورەکان لادەین و تەشتێک لە بەر دڵۆپەکە دانێین. ئەگەر دڵۆپەکە زۆر بایە، هەر بەو شەوەش، یەک دوو پیاوی ماڵێ ناچار دەبوون وەسەر بانی کەون و هێندێکی بکوتن و باگردانی لە سەر بگێڕن. بۆیە هەموو ساڵێ پێش پایزێ، خوێیان بە بانیدا دەکرد و باگردانیان لە سەر دە گێڕا، تا کو پێشی دڵۆپەی بگرن.

ماڵەکەی ئێمە وەک زۆربەی ماڵەکانی دیکە، دوو حەوشی هەبوو، یەکیان لە پێشەوە و ئەوەی دیکەش لە پشتەوە. حەوشی پشتەوە تایبەت بە ژنان بوو، پیاوی بێگانە نە دەبوو بچێتە ئەوێ. هۆدەیەکی گەورە لە حەوشی پێشەوە ساز کرابوو بۆ پیاوەکان و هەر لەوێش خزمەتی میوانی پیاو دەکرا. ژوورەکانی دیکە لە حەوشەی ژنان هەڵکەوتبوون. دەوراو دەوری ژوورەکان بێجگە لە پەنجەرە و دەرکە، پڕ بوون لە تاقە کە بە کاشی و چینی جوان رازابوونەوە. هەمووی یەک دەست بوون بۆ نموونە دوازدە دەوری پەل و دوازدەی قووڵ و چادان و ... هتد. دەستێکیان سوورێکی شەڕابی بوو، دەستێکی دیکەش شینی تۆخ کە پێی دەگوترا لاجیوەردی. ئەمن زۆرم پێ جوان بوون، وادەبوو بە تەنێ دانیشم و وەخت و زەمانم لە بیر چێتەوە و چاوم لە سەر هەڵنەدەگرتن. جاری واش بوو دەچوومە سەر ئەسکەملێک، تا لە نزیکەوە چاویان لێبکەم. نەخش و نیگارە جوان و زەریفەکەیان ببوونە جێی تێڕامانی من، لە مێشکی خۆمدا دەمهێنا و دەمبرد و لە خۆم دەپرسی چۆن ئەو نەخشانەیان لە سەر ئەو دەوریانە کێشاوەتەوە، بە چی رەنگیان کردوون و هەزار پرسیار و خەیاڵی دیکە. یان دەمبژاردن و لە چاو لێکردنیان تێر نەدەبووم.

جاری وابوو دایکم بۆ شتێکی پێویست یان پێ ڕاگەیاندنی قسەیەک دەیناردمە ماڵە پوورە ئاێشێم. دەبوایە بە کۆڵانێکدا تێپەڕم کە ماڵە مەحموودیانی تێدا بوو. ئەوان چینی زۆریان هەبوو و منیش لە بەر دەرکی حەسارەکەیان رادەوەستام و لە شوشە پەنجەرەکانەوە بە ئیشتیاوە چاوم لێ دەکردن و دەمبژاردن. جا بۆیە ماوەیەکی چاکم پێ دەچوو تا دە گەیشتمە ماڵی پوورم. کە دایکم پرسیاری لێ دەکردم کە بۆ ئەوەندەم پێ چووە، بۆم دەگێڕاوە. لە دواییدا ئەگەر بیناردمایە ماڵە پوورم، دەیگوت:" خۆت نەخافڵێنی، زۆر چاو لە چینێەکانی ماڵە مەحموودیان نەکەێ و گورج وەرەوە."

ئەو کاتە ژمارەی ئەندامانی خێزان زۆر بوو هەر مانگەی یەکێک لە ژنەکانی ماڵێ ئەرکی سەرەکی چێشت لێنانی لە سەر شان بوو و یەک دوویەکیشیان یارمەتیان دەدا و ئەوانی دیکەش هەرکەس کارێکی دەکرد. لە گۆشەیەکی مدبەق چەند ئاورگمان هەبوو کە چێشتیان لە سەر ساز دەکرد. مدبەق ژوورێکی گەورە بوو لە بەری حەوشە، هەندێک دوور لە ژوورەکانی دانیشتن. ئاوری ئاورگیان بە

گـوێنی (گیـایەکی ئیشـک بـوو کە زۆر زوو و بـی مانـدووبوون گـڕی دەگـرت) دەکردەوە. هەر کە گوێنی ئاوری دەگرت داریـان لە سـەر دادەنـا. تەنـدووریش لە نێوەڕاستی مدبەق دروست کرابوو. تەندوور شکڵێکی لولەیی نێـو بەتـاڵە بە تیـرەی حەفتا سانتیمەتر و بەرزایی هێندێک پتر لە مەترێک دەبێ. مەترێک ئەوبەرتریشـی گڵوێنە بوو بۆ ئەوەی هەوای تەندووریٚ بێت و بـڕوا تـا ئـاورەکە چـاک گـڕ بگـریٚ. گڵوێنە کونێکە بە تیرەی بیسـت سـانت کە چـل سـانتیمەترێک بە رەو خـوارەوە لە تەنـدوور کـراوە، لە وێـوە بە شـێوەیەکی دیاگۆنـال دەڕوا تـا مەترێـک لەوبەری تەنـدوورکە سـەر لە ئەرزی دێنێـتە دەری. میچـی مـدبەق کـونێکی تێـدا بـوو پێـی دەگوترا رۆژنە یان کڵاوڕۆژنە بۆ ئەوەی هەم لە وێوە رووناکی بێـتە نـاوەوە و هەم دووکەڵی لێ بچێتە دەرەوە. هەفتەی جارێک یان دوو جار نـانکەر دەهـات و نـانی بۆ دەکردین. هێشتا دنیا تاریک بوو کە نانکەر دەهات و هەویری دەشـێلا و پاشـان دوو کاژێرێک لێدەگەڕا تـا هەویـرەکە هەڵـدەهات وجـا ئەنگـوتکی دەگـرت. وردە وردە ئاوری تەندووری بە دار یـان دەوە و کشـپەڵ دادەخسـت. ئینجـا کە ئـاورەکە جوان دەگەشاوە دەستی دەکـردە پـان کـردنەوەی ئەنگوتکەکـان بە تیـرۆک یـان بە وەردێنە لە سەر تەختەیەک ولە سـەر رفێـدەی دادەنـا و بە دیـواری تەنـدوورەوەی دەدا و لێدەگەڕا تا جوان ببرژیٚ.

لە سـوچێکی مدبەقیشـدا، شـوێنێکمان هەبـوو بـۆ خـۆ شوشـتن کە پێیـدەگوترا شۆرکە. هێندێک جار، لە سەر ئاورگ ئاومان گەرم دەکرد و خۆمان دەشوشت.

لە یەکێک لە ژوورەکان سەماوەرێکی گەورەی رەژی داندرابوو، چای بـۆ هەمـوو خێـزانەکە پـێ سـاز دەکـرا. خـاڵی بـابم کە بە مـامە خەلیـل بـانگمان دەکـرد، چایپەزیەکەی لە ئەستۆی خۆی گرتبوو. دوای چا خواردنەوە، ژن و پیاو، هەر کەسە وەدوای کاری خۆی دەکەوت. پیاوەکان بەرەو کاسبی و ژنەکانیش لە پـێش هەمـوو شتێکدا، خەریکی قاب و کەوچک شوشتن دەبوون. جا دوایە کاری دیکەیان دەکـرد. نەنکم کە ناز ناوی دایەکاکە بوو هەر کە لە نوێژ و خوداپەرستی دەبووە، دووگمەی بە قەیتان دروست دە کرد و دەینـاردە دوکـانی بـاب و مامەکـانم. چـونکە ئەوکـاتە وەک ئێستا لە مەهاباد دووگمە نەبوو، بۆیە دایە کاکە خۆی بۆی دروست دەکـردن. نازانم هەر لە مەهابـاد نەبـوو یـان بە گشـتی لە شـارەگەورەکانیش کەمـتر دەسـت

دەکەوت.

زستانان، ژنەکان دوای ئەوەی لە کار و باری ماڵێ دەبوونەوە، خەریکی چنینی گورەوی، کڵاو و دەستەوانە و ئەو جورە کارانە دەبوون. کاری هاوینانیش ئەگەر پترنەبا کەمتر نەبوو. لەشیوی.چۆمی، شوشتن و شانە کردن و پاشان رستنی خوریە شانەکراوەکان بە تەشی را بگرە تا دروست کردنی نیشاستە، مرەببا و شەربەت. زۆربەی ماڵان مرەببا و شەربەتی ئالوبالویان هەبوو. کاری ژنان لە هاویندا، هەر ئەو شتانە نەبوو بەڵکو روب گرتن، سرکە و ترشیات دانان، قاورمە[2] سازکردن، پەنیر کوتان و ئاخنینەوەی لە کوپە و لە بن ئەرزی نانیشی پێ زیاد دەبوو. هێشوو ترێشیان لە ژوورێکی فێنک هەڵداوەسی بۆ زستان پێدەگوترا میلاق. کە خورێەکەیان دەڕست، بەشێکیان بۆ رەنگ کردن دەناردنە خمخانە. زۆربەی جار چوار رەنگی سوورو سەوز و شین و زەردیان بەکار دێنا کە لە مادەی سروشتی دروست کرابوون. لە دواییدا دەیانارده لای جۆلا بۆ تەون کردن. ئەوەی رەنگ کرابوون دەیکردن بە جاجم و ئەوانی دیکەی دەکردە بەرماڵ و پۆپەشمین.

بە بەهار و هاوینان، بە رۆژ، خواردنی سووک وەک نان و پەنیرو ماست، شیرێژ و رون، ئەسپەناخ، کەنگر، بۆرانی (کوولەکەی سوورکراوە و ماست)، کووکی بە هێلکە و پنگ و دۆکلیو ...هتد دەخورا. بە شەو چێشتی "قورس" لێ دەندرا وەک کفتەو شۆرباو، شۆرباو بامیە و خۆرشتی کەوەر ...هتد. بە پایز و زستانیش ماشێنە، بروێش، نیسکێنە، سەرو پێ، سەنگەسیر و کوولەکەی شاقەباخی بە سوورکراوی یان بە کولاوی و چەوەندەری پیشاو بە تەندووریمان زۆر دەخوارد. لە زۆربەی ماڵان، ژن و منداڵ پێکەوە و پیاوانیش بە یەکەوە نان و چاییان دەخوارد.

شەوانی سێ شەمە و هەینی پڵاو ساز دەکرا و فەقێکان بە تایبەت ئەو دوو شەوە بە ماڵاندا دەگەڕان و چێشتیان کۆ دەکردەوە. دیارە هەموو رۆژێکیش بۆ نان کۆکردنەوە دەهاتن و بە هاواری "نانی فەقێیان، رەحمەتتان لێ بێ" خەڵکیان لە هاتنی خویان ئاگادار دەکرد. جار جارێش لە هەندێک ماڵ را چێشت و نان بۆ ماڵە هەژارەکانی گەڕەک دەنێردرا.

---

[2] گۆشت لە رۆندا سوور دەکراوە و لە کوپانیان دەنا بۆ وەرزی زستان

ئەو سەردەمە، ماڵەکان ئاوی خواردنەوەیان تێدا نەبوو. زۆربەیان چاڵاویان لە حەوشەدا هەبوو کە بۆ قاپ شوشتن و شتی دیکە بە کار دەهێندرا. هێندێک ماڵ لە سەر چاڵاوەکە توروومپایان دادەنا و هەی واش هەبوون بەردێک یان شتێکی قورسیان لە سەر چاڵاوەکە دادەنا تا کەسی تێنەکەوی، ئەگەر لە بیریان چووبا سەری چاڵاوێ داپۆشن، هەمیشە جێی مەترسی بوو بۆ منداڵان. ئاوی پێویست بۆ چێشت لێنان، چا سازکردن و خواردنەوە لەو ماڵانە دەهات کە کارێزیان هەبوو. بۆ ئێمە لە ماڵی بابە خەلیفەی ئاویان دێنا.

هیچ شوێنێکیش ئەلەکتریکی نەبوو، شەوانە چرای نەوتی و چرای تۆڕ لە هەموو ماڵان دادەگیرسا. ئێواران پێش ئەوەی تاریک بێ، ژن و گەورە کچەکانی ماڵێ، چراکانیان پڕ لە نەوت دەکرد و شوشە چراکانیان بە پەڕۆیەکی خاوێن دەسڕێوە، تاکوو شووشەکان خاوێن بن و پێشی رووناکایی نەگرن. شەوانە بۆ هاتووچۆی ناو حەوشە و بۆ سەردانی یەکتر یان چوونی قاوەخانەی پیاوان فانووس بە کار دەهات.

دیارە تەلێفونیش نەبوو. جا کە دەمانەویست سەردانی ماڵێک بکەین، پێشتر یەکێکمان دەنارد و ئاگادارمان دەکردن. جاری واشبوو پیاوەکان لە دەرێ بە یەکتریان را دەگەیاند.

هاوینان ئاو و دۆیان لە گۆزان دەکرد تا سارد بن. لە بازاڕیش بەفریان دەفرۆشت. ئەو بەفرە هەموو رۆژێ لە چاڵەبەفرەکانی شاخی را دەهاتەشاری و دەفرۆشترا. هاوینان چاڵەبەفریان لە شاخی هەڵدەکەند و بە زستانان چاڵەکان پڕ دەبوون لە بەفر و سەریان بە کا دادەپۆشی. کاتێک کە ژنان پاڵوودەیان دەبڕیەوە، یان بۆ ساردکردنی شەربەتی ئاڵووباڵوو لە بازاڕ بەفر دەکڕدرا. شوتی و کاڵەکیش پێش ئەوەی بیشکێنین لە ئاوی ساردمان دەنا تا فێنک بنەوە.

زەوی حەوشەکە گڵ بوو، ئێواران کە ئاوپڕژێن دەکرا، شێوەیەکی خەت خەتی دوو رەنگ لە گڵی تەڕ و ئیشک پێک دەهات کە جوانیەکی کەم وێنەی بە سروشتەکە دەدا. لە لایەکی دیکەشەوە، بۆنێکی خۆش بڵاو دەبووە کە لە زۆربەی ئەو عەترە گرانبەهایانە خۆشتربوو، ئەونەخش و نیگار و بۆنە خۆشانە تا نێو خەونەکانیشم دەهاتن.

بە هاوینان، بەشێک لە خێزانەکە لە سەر تەخت لە حەسار دەنووستن کە بە

پۆپەشمین دەوریان گیرابوو، هێندێکیش لە سەر بان. تا درنگانێک پێکەوە قسـەیان دەکردتا هیلاک دەبوون و خەویان لێ دەکەوت.

ئەو شەوانەی مانگەشـەو بـوو، سروشـت یەکجـار جـوان بـوو، حەوشـەکە تەواو روناک دەبوو، ئەستێرەکان چاویان دەترووکاند و لە دەوری مانـگ دەسـووڕانەوە و سەمایان دەکرد، وا پێدەچوو بە سەما کردن پارێزگاری لە مانگەکە دەکەن. مانگیش بە لەنجە و لار وێڕای ئەستێرەکان دەسووڕاوە. نازانم مانگ شانازی بە ئەسـتێرەکان دەکرد یان ئەستێرەکان شـاییان بە مانـگ بـوو. لە وانەشـە هەر دووک شـانازیان بە یەکتر کردبێ. ئەو دیمەنە دڵگیرانە دەبوونە هۆی رازانـدنەوەی خەیاڵەکـانم. جـاری وابوو، دەستمان بە بژاردنی ئەستێرەکان دەکـرد، بەڵام لەناکـاو یەکێکیـان وەک تیـر ئەکشـا. زۆرمـان پـێ سـەیر بـوو، وەک شـتێکی خەیـاڵی دەهـاتە بەر چاومـان. ئەو هەستە ناسک و خەیاڵاوییەی منداڵی، مخابن لە گەورەییدا بە دەگـمەن بـۆ مـرۆڤ روو دەدا. بە رۆژیش دەمڕوانییە ئاسمان و لای خۆم بیرم دەکردەوە تۆ بڵێـی ئەگەر بچمە سەر شوێنێکی بەرز وەک کێوی داشامەجید، دەستم بگـاتە ئاسـمان؟ دوایەش بە عەقڵی منداڵی خۆم وەڵامـی خـۆم دەداوە و دەمگـوت ئەی چـۆن ئەگەر بچـمە سەر داشامەجید و دەستم بەرز کەمەوە، دەیگەمێ.

ئەودەم زسـتانان ئەوەنـدە سـارد بـوو هەمـو وڵات دەیبەسـت و زۆر جـاریش کڕێوەی دەکرد. کلۆ بەفر دەهاتە خواری و هەموو وڵاتی دادەپۆشی. دەتگوت شاخ و داخ و ئەرز جل و بەرگی سپیان پۆشـیوە. پیـاوان سـەربان و بەر مـاڵە خۆیـان بە بەفرماڵ دە ماڵی، ئەگەر خاوەن ماڵەکە پیر یان نەخۆش بایە و نەیتوانیبـا، یەکێکـی بە کرێ دەگرت تا بۆی بماڵێ. واش دەبوو کە دراوسـێکان یـارمەتی یەکـتر بـدەن. لە کوچە و کۆڵانیش تا پیاو رچەیان نەشکاندبا، منـداڵان نەیانـدەتوانی دەرچـن. رۆژی واش بوو ئەوەندە بەفر دەباری کە رێگا و بانەکان بە گشـتی هەمـووی دەگیـران و رێ دەرچوون نەبوو.

بۆ گەرم کردنی ناوماڵ لە کاتی سەهۆڵ و سـەرمادا، کورسـی و کـوورەی دارمـان هەبـوو. کورسـی وەک مێزێکـی چوارگۆشـە وابـوو و لێفەیەکـی تـایبەتی گەورەی چوارگۆشـەمان بە سـەر دادەدا کە لێفەکورسـی پـێ دەگـوترا. بـۆ گەرم کردنیشـی مەقەڵی پڕ لە پۆلوویـان لە بـن دەنـا. مەقەڵـی وەک تەشـتێکی خڕ دەچێ کە بە

ئاستەم سی، چل سانت قووڵە. ژنان ئاوریان بە رەژی دەکردەوە و جوان دەیانگەشاندەوە، سەرەتا چەند دەنک رەژیان لە تاوڵەمە دەکرد و کەمێکیان نەوت پێدا دەکرد و بە شەمچە (شقارتە) ئاوریان دەکردەوە. کە یەک دوو رەژی ئاوری دەگرت، تاوڵەمەیان هەڵدەسووڕاند تا خەڵوزەکان بگەشێنەوە. لە دواییدا تێکەڵی رەژیەکانی نێو مەقەڵیان دەکرد و بە چاکی دەیانگەشاندەوە. پاشان خۆڵەمێشیان پێدادەکرد و لە بن کورسیان دەنا. ئەگەر ئاورەکە جوان نەگەشاباوە، دەیانگوت بوغی کردوە و لە وانە بوو مرۆڤ بگرێ. بە زمانی زانستی گاز کەربۆنیکی دروست دەکرد و دەیتوانی ببێتە هۆی مردن و خنکانی ئەوکەسانەی لە ژێر کورسێکەدا نووستبوون.

ساڵێ دوو جاران، بەهار و پایز، جل و بەرگ بۆ گشت خێزانی ماڵەکەمان دەکڕدرا. لە بازاڕیرا چەند جۆرە قوماش بە تۆپ دە هاتەوە، هەر کەسە بە ئیشتیای خۆی ئەوەی پێویستی با هەڵیدەبژارد. لە کەوش فرۆشیشەوە، کەوشی زۆریان بۆ دەناردینەوە، تا هەر کەس بە ئیشتیا و بە ئەندازەی پێی خۆی هەڵبژێری. جار و بار بابم، کە ڕێی لە تەورێز یا ورمێ کەوتبایە، کەوشی بۆ من و دایەکاکەو دایکم دەهێنا. بۆ من بە تایبەتی کەوشی زۆر جوانی هەڵدەبژارد. جارێکی وەبیرم دێ، کەوش هاتەوە بۆ خێزانی ماڵێ یەکێک لە ئامۆژنەکانم هەر چاوێکی لە پێی من بوو و چاوێکیشی لە کەوشەکان. وا دیار بوو هیچی بە دڵ نەبوو. دایە کاکە پێی گوت: "ئەوە بۆ کەوشیک هەڵنابژێری، ناکا بە تەما بی کەوشی وەک کوبرایەت بۆ بێنن". ئەودەمی کەوشیان وەک ئەسپ ناڵ دەکرد بۆ ئەوەی زۆرتر بەرگە بگرێ. ئەمن زۆر جار فکرم لە ئەسپە فەقیرەکەمان دەکردەوە، کە نەکا لە کاتی ناڵکردندا ئێشی پێ بگات.

ئێمە لە ماڵەوە گرامافۆنێکمان هەبوو کە باسکێک و شتێکی لە شێوەی بلندگۆی پێوە بوو. کاتێک دەمانهەویست بەکاری بێنین، دەبوو باسکەکەی چەند جار بسووڕێنین جا ئەوجا وەکار دەکەوت. چەند قەوانێکیشمان هەبوو کە جار جار گوێمان دەدایە. وەبیرم دێتەوە کە یەکێکیان بە گوتنی دایکی جەمال دەستی پێ دەکرد. رادیۆش لە هەموو شارەکەدا هەرچەند ماڵێک هەیان بوو. بە چاکی لە بیرمە کە هێندێک کەس دەچوونە ئەو ماڵانەی رادیۆیان هەبوو بۆ گوێ لێ گرتن.

ئەو دەمی ئەسبابی رابواردن بۆ کوڕە گەنجەکان کەم بوو، بۆ کچی لاویش جگە لە شایی و زەماوەند و سەیرانی باخی چیتر نەبوو. لە ماڵەوە هیچی وای لێنەبوو تا بتوانن خۆیانی پێوە خەریک کەن. یەکەم خوێندەوار کەم بوو، ئەوانی خوێندەواریش بوون، کتێبێکی وایان لە بەر دەست نەبوو بیخوێنەوە. جا بۆیە قاوەخانەکان ببوونە شوێنی کۆبوونەوەی کوڕە گەنج و پیاوان، لە وێ دادەنیشتن، چایان دەخواردەوە و قسەی خۆش و نەستەقیان دەکرد. قاوەخانەکانی ئەو کاتە تا ئەو جێیەی لە بیرم مابێ، بریتی بوون لە: قاوەخانەی حاجی بەهرام لە مەیدانی مەنگوڕان، قاوەخانەی عیمادی لەناو گوزەرێ، قاوەخانەی شۆخەی لە مەیدانی حەمە خرچەی، قاوەخانەی مام محەی لەنێو عەلافەکانی مەیدانی ئاردی و قاوەخانەی سەر بەرداشی.

زۆربەی پیاوانی مەهاباد، شەوانی پایز و زستان دوای نانخواردنی ئێوارە لە قاوەخانەی شۆخەی لە مەیدانی حەمەخرچەی کە تا شەودرەنگانێک ئاوەڵا بوو، کۆ دەبوونەوە. خاوەنی قاوەخانەکەش پیاوێک بوو بە ناوی شۆخە. پیاوان ئەوەندە مەراقی بیستنی شانامە و ئەسکەندەرنامە بوون هێندە هۆشیان لە چا خواردنەوە نەدەما. هەرچاوەڕوان بوون دەست پێبکرێ. میرزا عەبدوڵڵا، کە عەبدوڵڵا شەلیان پێدەگوت، وەها بە نەقڵ ئەو ئەفسانانەی دەگێڕانەوە، کە هەموو دەچوونە نێو ناخی حیکایەتەکە وەکوو ئەوەی بۆ خۆیان بەشێک بن لە ئەفسانەکە. ئەوەش هەمووی دەگەڕاوە سەر کارامەیی و لێ زانینی میرزا عەبدوڵڵا لەگێڕانەوەی حیکایەتەکان. خەڵکەکە تامەزرۆ بوون تا حکایەتەکە دەستپێکرێت. لە گۆشەیەکی قاوەخانەکە دا، مێزێکی گەورە داندرابوو و دوو ئەسکەملی لە سەر، یەکێکیان بۆ میرزا عەبدوڵڵا خۆی و ئەویتریش قەند و چایەکەیان بۆ لە سەر دادەنا. ئەو مێزە بۆئەوە بوو کە میرزا عەبدوڵڵا لە سەر بەرزایی دانیشێ تا هەموو بە چاکی ببینن، لەناوەڕاستی حیکایەتەکەش کە ئیشتیای لە چای دەبوو دەیگوت جا لەو کاتەدا روستەم یان ئەفراسیاب چای دەخواردەوە. قاوەچیەکەش چایەکی تازەدەم و پڕرەنگی بۆ دێنا. میرزا عەبدوڵڵا زۆر بە سۆزەوە حیکایەت خوانی دەکرد، هەر خۆش بوو گوێی لێ بگری. کەس دەنگی لە بەر نەدەهات و تەواوی هۆشیان لای حیکایەتی شانامە بوو. لە نێوەڕاستی قاوەخانەکەش، سینییێکی چکۆلە داندرابوو تا

پێش ئەوەی خەڵکەکە بڵاوەی بکەن، هەر کەسە بە توانای خۆی هێندێک دراوی تێ بکا. پاشان میرزا عەبدوڵڵاش ملی ڕێگای دەگرت بەرەو ماڵەوە دەبووەوە کە نزیک مزگەوتی سوور بوو.

ئێمەی کیژیش، هێندیک جار، خۆمان لە پشت قاوەخانەی شۆخەوە دەشاردەوە و بە دزی گوێمان لە حیکایەتەکانی میرزا عەبدوڵڵا دەگرت. بە گشتیش کاک هاشمی برام ، ڕۆژی دوایە، چیرۆکەکانی شەوی ڕابردوی میرزا عەبدوڵڵای بۆ دەگێڕامەوە.

میرزا عەبدوڵڵا پیاوێکی خڕیلە و لاواز بوو، تۆزێکیش دە شەلی. خەتێکی زۆر خۆشیشی هەبوو، بێجگە لە حیکایەت خوانی، عەریزەشی بۆ خەڵکی دە نووووسی. بە ڕۆژ لە مەیدانێ دادەنیشت و چاوەڕوانی مشتەری دەکرد.

دەربەندی حاجی حەسەنیان دەروازەیەکی هەبوو شەوانە دادەخرا. حەسحەسمان هەبوو کە شەوانە دەرگای لە وانەی درەنگ هاتبانەوە دەکردەوە. زۆربەشی کوڕە لاوەکان بوون کە شەو درەنگ لە قاوەخانە یان مەیخانە دەگەڕانەوە. ژیانی ئەو دەمی سادە و بە کۆمەڵ بوو. دایک و باب و منداڵ، نەنک و بابە گەورە و کوڕ و بووک و نەوە هەموو پێکەوە دەژیان. کوڕ کە ژنی دێنا هەر لەگەڵ دایک و بابیدا دەژیا بەڵام کچ کە مێردی دەکرد دەچووە ماڵی مێرد و خەسوو و خەزوورانی. ئەو ماڵانەی مانگا و گامێشیان هەبایە، زۆربەی ڕۆژان دۆیان بۆ هاوسێکان دەنارد و جار و بارەش هێندێک ماست و ڕۆنیان بە سەردا دابەش دەکردن. هەر ماڵێکیش داری میوەی تێدابایە، کاتی بەرهێنان، میوەکانیان بە سەر منداڵەکانی گەڕەک و دراوسێکاندا بەش دەکرد. کاتێک کەسێک لێی دە قەوما، گشت کاسبەکان کۆ دەبوونەوە و بەپێی توانایان یارمەتیان دە کرد.

زۆر جار، ڕەمەزانان، بابم و دوو دانە لە براکانی دوای ئیفتار دە چوونەوە دوکان و تا پارشەو نەدەهاتنەوە و کاریان دەکرد. هێندێک شەویش لەگەڵ دۆست و برادەر هەر جارەی لە ماڵێک کۆ دەبوونەوە و بە گێڕانەوەی قسەی خۆش و خواردنی فڕنی و مەشکەفی و خواردەمەنی دیکە تا درەنگانێ بەسەریان دەبرد. ژنەکانیش لەماڵەوە پێکەوە کۆ دەبوونەوە و شەوچەلەیان دەخوارد و نەقڵ و نەزیلەی خۆشیان دەگێڕاوە و لە هەمان کاتیشدا خەریکی تەشی ڕستن یان چنینی گۆرەوی،

دەستەوانە و سەرکلاوە دەبوون. شەوچەلە لە کشمیش و گوێز، سنجوو، مێوژ، خورما، مێلاق، فڕنی و مەشکەفی و شتی وا پێک هاتبوو.

مەنیج خاتوونی خوشکی دایە کاکەی مێردی بە پیاوێکی خەڵکی وسوکەندێ کردبوو جا بۆیە زۆر جار میوانی لادێیمان هەبوو. ژنە لادێیەکان بە رۆژ لە کاری ماڵدا یارمەتی ژنەکانیان دەدان و شەوانیش تا درەنگانێکی حیکایەتیان بۆ دەکردین و راوێژیان زۆر خۆش بوو. ئێمەی منداڵ ئەو شەوانەمان زۆر پێخۆش بوو، هەر بڵێی یەک و دوو جێگامان رادەخست و و تێدەخزاین، لێفەمان بە خۆمان دادەدا و ئامادەی گوێ گرتن دەبووین. سەیر ئەوە بوو کە جگە لە چیرۆکی مەڕۆکە و بزنۆکە و یەک دوویەکی تر، زۆربەی حیکایەتەکان لە راستیدا هی گەوران بوون. زۆر جاریش چیرۆکی زەندەقبەر وەک حیکایەتی جندۆکە و شەێتانیان بۆ دەکردین، جا بە تایبەتی، ئەو شەوانەی بای توندی هاتبا، دار و درەخت و شتی ناو حەوشەی دە لەرزاندەوە، وژە وژی با لەو تاریکیەدا ، ئەوەندەی دیکەی دەترساندین. شەوی واش بوو دەبوونە هۆی خەونی ناخۆش و ترسناک. بەڵام سەرەڕای ئەو ترسە تا خەومان لێ دەکەوت گوێمان دەدایە.

هێندێک جاریش، حیکایەتی خەیانەتی ژن بە مێردەکەیان بۆ دەگوتین. ژن لە سەر مێرد و منداڵی خۆی حەزی لە پیاوێکی دیکە دەکرد، کە پێیان دەگوت حەریف. نازانم بۆ قەت چیرۆکێک نەبوو سەبارەت بە پیاو کە سەرەڕای ژن و منداڵ، حەز لە ژنی تر بکا. لە چیرۆکەکەشدا باس نەدەکرا کە ئایا ئەو حەریفە ژن و منداڵی هەیە یا نا. هەرچەند تێگەیشتنی ئەو جۆرە چیرۆکانە بۆ ئێمەی منداڵ هێندێک زەحمەت بوو، بەڵام هەر پێمان خۆش بوو و دەچووینە نێو دنیایەکی خەیاڵاویەوە. ئەمن وێنەی کاراکتێرەکانی ناو حیکایەتەکەم لە مێشکی خۆم دا دەکێشانەوە و بە ئیشتیای خۆم دەم و چاوم بۆ نەخش دەکردن و جل و بەرگم لە بەر دەکردن. هێندێک جاریش، رووداوێکی راستیان بۆ دەگێڕاینەوە کە ئەویش هەر بابەتی گەوران بوو. زۆربەی جاران، لە نیوەی حیکایەتەکە دا خەومان لێ دەکەوت. کەم وادەبوو کە بە تەواوی حیکایەتێکمان گوێ لێ بووبێ. رۆژی دوایی ئەو جۆرەی بۆخۆم ویستبام، باقی حیکایەتەکەم لە مێشکی خۆمدا تەواو دەکرد.

لە ماڵەوە کۆمەڵێک مەڕ و ماڵات و ئەسپێکمان هەبوو، پایز و زستانان مەڕ و

مانگاکانمان دەناردن بۆ لای مەلا ڕەسووڵی قەرەشڵاغی تـا ئاگـای لێیـان بـێ. ئەرکـی پێراگەیشتنی ئەسپەکەش لە سەر شانی میرزا حەمە خەلیلی خاڵی بـاوکم بـوو و لە دوایشدا کە کاکە هاشمی برام و کـاک ڕەحیمـی کـوڕی میـرزا حەمە خەلیـل گەورە ببوون، ئەو ئەرکەیان گرتبوە ئەستۆ. پاشناوی میـرزا حوسـێن، خـاڵی بـابم، حامیـدی بـوو بەڵام بـابم بـۆ خـاڵەکەی تـری، واتە میـرزا حەمە خەلیـل بە نێـوی عەزیمـی ناسنامەی وەرگرتبوو.

بە گشتی پیاوەکان سواری ئەسپەکە دەبـوون. تەنیـا ژنێـک کە ئیجـازەی هەبـوو سوار بێت دایکم بوو ئەویش بە دەگمەن هەڵ دەکەوت، کاتێـک کە بـۆ شـوێنێکی دوور دەڕویشـتن ئەوسـا مـامە حەمەخەلیـل یـان یەکێـک لە پیاوەکـان لغـاوی ئەسـپەکەی بـۆ رادەکێشـا. مـن بە ئـاواتەوە بـووم سـواری ئەسـپ بـام، بەڵام نەیاندەهێشت.

ژنێکیش، ، کەنێوەکەیم وە بیر نایەتەوە، دەهات و یارمەتی ژنەکانی ماڵێی دەدا، کوڕێکی هەبوو بە نێوی ئاغا جا نازانم ناوی خۆی بوو یان دایکی لە خۆشەویستیان وای بانگ دەکرد. ئاغاش چ ئاغا، کوڕیکی کز و لاواز و ڕزیو، فووت لێ کردبا دەی برد. ئێمەی منداڵیش بە ئاغا ڕزیو بانگمان دەکرد. بە تەمەن کەمێک لە من بچووکتر بوو. لەگەڵ ئامۆزاکانم پێمان رادەبـوارد. زۆر گاڵتەمـان بەو کـوڕە فەقیـرە دەکـرد و پێی پێدەکەنین. جـار و بـاریش بە دزی دایکـیەوە تـێمان دەسرەوانـد. نـازانم بە چ حەقێک رێگەمان بە خۆمان دەدا کە ئەو بەستەزمانە ئاوا ئازار بـدەین. ئەوە ئەگەر منداڵی خزم یان دراوسێمان بایە، بڕوا نـاکەم ئـاوا هەڵسـوکەوتمان لەگەڵیـا کردبـایە. بەڵام وابزانم چونکە منداڵی ژنێکـی کـارەکەر بـوو، ئەو حەقەمـان بە خۆمـان دەدا گەپی پێ بدەین. ئێستا کە بیر لەو کارەی خۆمان دەکەمەوە، قیزم دێتەوە، پێمـوایە بە خەڵکی رابواردن، زۆر کارێکی ناشرین و ناڕەوایە.

دوای کۆچی دوایی بابم ئیـدی مـن ئاغـا ڕزیـوم نەدیـتەوە تـا کـوو سـەرەتاکانی ٢٠٠٠ی زایینـــی. جـــارێکی کە گەڕابـــوومەوە مەهابـــاد، ڕۆژێکـــی لە شـــەقامێک دەڕویشتم. یەکێک لێم هاتە پێش و زۆر بە گەرمـی سـڵاو و چـاک و چـۆنی لەگەڵ کـردم، ئەمنـیش وەڵامـی سـڵاوەکەم داوە بەڵام هەرچـی لـێم روانـی نەمناسـیەوە. تێگەیشت و گوتی:

وابزانم نامناسیەوە، کوبرا خانم؟

نا وەڵڵا بابم نات ناسمەوە.

ئە من ئاغا رزیوم، ئاغا رزیو.

توخودا ئاغا رزیوی؟

ئەری وەڵڵا، بۆخۆمم، شکور ئێستا ژن و منداڵ و نەوەم هەیە.

وەڵڵاهی ئەگەر بۆخۆت لێم نەهاتبایە پێشێی و نەت گوتبا، نەمدەناسییەوە، چاوم روون بووە، چۆنی؟ چاکی شکور، ژن و منداڵ چۆنن؟

بە سایەی حەمدی خودا، هەموو باشن. بۆخۆت چۆنی کوبرا خانم؟ سەحەت و سڵامەتیت چۆنە؟

شوکری خودا باشم. هەر وا دەبێ لەو تەمەنەدا.

بیستومە بەماڵەوە چوونە دەرەوەی وڵات.

ئەرێ وەڵڵا وایە، ئێستا لە دەرەوەی وڵات دەژین.

واتە بە سەردان هاتویەوە؟ توخدا فەرموو بچینە ماڵێ و چەند رۆژ میوانی ئێمە بە، خێزانم خۆشحاڵ دەبێ.

زۆر مەمنوون، ماوەیەکی کەم لێرەم و فریا ناکەوم.

دە ئێستا بۆ نەهارێ میوانمان بە.

پێم ناکرێ، بە نیازم بچمە ماڵی خزمێکم، چاوەڕوانن. ئیشالله سەفەرێکی دیکە کە هاتمەوە.

خوداحافیزیم لێ کرد و وەرێ کەتمەوە. سەردەمی منداڵیم بیر کەوتەوە. ئاغا رزیوی ئەودەم کە ئێستا پیاوێکی بە تەمەن و خاوەن نەوە بوو. واش وێ دەچوو شکور گوزەرانی خراب نەبێ. خەیاڵەکانم فڕی بوون و گەڕابوونەوە ئەو کاتەی لە بن بەستی حەسەنیان دەژیاین. ژیانی منداڵیم وەک فیلمێکی خێرا هاتبووە بەرچاو. هەموو سێنەکان یەک بە دوای یەکدا دەهاتن و دەڕۆیشتن. لە شوێنە خۆشەکان پێکەنینم دەهات و لە تاڵەکانیش خەمبار دەبووم. کە گەیشتمە ماڵە خزمەکەم و لە دەرکەم دا فیلمەکەم پچکرا. زۆری پێنەچوو درکەیان لێکردمەوە.

هاوینان جارجارە دە چووینە شیوی چومی. مافوورە، بەڕە، خوری و شمەکمان لە داشقەی کەڵی بار دەکرد و بەرەو چومی وەڕێ دەکەوتین. بۆ ئێمەی منداڵ، هەر

لە سواری داشقەوە خۆشی دەستی پێ دەکرد هەتا ئێوارە کە خۆرئاوا دەبوو و دە گەڕاینەوە ماڵێ. کە دەگەیشتینە چۆمی، یەک دوو ژن چێشتیان ساز دەکرد و ئەوانیتریش شت ومەکیان دەشوشت. ئەوانەی ڕەنگاورەنگ بوون بە ئەسپۆن [3] دەشوران تا ڕەنگ نەدەنەوە و شتە سپییەکانیش بە سابوون دەشۆران. ئێمەش لە هەڵخستنی شمەکەکان هێندێک یارمەتیمان دەکردن، بەڵام زیاتر خەریکی کایەکردن بووین. بە جل و بەرگەوە خۆمان دە ئاوێ داویشت تا ئێوارەیکی درەنگ کە ژنان لە کار و بار دەبوونەوە. ئەو ڕۆژانەی شیوی چۆمی زۆر خۆش بوو. هەوایەکی پاک و ئاسمانێکی شین و سافی بێ هەور. ئاوی چۆمی لەبەر تیشکی خۆرەتاو دەدرەوشایەوە. هەتاوێکی گەرم و خۆش ئاوی چۆمەکەی شیلەو گەرم دەکرد، ئەو سروشتە جوانە و یاری کردنمان لە نێو ئاوێ ڕۆژێکی بێ وێنەی لە ژیانی منداڵیمدا پێک دەهێنا. ئێستاش کە ئەو کاتەم وەبیر دێتەوە، هەستێکی زۆر خۆشم هەیە. دەگەڕیمەوە سەردەمی منداڵیم و بۆ ماوەیەکی کورت دەچمە نێو خەیاڵات و لە و دنیا پڕ لە هەوراز و نەهامەتییە دوور دەکەومەوە. هەفتەی جارێکیش دەچووینە حەمام. دیارە بەشێک لە ئێمەی منداڵ زۆرمان پێ خۆش نەبوو و بە زۆری دەیانبردین. لە سەردەمی منداڵی مندا حەمامیان قۆرخ دەکرد واتە چەند ڕۆژێک لە هەفتەدا تایبەتی ژنان و چەند ڕۆژێک بۆ پیاوان بوو. ئەو ماڵەی دەستی رویشتبا و خێزانیان زۆر با، هەر ژن و منداڵی ئەو ماڵە و خزم و دراوسێکانیان لە حەمامێ دەبوون. جاری واش بوو کە خەڵکی گەڕەکێک پێکەوە حەمامیان قۆرخ دەکرد. زۆر جار پڕ دە بوو لە خەڵک و دەبوو بە زیقە و هەرایەک ئەوسەری دیار نەبێ، لە لایەک هەراهەرا و راکەڕاکەی منداڵان و لە لایەکیشەوە قیژەی ژنان و نەڕاندن بە سەر منداڵاندا، کەس گوێی لەدەنگی کەس نەدەبوو. مێشکە سەری مرۆڤ دەچوو. هێندێک جاریش کێشە و هەڵا ساز دەبوو. جا ئەگەر کێشەکە لە نێوان ژنی کوردو عەجەم قەومابا، تەواوی ژنە عەجەمەکان، بە پێچەوانەی ژنی

---

[3] ئەسپۆن گیایەکە کە بۆ شوشتنی جل و بەرگ و خوری و مەرەز بە کاریان دەهێنا. وابزانم ئێستاش خوری و مەرەز هەر بە ئەسپۆن دەشۆن.

کورد، دەبوونە یەک و لە سەر ژنە عەجەمەکەیان دەکردەوە.

جارێک شەڕێکی گەورە ساز بوو لە نێوان ژنێکی کورد و یەکی عەجەم و بوو بە فەرتەنەیەک ئەو سەری دیار نەبێ. سەرجەم ژنە عەجەمی نێو حەمامەکە وەک لەشکری مۆغۆڵ هێرشیان کردە سەر ژنەکوردەکە و بە هەموان پەلاماریان دا و لە ئەرزیان دا و کەوتنە سەری. لە زۆران گرتن دەچو بەو جیاوازیەوە کە زۆران بازی تاک وتاک پێکەوە زۆران دەگرن کەچی لێرەدا بەچەند ژن کەوتبوونە سەر یەکێک. جا دەیاننەڕاند و دەستیان لە مل و پرچی هاڵاندبوو، وەختابوو بیخنکێنن. وەها دەیانقیژاند هەموو حەمامەکە دەنگی دەداوە و بێگومان دەنگیان تا دەرەوەی حەمام و ناو کۆڵانەکەش دەچوو. ئەو دیمەنە پڕ لە زەبرە ماوەیەکی زۆر درێژەی هەبوو تا بە جۆرێک لە جۆران لێکیان کردنەوە. پێم وایە هەر بۆیە چوونی حەمام بۆ ئێمەی منداڵ وەک مۆتەکە وابوو. لە سەردەمێکی دواتر ئیدی حەمام قۆرخ نەدەکرا.

ساڵێ جارێک لە وەرزی بەهاردا ژن و پیاوە بە ساڵاچووەکان حەجامەتیان دەکرد بۆ ئەوەی خوێنیان پاک بێتەوە و دەیانگوت بەو کارە خوێنی پیس لە لەشیان دێتەدەر و لەشیان خوێنی تازە دروست دەکا. حەجامەت بەو شێوەیە بوو کە لە حەمام ژنێکی لێزان (بە گشتی کیسە کێش یان ئاو کێشی حەمام) بە چەقۆ پشتی ژنەکانی بەچەند جێ دادەڕووشاند تا خوێنی لێ بێتە دەر. هی پیاوانیش بە هەمان چەشنە پیاوێکی لێزان حەجامەتی بۆ دەکردن. هەر لەو وەرزەدا شتێکی تریش بۆ تازە کردنەوەی خوێن باو بوو، ئەویش بە کار هێنانی زەرو بوو. جا بەشێک خەڵک لە ژن و پیاو ئەوەشیان دەکرد. یەک دوو پیاوی خەڵکی گوند هەبوون زەرویان دەگرت و بە کۆڵاندا دەسوڕانەوە و هەرایان دەکرد و زەرویان دەفرۆشت. بەکارهێنانی بەم جۆرە بوو کە کەسەکە زەروکەی بە شوێنێکی برینداری خۆیەوە دەنا یان ئەگەر بریندار نەبایە شوێنێکی خوی بریندار دەکرد وزەروکەی پێوەدەنا. دەیانگوت زەروەکان خوێنە پیسەکەی دەخۆن. من خۆم هەرگیز بەکارم نەهێناوە بەڵام دایکم هەم حاجامەتی دەگرت و هەم زەروی بەکار دێنا. لە ساڵەکانی ٨٠ ی زایینی سیمین و محەمەد کە لە پاریس دەژیان بۆیان باس کردم کە لە بەرنامێکی بڵاوکراوەی تەلەڤیزیون بینیویانە کە هێندێک دوکتۆر لە ئەمریکا لێکۆڵینەوەیان لەو

بابەتە وە کردوە و بۆیان دەرکەوتوە کە زەرو خوێنی پیس دەخوا و بەکار هێنانی بۆ تەندروستی باشە.

ئەو سەردەمە مەهاباد چەندین حەمامی تێدا بوو: حەمامی پووتی، کە لە نزیک مزگەوتی عەجەمان بوو، حەمامی میرزا رەسوول کە لە خوارەوەی مەیدانی ئاردی بوو، حەمامی هەباس ئاغا کە وەبەر سێلاوی ساڵی ١٣١٥ کەوت و حەمامی شوجاعولمولک کە لە گەڕەکی رزگەیان بوو. ئاوی حەمامەکان بە پەین گەرم دەکران. حەمامەکانی ئەو کات تیان (ئەستێرکی) تێدا بوو. ئەستێرک حەوزێکی گەورەی پڕ لە ئاو بوو کە لە ژێریەوەش ئاگر بە پەین دەکراوە و ئاو گەرم دادەهات و خەڵکیش هەموو خۆیان تێدا دەشوشت. جا ئەستێرک پڕ دەبوو لە پیسایی و میکرۆب و دەبوو بە هۆی زۆر نەخۆشی زایەندی و ئەو بابەتە.

شوجاعەلمولک کە لە سەردەمی قاجارەکان حاکمی سابڵاخ دەبێ، حەمامێک بە شێوەساختێکی زۆر جوان لە پشت مزگەوتی شا دەروێش دروست دەکا کە بە حەمامی شوجاعەلمولک[4] نێوبانگ دەردەکا. حەمامی شۆریشی پێدەگوترا، چونکو

---

[4] ئامادەکار: لە بارەی حەمامی شوجاعەلمولک پرسیارم لە هاوڕێ حەسەنی قازی کرد کە ئەو زانیاریەی لە کاک عەبدوڵڵای سەمەدی وەرگرتبوو و بۆی ناردم. "هەمزاغای مەنگوڕ، بەر لە شۆڕشی شێخ عوبەیدیللا و ڕووداوەکەی حەسەن عەلی خانی گەڕووسی؛ چەند جاری تریش لەگەڵ حکوومەتی وەختی ئێران شەڕ وناکۆکی هەبووە. لە یەکێک لەو شەڕ و تێکهەڵچوونانەدا، پاشاخانی سەرتیپ(شوجاعولمولک) هەمزاغا شکست دەدا و ناچاری دەکا خۆ لە خاکی عوسمانی بهاوێ. بە بۆنەی ئەو سەرکەوتنە، ناسرەددین شا سەرەڕای نازناوی پێشوو، لەقەبی (موزەففەروددەولە)شی دەداتێ. عومەرئاغای عەلیار لە کتێبە دەستنووسەکەی خۆیدا بە ناوی "مهاباد بر قلەی تاریخ" ئاوا باسی شوجاعولمولک دەکا] :پاشاخان سرتیپ، فرزند فرخ خان موکری، ملقب بە شجاع الملک، حمزە آقا را شکست داد و باعث فرار او بە خاک عثمانی شد. بە دنبال این فتح و خدمت، علاوە بر لقب قبلی، بە دریافت لقب مظفرالدولە نیز مفتخر

ئاوەکەی لە کانی شۆڕ را دەهات. ئەو حەمامە چەند جار ئەم دەست و ئەو دەستی کرد تاکوو دوا جار یەکێک کڕی و بەداخەوە حەمامەکەی تێکدا و زەویکەی بەش بەش کرد و بە خەڵکی فرۆشت. ئەوەش عەقڵی ئێمەی کوردە، لە جیات ئەوەی کە شوێنکی وا هەتا هەتایە ڕابگیرێ و پارێزگاری لێ بکرێ، بۆ نموونە دەکرا ببێتە موزەخانە. بەڵام بەداخەوە ئەو بینا جوانە و مێژووییە دەڕووخێنین و دەیفروشین.

ساڵێ چەند جارێکیش بانگ هێشتنێکی گەورە لە باخی عەزیز ئاغا یاخود لە باخی میرزا ساڵحی مشیری دەکرا و ئێمەش لەگەڵ خزم وکەسان لە بەیانی زووە وەڕێ دەکەوتین. کە لە کوچەباخەکان تێپەڕ دەبووین دیمەنە سیحراوێکانیان دەچوونە ناو خانەکانی مێشکمەوە و دەیانبردمە ناو دنیای خەیاڵاتەوە. هەر کە دەگەیشتینە جێ، بەڕەکانیان رادەخست، شت و مەکیان لە ئەسپەکە دادەگرت و لە شوێنێکی تەنیشت بەڕەکان دایاندەنا و ئێمەی منداڵیش داوامان لە یەکێک لە گەورەکان دەکرد تا جۆلانەمان بۆ ببەستنەوە. جۆلانەش گوریسێکی ئەستووری درێژ بوو کە هەر سەرەیان لە دوو لقی ئەستووری ئەم سەرو ئەو سەری دار گرێ دەدا. ڕۆژی باخی وەک رۆژی شیوی چۆمی یەکێک لە ڕۆژە خۆشەکانمان بوو، هەتا ماندو و شەکەت نەباین، وازمان لە جۆلانەکردن نەدەهێنا. منداڵی واش هەبوو کە زۆر تاقەتی نەبوو و تووشی سەرلە گێژەهاتن و رشانەوە دەبوو. ژنەکانیش کە لە چێشت لێنان و کار و بار دەبوونەوە، نان دەخورا و پاشان ژن و پیاو تا درەنگانێک هەڵدەپەڕین و گوییان بۆ دەفە و گۆرانی مەنیج حەیران هەڵدەخست. لە دواییدا هەر کەسەش چەند قڕانێک شاباشی دەدایە.

مەنیج حەیران ژنێکی بچکۆلەی، لاوازی، ڕەشتاڵەی قسە خۆش بوو. دەنگی

گردید. نامبرده دایی حاج محمد ایلخانی بود و در سال 1295ق [1878میلادی] بدرود حیات گفت و بر بالای تپه ای در روستای سردارآباد حومهٔ بوکان بە خاک سپردە شد [.ئەم یادداشتەی عومەر ئاغا دڵنیامان دەکا کە بێگومان حەمامەکە بەر لە 1878 ساز کرابێ. یانی ئەگەر شوجاعولمولک 10 ساڵ بەر لە مردنی خۆی، حەمامەکەی ساز کردبێ، دەبێتە 1868ی زاییینی."

خراپ نەبوو و بە هۆی سەر ورووی خۆشییەوە جێگای لە نێو دڵی خەڵکی مەهاباد کردبووە. خەڵکی گوندی حەمامیانی نزیک بۆکان بوو. هەر بە منداڵی کە بە مێردی دەدەن، بە مێردەکەی رازی نابێ و بە جێی دێڵێ و تیدەدقێنێ بۆ مەهاباد. وا وێ دەچوو مەیلی لە ژنان بێت. وەک پیاوان سەر و شەدەی دەبەست و لە سەر جلی ژنانەوە فەرنجی پیاوانەی دەکردە بەر. باوکم هە موو ساڵێ یەک یان دوو فەرنجی بە دیاری دەدایە و ئەویش هەر کە چاوی پێمان دەکەوت، بە شانازییەوە نیشانی دەداین.

مەنیج حەیران بۆ هەموو کۆبوونەوە و شایی و بەزمێک بانگ دەکرا و لەوی دەفەی لێ دەدا و گۆرانی دەچڕاند و شاباشی وەر دەگرت. ئەوکاتە لە مەهاباد ئەوانەی دەستڕۆیشتوو بوون حەوت شەو و حەوت رۆژ شایی و گۆڤەندیان دەکرد. جا بە شاباش مەنیج حەیران دەیتوانی خۆی و دەوروبەری پێ بەرێوەبەرێ. زستانانیش بە ماڵان دا دەگەڕا و دەیگوت: "شایی نییە و مەنیج بێ پووڵە" ئاوا هێندێکی دراو کۆ دەکردەوە. مەنیج حەیران تەنیا لە مەجلیسی ژنان دەفەی لێ نەدەدا، بەڵکو لە بەزمی پیاوانیشدا بەشداری دەکرد. دوای ماوەیەک خوشکێکی بە نێوی خەجیج لە گوندەوە هێنا بۆ مەهاباد و بە مێردی دا بەمیرزا خەلیلی سوڵتانی، ناسراو بە خەلیلی قاچاقچی. مەنیج چەند دەستی خانوو هەبوو، هەم ماڵی خوشکی بە خێو دەکرد و هەم بێوەژنێک بە نێوی خورشید کۆسانی. دوایە ئەو ژنەی بە مێرد دا بە خەلیلی قاچاقچی و هەوێ بە سەر خوشکی خوی هێنا. خەجیج کوڕێکی لە کاک خەلیل ببوو و ناویان نابوو عەلی. مەنیج زۆری خۆشدەویست و وەک کوڕی خۆی ئاگای لێدەبوو و پێی خوێند وا بزانم شەشی ئامادەیشی تەواو کرد.

شەوانی رەمەزان پیاوان هەر جارەی لە ماڵێک کۆ دەبوونەوە و مەنیج حەیرانیش لەوێ حازر و ئامادە دەبوو. جا کە نۆبەی ماڵە وی دەهات دەیگوت: " بە خۆڵای من فڕنی و تڕنیم نیە، جەرگ و دڵ و گورچیلەتان بۆ دەکڕم". جا لە سەر ئەوەی چەند بەیتێکیشی بۆ دروست کرابوو کە ئاوا دەستی پی دەکرد: جەرگ و دڵ و گورچیلە، بە خێر بێی مام ...هتد. بەڵام بەداخەوە بەیتەکەم بە تەواوەتی وەبیر نایەتەوە.

مەنیج حەیران جگە لە دەفە لێدان و گۆرانی چڕاندن، کاسپییەکی دیکەشی هەبوو ئەویش کڕین و فرۆشی خانوو بوو. خانووی کۆنی دەکڕی و نۆژەنی دەکردنەوە و پاشان بە کەمێک گرانتر دەیفرۆشتنەوە. کاتێک لێمان دەپرسی بۆ وا دەکەی؟ دەیگوت: "ماڵی پیس دەکڕم، جلی جوانیان لە بەر دەکەم و دەیانفرۆشمەوە."

هەر لەو سەردەمەشدا ژنێکی قەڵەوی ڕەشتاڵەی ئاولاوی لەگەڵ کچەکەی لە مەهاباد دەژیان. خەڵکی ناویان نابوو "مانگ و رۆژ" و قەت نەم زانی ناوی خۆی چیە، هەر بە "مانگ و رۆژ" دەم ناسی. ئەمن لە قوتابخانە چاوم پێ کەوتبوو چونکە جار و بار هاتووچۆی خات زڵەخای پێشخزمەتی قوتابخانەی دەکرد. "مانگ و رۆژ" هێندێکی دراو هەبوو کە بە قەرز دەیدا بە خەڵک و ئەوانیش مانگێ کەمێک قازانجی دراوەکەیان دەدایە کە ئاوا خۆی و کچەکەی پێ بەڕێ دەچوون.

ژیانی منداڵان لەو سەردەمەدا، تەواو بە یاری و گرمە دەگوزرا. بەیانی زوو هەموو خێزان لە خەوێ هەڵدەستاین. پیاوەکان دوای بەرچای دەچوونە سەر کار و کاسبی، ژنەکانیش خەریکی کاری ماڵێ دەبوون و منداڵەکانیش کایەیان دەکرد. ژیانی منداڵی من زۆر رەنگاو رەنگ و جوان بوو، ئەو کات خەم و خەفەت بۆ ئێمەی مندال مانایەکی نەبوو. ژیانێکی پڕ لە هەڵبەز و دابەز لە هەمان کاتیشدا تێکەڵاو ببوو لەگەڵ مێژویەکی دژوار کە گەورەکانمان بۆیان دەگێڕاینەوە.

دەربەندی حاجی حەسەنیان، کە ماڵی ئێمەی تێدا بوو، بەرانبەر بە مەیدانی ئاردی بوو. ئێمەش زۆربەی رۆژان لە مەیدانی ئاردی یاریمان دەکرد، بۆیە ئاگامان لە ڕووداوەکانی ئەو مەیدانە بوو. من بە منداڵی بزۆز و وریا بووم، دایکم دەیگێڕاوە کە نۆ مانگە بووم سەری خۆم داخستوە و بەرەو دوکانی بابم چووم و لە ڕێگا خاڵی بابم تووشم دەبێ و دەمباتەوە ماڵێ. لە کاتی یاری کردن زۆر جار دەغڵ فرۆشەکانی مەیدانی ئاردیمان ئەزیت دەکرد. هێندەمان یاری دەکرد تا ماندوو شەکەت دەبووین. واش دەبوو منداڵە چکۆلە کان لە کۆڵانەکانی دەوروبەر یان لە سەر تای ئاردی خەویان لێ دەکەوت و خەڵکی گەڕەک یان کاسبەکان هەڵیان دەگرت و بۆ دایکیان دەبردنەوە.

لە بەری ژووره گەورەی ماڵەکەمان پاڵ بە پاڵی دەروازەی ماڵێ، دوو خواجانە

هەبوون کە منداڵگەل زۆریان کایە لە سەر دەکرد. کایەی منداڵان ئەوانە بوون: دار و هەلووک، دار و تۆپ، نان نانێن، تۆپەڕاکردێن (یارێکە وەک بەیس باڵی ئەمریکا دەچێ)، دایە مەمدە بە گورگی، قەرە قەرێن (خۆشاردنەوە)، خەستەکێن، جگێن، مێشێن، گۆین، جۆرابێن، مەزرەق داکوتان، پێنج بەردە، دایەڵێن (کە بە هەڵووچەی تازە دەکرا). یارێکی دیکەی کچان هەبوو بە نێوی حێڵانە _ بە دەست لە ئەستۆی یەک کردن، بازنیکمان پێک دەهێنا و ئەم گۆرانیەمان دەگوت:

هەی تەختە، تەختە، تەختە ئێوارێکی بێ وەختە
تەختە لە سەری دارێ گرم و هۆڕی سوارێ
سەڵا لە بریندارێ
بریندارێ دە خۆمە ئاوی گەنم و جۆمە
کاکم چوە ژنێ بێنێ کچی شابەگوڵ بێنێ
کەوشی سوورم بۆ دێنێ تارای بۆ باجیم دێنێ
هەی تەختە، تەختە، تەختە هەی چەرمە،چەرمە،چەرمە
ئاغزی بووکێم خۆ شەرمە
بووکم دی، حەلاڵم دی لەگەڵ وسوو لاڵم دی
وسوو لاڵی دووگردی دەمهێنای و دەمبردی
لە خۆم مارە دەکردی
مارە، مارە، هەڵبەزە بە سەنجاغ و بە تەرزە
سەنجاغی من زێڕینە لە خالانم گێڕینە
چاوی دەنێر گزۆکێ خاڵی دە قەم قەمۆکێ
قەم قەمۆکێم بەرداوە بە موسلێم وەرداوە

یاریەکی زبری کوڕانەش شەڕە گەڕەک بوو. هێندیک جار مێرمنداڵان و لاوانی دوو گەڕەک بڕیاریان دەدا لە شوێنێکی نێوان دوو گەڕەک پێکەوە بەشەڕ بێن. جا لە شوێنی دیاریکراو بە گۆپاڵەوە تێک بەر دەبوون و یەکتریان شلوکوت دەکرد. جاری واش هەبوو یەکتریان زۆر خراپ بریندار دەکرد. جا ئەو گەڕەکەی بەزیبا، لە نێو شاری ئابرووی دەچوو. بەیت و گۆرانیان لە سەر ساز دەکردو فیتوویان بۆ لێ دەدا و ئازاریان دەدا. پێویستە ئەوەش بڵێین کە ئەو کوڕانە ناسیاو و هاوڕێی

یەکتری بوون و زۆر جار لە یەک قوتابخانەش دەیانخوێند. ئەو شەڕەگەڕەکەش یاری بوو و نە دەبوە هۆی دوژمنایەتی نێوان گەڕەکەکان. بەڵام یارییێکی دڕندانە بوو، جار و بار یەک دوو کەسیش بریندار دە بوون. شتێکی تریش هەبوو کە وەک شانۆ دەچوو، ئەویش ئیشکەڕن بوو. کوولەکەی شاقەباخییان ناو دەکوڵی و پیاوێک لە سەر خۆی دەکرد و جلی سەیری لەبەر دەکرد، تەنیا جێگەی لووت و چاویان بۆ دەهێشتەوە. جا تەپڵیان بۆ لێ دەدا و ئەویش سەمای دەکرد و خەڵکیش لێی دەهاڵان. ئەوانەی دەبوون بە ئیشکەڕن و ئەوی تەپڵی لێدەدا، بە گشتی تورکی ورمێ یان میاندوای بوون. ئەو بەزمی کوولەکە کوڵین و ئیشکەڕن هێندێک وەک "هالۆوینی" ئەمریکا دەچوو. ئیستاش کەسێک جلی سەیری لەبەر دابێ، پێی دەڵێن، ئەرێ بۆ خۆت کردووە بە ئیشکەڕن؟

هاوینان لە مەیدانی ئاردی میوەی جۆراوجور بۆ فرۆشتن لە سەر سەوەتە و کارتۆن و ئەرزی دادەندرا. کاسبەکانیش بە دەنگی بەرز هەرایان دەکرد وبە میوەکانیان هەڵ دەگوت. هێندێک جار شوتی و کاڵەک فرۆشەکان بۆیان نەدەکرا هەموو ئێواران شتەکانیان کۆ کەنەوە، ناچار شەوانە لە لای شوتی و کاڵەکەکانیان دەخەوتن. کە خەویان لێ دەکەوت، کوڕە گەنجەکان دەچوونە سەر بانی دوکانەکان و قولاپیان دەهاویشت بۆ شوتی و کاڵەک. ئەگەر دوکاندارەکە وەخەبەر هاتبایە، دەی کردە هەڵا و هوریا.

هەموو رۆژێ، پێش ئەوەی خۆر ئاوا بێت، ژنێکی لاوازی ڕەشتاڵە هێندیکی وێنجەی لە سەر شانی دادەنا و دەهاتە نێو مەیدانی ئاردی و لە شوێنێکی تایبەتی دادەنیشت و وێنجەکانی دەفرۆشت. نازانم کێ و بۆ چی ناوی شای ژنانیان لێنابوو. هەر کە لە دوورە چاویان بە ژنە دەکەوت، تەوای مەیدانی ئاردی دەنگی دەداوە بە گوتنی "شای ژنان". واوێدەچوو کە ئەو رووی خۆی نەدێنا و دەچووە شوێنەکەی خۆی. کە وێنجەکانی دەفرۆشت بەرو ماڵ وەڕێدەکەوتەوە.

ئەو دەمەم زوربەی پیاوان بۆ بە رێوە چوون و بە خێو کردنی خێزانیان کاسبیان دەکرد. هێندیک بەرگ درووو بوون وەک بابی من، وەستا عەزیزی ماشێنچی، سید محەمەدئەمینی ئیفتخاری(خەزوورم) و حاجی محەمەد ناسراو بە حاجی حەمەدی گیپەی، ...هتد.

لە کەوش درۆکان ئەوەندەی لە بیرم بێ، مانۆک و وەستا برایم، هەر دووکیان هەرمەنی بوون. حاجی رەحیمی حیجازیش نالّی لە کەوشی دەدا (ئەو کاتە بۆ پاراستنی پانێی کەوش ئاسنێکیان لە ژێرکەی دەدا و پێیان دەگوت نالّ.)

کەوشفروشەکان بریتی بوون لە میرزا قاسمی مەرجانی، حاجی رەحمان ناسراو بە رەحمانە چکۆل و سید رەحمانە لەج (کەوشەکانی وی بە باشی نێوبانگیان دەر کردبوو، بە کەوشی سییدیان دەناسرا). هێندێکیش کوتالّفرۆش بوون، وەک میرزا قادری بلوریان، حاجی عەبدوللّای چەلّەبی، میرزا ئەحمەدی ئەشعەری، میرزا عەبدولکەریمی بلووریان. دانەوێلّەفرۆشەکانی مەیدانی ئاردیش ئەوانە بوون: مام سمایلی قەرەشلاغی، میرزا رەحمانە رەش، میرزا حوسێنی حامیدی، میرزا مەحموودی عەزیمی و فەقێ محەمەدی عەلاف، ...هتد. بەشێکیش وەک میرزا حەمەدەمینی فەتحی دارتاش بوون.

لەگەلّ ئەوەی کە گەلی کورد خاوەنی کولتورێکی کۆنە، ئاکاری ناشیرینی بەرچاویشی تێدایە. رەوشتێکی ناشیرین کە زۆر باو بوو ناو و ناتۆرە لێنان لە خەلّک بوو، هەرچەندە کەم بۆتەوە، بەلّام بەداخەوە ئێستاش هەر ماوە و روو دەدا. ئەو کارە نالەبارە، هێندێک جار دەبوو بە هۆی نەخۆشی دەروونی یان تەنانەت شێت بوونی ئەو کەسەی ناتۆرەی بە سەردا دابڕابوو. یەکێک لە وانە مام رەسوولّی قەساب بوو کە لە نێو مەیدانی ئاردی دوکانی قەسابی هەبوو و گۆشتی گای دەفرۆشت. دەیانگێڕاوە کە مام رەسوولّ لەگەلّ پیاوێکی بە شەریکایەتی دوکانی قەسابی گۆشتی مەڕیان دەبێ. ئەو دەم پیوەکانیان بە جیا دەفرۆشت. پاش ماوەیەک کابرای شەریک هەست دەکا کە پیوەکە کەمی کردوە و لە مام رەسوولّ دڕدۆنگ دەبێت. رۆژێک لێی دەپرسێ: "چۆنە جار لەگەلّ جارێ پیوەکان کەم دەکەن؟" مام رەسوولّیش بە تووڕەیەوە دەلّێ: "تۆمەتی دزیم لێ دەدەی؟"، شەریکەکە دەلّێ نا، ئەستەغفیروللّا، هەر ویستم بزانم ئەتۆش هەستت پێ کردوە؟ گوایە مام رەسوولّ هەموو رۆژێ هێندێک لە پیوەکەی بە دزی شەریکەکەی دەباتەوە مالّێ. شەریکەکەی تێدەگا و رۆژێک لەناکاو دەچێتە مالّە مام رەسوولّی و دەبینێ مەنجەلّێکی زەلام لەوبەری حەسارێ لە سەر ئاورییە و بۆنی پیو ئەو ناوەی داگرتوە. کابرای شەریک لێی دەپرسێ: "مام ڕەسوولّ، ئەوە خەریکی چی؟ ئەوە

چييە لە سەر ئاگر؟" مام رەسووڵيش لە وەڵامدا دەڵێ: "ئەوە زاخم وەسەر ناوە". شەريكى مام رەسووڵ دەگەڕێتەوە مەيدانێ و ئەو رووداوە بۆ دراوسێی دوكانى دەگێڕێتەوە. جا ئيدى ناوى "زاخە"ى بە سەر دادەبڕێ. جار و بار كە مام رەسووڵ لە مەيدانى ئاردى خەريكى كەوڵ كردنى مەڕ دەبوو، بۆ توورە كردنى لەپڕ يەكێك لە تەختەيەكى دەدا و هەراى دەكرد "زاخە". جا دوا بە دواى ئەو، تەواوى بازار دەى نەڕاند: "زاخە، زاخە". مام رەسووڵيش وەک شێتى لێ دەهات و بە چەقۆى قەسابى وەدوايان دەكەوت. تووڕەيەكەى لە وەى دا نەبوو، لە وانە بوو ئەگەر يەكێكى دەست كەوتبا بيكوشتايە. ئەوانيش وەها رايان دەكرد كە بە كەس نەدەگيرانەوە. ناچار مام ڕەسووڵ، ماندوو و هيلاک، بە هەناسەبڕكە و دەم و چاوێكى سوور هەڵگەڕاو و پڕ لە ئارەقە، دەگەڕاوە سەر كار و بارى خۆى. مام محێدين، خزمى حاجى مستەفاى شاترى، لەو مەيدانەى دا قاوەخانەى هە بوو. هەر كە مام رەسووڵى لەو وەزعەدا دەديت، بەزەيى پێدا دەهات و بۆ ئەوەى هێمنى كاتەوە، پەرداخێک ئاوى سارد و چايەكى پڕڕەنگى بۆ دەبرد و دڵى دەداوە تا وردە وردە دەهاتە سەرە خۆى. ئەو كارە نالەبارە تا ئەو رۆژەى مام رەسووڵ كوچى دوايى كرد درێژەى هەبوو.

ئەودەم كە منداڵ بووم، ژنێكى خزمى نەنكم بە نێوى ئامينە خانم هاتووچۆى ماڵى ئێمەى دەكرد. لەنێو خەڵک بە ئامينى بن ئاڵا بە ناوبانگ بوو. ژنێكى باڵا بەرزى رەش ئەسمەرى كەمەر بارێک و لەش زەريف بوو، دوو چاوى گەورەى ڕەشى جوان لەگەڵ برۆى كەمانى لە سەر نێو چاوانێكى بەرز هێندەى دى خوێن شيرينى كردبوو. ئامينە خانم زۆر قسە خوش و سەر و روو خوش بوو. نەنكمى بە سوڵتان بانگ دەكرد و زۆر جاريش بە گاڵتەوە پێى دەگوت، حەيف بۆ عەزيم كە عومرى خوى لەگەڵ تو خەسار كرد.

جارێک لە دايكم پرسى بۆ پێى دەڵێن "ئامينى بن ئاڵايە"، لە وەڵامدا گوتى ئامينيان بە نابەدڵى خۆى دابوو بە پياوێک. ئەويش رۆژێک بەرى بەيانى پەنا دەباتە بنكەى عوسمانيەكان، كە لە سەردەمى شەڕى جيهانى يەكەم لە سابڵاخ حوكميان كردوە و دەست بە ئاڵاكەيانەوە دەگرێ و دەڵێ: "هاتوم حاشا لە مێردەكەم بكەم." ئەوانيش لە دواى مێردەكەى دەنێرن و تەڵاقى بۆ دەستێنن. جا

بۆیە خەڵکی سابڵاخ ناوی "ئامینی بن ئاڵایە"ی لە سەر دەنێن. بە گەردن کێلیش ناوی دەرکردبوو چونکە ژنێکی گەردن بڵیند بوو، تەنانەت لە شیعر و گورانیش دا پێیان هەڵ دەگوت: "ئامینێ گوارەکانت مەلەنگێنە.....". دوایە کە تەڵاقی وەرگرت، مێرد دەکا بەو پیاوەی کە بۆ خۆی حەزی لێکردوە. قەت نەمزانی منداڵی هەبوو یان نا چونکە هەر بە تەنیا دەهات بو لای نەنکم.

دەستپێکی خوێندن

هەر زۆر بە منداڵی سەرنجم لە دەستی دایکم و ژنە مامەکانم دەدا تا فێری چنین و گوڵدۆزی و دروومان بووم. هەر لە سەرەتاوە وەکوو ئەوان دەستەوانە و سەر کڵاوەم بە نەخشی میرزایی دەچنی، بەڵام کە هێندیک گەورەتر بووم، دەستم کرد بە چنینی بلووز و ژاکەتوو و کڵاو و شتی دیکەبە نەخش و نێگارێکی تازەو جیاواز. لە قوتابخانەش، بەوردی دەمڕوانیە جلە چندراوەکانی مامۆستاکان و وێنەم لێ هەڵدەگرتن و فێریان دەبووم.

خۆشەویستێکی بێ سنوورم بۆ دایکم هەبوو، لەدانیشتن و گوی هەڵخستن بۆ قسەکانی بابیشم، کە بە هێمنی باسی شتی زۆر بە نرخی بۆ دەکردم، ماندوو نەدەبووم و زۆریشم پێ خۆش بوو. لە تەمەنی مێرمنداڵیوە کۆت و شەڵوار و کراسی باوکم ئوتوو دەکرد و کەوشکانیم بۆ رەش دەکردەوە. ئەو کارانە بوون بە هۆی نزیکێکی پتر لە بابم. ئەویش زۆر قسەی خۆشی بۆ دەکردم و جار و باریش باسی کار وباری خۆی و ئەو شتانەی بە رۆژ لە دەرێ قەومابوون بۆ دەگێڕامەوە. هەمیشە ئامۆژگاری دەکردم و لە هەمان کاتیشدا پێی خۆش بوو بیروڕای من لە مەڕ رووداوەکان بزانێ.

بە گشتی یارمەتی دایکیشم دەدا هەرچەند هەمیشە چەند کارکەری ژن هەبوون کە یارمەتی ژنەکانی مالێ بدەن، چێشتم لێدەنا، جلم دەشوشت و خەریکی پاک و خاوێنی ماڵێ دەبووم. دوای ئەوەی مامەکانم ژنیان هێنا و منداڵەکان گەورە بوون، هەر ماڵەی چێشت و نانی بۆ خۆی ساز دەکرد.

ئەمن پێنج ساڵان بووم کە کاک هاشمی برام کە لە قوتابخانە دەیخوێند و کاتێک کە دەهاتەوە ماڵێ، خەریکی دەرس و دەورەکانی دە بوو. لە بیرمە لە تەنیشتی دا دەنیشتم و چاوم لێ دەکرد. هێندەم پێ خۆش بوو ئەمنیش رۆژێک لە رۆژان وەکوو وی بتوانم بخوێنمەوە و بنووسم. خودا لێ خوشبووی دایکم کە زانی چەندە تامەزرۆی فێر بوونم، ئاواتەکەمی بە جێ هێنا و قەڵەم و کاغەزی دامێ و خۆی دەستی گرتم و سی و دوو پیتی فارسی فێر کردم. دایکم دەرسی نەخۆێندبوو، بەڵام کەمێک قورئانی دەخوێند و هێندێک لە ئایەتەکانیشی لە بەر بوو. هەر وەها لە

تەمەنـی مێرمنداڵیـدا کاتێـک کە لە مـاڵەوە خەریکـی سـیغار پێچـانەوە دەبـێ بـۆ خێزانەکەیان، لە پەناوە گوێی لـەبابی گرتـووە کـە قورئـان و شـیعرەکانی وەفـایی و مەولەوی فێری کوڕەکانی کردووە. جا بەو جۆرە ئەویش شیعرەکان فێر ببوو.

ئەو کاتە لە مەهاباد تەنیا قوتابخـانەیەکی کچـانی لـێ بـوو بە نێـوی پەرمـاس و دەکەوتە گەڕەکی قووڵە قەبران کە ئێستا بە کوڵانی ئەیوبیان بە ناوبانگە. ماڵی پورە ئایشەم، خوشکی دایکم، بەرانبەر بە وێ بوو، کە دەچووین سەری پورم بدەین، ئەمن مـــاوەیەکی بـــاش لە بەر دەرکەی قوتابخـــانەکە رادەوەســـتام و چـــاوم لە کـــچە قوتابییەکان دەکرد. ئاخری ڕۆژێکی دایکم دەستی گـرتم و بردمـی بـۆ قوتابخـانە و داوای لە مودیرەکەی کرد کە نێوم بنووسێ. بەڵام مودیرەکە، کە خانمێکی فارس بوو، رووی لە دایکم کرد وگوتی تەمەنی کەمە و نـاکرێ. بـەڵام زۆری دایکـم لـەلایەك و نووسینی ئەلف و بی من لەلایەکی دیکە وای لێ کرد کە نێوم بنوسێ و خرامە پۆلی تەهیە (ئامادەکاری).

بێجگە لە مودیرەکە (کە بەداخەوە نێوەکەیم قەت نەزانی)، خـانمێکی تەورێـزی بە نێوی نادرە خانمی فەروخزاد ماموٚستام بوو. روقیا خانمی حەکیمزادەش، کە دوایی دەبێتە ژنی خاڵی حاجی کەریمـی ئـاموزام ، هەم دەرسـی دەخوێنـد و هەم ئەگەر منداڵێک بە چـاکی فارسـی نەزانیبـا یـارمەتی دەکـرد، واتە لە نێـوان ماموٚسـتاکان و قوتابییەکان کاری وەرگێڕانی دەکرد.

هەر کە دەستم بە خوێندن کرد، دەرگای دنیـایەکی تـازە و گەورەتـر بە رووەمـدا کرایەوە. ئەو دنیایەی کە مـاوەیەک بـوو لە مێشـکی خۆمـدا دەم هێنـاو دەمبرد و خەونم پێوە دەدیت. بۆ من شتێکی گەلێک تـایبەتی و بە نـرخ بـوو. لە کـایەکردنی کاتی وچان لەگەڵ کیژۆڵەکانی هاوتەمەنی خۆم را بگرە تا خوێندن وفێر بوونی نـاو پۆل، هەر یەکەو خۆشی خۆی هەبوو. پێش ئەوەی دەست بە خوێندن بـکەم تەنیـا لە چوارچێـوەی مـاڵەوەدا بـووم، بـێجگە لە خوشـک و بـرا و ئـامۆزا و منـداڵی دراوسێکان، هاوڕێی ترم نەبوو. لە قوتابخـانە لەگەڵ هێنـدێک کچـی هـاو تەمەنـی خـۆم بـووینە دەستەخوشـک، کە ئێستاشـی لەگەڵ بـێ ئەوانەی لە ژیانـدا مـاون، دۆستایەتیمان خۆشە.

لە سەرەتاوە هەم زۆرمان پێ سەیر بوو کە دەبـوایە بە زمـانی فارسـی بخـوێنین

هەم لە بەرمان گران بوو. چونکە فارسی بۆ ئێمە زمـانێکی بێگـانە بـوو، دەبـوو زۆر هەوڵ بدەین کە تێبگەین. دیارە بۆ مـن، کە پـێش ئەوەی لە قوتابخـانە دەسـت بە خوێندن بکەم، لە ماڵێ، بە یارمەتی کاکم و دایکم، لەگەڵ ئەلـف و بـێ و کەمێـک شتی دیکە بە زمانی فارسی ئاشنا ببووم، زۆر قورس نەبوو. بەڵام دەزانم کە بەشێک لە هاوڕێکـانم بـۆ فێربـوونی فارسـی گیروگرفتیـان هەبـوو و دەبـوایە زۆر هەوڵ و تەقەلا بدەن. مخابن وەبیرم نایەتەوە چەندەی پێچـوو تـا مـن فیـری خوێنـدنەوەی فارسی بووم.

پایزا ن کە وەرزی بەهێ بوو لەگەڵ خۆمان دەمانبردە خوێندگە و لە کاتی وچان وەبەر دەرکەی پۆلەکەمان دەدا و دەمانقەڵشاند و لە نێو خوماندا بەشمان دەکرد و دەمانخوارد. تامی ئەو بەهێیـانە تـا ئێسـتاش لە سـەر زمـانمە و لەبیـرم نەچـۆتەوە. چـونکە بەهێـیەی ئەو دەم سروشـتی بـوون و بە داو و دەرمـان گەورە نەکرابـوون، بۆیە وا بە لەزەت بوون. ئێ ئێستا خڕ و گەورە وبە شکڵ جوانن بەڵام تـامی ئەوەی جاران نادەن، وەکوو ئەو ژنەی دەچن کە خۆی بە سوراو سپیاو جـوان کـردوە، هەر کە سووراوەکەی لێبوەوە کاڵ دەبێتەوە و جوانیەکەی نامێنێ. زستانانیش کشمیش و گوێزمان پێبوو و جارو باریش لە سەر ریگای قوتابخانە گەزۆبرێشکە، سەرداری یـان شۆرمەزەمان دەکڕی ودەمانخوارد.

ئەو قوتابیـانەی کە یەک دوو پـۆل لە ئـێمە لە پێشـتر بـوون ئەم خانمـانە بـوون: توبای شەڵماشی، خەجیجی مەجدی، عیسمەتی شافعی، عیسمەتی فاتحی، روقیـای عەلیالی، روقیای حەیدەری (خوشـکی میـرزا سـەدیقی حەیـدەری)، گەوهەر تـاجی قازی(ناسراو بە خانمە خانم)، رابیعای ناهید (خوشکەزای قازی محەمەد)، عەزیزە و بیهجەتـی ئەردەڵان (دوو خوشـکی خەڵکـی سـنە بـوون)، توبـای حەکیمـزادە و شەوکەت خانم ناوێکیش کە بەداخەوە پاش ناوەکەم لەبیر نەماوە.

ئەوەندەی لە بیرم مـاوە هاوپۆلەکـانی مـن ئەم خانمـانە بـوون: زارای حیجـازی، سوغرای وەلیزادە، زارای نیـک نەفـس، مریمـی تلـوعی، عیسـمەتی داودی، فـاتمەی دەوڵەتیاری، نەزاکەتی سـەلیمی، هـاجەری زەنـدی، خەجیجـی دەبیـری، خەجیجـی حەبیـب پەنـا، جەمـیلەی سـوبحی، فـاتمە و مەعسـوومی تەوحیـدی. ئەگەر نێـوی هەمووانی تێدا نیە، دیارە لە یادم نەماوە، داوای لێبوردن دەکەم

یەکەم سروودێک لە خوێندگە فێری بووم ئەوەیە:

به به چه روزی
چه روز دلفروزی
چون شد سحر پدیدار
ما گردیم جمله بیدار
شوییم دست و رو را
شانه زنیم مو را
سلام به اهل خانه
دست ماما بابا ببوسیم
لباس خود بپوشیم
شیر و چای بنوشیم
روان شویم به مدرسه
برای کسب معرفت
ز کوشش معلمین
شویم ز عالمان مملکت.
(وەی وەی لەم ڕۆژە
لەم ڕۆژە دڵڕفێنە
هەر کە بەیان داهات
گشتمان لە خەو هەڵدەستین
دەست و چاومان دە شۆرین
قژەکەمان دادێنین
سڵاو دە کەێن لە هەموان
دەستی دایک و بابمان ماچ دەکەین
جلی خۆ لە بەر دەکەێن
شیر و چای دەخوێنەوە
ڕێ دەکەوین بۆ فێرگە
بۆ فێر بوونی زانیاری

بە هەوڵی مامۆستاکان
دەبینە زانای وڵات).

جارێکی مامۆستاکەمان لەگەڵ ئەوەش کە هەڵامەتی بوو، هەر هاتبووە سەر کار. خەریک بوو ئەلف و بێی پێدەگوتین و ئێمەش دەبوایە دوا بە دوای ئەو دووپاتمان کردباوە. جا چونکە هەڵامەتی بوو، گن ببوو. ماوەیەکی زۆر لە ئەلفیدا ماینەوە. هەر ئەو دەیگوت من میگم "انف، شما نگویید انف بگویید انف" (ئەمن دەڵێم ئەنێف، ئێوە مەڵێن ئەنێف، بڵێن، ئەنێف). ئێمەش بۆ پێکەنین هەر دەمانگوت ئەنێف. تا دوایی مامۆستا دەستی لە ئەلف هەڵگرت و چوە سەر پیتەکانی دیکە. بە پیتی "ق" ش زۆر پێکەنینمان دەهات، چونکە مامۆستاکە تورک زمان بوو، پیتی "ق" ی بۆ نەدەهات و دەیگوت "گ". جا قوتابی خودا نەکا خاڵێکی لاوازی مامۆستاکەی وەچنگ کەوی تا دەتوانێ گەپی پێ دەدا.

لەو سەرو بەندەدا خانمێکی ئەمریکایی دلوڤان بە نێوی میس ئاگوستا گودهارت لە مەهاباد دەژیا کە خەڵکی بە میس کوتات بانگیان دەکرد. زۆر دەستی فەقیر و هەژاری دەگرت. ئەو ژنە میهرەبانە کچ و کوڕێکی بە نێوی سەکینە و عەلی لە دایک و بابیان کریبوو و کردبوونی بە منداڵی خۆی. وەک دایکێکی باش ئەو منداڵانەی بە خێو دەکرد، دەیناردنە قوتابخانە و لە ماڵێش ماموستای موسیقای بو گرتبوون. من چەند جارێک لەگەڵ سەکینەی چوومە ماڵەکەیان، لە وێ بۆ یەکەم جار، تەماتەی زەردی چکۆلەم دیت کە بە قەد هێلکە کۆترێک دەبوو. ئەوکاتە نەمدەزانی چیە و لە میس گوت هارتم پرسی، ئەویش گوتی کە تەماتەیە و تۆوەکەیم لە ئەمریکاوە هێناوە. وابزانم لەساڵی ١٩٣٩ی زایینی لەگەڵ دەست پێ کردنی جەنگی جیهانی دووهەم، ئەو خانمە لەگەڵ دوو منداڵەکانی، باریان کرد و گەڕانەوە ئەمریکا. ئێستا شوێنی ئەو ماڵە کراوەتە فەرمانگەی دارایی.

ئەودەم مەهاباد سێ مەیدانی تێدابوو، مەیدانی ئاردی، مەیدانی مەنگووڕان و مەیدانی حەمەخرچەی. نێوان مەیدانی ئاردی و مەیدانی حەمە خرچەی چەند دوکانی خەرازی لێبوو. یەکێکیان دوکانی مام ئەحمەدی بوو کەپیاوێکی ئیفلیج بوو و نەیدەتوانی بەپێی خۆی بڕوا. ئێمەی خوێندکاریش ئەوەی پێویستی قوتابخانە بوو وەک کاغەز و پێنووسمان لە دوکانی وی دەکڕی چونکە هەم لە دوکاندارەکانی

دیکە هەرزانفرۆش تر بوو هەمیش زۆر پێکەنینمان دەهات چونکە وەڵامی هەموو پرسیارێکی بە نازانم دەداوە. کە دەچوین شتی لێ بکڕین، بۆ نموونە لێمان دەپرسی مـام ئەحـمەد ئەو کـاغەزە بە چەنـدیە؟ ئەگەر گوتبـاییە، بە شـایی و نیوێـک، دەمانگوت بە شایەک نابی؟، دەیگوت نازانم. بۆیە ناومـان نـابوو "مـام ئەحـمەدی نازانم".

مام ئەحمەد، کوڕیکی بە نێوی مستەفای دامزراندبوو تا یارمەتی بـدا و بە کـۆڵ هاتووچۆی دوکانەکەی پێبکا. بۆ نوێژی نیوەڕو و ئێوارەش مستەفا هەر بە کۆڵ مام ئەحمەدی دەبردە مزگەوت و دەیهێناوە. پێش بـانگی شـەوانیش دەرگـای دوکانیـان دادەخست و بەرەو ماڵێ وەڕێ دەکەوتـن. ماڵەکەیـان لە نزیکـی مزگەوتـی سـوور بوو. ماڵە پیروز خانمی پووریشم هەر لەو گەرەکە بوو.

مـاوەیەک دوایە بیسـتمان مـام ئەحـمەدی نـازانم کـوچی دوایـی کـردوە و ژنە چەرمەسەرە وەجاخ کوێرەکەی بە تەنی ماوەتەوە. کـاک مسـتەفا ئەو ژنە دامـاوەی کە بە راستی جێگەی بەزەیی بوو، لە ماڵێ وەدەر نا. ماوەیەکی زۆر بی خانوو وماڵ و ئاوارە بوو تا لەو دنیایە ماڵاوایی کرد و لەو هەموە سەر گەردانـی و بەدبەختیـیە رزگاری بوو. کاک مستەفاش جوابی خراپەکانی خوی وەرگرتەوە، پاش قەدەرێکی بە دەردی مام ئەحمەد گرفتار بوو، یانی ئیفلـیج دە بـێ، بەڵام خـۆی و بەختـی خـۆی، کوڕەکانی زۆر بە ئەمەک بوون و هەتا مرد خزمەتیان کرد.

ئەوکاتە قوتابی کچ کەم بوو، بە ڵام وردە وردە کورد و غەیـری کـورد کچەکانیـان وە بەر خوێندن دەنا. فێرگەی کچانەی پەرماس لە سەرەتادا هەر سێ پۆلی هەبـوو. کەم کەم پۆلی چوارو پێنج و شەشیش کرانەوە و ژمارەێ ماموستاکانیش زیادی کرد.

ئەمن هەمیشە تینـوی فێـر بـوون بـووم و پێشـم خۆشـبوو لە سـەر زۆر بـابەت زانیاریم هەبێت، تا ئەو جێیەی بـۆم کرابـا، هەرچـیم وەگیـر کەوتبـا، لە ڕۆژنـامە و کتێب دەمخوێندەوە. هیچ ڕۆژێکیشم بە فێرو نەدەدا و هەر شەش رۆژی هەفتەکە دەچوومەوە قوتابخانەی. ئەوکـات شـەش رۆژ دەچـووینەوە قوتابخـانە بەڵام رۆژی پێنج شەمان هەر بەیانێکەی خوێنـدمان هەبـوو و هەینـیش رۆژی پشـوودان بـوو. لەبیرمە ڕۆژێکی لە ماڵەوە شاییمان هەبوو. یەکێک لە مامەکانم ژنی هێنابوو. ئەمن گوێم نەدایە و چـوومەوە قوتابخـانە، زارا خـانمی نیـک نەفـس هەر کە چـاوی پـێم

کەوت گوتی:

ئەوە بۆ هاتویەوە، ئەی ئەوڕو شاییتان نییە ؟

با بەڵام حەوسەلەی شاییم نییە و خوێندەکەم پێ خوشترە.

ئەتۆ زۆر سەیری، چۆن شاییت پێ خۆش نییە؟ وەڵلاهی کە لەو سەری شار دەهۆڵ و زوڕنا لێ دەدرێ، ئەمن لە جی خۆمەوە هەڵپەرینم دێ.

زارا خانم هەر لە منداڵییەوە ئێسک سووک و قسەخۆش و دەم بەپێکەنین بوو. هاوپۆلەکانی دیکە گویان لە قسەکانمان بوو و دەستیان کردە پێکەنین. ئەو رۆژەمان بە گەلێک پێکەنینەوە بردە سەر.

شێوازی پەروەردە و فێر کردن لەگەڵ ئێستا جیاوازییەکی زۆری هەبوو، جاری وابوو زەبر و لێدان یان شکاندنەوەی قوتابی وەک شێوازی فێرکردن بەکار دەهێنرا. بۆ نموونە، جارێک کە لە پۆلی چوارەم بووم، مامۆستای پۆلی شەش هات بە دوامدا و بردمی بۆ پۆلەکەی خۆی. لە سەر تەختەرەش پرسیارێکی ماتماتیک نووسرابوو، کچێکیش لە پەنای تەختەکە راوەستابوو، وا دیار بوو وەڵامەکەی نەدەزانی. مامۆستاکەش ئەمنی کە دوو پۆل لە خوارەوەی وی بووم، بردبوو بۆ شکاندنەوەی ئەو قوتابییە بەستەزمانە. پێی گوتم ئەو پرسیارە شیکار کەوە. ئەمنیش خەریکی بووم و وەڵامەکەیم دیتەوە و نووسیم. ئافەرینێکی بە من گوت و زۆریش لەو تووڕە بوو. ئەو شێوازە نادروستەی پەروەردە بەداخەوە باو بوو. مامۆستاکان وەیان دەزانی بەو جۆرە هانی قوتابییەکان دەدەن. بێخەبەر لەوەی کە ئەو شێوازە لە وانەیە قوتابییەکان هەتا هەتایە لە خوێندن بێزار کا. ئەو شێوازە ناڕاستانە وەک شکاندنەوەی قوتابییەک بە یەکێکی دیکە، تا ئەوکاتەی منیش بووم بە مامۆستا هەر درێژەی هەبوو. ئەمنیش مخابن لە ژیانی مامۆستاییمدا لەو کارە ناڕەوایانەم کردوە. بەڵام دوای هێندێک ئەزموون تێگەیشتووم کە هەڵەم کردوە و زۆریش لەو کردەوانەی خۆم پەشیمانم.

تەمەنم دە ساڵ بوو و لە پۆلی چوارەم بووم. بابم، روحی شاد بێ، بۆی گێڕامەوە کە حکومەتی ئێران، شێخ عەبدولقادری گەیلانیزادە، باپیری حاجی سید عەبدوڵڵا ئەفەندی، کە کەسایەتێکی ئازادیخواز بوو، دوور دەخاتەوە بۆ تورکیا. ئەو رێبەرە گەورەو ئازایە لە خەمی دووری وڵات و خاو و خێزانەکەی ئەو شیعرانەی گوتوە:

ای فلک ظالم فلک از دست ظلمت چون کنم
حسرت حب وطن در دل خدایا چون کنم
من که اولاد حسینم این مصیبت عار نیست
من به غربت می روم اما صغیران تاب نیست

حکومەتی تورکیەش کە چارەی کوردی ناوی و بە درێژایی مێژوو دەنگی حەقیقەت دەخنکێنێ، دوای ماوەیەک بەداخەوە شێخ عەبدولقادر لە دار دەدا.

رۆژێک کە قوتابی پۆلی چوارەم بووم، کاتی وچان کە دەمەویست لە پۆل بێمە دەرێ لەناکاو چاوم بە مەلایەک کەوت کە بە رەو ژووری بەرێوەبەری قوتابخانەکەمان دەڕۆیشت. چاوەڕێم کرد تا جەنابی مەلا تێپەڕ بێت جا بچمە ناو حەسار. کە چاوی بە من کەوت هێندێکی تێی روانیم و پاشان چووە ژوورێ. کە تووشی خات زڵەخای پێشخزمەتی قوتابخانە بووم، لێم پرسی، ئەو مەلایە کێ بوو چوو بۆ ژووری بەڕێوەبەر؟ گوتی: " ئەوە مەلا نیە، جەنابی قازی محەمەدە." ئەوە یەکەم جار بوو کە من چاوم بە جەنابی قازی محەمەد بکەوێ. تا ئەودەم نە دیبووم و نە دەمناسی.

لێرە دا کە لە مەڕ پەروەردە دەدوێم، پێم خۆشە باسی عیسمەت خانمی نایب سەمەد، پووری(خوشکی باوکی) کوبرا خانم و ئیقباڵ خانمی فەخری بکەم کە خەڵکی بیجار بوو. دواتر کوبرا خانم مێرد بە ئاغای سیروسی حەبیبی ناسراو بە "داڵی" و ئیقباڵ خانمیش مێرد بە ئاغای رەزا شاتری دەکەن. عیسمەت خانم خوێندەوار بوو و لەدەورانی رەزاشا دا هاتووچۆی ماڵە قازی کردوە و دەرسی بە فاتمە خانم، خوشکە چکۆلەکەی قازی محەمەد گوتوە. هەر وەها عیسمەت خانمی شافعی و ئەفسەر خانمی دەبیریش لای عیسمەت خانمی نایب فێری خوێندن بوون. جەنابی قازی سێ خوشکی هەبوو: خەجیج خانم کە مێردی بە بەگزادەی یەکشەوە کردبوو و دایکی سەعید خانی هومایون بوو، خوشکی لەو بچوکتر ئامینە خانم کە ژنی ئاغای عەبدوڵڵای ناهید بوو و ئەنجامی ئەو پەیوەندیە تاقە کچێک بە نێوی رابیعا خانم بوو، بە لام بەداخەوە ژیانی ژن و مێردایەتیان زۆری نەخایاند و لێک پچڕان. خوشکی دواتر فاتمە خانم بوو کە بە قووڵە خانم بە ناوبانگ بوو و مێردی بە ئاغاوەتی گەورک کردبوو و لە گوند دەژیا.

لە ساڵی ١٩٣٥ی زایینی لە ئێران ڕەزاشا یاسایەک بە ناوی "کشف حجاب" (لا بردنی چارشێو) ی دەرکرد. بەپێی ئەو یاسایە دەبوایە ژنان بەبێ چارشێو بچنە دەرێ. ئێمەش کە تا ئەو دەم بە جلی کوردی و بە چارشێو دەچووینەوە قوتابخانە لەوەی بەولاوە دەبوایە بە قاپوت و کڵاوەوە بچینەوە. بۆیە زۆر لە دایک و بابەکان ڕییان لە کچەکانی خۆیان گرتبوو کە بچنەوە قوتابخانە. دایک و بابی منیش لە ژێر فشاری دایەکاکە و مامەکانم ڕێگەیان نەدام بچمەوە خوێندگە و مەجبوور بووم بۆ ماوەی دووساڵان لە ماڵێ بم، بەڵام لە ماڵەوەش دەستم لە خوێندن هەڵنەگرت و بە یارمەتی کاکە هاشمم توانیم درێژەی پێبدەم. کاکم لە زۆر بارەوە کارامە بوو، ماتماتیک و ئەدەبیاتی باش دەزانی، نیگارکێشێکی باش بوو و خەتێکی زۆر خۆشیشی هەبوو.

دایک و بابم کە دەیاندیت چەندە بۆ فێر بوون بە پەرۆشم، ئیزنیان دام سەرلەنوێ بچمەوە قوتابخانە. پاش تاقیکردنەوە، بەبێ ئەوەی پۆلی پێنجەم بخوێنم خرامە پۆلی شەش. ئەوساتەی من لە پۆلی شەش بووم، دووان لە کچەکانی قازی محەمەد لە پۆلی یەک دەیانخوێند. جەنابی قازی بەڕێوەبەری فەرمانگەی پەروەردە بوو کە ئەودەم پێی دەگوترا ڕەئیسی مەعاریف، ڕۆژێکی هاتە قوتابخانە و دوای هێندێک قسەو باس لەگەڵ بەڕێوەبەری قوتابخانە سوهەیلا خانمی ئازەرپور، پێشنیاری پێکرد تا مامۆستای پۆلی یەک فێری مێتۆدی باخچەبانی بکا. دیار بوو شێوازی وانە گوتنەوەی ئەو مامۆستایەی زۆر بە دڵ نەبوو. وەها دێتەوە بیرم کە هاتووچۆی جەنابی قازی دوو سێ ڕۆژێکی پێچوو تا مامۆستاکەی فێری مێتۆدەکە کرد.

لە پۆلی شەشەم مامۆستایەکی وەرزشمان هەبوو بە ناوی ئاغای بهرام (بەهرام) کە خەڵکی ورمێ بوو، ڕۆژێکی کاتی وچان لەگەڵ ئاواڵەکانم لە حەوشەی قوتابخانە دەهاتین و دەچووین و قسەمان دەکرد. لەناکاو ئاغای بەهرام بانگی کردم. کە چومە پێشەوە گوتی:

عظیمی، میدونی من تو را دوست دارم، حاضری با من ازدواج کنی؟ (عەزیمی دەزانی خۆشم دەوێ، مێردم پێ دەکەی؟)

ئەمنیش پێکەنیم.

چرا میخندی؟ (بۆ پێدەکەنی؟)

نه چێزی نیست، ولی پدرم دختر به ترک و فارس نمیده. (نا شتێک نییە، بەڵام بابم کچ بە تورک و فارس نادا.)

چرا؟ (بۆ؟)

گوتم نازانم هەرچەند زۆر باش دەمزانی.

میدونی من زیاده از حد دوستت دارم، اینو بهت بگم هیچکس به اندازه من نمیتونه تو را دوست داشته باشه. (دەزانی من لە رادە بەدەر تۆم خۆش دەوی، ئەوەت پێ بڵێم هیچکەس بە قەد من ناتوانی خۆشی بوێی.)

پاشان کە دیتی من هیچ ناڵێم، بە دەنگێکی پڕ لە ئاهەوە گوتی:

آه من ترا بدبخت کند. (ئاهی من بتگرێ و بەدبەخت بی).

ماوەیەکی کورت دوای ئەوە داوای کرد بیگوێزنەوە ورمێ.

هەر وەك باسم کرد، بە دوای "کشف حجاب" ی ڕەزاشا، پیاوانیش دەبوو کۆت و شەڵوار[5] یان لە بەر دابێ و شەبکەی لە سەر کەن و ژنانیش لە جێاتی چارشێو دەبوایە قاپووتیان لە بەر کردبا بە سەری رووت یان کڵاویان لە سەر کردبا. جا ئەگەر ژنێک سەروپێچی لە سەر بایە یان پیاوێک شەدەی لە سەر نابا و پانتۆڵی [6]کوردی لە بەر دابایە، ئاژانەکان کە ئەو دەمی حوکمیان زۆر دەڕویشت، هەمیشە مەقەستیان پێبوو، سەرپێچ و شەدە و نێفەکی خەڵکیان دەبڕی. خەڵکی لادێ کە بۆ فرۆشتنی کەل و پەلەکانیان بە پانتۆڵەوە دەهاتنە شاری، زۆر کۆڵەوار بوون. تەنانەت ئەگەر شەڵوارشیان لە بەردابا، نازانم بۆچی، تووشی دەمەقاڵە دەبوون. دەیان گێڕاوەکەپاسەوانێکی سنەیی کەلە شارەبانی مەهاباد کاری دەکرد،گوایە رۆژێکی تووشی پیاویکی لادێی دەبێ. دەیەوی پێی بڵێ کەواکەی یان کراسەکەی بخاتە سەر شەڵوارەکەی و بە زاراوەی سنەیی پێی دەڵێ: "باوکم بیخەرە بانی". لەودەمێوە نێویان نابوو "بیخەرە بانی". خەڵکی مەهابادیش کە چارەی ئاژانیان نەدەویست، خودا خودایان بوو تووشیان بە تووشی ئەو زاڵمانەوە نەبێت. هەر کە

---

[5] لە مەهاباد بە چاکەت و پانتۆڵ دەگوترێ کۆت و شەڵوار

[6] لە مەهاباد بە شەڵواری کوردی دەگوترێ پانتۆڵ

لە دوورەوە چاویـان بە "بـیخەرە بـانی" دەکەوت، خۆیـان لـێ لادەدا . ئەو لادێـیە بەستەزمانانەش، هەرچی شەڵوارە کۆنی خەڵکی سابڵاخە، کڕیبوویان و کە دەهـاتنە شاری، لە ترسی ئاژانان، لە بەر خویان دەکرد.

ڕۆژێکی لە نێوەڕاستی هاوینی ساڵی ١٩٣٦ی زایینی دا، دەمەو نیوەڕو، هەور بە هەمـوو هێـز و قـووەتی خـۆی دەسـتی بەگرمانـدن کـرد. وردە وردە گـرمە گرمـی هەورەکان کەم بووە و دای دایە بارانێکی توند کە بۆ ئەو وەرزە زۆر نائاسایی بـوو، لە ماوەیەکی زۆر کەمدا، هەر لە چرکەساتێکدا، لە گەڕەکی خڕی ڕا سێلاوێک بەرەو شەقامی شاپووری ئێسـتا و قەیسـەری و گوزەرەکـان دا بە خـوڕ هـاتە خـوارێ. ئەو لافاوە زیـان و زەرەرێکـی ئـابووری یەکجـار زۆری لە خەڵکـی مەهابـاد دا و چەنـد کەســێکیش، ژن و پیــاو و منــداڵ خنکــان و بــوونە هــۆی خەم و پەژارە بــۆ بنەماڵەکانیان. دوکانی بابیشم وەک هەمـوو دوکانەکـانی دیـکەی نـاو گـوزەرەکەش وەبەر سێلاوەکە کەوتوو و دار و نەداری ئاو بردی. گـوزەریش وێـران بـوو. هەر کە هەورەکە ئاوا بە توندی دەگرمێنێ، بابم و مامە حەمەخەلیل خۆیان دەگەینە دوکان و تەنیا توانیان دوو دەفتەری حیسابات لەناو دوکان رزگار بکەن.

دوای ئەو سێلاوە وێرانکەرە، حکـومەت لە جێگـای مـاڵە رووخاوەکـان شـەقامی شاپووری دروست کرد. جا هێندک ماڵ هەر ژوورێکیان بۆ مابووەوە کە وەبەر شەقام نەکەتبوو. هێندیکیش باڵەخانەیەکیان بـۆ مـابووەوە، یـان بەشـێک لە مـدبەقەکەیان وەبەر شەقام کەوتبوو، بەڵام تەندوورەکەیان بۆ مابۆوە.

لەو سـاڵانەی پـێش شـەڕی جیهـانی دووەم، مەهابـاد دوو شـەقام و کومەڵێـک گەڕەکی تێدا بوو. شەقامی پەهلەوی لە کۆتەڵی بابی شای تا مەیـدانی چـوارچرایە، یـانی تـا شـەهرە داری[7] ئێسـتا و شـەقامی شـاپووریش لە چـوارچراوە تـا چـوارڕێی ئازادی. لەم بەرو ئەو بەری شەقامەکانیش خـانووی خەڵـک بـوو. هەر گەڕەکەی لە چەند کۆڵان پێک هاتبوو کە گشتیان ئەرزەکەیان خاکی بـوو. جـا پـایزان دەبـوو بە تەپ و تۆزێکی زۆر. کە بارانیش دەباری، قووڕ و چڵپاو هەموو وڵاتی هەڵدەگرت.

گەڕەکەکانی ئەو کاتەی مەهابـاد ئەوانە بـوون: گەڕەکـی حـاجی حەسـەنیان کە

---

[7] لە رۆژهەڵاتی کوردستان بە شارەوانی دەگوترێ شەهرەداری

ماڵی ئێمەی تێدا بوو. گەڕەکی هەرمەنیان، گەڕەکی رزگەیان لە نزیک مزگەوتی رۆستەم بەگی ئێستا، گەڕەکی قووڵە قەبران، گەڕەکی مزگەوتی سوور، گەڕەکی جوولەکان لە ئاست بازاری ئاسنگەرانی ئێستا، گەڕەکی باخی سیسە و گەڕەکی خڕێ.

دوا مانگی بەهاری ساڵی ۱۹۳۸ی زایینی، لە تەمەنی ۱۳ ساڵیدا خوێندنی سەرەتاییم تەواو کرد. ئێمە حەوت قوتابی بووین کە پۆلی شەشمان بە سەر کەوتوویی تەواو کرد: فاتمی دەوڵەتیاری، جەمیلەی سوبحی، شەمسی ئازەرپوور خوشکی سۆهەیلا خانمی ئازەرپوورکە بەڕێوەبەری قوتابخانەکەمان بوو، دوو خوشک بە نێوی فەڕوخزاد، هاجەری زەندی کچی ئەزیز ئەملانی و من. دوایی بە ماوەیەکی کەم هاجەری زەندی مێردی بە پیاوێکی خەڵکی سۆڤیەت کرد وچووە باکو و لە وێ نیشتەجێ بوو بەڵام ئێستا هاجەر خانم لە تورکیا دەژی.

هەمووومان زۆرمان پێخۆش بوو درێژە بە خوێندن بدەین. هیوامان ئەوە بوو کە پۆلی ناوەندیمان بۆ بکەنەوە. پێکەوە بیرەکانمان لە سەر یەک دانا و لە سەر ئەوەی ساخ بووینەوە کە نامەیەک بنووسین و بینێرین بۆ وەزارەتی پەروەردە لە تاران. بەڵام خۆمان نەماندەزانی چۆن نامەیەکی فەرمی بنووسین، بۆیە بڕیارمان دا بچینە لای میرزا عەبڵا شەلەی، وەک پێشتر باسم کردبوو، بە شەو حکایەتی روستەم و ئەفراسیابی لە قاوەخانەی شۆخەی بە نەقڵ دەگێڕاوە و بە رۆژیش عەرەیزە نووس بوو. جا چووینە لای میرزا عەبڵا و داوامان لێ کرد بە نامەیەکی جوان ئەو داواکاریەمان بۆ بنووسێ. ئەویش نامەیەکی باشی بۆ نووسین وپاشان ئێمە خۆمان بەڕێمان کرد بۆ تاران.

ماوەیەکی زۆری پێنەچوو، لە ورمێ را پشکێنەرێکیان نارد تا لە نزیکەوە وەزعەکە هەڵسەنگێنێ. دوای چاو پێکەوتن و وتووێژ لەگەڵ کار بەدەستانی پەروەردەی مەهاباد، گوتبوی کە بەداخەوە بۆیان ناگونجێ خوێندگەیەکی ناوەندی بۆ حەوت کەس بکەنەوە. بەم جۆرە بەری پێشکەوتنی ئێمەیان گرت و ئیتر من نەمتوانی درێژە بە خوێندن بدەم بۆیە دیسانەوە، بۆ جاری دووەم چوومەوە ماڵێ.

تا ساڵی ۱۹٤۹ی زایینی، لە مەهاباد قوتابخانەی کچان تا پۆلی شەشی سەرەتایی هەبوو. ئەوسات کە من وەک مامۆستا کارم دەکرد، قوتابخانەی ناوەندی بۆ کچان

دامەزرا. ئەودەم بە خۆشیەوە ژمارەی قوتابی کچان زیادی کردبوو. پاش ئەوەی عیشرەتی خوشکم و هاوپۆلەکانی پۆلی شەشیان تەواو کرد، پۆلی یەکی ناوەندیان لە قوتابخانەی پەروانە دامەزراند. دوایەش پۆلی دوو و ساڵەکەی دواتریش پۆلی سێیان بۆ کردنەوە. مامۆستاکانی خوێندنی ناوەندی هەمووی پیاو بوون چونکە بەداخەوە هیچ ژنە مامۆستایەک ئەوەندەی نەخوێندبوو کە بتوانێ لە پۆلەکانی ناوەندی وانە بڵێتەوە.

سەرەتای کاری مامۆستاییم و وانەگوتنەوە

لە سـەرەتای شـەڕی جیهـانی دووەم، ١٩٤١ی زاییـنی، سـۆڤیەت و ئینگلـیس کە لەناو هێزی وڵاتانی هاوپەیماندا بوون لە ئێران حوکمیان دەکرد. لەو نێوەدا ناوچەی موکریان کەوتبوە ژێر چاوەدێری سۆڤیەت و لە سنە و دەوروبەریشی ئینگلیسـەکان حوکمیان بە دەستەوە گرتبوو. ئەو سەردەمە دەسەڵاتی ڕێژیمی شا لە مەهاباد زۆر بێ هێز ببوو.

هەر لەو سەروبەندەشدا کاک سولیمانی ئـامۆزام لە دایـک بـوو. وەرزی هـاوین داهات و شکۆف خانمی ئامۆژنم ئالێرژی بە تەمـاتە هەبـوو و نەخـۆش کەوت. زۆر تاقەتی نەبوو بە کۆرپەکەی رابگـا. جـابۆیە ئەمـن تەڕ و ئیشـکم دەکـرد و زۆربەی کات ئاگام لێی دەبوو. هەر کاتی شیر خواردن دەمـبردە لای دایکـی. زۆر شـەوانیش لە ژووری خۆمان دەم نواند، جا بۆیە خووی پێـوە گرتبـووم و ئەمنـیش زۆرم خـۆش دەویست. کە زمانی کردەوە بە منی دەگوت عەبە. شەوانەش لە سـەر کۆشـی مـن خەوی لێدەکەوت و دایکی دەیهەویست بیباتەوە سەر جێگای خۆی، جـاری وا بـوو خەبەری دەبـۆوە و نەیدەویسـت بچێـتەوە ژووری خۆیـان. دایکیشـم بە ئـامۆژنمی دەگوت لێگەڕی با سولێمان لای ئێمە بخەوێ. زۆر شەوان لای خۆمان جێگەمان بـۆ رادەخست و دەمانتوواند.

لەو دەورانەدا دەنگۆی ئەوەش هەبوو کە ئێرانیش تووشی شەڕ بێت. جا ئەوەی غەیرە کورد بوو، مامۆستاکانیشی لەگەڵ بێ، لە ترسان مەهابادیان بەجێ هێشـت و چوونەوە شارەکانی خویان. بۆیە قوتابخانەکان پێویستێکی زۆریان بە مامۆستا بوو.

ئەو دەم بەرپرسی فەرمانگەی فێرگەو پەروەردە کە پێی دەگوترا کەفیل، دۆستی نزیکی بابم خودا لێ خوشبوو ئاغای رەحیمی لەشکری بـوو، گـۆڕەکەی پـڕ لە نـوور بێت. جار جار سەری دوکـانی بـابمی دەدا و یەکێـک لەو جـارانە کە دەکـاتە سـاڵی ١٩٤١ی زاییـنی دەچێـتە لای بـابم و سـەبارەت بە ئەوەی مـن بچـم وەک ماموسـتا دەست بە کـار بـکەم قسـەی کردبـوو. گوتبـووی" زۆربەی مامۆسـتاکان سـابڵاخیان بەجێ هێشتۆە و چوونەتەوە شارەکانی خۆیان. زۆر ئیحتیاجمان بە مامۆسـتا هەیە. پێم باشە، ئەگەر ئیجازەتان لە سەر بێ، کوبراخـانم وەک مامۆسـتا یـارمەتیمان بـدا.

وەلێ دەبێ ئەوەش بڵێم کە ناتوانین داێمەزرێنین و حقوقى بدەینێ، چونکە تەمەنى ١٦ ساڵە." ئەودەمیش هەر وەک ئێستا لە تەمەنى ١٨ ساڵیدا خەڵکیان بە رەسمى دادەمەزراند، چ بە مامۆستا و چ هەر پیشەیەکى تر با. بابم بەئاغاى لەشکرى دەڵێ: "ئەمن پێم خۆشە و لەگەڵ کوبرا و دایکیشى قسان دەکەم و پاشان جوابتان دەدەمەوە."

کاتێک باوکم هاتەوە ماڵێ، باسەکەى بۆ گێراینەوە، من و دایکم، هەر دووکمان پێشنیارەکەمان زۆر بە دڵ بوو. هەستم بە خۆشێکى فرە دەکرد و دڵم پڕ لە هیوا و ئۆمێد بوو. وا وێدەچوو ئەستێرەى بەخت رووى بۆ هێناوم. لە خۆشیان فرمێسکەکانم هاتنە خوارێ. دڵم خۆش بوو کە دەکەوتمە نێو چالاکى کۆمەڵایەتیەوە و دەمتوانى خزمەتى خەڵکى شارەکەم بکەم. ئەوەى راستى بێت، لەو کاتەوە کە عەقڵم پێ شکاوە تا ئێستا ئەمن بیرم لەو پرسیارانە کردوتەوە: من کێم؟ لە کوێوە هاتوم؟ ماناى من چییە؟ بۆ چى هاتومە سەر ئەو دنیایە و بۆ چى دەژیم؟ بە درێژایى ژیانم هەوڵى فێربوونم داوە. ئەو رۆژەى کە نەمتوانیبێ شتێکى تازە، چ لە بارى زانستى، هونەرى و ئەدەبییەوە فێر بم بۆ من تاڵترین رۆژ بوە.

لەگەڵ بابم چوینە دیدارى ئاغاى رەحیمى لەشکرى کە هەم وەڵامەکەى بۆ بەرینەوە و هەم بزانین چۆن و کەى و لە کام قوتابخانە دەست بە کار دەکەم. ئەوێ رۆژێ زۆرمان باسى چەند و چۆنى کارەکە کرد و ئاغاى لەشکرى گوتى کە هەرچى زووتر دەست پێبکەم باشترە. ئاوا بوو کە وەک مامۆستاى خۆبەخش چوومە ناو کارو بارى کۆمەڵایەتییەوە. لە راستیشدا زۆر گرینگ نەبوو کە بێ مووچە کار بکەم چونکە تا باوکم زیندوو بوو پێویستم بە دراو نەبوو.

سەرەتا ناردیانم بۆ قوتابخانەى پەهلەوى کوڕان و تا ماوەیەک لە پۆلى دووەمى سەرەتایى دەرسم دەگوتەوە. دواتر بابم داواى لە جەنابى لەشکرى کرد کە بمنێرنە قوتابخانەى کچان. ئەوکات نەمدەزانى بابم بۆ ئەو داوایەى لێکردبوو، بەڵام ئێستا کە بیرى لێدەکەمەوە، پێم وایە هۆى ئەو داوایە ئەوە بوو کە قوتابخانەکە کوڕى واى تێدا بوو کە هاوتەمەنى خۆم بوون، رەنگە بابم نیگەرانى ئەوەبووبێت کە نەکا لەگەڵ ئەوان تووشى گیروگرفت ببم. هێندەى پێنەچوو گوێستیانمەوە بۆ قوتابخانەى کچان.

ئەوەی راستی بێت، ئاواتی بابم ئەوە بوو کە من درێژە بە خوێندن بدەم، تەنانەت بیری لەوە دەکردەوە کە بم نێرێتە ورمێ، بەڵام داخەکەم مەرگ مەودای نەدا کە بەئاواتی خۆی بگا و منیش لە بەردەوامی خوێندن بێبەش بووم. هاوکات لەگەڵ من خەجیج خانمی بابەسووریش خۆبەخشانە مامۆستا بوو. ئەو دووساڵەی کە ئاوا کارمان دەکرد، یەک دوو جارێک بۆ سوپاسگوزاری پێنج شەش مەتر قوماشیان داێنی. هەر ئەودەمی خەجیج خانمی مەجدی (ژنی میرزا سەدیقی حەیدەری) و ویلمە خانمی سەیادیان، مامۆستای بە مووچە بوون. ئەو کاتە عیسمەت خانم، کچی گەورەی جەنابی قازی محەمەد لە پۆلی چوار قوتابی من بوو. کیژێکی ئارام، دلۆڤان و بیر تیژ بوو، هەستان و دانیشتنی کوردەواری بە چاکی دەزانی و رێزی بۆ خەڵک دادەنا. یەک دوو ساڵ دوای تێک چوونی کۆماری کوردستان، داخی گرانم، چارەنووس ناچاری کرد کۆتایی بە ژیانی خۆی بێنی.

هەموو مامۆستاکانی فێرگەی کچان ژن بوون. ماوەیەک خانم مەجدی دەرسی قورئان و شەرعیاتی بە قوتابییەکان دەگوت و ماوەیەکیش ئەو ئەرکە کەوتە سەر شانی من. بەڵام ئەو کارەم لە بەر گران بوو، چونکە پێم وابوو قوتابییەکان بە بێ دەست نوێژ دەست بۆ قورئان دەبەن، یان بە هەڵە دەیخوێننەوە. جا بۆیە وازم لە گوتنەوەی وانەی شەرعی هێنا. پاش ماوەیەک، مامۆستا مەلا گلۆڵانیان بۆ ئەو وانەیە هەڵبژارد کە تەنیا مامۆستای پیاویش بوو لە قوتابخانەی سەرەتایی کچان.

زۆربەی کچە قوتابییەکان کورد نەبوون، چونکو مخابن خێزانی کورد کەمتر کچەکانیان دەنارده قوتابخانە. تا ئەو کاتەش یەکبەرگی بۆ کچی قوتابی لە گۆڕێدا نەبوو. هەر کەسەو بە ئیشتیای خۆی جل و بەرگی لە بەر دەکرد، قوتابی کورد بە گشتی جلی کوردیان و ئەوانیتریش بە ئیشتیای خۆیان جلیان لەبەر دەکرد.

هەر وەک پێشتر باسم کرد، لەگەڵ دەستپێکردنی شەڕی جیهانی دووەم، قوتابی و ماموستاکانی غەیرە کورد مەهابادیان بەجی هێشتبوو و گەڕابوونەوە شارەکانی خۆیان. ئەوەش ببووە هۆی کەم بوونەوەی ژمارەی قوتابییەکان و مامۆستاکان. جا بۆیە ئێمە چەند پۆلی جیاوازمان تێکەڵاو دەکرد و دەرسمان پێ دەگوتن.

ئیدی خەڵك هێندە ترسی شایان لە دڵی دا نەمابوو و وردە وردە دەیانوێرا قسە بکەن و بیروڕای خۆیان دەر برن. هەر لەو سەردەمەشدا کۆمەڵەیەکی نەهێنی بە

نێوی ژ- ک دامەزرابوو و چەند کەسێکیش ببوونە ئەندامی.

رۆژێک میرزاحوسێنی میکایلی، کە لەگەڵ بابم خاڵۆزا و پوورزا بوون، هاتە ماڵمان و هێندێک بابمی دواند و پاشان رویشت. دوایە بابم گوتی : "کوبرا ئەوە ناپرسی میرزا حوسێن بۆ چی هاتبوو؟" پێویستە ئەوەش بڵێم کە من لای بابم رێزیکی تایبەتیم هەبوو و لە بارەی زۆر گیروگرفتان بۆچوونی منی دەپرسی. ئەمنیش گوتم جا بۆ چی هاتبوو؟ وەڵامی دامەوە: " هاتبوو باسی کومەڵەیەکی دەکرد کە تازە دروست کراوە و نێوەکەشی پێ نەگوتم. جا دەیویست ببم بە ئەندامی کۆمەڵەکە وسوێندێ بخۆم کە خەیانەتێ بە یەکتری نەکەین و گیان و ماڵمان فیدای کومولەکە بکەین." ئەمنیش لە بابم پرسی، "جا چت جواب داوە؟" بابم گوتی: " پێم گوت من جار بە جارێک ئیستیکانێك ئارەق دەخۆمەوە و لە وانەیە نەتوانم سوێندەکەم راگرم، بۆیە ناتوانم سوێندێ بخۆم، بەڵام بە گیان و بە ماڵ لەگەڵتان دەبم، ئەگەریش کارێکتان بە من بێ ئامادەم بۆ یارمەتیتان"

کۆچی دوایی بابم

قەدەرێـک بـوو بـابم هـاواری زگـی بـوو. هـیچ ئیشـتیای نەمـابوو و هیچیشـی پێنەدەخورا. ڕۆژێکی ئێش و ژان و ئازارەکەی هێنـدە زۆر دەبـێ، کـە دەیبەنـە لای دوکتۆر جۆرج یونەتان. ئەویش دوای پشکنین دەڵێ ریخۆڵە گەورەی تووشی گرفتی (ئاپاندیسـیت) بـوە و لە مەهابـاد چـارە سـەر نـاکرێ. دەبـێ هەرچـی زووتـر نەشتەرگەری بۆ بکرێ. ئەو کاتە نەخۆشخانەی مەهابـاد نە ئـامێری نەشـتەرگەری و نە دوکتۆری نەشتەرگەری هەبوو. ناچار دووان لە مامەکانم، ئۆتۆمۆبیلێـک بە کـرێ دەگرن و بە پەلە، باوکم دەگەینە مەراغەێ.

لێرەدا بە پێویسـتی دەزانـم کە هێنـدێک سـەبارەت بە دوکتـۆر جـۆرج یونەتـان بدوێم کە ساڵانی زۆر خزمەتی خەڵکی مەهابادی کردووە و تا بڵێی پیاوێکی دلۆڤان و خەڵک خوشەویست بوو. ئەگەر نەخۆشێک فەقیر و هەژار بایە، بەبێ پوڵ و پارە چارەسەری دەکرد، دەوا و دەرمانیشی دەدایە و دوایەش دەی نـاردە مـاڵە خـۆی تـا هاوسەرەکەێ خواردنی بداتێ. جا بۆیە لای خەڵـکی مەهابـاد خۆشەویسـت بـوو و زۆریش ڕێزیان لیدەگرت. دوکتۆر یونەتـان لەگەڵ بـابم دوسـتایەتیان خـۆش بـوو و ئەگەر کەسێکمان نەخۆش بایە، هەر زوو خۆی دەگەیاندینێ.

سـاڵی ١٩٤٣ی زایینـی، لە ڕۆژێکـی سـاردی پـایزدا کە تیشـکە تـاوێکی بـێ هێـز هەڵاتبوو، تەرمی بابمیان لە مەراغە را هێناوە بۆ مەهاباد. ئێمە چاوەڕوان بووین کە بـابم بە لانـی کەمەوە هەفتەیـەکی پێبچـێ و دوای نەشـتەرگەریەکە بە سـاخی بگەڕێتەوە. بەڵام مەرگ مۆڵەتی نەدابوو و پێش ئەوەی بیبەنە ژووری نەشتەرگەری روحی دەرچووبوو و بە مردنی خۆی داخێکی گەورەی بە جەرگمانەوە نا. ئێمە یانی دایکم، بـراکەم و دوو خوشـکی لە خـۆم بچـووکتر مـاینەوە لەگەڵ دنیـایەک خەم و خەفەت.

گوایە دەورو بەری چێشتانان دەبـێ کە مامەکـانم لەگەڵ تەرمـی بـابم بە کـۆڵی حەمباڵیک وەژوور دەکەوەنەوە. دایکم دەیگێـڕاوە کە هەر لەگەڵ تەقەی دەرکەی، دڵـی داخورپـابوو، دەتگـوت دڵـی خەبەری دابـوو کە ئەو تەقەیە خەبەرێکـی زۆر ناخۆشی پێییە. پاشان بابمیان لە سەر تەختێک لەو سـەری حەسـاردا درێـژ کـردوە و

هەموو خێزانی ماڵێ مات و خەمناک لە دەوری خڕ بوونەوە و چاوەڕوانی سۆفی ئەحمەدی مجێوریان کردوە تا بێ بابم بشوا و کفن و دفنی بکا. ئەمن کە لە قوتابخانە گەڕامەوە ماڵێ، بە سەر ئەو کارەساتە دا کەوتم. تەواوی خێزان و دراوسێکان شیوەنیان بۆ بابم دەگێڕا. چاوم بە چاوی پڕ لە فرمێسکی سوور هەڵگەڕاوی مامەکانم کەوت، نازانم چۆن دەیانتوانی بەری باراندنی بگرن، دیار بوو بۆ ئەوەی دڵی دایکیان بدەنەوە، پێش ئەوەی فرمێسکیان بێتە خوارێ ئیشکیان کردبووە.

دەمەو نیوەڕۆ لە قوتابخانە بۆ نان خواردن گەڕامەوە ماڵێ کە بە سەر شین وگریانی خێزان دا کەوتم، بەو پەڕی نائۆمێدییەوە تێگەیشتم کە کار لە کار ترازاوە. گوێم لێبوو دەیانگوت ئەوە تەرمی باوکمە. ئێستاش ئەو دیمەنەم بە چاکی لە بەرچاوە.

تێگەیشتم کە ئەوە دوا دیدارمانە، ئەویش دیدارێکی یەک لایەنانە. بەڵام کە بابم دەڕوانی، روخسارێکی جوان، بە زەردەخەنەیەک سەر لێوان، دەتگوت چرایان لە نێوچاوانیدا هەڵکردوەو ئەویش لە خەوێکی ئارام دایە. وەک هەمیشە، کۆت و شەڵوارێک (چاکەت و پانتۆڵێک)ی رێکو پێک و خاوێن لە بەردا.

لەو کاتەدا بیری منداڵیم هەڵمەتیان بۆهێنابووم. هێز لە ئەژنۆمدا نەمابوو. ئەو رۆژە روناکەم لێ تاریک ببوو. لە تاریکە شەوێکی بێ ئەستێرە دەچوو. دەتگوت دنیا بە سەر سەرمدا رووخاوە. فرمێسکەکانم وەک بارانی بەهاری بە سەر و دەم و چاومدا شۆڕ دەبوونەوە خوار. بیری نەمانی بابم بۆ قوت نەدەدرا. زۆرم بۆ زەحمەت بوو قەبووڵی کەم کە ئیدی بابم نەماوە تا ئامۆژگاریم بکا. لەگەڵ کۆچی دوایی بابم رشتەی خەیاڵاتم بڕابوو، تووشی رامانێکی قوڵی خەماوی ببووم وهیچ شەوقم نەمابوو.

ئەو کاتەی کە من لە قوتابخانە گەڕابوومەوە بۆ ماڵەوە ، دیار بوو کە یەکێکیان ناردوە بە دوای سۆفی ئەحمەد، مجێوری خانەقای شێخی تەوێڵە کە بێ بابم بشوا. هەر زۆر زوو، سۆفی ئەحمەد بە لۆقاوە گەورەکانی خۆی گەیاندێ. یەکێک بن قۆڵی منی گرت و بەرەو ژوورێکی پڕ لە ژن و منداڵی بردم. هەر دەنگی شیوەن و گریان دەهات. ئەمن لە بەر خەمی خۆم نەمدەزانی لە کوێم و ئاگاشم لە کەس

نەبوو. هێندەی پێنەچوو، لەو هەرا هەرایەدا، گوێم لە ئەڵڵا ئەڵڵای پیاوان بوو کە تەرمی بابمیان دەبرد بۆ ناشتن.

خوا لێخۆشبووی بابم مروڤێکی رووخۆشی پاک و خاوێن و کۆک بوو. سەخاوەت و میوان دۆستێکەی وای لێ کردبوو کە کەمتر بە بێ میوان لە سەر سفرە دانیشێ. زۆربەی رۆژان لەگەڵ دۆست و ناسیاو دەهاتەوە ماڵێ. بابم کۆت و شەڵوار (چاکەت و پانتۆڵ) ی لە بەر دەکرد بەڵام شەدەی کوردی دەبەست. نە زۆر باڵابەرز و نە کورتە باڵا بوو. لەگەڵ خوشک و براکانی میهرەبان و لە خوبردوو بوو و بە باشیش رێنوینی دەکردن. ئە وەندەی لە تواناشی دابا لەگەڵ خزم و کەس، بگرە لەگەڵ دوورە ناسیاوەکانیش چاکەی دەکرد. زۆر جار میوانی لادێیمان دەبوو و دایەکاکەش دیار بوو زۆر تاقەتی میوانداری نەبوو. تازە عەقڵم پێی دەشکا گویم لێبوو کە بابم بە دایکی دەگوت، "ئەو خەڵکە خزم و کەسی خوشکی خۆتن، دنیا خراب نابێ، هەتا ئیش و کاریان لە شاری تەواو دەبێت با لێرە بن و بحەسێنەوە".

بۆ نوێ جێژنەی بابم، کەیەکەمین جێژنی دوای مردوە، هێشتا هەر لەو حەوشەیەدا بووین کە مامەکانیشمی تێدا دەژیاین. زۆر بە هەناسەساردی لە ژووری خۆمان دانیشتبووین و لە سەر چوار ماڵە مام، دراوسێکی خۆشەویست، خودا لی خۆشبوو، دایە حاجی، ژنی حاجی سید رەحمانی سەیدی، مەجۆعمەیێکی [8](سینی) بە چێشتی جێژنی رازاندبووە و بۆی ناردین. وە بیرم نایەیەتەوە کە ئایا خۆشی نانی لەگەڵ خواردین یان نا. هەرچەند ئێمە لە بەر خەم و خەفەت هیچمان شتێکی وامان پێ نەخورا، بەڵام هەتا ماوم ئەو کارە جوانە و میهرەبانی دایە حاجیم لە بیر ناچێ.

وردە وردە لە حاڵەتی شۆک هاتبوومە دەرێ و دنیای واقعیم دەدیت. کە ئاوڕم داوە دیتم قەڵای پشتم رووخاوە. تێگەیشتم کە چ ئەرکێکی گەورە کەوتۆتە سەر شانم و چەندە بارەکەم قورس و گرانە. دەمزانی کە دەبوایە هەم جێگەی

---

[8] مەجۆعمە سینێکی خری گەورەی لە مس یان فافۆن دروستکراو بوو کە لە جیاتی سفرە بەکاردەهێندرا و خوارنیان بۆ دوو سێ کەس لە سەر دادەنا.

خۆشەویستی بابم بۆ دایک و خوشکەکانم پڕ کەمەوە و هەم لە باری ئابووریەوە ماڵێ بەڕێوە بەرم و کاریکی واش بکەم لە هیچیان کەم نە بێت. ئەوەش بە زار خۆش بوو تا بە کردەوە.

دوای کۆچی دوایی بابم، کۆمەڵێک خزم و ناسیاو کە تا ئەودەمی هاتووچۆیان دەکردین، ئاوڕیان لێ نەدایەنەوە و لە هیچ جێیەک سەر و شوێنیان نەمابوو، دەتگوت بوون بە هەڵم و بەرەو ئاسمان چوون. لە هەمان کاتدا بەشێکی تریان پشتیان بەر نەداین و ئەوەش زۆر دڵگەرمی دەکردین.

ساڵی ١٩٤٣ی زایینی، چەند مانگ پێش ئەوەێ بابم ماڵئاواییمان لێ بکا، ئەمن هەژدە ساڵیم پڕ کردبووەوە و بە ڕەسمی دامەزرابووم بەڵام هێشتا مووچەم وەرنەگرتبوو. بە یارمەتی جەنابی رەحیمی لەشکری ،کە دراوی بە قەرز داینێ، توانیمان هەرچۆنێک بێ ژیان بەرینە سەر. یەکەم مووچەم کە وەرگرت، پێش ئەوەێ دەستی بۆ بەرم لە پێش مەرحومی لەشکری م دانا و داوام لێکرد قەرزەکەی خۆی هەڵگرێتەوە. بەڵام ئەو مروڤە بەرزە بەو پەڕی میهرەبانی باوکانەوە گوتی: "پوڵەکان هەڵگرەوە. هەر مانگەی چەندەت پێکرا ئەوەندەی بدەوە، بە شەرتێکی زیان لە گوزەرانی ماڵێتان نەدا". بە ڵام چونکە دەمزانی ئەو قەرزە لە سندوقی فەرمانگەی پەروەردە دراوە، پێم خۆش بوو کە هەرچی زووتر بیدەمەوە. خودایە لە گەورەیی خۆت داوای بەخشیش بو ئاغای لەشکری و گشت بنە ماڵەی دەکەم.

باوکم کە کۆچی دوایی کرد، مەرحومی عەبڵا ئاغای جەلدیانێ کە دۆست و برادەری کۆنی بابم بوو، مانگایەکی بۆ ناردبووین. تا کەژ و هەوا ساردی کرد ڕامان گرت. دەماندۆشی و زۆر بە بەرەکەت بوو. دوایی بە سوپاسەوە مانگامان ناردەوە بۆ عەبڵا ئاغا. وەڵامی بۆ ناردبووین کە بۆ چی مانگامان ناردوتەوە، ئەوە دیاری بووە. لە وەڵامدا دوای سوپاسێ بێ پایان، گوتمان بە زستان لەناو شار ئاگاداری لە ئاژەڵ هێندێک زەحمەتە.

کێشە لەگەڵ مامەکانم و هاتووچۆی مەحکەمەی قازی

ئەو دەم لە مەهاباد، ئەوخەڵکەی کێشەی هەبوایە، تکایان دەبردە مەحکەمەی قازی. ئێمەش دوای مەرگی بابم، تووشی هێندێک ناکۆکی بووین لەگەڵ مامەکانم. مامەکانمان بۆ ئەوەی لە میرات بێبەشمان کەن دەیانگوت گوایە بابم قەرزدارە. نازانم قەرزی چی لە پاش بە جێی مابوو، چونکە ئەوەندەی ئێمە ئاگاداربووین، بابم نەک هەر قەرزدار نەبوو، بەڵکو کار و کاسبێکەی زۆر باش بوو و رۆژ بە رۆژیش باشتر بووە.

بەداخەوە دوای مردنی بابم، مامەکانم لەبری ئەوەی پشتمان بگرن، دژایەتیان دەکردین. ئێوارەیەک کە لە قوتابخانە دەگەڕامەوە ماڵێ، بە مەیدانی ئاسینگەراندا تێدەپەڕیم. لەناکاو مامێکم بە دەنگێکی بەرز هاواری کرد و گوتی :"کوبرا، لەبری وەی ناردویانی بۆ مەدرەسە تا فێری خوێندن و نووسین بی، دەبوایە زمانیان بڕیبای". ئەو قسە ناخۆشانەش لە بەر ئەوەی بوو کە داوای میراتمان دەکرد کە مافی خۆمان بوو. ئەمن هەر حەپەسام بەڵام وەڕووی خۆمم نەهێنا و سەری خۆم داخست و تێپەڕیم. دەڵێن لە کۆمەڵگای کوردەواریدا ژن و مافیان نەگوتوە. ئەگەر ژنێک داوای مافی خۆی بکا دەڵێن ناشکورە.

زۆرم هەوڵ لەگەڵ دایکم دا کە دەست لە میراتی بابم هەڵگرین و وبە تایبەتی کە من بە ڕەسمی دامەزرابووم و دەمانتوانی هەرچۆنێک بێ پێی بژین. بەڵام دایکم ئەوەی بە مافی خۆی دەزانی و چەند جارێک من و عیشرەتی خوشکمی ناردە مەحکەمەی قازی تا بەڵکو جەنابی قازی بە کێشەکەمان رابگا و چارەسەرێکمان بۆ بدۆزێتەوە. پێشتر چاوم بە جەنابی قازی کەوتبوو، هەم کە قوتابی بووم و دوایش لە کاتی مامۆستاییم دا. ئەوسەردەمەی کە جەنابی قازی بەڕێوەبەری فەرمانگەی پەروەردە بوو و سەردانی قوتابخانەکانی دەکرد.

جارێک کە من و عیشرەتی خوشکم چوینە مەحکەمە، سەیفولقوزات لەگەڵ جەنابی قازی دانیشتبوون و ئەو شیعرەی فایەق بێکەسیان دەخوێندەوە:

نەسرین دەمێکە داخت لە دڵمە
حقووقت غەسبە ژیانت زوڵمە

هەستە تێکۆشە تا خوێنت گەرمە

چارشێو فڕێ دە چ وادەی شەرمە

جارێکی، لەو هاتۆ و چۆی مەحکەمەدا، جەنابی قازی داوای لێکردم مێـردی پـی بکەم. ئەمن بە بیستنی ئەو قسەیە واقم وڕما کە چۆن جەنابی قازی سەرەڕای ژن و چەند منداڵ ئەو داوایەم لێدەکا. گەرچی ئەوسەردەمە نائاسایی نەبوو کە پیـاو دوو ژن بێنێ، بەڵام مـن ئەو پێشـنیارەم بە جیـدی نەگـرت و زەردەخەنەیەکـم کـرد بـێ ئەوەێ وەڵامێک بدەمەوە. لە لایەک ئەو داوایەم پی سەیر بوو، لە لایەکی دیکەوە، هەسـتم بە سـەربەرزی دەکـرد کە کەسـایەتێکی وا بەرێـز و خوشەویسـت منـی پەسەندە و بە شایانی خۆیم دەزانێ.

وادیار بوو جەنابی قازی منی وەبەر دڵ کەوتبوو و لە وانەشە جۆرێک زیرەکی و وشـیاری لە منـدا دیتبـێ، کە ببـووە هـۆی خولقانـدنی فکرەیەکـی وا لە مێشـکیدا. چونکە قازی محەمەد مرۆڤێکی پێشکەوتووخواز بوو و هەمیشەش هەوڵی دەدا کە ژنی کورد هان بدا بۆ خوێندن تا پێشکەوون و بتوانن لە باری کۆمەڵایەتی و سیاسـی وهەموو بارێکەوە رۆڵی بەرچاویان هەبێت. ئەوەش لە هەڵسـوکەوتی لەگەڵ ژن و کچەکانی خۆی بە جوانی دەردەکەوت.

ئەمن و عیشرەتی خوشکم ئەو باسەی جەنابی قـازیمان بـۆ کەس، تەنـانەت بـۆ دایکیشمان نەگێڕاوە. بەڵام تکام لە دایکم کرد کەچیتر وەدوای ئەوکێشـەیە نەکەوێ و دەسـت لە میـرات بشـوا و ئـێمە نەنێـرێتە مەحـکەمەی قـازی. وابـوو ئیـدی نەچوینەوە وێ و وەدوای کێشەکە نەکەوتین.

هێندەی پێ نەچوو، رۆژێکی هەینی دوای بـانگی ئێـوارێ، لەگەڵ دایکـم و دوو خوشکەکانم پێکەوە دانیشتبووین و قسەمان دەکرد. نانی نیوەڕویە خورابوو و قاب و قاچاخ شورابوو. تازە لە نوێژی ئێـوارە ببـووینەوە، چـاوەڕوانی میـوانیش نەبـوین. لەناکاو لە دەرکەیاندا. زارای خوشکم چوو دەرکەی بکاتەوە، خات زڵەخای فەڕاشـی قوتابخانە لە پشت دەرکەی بوو، لێی پرسیبوو: "دایکت لە ماڵە؟"، زاراش گوتبـووی: "بەڵێ، فەرمو وەرە ژوورێ". خات زڵەخا هاتە ژوورێ و سڵاوی کرد. دایکـم چـاک و خۆشی لێکرد و گوتی: "دە وەرە دانیشە ". بەڵام خات زڵەخا گوتی:"مریمە خـاتوون، جـاری وەختـی وەی نـیە، ئیشـاڵا جـارێکی دیـکە". دایکـم گـوتی: "دە وەرە بڕیـک

ماندوویەتی ڕێگایەت دەرکە. خێرە خات زڵەخا، بۆ وا بە تاڵوکەی؟" خات زڵەخا وەڵامی داوە: "مریمە خاتوون هەر هاتوم بڵێم کە جەنابی قازی بە دوای دا ناردوی، ئێستا لە قوتابخانە چاوەڕوانتە ". دایکم هێندێک سەرسام بوو، لە بەر خۆیەوە گوتی: "دەبێ جەنابی قازی چ کارێکی بە من بێ"؟ چاوێکی لە من کرد و پرسی مەسەلە چیە؟ وتم نازانم. بەڵام دایکم هەستی بە شتێک کردبوو و گوتی: " ساز بە پێکەوە بچین". بە دوای خات زڵەخایەدا وەڕیکەوتین.

کە گەیشتینە جێ، بەڕێزەوە سڵاو و چاک و چۆنیمان کرد. جەنابی قازی ڕووی لە دایکم کرد و فەرموی: "بە پێویستی نازانم زۆر ئەم بەر ئەو بەرێ بکەم، بە ئیجازەی ئێوە پێم خۆشە کوبرا مێردم پێ بکا".

دایکم لە وەڵامدا کوتی: "قوربان ئێوە ژن و منداڵتان هەیە و بۆ کوبرایە زەحمەتە هەوێی هەبێ".

جەنابی قازی: "کوبرایە نابەمە ئەوماڵەی مینا و منداڵەکانی لێ دەژین، بەڵکو هەرچی ئێوە پێشنیار بکەن قەبووڵمە. چۆنوو پێ باش بێ وادەکەم، ئەگەر دەڵێن، لە مەهاباد خانووی بۆ دەکڕم، یان دەیبەمە یەکێک لە دێیەکانم".

دایکم وتی: "ئەمن گوڵئەندام خانمی دایکی مینا خانمێ دەناسم و دەترسێم کە بەڵایەکی بەسەر کوبرایە بێنێ".

قسەکان ئاوا کۆتاییان پێ هات و بۆ کورتە ساتێک بێدەنگیەک هۆدەکەی داگرت. پاشان بەم جۆرە ماڵاواییمان لە جەنابی قازی کرد. ئیدی چاوم بە جەنابی قازی نەکەوتەوە تا ڕۆژی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە چوارچرایە. وەکوو هەمو خەڵکی مەهاباد، قوتابییەکان و مامۆستاکانیش لەو جێژنە پیرۆزەدا بەشدار بووین. دوای ئەوە نەمانزانی لە بەر چی جەنابی قازی خۆی لە گیر و گرفتەکەمان وەرنەدا. تاکوو حاجی بابە شێخ کە لە کۆماری کوردستاندا کار بە دەست بوو، حەقێکی بۆ هەستاندین.

هەرچەند ئەمن و دایکم، قەت ئەو نەهێنێمان لای کەس نەدرکاند، تومەز بە جۆرێک لە جۆران بە گوێ خودا لێ خۆشبو مینا خانم کەوتوە. مینا خانمیش لە بوختان و قسەی ناخۆش سەبارەت بە من و جەنابی قازی ڕاوەستانی نەبوو. جا درۆ و دەلەسە و حیکایات ساز کران و بونە بنێشتە خۆشە و کەوتنە سەر زاری خەڵکی

شار. هەڵبەت تێگەیشتن لە ناڕەحەتی ژنێک کە مێردەکەی خۆشەویستی بۆ ژنێکی دیکە دەربڕیوە، ئاسانە. بەڵام روخاندنی کەسێک بەو جۆرە لە دەروونەوە، تێگەیشتنی بۆ من زەحمەتە.

هێشتا ئێش و ئازاری کۆچی دوایی بابم بەرۆکی بەرنەدابووم، تووشی خەمێکی تر بووم کە بوو بە برینێک لە سەر دڵم. ئەو برینەش لە ژیانی مندا قەت سارێژ نەبووە و تا دەمرم ئازارم دەدا. ئازاری دەروونیش وەک ئازاری لەش وایە، هەر کە دەستت لە سەر دانا دەکولێتەوە و ژانەکەی تازە دەبێتەوە.

رۆژێک کە لەکاری قوتابخانە تەواو بووم، دەستم دا بە چارشێوەکەم تا بیکەمە سەرم و بچمەوە ماڵێ، دیتم پەڵەیەکی پێوەیە و بۆگەنیوێکی ناخۆشی لێ دێ. گومانم لە یەکێک لە هاوکارەکانم کرد و هەر واش بوو. گوتم فڵانی پرسیارێکت لێ دەکەم، پێم خۆشە ڕاستێکەم پێ بڵێی. گوتی:" باشە. لێم پرسی، ئەرێ ئەو شتە بۆن پیسەی بە چارشێوەکەی منەوەیە، چیە! کاری تۆیە؟ لە وەڵام دا وتی:" ئەریوەڵڵا". دەرکەوت کە ئەو خانمەیان ڕاسپاردرابوو تا ئەو سیحرە بە جلەکەمدا بکا، ئەویش کارەکەی بە جی گەیاندبوو وەلێ وادیار بوو کە بە چارشێو داکردنکەدا ئاسانتر بووە تا جل و بەرگەکەم. بەڵام زۆر داوای لێبووردنی لێ کردم و ئەمنیش بەخشیم و لێفەیێکم بە سەر ئەو رووداوەدا دا.

جا خوێنەری هێژا! بیهێنە بەر چاوی خۆت لە ساڵانی چلی زایینی، بۆ کچێکی هەژدە ساڵەیْ بێ بابی وەک من، لە شارێکی بچوکی وەک مەهاباد دا کە پلەی خوێندەواری زۆر نزم بوو. دەتوانین بە راشکاوی بڵێین کە خەڵک لە سەدا هەشتا تا نەوەد نەخوێندەوار بوون، بوختانێکی وا گەورە چەندە بە ئێش و ئازارە! کە لە دەرێ تووشی خەڵک دەبووم، هەندێکیان خۆیان لێ لادەدام، یان چاوێکی سەیریان لێدەکردم، فارس گوتەنی: "نگاه عاقل اندر سفیه"، یان تەشەرێکیان داویشت. لەو کاتانەدا ئاواتەخواز بووم ئەرز دەم بکاتەوە و قووتم دا و لەو هەمووە مەینەتیە رزگارم بێت.

لە کۆمەڵگایەکی ئاوا پاشکەوتوودا، دەبێ کچی فڵان کەس یان ژنی فڵانی بێ تا رێزت لێ بگیرێ. ئێمەی بێ پشت و پەنا بەداخەوە بابمان مردبوو و لێمان قەومابوو. جا هێندێک کەس هیچ بانێکیان لە بانی ئێمە نەویتر نەدیتبووەوە و رێیان

بە خۆیان دەدا، چیان پێخۆشە پێمان بڵێن و قسە و باسی ناڕەوامان وەدواخەن. ئەگەر بابم زیندوو با، کەس نەیدەتوانی و نەشی دەیوێرا ئەو ڕێگەیە بە خۆی بدا. بەڵام سەرەڕای ئەو هەموو نەگبەتیانە، شارەکەی خۆم خۆش دەوی و پێم وایە بەهەشتی سەر زەوییە و بە هەموو دنیای ناگۆڕمەوە.

ئەو کاتە حەمام گشتی (عمومی) بوو، لە وێ، هەر کەسە فۆتەیەکی[9] (پەشتەماڵ) لە کەمەر بەرەوخوارەوە بە خۆیەوە دەگرت و لە کەمەر بە سەرووەش رووت بوو. کە لەگەڵ دایکم و خوشکەکانم دەچوینە ژووری حەمام، زۆربەی ژنان چاویان لێ بز دەکردمەوە و سەیریان دەکردم، دەتگوت ئینسانیان نەدیوە، هێندێکیشیان دەستیان بە پچەپچ دەکرد و بە شێکی تریش لەو پەڕی بێشەرمی و بێحەیاییەوە بە چاو لێ کردن قەناعەتیان نەدەکرد و لێم دەهاتنە پێشەوە و دەستیان بۆ مەمکم دەبرد کە گوایە من زگم پڕە. منیش بە چاوێکی فرمێسکاویوە بەبێ جوڵە وەک جیسمێکی بێ روح لە بەر دەستیان رادەوەستام. پاش ئەوەی بە چاکی دەیانپشکنیم، بە ناهۆمێدەوە لێم دەکشانەوە. ئێستاش روخساری ئەو ژنانە کە وەک عیفریتە وا بوون، دێنەوە بەر چاوم، لە مێشکم نەچوونەتە دەر و پاک نەبوونەوە. تێناگەم بۆ هیچم پێنەدەگوتن، بۆ رێم پێدەدان بە ئیشتیای خۆیان لەگەڵم بجوڵێنەوە. بەڵام لەگەڵ هی وا رووداماڵراو دەڵێی چی؟ لە وانەشە ویستوومە پێیان نیشان دەم ئەوەی لە مێشکێیان دایە و بیری لێ دەکەنەوە هەڵەیە و پایە و ئەساسی نییە. بە درێژایی ئەو ساڵانە لە خۆم دەپرسی کە ئایا ئەو ژنانە تێدەگەیشتن کە بە هەڵسوکەوتی خۆیان، چەندەیان ئازار دەدام و لە دەروونەوە دەیانروخاندم؟ تۆ بڵێی ئەوان بە ویژدانێکی ئاسوودەوە سەریان خستبێتە سەر سەنیر؟ تۆ بڵێی لە دواییدا هیچ هەستیان بە گوناه و شەرمەزاری نەکردبێت؟ لە وانەشە بە پێچەوانە هەستیان بە خۆشی کردبێت، ئەگەر مرۆڤ عەقلی گەشەی نەکردبێ، لە وە زیاتری لێ چاوەڕێ ناکرێ. لە کاتێکدا کە خەڵکی دنیا لە هەوڵی فێر بوون و توێژینەوە لە سەر بابەتە زانستیەکان بوون، کۆمەڵێک ژن و پیاوی کورد خەریکی قسە و قسە لۆکی بێمانا بوون.

---

[9]فۆتە قوماشێکی سوری بە فۆرمی لاکێشەیە

نازانم چۆن توانیم بەرانبەر بەو وەزعە خۆ راگرم و کۆتایی بە ژیانم نەهێنم. ئێستاش کە ئەو قسە رووخێنەرانەم بیر دەکەوێتەوە، دادەهێزم و هەموو گیانم دێشێ. ئەو کاتە هەستم بە تەنیایەکی یەکجار زۆر دەکرد، تەنانەت لە ماڵەوەش، لە بەر ئەوەی کە نەمدەویست دایک و خوشکەکانم نیگەران و نارەحەت کەم، ددانم بە جەرگی خۆم دادەگرت و باسی هیچم نەدەکرد. نەمدەتوانی ئەو پەژارەم لەگەڵ کەس بەش کەم. هەر لە دڵی خۆمدا زیندانیم کردبوو. ئەوەش چارەنووسی من بوو. وەک شاعیرێکی فارس دەڵێ:

این سخن با آب زر باید نوشت

گر رود سر برنگردد سرنوشت

تەنیاییەکەم بەو مانایە نەبوو کە دەورەم چۆل بێت، بەڵکو لەنێو خەڵکیش هەستم بە تەنیایی دەکرد. ئەگەر مرۆڤ نەتوانێ پرێسکەی دڵی بۆ کەسێک بکاتەوە، قسەی دڵی خۆی پێ بڵێ و دەرد و ئازار و ژانی خۆی بۆ هەڵڕێژێ، یان دەور و بەرەکانی لێی تێنەگەن، هەر وەک وەی وایە ئەو مرۆڤە تەنیا بێت. راستە تەنیایی پڕلە خەمی نادیارە، پڕ لە ئازارە و مرۆڤ لە ژیان بێزار دەکا. تەنیایی خەمێکی تێدایە کە هەرچی زەوق و شەوقە تێدا دەکوژێ. بەڵام بە خۆشیەوە توانیم ئەو تەنیاییم بە کتێب خوێندنەوە و نووسین پڕ کەمەوە.

بەشێك لەخەڵکی مەهاباد چۆن خۆیان لە گوول دەپاراست ئاوا لێمان دوور دەکەوتنەوە. تەنانەت لە نێو خزمەکانیشماندا، هێندێکیان لە ژن و خوشک و کچەکانیان قەدەخەکردبوو کە لەگەڵ ئێمە پەیوەندیان هەبێت. بەڵام بە خۆشییەوە ژمارەی ئەو کەسانەی پشتگریان دەکردین زۆر زۆرتر بوون. ئەوان قەت پشتیان بەر نەداین، هەر ئەوەش بوو بە پاڵپشتێک بۆ من کە توانیم بەرامبەر بەو هەمووە تۆمەت و هەڵبەستە ناڕەوایانە، خۆڕاگرم. جگە لە ژنە مامۆستاکان بۆ نموونە لەگەڵ خانمە خانمی شافعی، سوغرا خانمی وەلیزادە، زارا خانمی ژنی میرزا سەعیدی پیرانی و دولبەر خانمی بابانزادە و ... هتد قەت لێک دانەبڕاین و هەمیشە یار و خۆشەویستی یەکترین و ئێستاش کە دەچمەوە مەهاباد چاوم بە دیداریان روون دەبێتەوە. هەر وەها، دۆستایەتی و خۆشەویستیمان لەگەڵ رابیعا خانمی ناهید و گەوهەرتاج خانمی سەدری قازی، ناسراو بە خانمە خانم، هەر بەر دەوامە. لەگەڵ

رەحمەتی وەجیها خانمی جاوید، ژنی دووهەمی جەنابی سەیفی قازی نێوانمان زۆرخۆش و پەیوەندێکی نزیکمان هەبوو.

جار و بار دوای ئەوهەموە تۆمەتانە و عەزیەت و ئازارە لە دڵی خۆمدا دەمگوت دەبوایە مێردم بە جەنابی قازی محەمەد کردبایە تا گوێم لەو هەموە قسە سووکانە نەبایە و ئەو هەموە ناڕەحەتێشم نەچێشتبایە. بەڵام هەر لە بەر خۆمەوە وەڵامی خۆم دەداوە و دەمگوت لەوانەش بوو تووشی نەهامەتی و ئازارێکی زۆرتر بووبام چوونکو بڕوا ناکەم هیچ ژنێک هەوێساری پێ خۆش بێت. کورد گوتەنی : "بۆ ژن نانی ئیشکی خۆشترە لە پڵاوی پەنا هەوێ".

جۆرە ژن و پیاوێکیش بۆ داپۆشینی عەیبی خۆیان، بوختان و تۆمەت بۆ خەڵکیتر ساز دەکەن و پەرەی پێدەدەن. وەک فارس دەڵێن: کافر همه را به کیش خود پندارد. رۆژێک، بەو کۆڵانەی کە ماڵە سەیّد قادری قەنادی لێ بوو، تێدەپەڕیم. بەرانبەرم ژنێک کە دەستی کچێکی منداڵی شەش حەوت ساڵەی گرتبوو لە ژێڵڵاوە دەهات ، خەریک بوو لێک نزیک دەبووینەوە و چەند هەنگاوێکمان مابەین بوو، چاوێکی لێ کردم و رووی کردە منداڵەکە و گوتی:"ئەوەیە قازی زگی پڕ کردوە". بەو قسەیە تەواو تێک چووم، لاقەکانم سست ببوون، لە ناخەوە هەڵتەکام و لە هەمان کاتدا قەڵس و تووڕە بووم. لە تووڕەیان گەرمایەک لە ملم را دەستی پێکرد و بەرەو سەرەوە بۆ لای کوڵمە وگویەکانم و لە وێشەوە هەڵگەڕا بۆ نێوچاوانم. هەستم دەکرد دەم و چاوم وەک ئاوری سور هەڵگەڕاوە و دڵۆپ دڵۆپ ئارەقەی لێ دەتکاوە. لە داخان دەمەویست بە هەموو هێزی خۆم دوو تفی دە روو کەم، بەڵام عەقڵم پێشی پێگرتم و ددانم بە جەرگی خۆم داهێنا و لێی دوور کەوتمەوە. جا ئێستە کە خەریکی نووسینەوەم وەبیر ئەو شیعرەی مولانا (مەولانا) دەکەومەوە کە دەڵێ: "گر تو با بد، بد کنی پس فرق چیست؟" (ئەگەر تۆ وەڵامی خراپەکاران بە خراپە بدەیتەوە جیاوازیتان چیە؟)

چاک وەبیرم نایەتەوە، چەندە بە سەر ئەو رۆژەیدا تێپەڕیبوو، بەڵام ئەوەندەی دەزانم هەر دوو سێ ساڵی بە سەردا رابواردبوو، لە گەڕەکی قووڵە قەبران کرێگرتەی ماڵی پوورە ئایشەم بووین. لەگەڵ دایکم و پوورم لە حەوشەکە نزیک دەرگای دەرەوە ڕاوەستابووین. لەناکاو هەرا و هوریایەکی گەورە هەموو کۆڵانی

داگرت. کە چووینە دەرێ دیتمان کۆمەڵێک کوڕی لاو چەند ئاواڵ کراسی (دەرپێی) ژنێکیان پێیە و دەڵێن ئەو ژنەمان (ناوی ناهێنم) لە باوەشی فلان پیاودا (ناوی ناهێنم) لە باخی دیتۆ و ئەوەش دە بەێن بۆ بابی ژنەێ. ماڵە بابی ئەو ژنە هەر لەو کۆڵانەی ماڵی پورم دا بوو. ئێمەش هەر سێکمان گوتمان ئەستەخفیروڵلا و چووینەوە ژوورێ. ئەو ژنە هەمان ژنە موحتەرەمەکە بوو، کە ماوەیەک لەوەپێش، دەستی کچە منداڵەکەی لە دەستدابوو و بوختانی بە من و قازی محەمەد کردبوو. هیوادارم کاتێک کە ئەو نووسراوە دێتە دەر ئەو ژنە زیندوو بێت و بیخوێنێتەوە و بێگومان خۆی دەناسێتەوە. جا ئەگەر هێندێک ویژدانی هەبێ لە قسە و ڕەفتارەی خۆی پەشیمان دەبێتەوە.

ئەمن لە بەر ئەوەی داوێنپاک بووم، زۆر بەغیرەت بەرانبەر بەو هەمووە بوختانانە ڕاوەستام. دەبوو وەڵامی ئەو مرۆڤە دواکەوتوو، نەزان و بێ ویژدانانەم چۆن دابایەوە؟ وەک فارس دەڵێن: جواب ابلهان خاموشی است، واتە بێدەنگی باشترین وەڵامە بۆ نەفامان.

ئەو شارەی کە بۆ من بەهەشتی سەر زەوی بوو و ئێستاش هەر پێم وایە، وەک دۆزەخی لێهاتبوو. ژیانیان لێ تاڵ کردبووم ، بڕوا بە خۆبوونم تێدا لاواز ببوو یان بە ڕاشکاوی دەتوانم بڵێم هەر بڕوام بە خۆم نەمابوو. وەها لە ناعەداڵەتی کۆمەڵگاکەمدا نقوم کرابووم کە لە باری دەروونیەوە بە تەواوی تێکشکابووم. ئەی خۆ ئەو پاڵەوانەش نەبووم لەوە زیاتر بەرگەی ئەوهەمووە بوختان و ئازارە بگرم وبەداخەوە بەزیم و بڕیارێکم دا کە ئەویش هێندەی تری ڕوخاندم.

ڕۆژێک کولسوم خانمی ژنی میرزا مستەفای سوڵتانیان کە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا دەبێتە سەرۆکی یایانی گەڕەکی هەرمەنیان، هاتە خوازبێنیم بۆ میرزا ڕەحمانی برای. جا ئەمنیش بۆ بڕینەوەی ئەو قسە و باسانە، لە رووی ناچاری مێردم پێکرد، وەک دەڵێن: لە ترسی ئاورێ کەوتمە ناو دەمی گورگ. لە هیچ بارێکەوە لێک نەدەچووین و دوو دنیای جیاوازمان هەبوو، وەک مۆتەکە کەوتبووە سەر سینگم. ئەو ڕووداوەش یەکێک لە بەسەرهاتە هەرە تاڵەکانی ژیانم بوو. هەڵبەت زۆر زوو وشیار بوومەوە و لێی جوێ بوومەوە. ئەوەش شکستێکی گەورەی دیکەی ڕووحی بوو لە ژیانمدا. بە گوتەی سویدیان: بەدبەختی کە هات بە تەنێ نایا، بەڵکو بە

کۆمەڵ و یەک بە دوای یەکدا دێ. ئەوە بەڕاستی لە بارەی منەوە پشتڕاستە. دوای ئەو هەمووە چارەڕەشییە ئیتر لای خۆم وام بڕیار دابوو کە قەت مێرد نەکەمەوە.

دوای جیا بوونەوەم، نە تەنیا کۆتایی بە گیر و گرفتەکانم نەهات، بەڵکو پتربوون. خودای گەورە هێندێک جوانی پێبەخشیبووم کە ببووە دوژمنی گیانم. لە لایەک، هێندێک ژن وەک دوژمنێک چاویان لێی دەکردم و دەترسان و وایان دەزانی بە سەریان دەچم. لە لایەکی ترەوە، بەشێک لە پیاوان، جۆرە خەیاڵێکی خاویان دە سەری دا پەروەراندبوو. جا ئەو شتانە بوون بە هۆی ئەوە کە وردە وردە ببم بە مرۆڤێکی مڕچ و مۆڕ و تا ئەو جییەێش بۆم کرابا دووریم لە خەڵکی دەکرد و تەنیاییم هەڵدەبژارد.

هەلومەرجی پێش کۆمار

لە ساڵی ١٩٤٥ی زایینی، چەند مانگ پێش دامەزرانی کۆماری کوردستان، ڕۆژێک خەجیج خانمی مەجدی، کاک سالاری کوڕی کە ئەو کاتە منداڵ بوو، لەگەڵ خۆی هێنابوویە قوتابخانە. لە کاتی وچان، لە ژووری ماموستاکان چاوم بە پیتەکانی "ژ_ک" کەوەت کە لە سەر بەرکۆشی کاک سالار چندرابوو، لە خەجیج خانم پرسی:

خانم مەجدی ئەرێ ئەوە چییە لە سەر ئەو بەرکۆشە نووسراوە؟

بەڵێ؟

ئەوە زۆر جوان چندراوە، ئەوە چییە نووسراوە؟

نازانی ئەوە چییە؟

ناوەڵلا نازانم.

دە وەڵلا پێت ناڵێم، چۆن نایزانی.

نایزانم و دەبێ پێم بڵێ.

وەڵلاهی پێت ناڵێم، چۆن ئەوەت نەبیستوە.

بە خوڵای نازانم چییە. "ژ_ک" یانی چی؟ وەڵلاهی هەر دەبێ پێم بڵێی.

ژ_ک کورتکراوەی ژیانەوەێ کوردە و نێوی کومەڵەیەکە کە بیر و باوەڕی نیشتمانی و نەتەوایەتی هەیە.

ئەوە تێگەیشتم، زۆر مەمنون خانم مەجدی!

ئەو باسە وەبیر قسەی بابمی خستمەوە کاتێک میرزا حوسێنی میکایلی داوای لێکردبوو، ببێ بە ئەندامی کۆمەلە. تێگەیشتم کە ئەو کۆمەڵەیەی میرزا حوسێن لەگەڵ باوکم باسی کردبوو "کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد" بووە.

بە ماوەیەکی کەم پێش کۆماری کوردستان کەم کەم کۆبوونەوەکانی ژ_ک بە نیوەنهێنی دەگیران و بەیان لە چاپ دەدرا و بڵاو دەکراوە و چەک لە بازار دەفروشترا.

جار بە جاریش گردبوونەوە و کۆبوونەوە لە چوارچرایە دەکرا و خەجیج خانمی مەجدیش بەشداری تێدا دەکرد. ڕۆژێک پێکەوە قسەمان دەکرد پێم گوت بۆ ئێمە وقوتابییەکان لەگەڵ خۆت نابەی. لە درێژەی قسەکانیدا ؟ وتم بریا زانیبام ئەو

هەڵپەڕ هەڵپەڕە چی لێ پەیدا دەبێ. دواتر پێم زانی کە خەجیج خانم بە و قسەیە دڵی لێم ئێشا بوو، بەڵام ئەدەم وەسەر خۆی نەهێنا و هیچی نەگوت. دوایی کە کۆماری کوردستان دامەزرا، خەجیج خانم رووی تێکردم گوتی:"ئەتۆ رۆژێکی پرسیارێکت لە من کرد، ئەمما من جوابم نەدایەوە، ئێستا جوابت دەدەمەوە، ئەو هەڵپەڕ هەڵپەڕە، ئەوەی بە دواوە بوو، دیتووتە بووینە خاوەنی وڵاتی خۆمان و قازی بۆتە پێشەوا." ئەمنیش گوتم، جا بۆ پێتوایە ئەمن پێم ناخۆشە. وەڵڵاهی بەقەد هەمووو دنیا پێم خۆشە، جا چ لە وەی خۆشترە کە کوردستان سەربەخۆبێ.

یەکەم چالاکی سیاسی بە ئاشکرای ئەو سەردەمەی کۆمەڵەی ژ_ک، شانۆی دایکی نیشتمان بوو کە لە ساڵی ١٩٤٥ زایینی دا لە شەقامی پەهلەوی لە سەربانی ماڵی حاجی شێخ برایمی پێشکێش کرا و خەڵکیش لە سەربانی ماڵەکانی دەور و پشت چاویان لێ دەکرد. عەبدوڵڵای نەهری لە ڕۆڵی دایکی نیشتماندا چارشێوێکی ڕەشی بە سەر خۆی دادابوو و سێ چوار منداڵی لە باوەشی خۆی گرتبوو و چەند تفەنگ داریش لە دەور و بەری راوەستا بوون و دەیانەویست منداڵەکانی لێ بستێنن. ئەویش دەگریا و دەپاڕاوە و منداڵەکانیش وێڕای دایکیان دەگریان. دایکەکە بە پچڕ پچڕ توانی منداڵەکانی ڕزگار بکا، پاشان بە حەماسەوە، هێندێک شیعری نیشتمانی خوێندوە. ئەوەندەم لە بیرە فاتمە خاتوون ژنی میرزا حەمە رەسووڵی مەحموودیان کە لە پەنای من دانیشتبوو، لە خۆشیان دەستی بە گریان کرد و گوتی :"خودایە زۆر شوکر، لە دەست عەجەمان رزگارمان بوو."

با قسەی خۆشیش ون نەبێ. هێندێک بەر لە کۆمار، شەوێکی مانگی رەمەزان بۆ ئیفتارێ خانمە خانمی سەدری قازی، شازدە خانم و حەمە حوسێن خانی سەیفی قازی میوانی ئێمە بوون. دوای ئیفتار کردنەوە، پێمان زانی کە مانگیان دیتوە و رۆژی داهاتوو جێژنە. بە ڕەحمەت بێ حەمە حوسێن خان گوتی:" ئۆخەی شوکور ئەوە ڕەمەزان خەلاس بوو." ئەمنیش گوتم ئاغا جا خۆ ئەتۆ هیچت نەگرتووە. خانمەخانمیش گوتی:" ئاخر نازانی ئەوەی رۆژوی ناگرێ لە هەموان ماندووترە."

لە نێو قسە و باساندا، حەمە حوسێن خان رووی لە من کرد و فەرمووی:

ئەرێ کوبرا خانم ئەتۆ ئەو چارشێوە بۆ فڕێ نادەی، ئاخر ئەتۆ لە کنە خۆی

خوێندەوار و پێشکەوتووی؟

گوتم، ئەی بۆ شازدە خانم لە مەجلیسی پیاوان چارشێوی بە سەرەوەیە و لە ژێر چارشێوەکەیدا قسان دەکا؟ ئێستا ئەگەرئەمن چارشێوەکەم فڕێ دەم، خەڵک پێم دەڵێن ژنی حەمە حوسێن خان چارشێوی لە سەرە، ئەتۆ بۆ چی بێ چارشیوی؟

ئاخر شازدە خانم بە خۆی و بەو دمبەگەیەوە چۆن بێ چارشیو دەبێ.

جا لەو دەمەیدا شازدە خانم مرد بوو لە بەر پێکەنینێ و رووی لە من کرد و گوتی: "ئەتۆ گسەی وا دەکەی، مهەمەد هوسێن خان ئاوا بە من بلێتەوە." شازدە خانم لە شازدەکانی قاجار و خەڵکی تەورێز بوو، کاتێک کە بە کوردی دەدوا، لەهجەیێکی شیرنی تورکی هەبوو.

لە سەروبەندی کۆماری کوردستان، کۆمەڵێک شکاک بۆ پشتگیری کردنی کۆمارهاتبوونە مەهاباد. بە رێوەبەرانی کۆماریش بڕیاریان دابوو بە سەر ماڵە دەوڵەمەندەکاندا دابەشیان کەن. ماڵی حاجی ساڵحی مەکەیی کە بە حاجی ساڵحی کەوگیرێ دەناسرا، وا بزانم دە پیاوی شکاکێان وە بەر دەکەوێ.

ماڵە حاجی ساڵحی خانووبەرێکی گەورە بوولە گەڕەکی حاجی حەسەنیان، هەر لە کۆڵانەکەی کە ماڵی بابمی تێدا بوو. ئەو کاتە من و دایکم و خوشکەکانم کرێ گرتەی ماڵی ئەوان بووین. خۆیان لە لایەکی خانووکە دا دەژیان و لایەکەی دیکەش ئێمەی تێدا بووین.

ئێوارەیەک ئەمن لەگەڵ ژن و کچەکانی حاجی دانیشتبووم کە لەپڕ حاجی ساڵح زۆر بە نارەحەتی و تووڕەیی وە ژوور کەوت، رووی لە من کرد و پێی گوتم: "تکات لێ دەکەم بچو حیزبێ و پێیان بلێ کە من کوڕی گەورەم لە ماڵێدا نییە و خۆشم زۆر جار بۆ شت کڕین لە سەفەری تەورێز و زەنجانم. دوو ژن و حەوت کچیشم هەیە و ناتوانم پیاوان لە ماڵێ راگرم. بەڵام ئەوەی بلێن بە پووڵ یارمەتیان دەکەم. با ئەو شکاکانەی وەبەر ماڵی من دەکەون، بیان بەنە مسافیرخانە، ئەمن پوڵی خواردن و مسافیرخانەیان بۆ دەدەم".

گەرچی زەردەی ئێوارە و درەنگ وەخت بوو، لە بەر تکای حاجی ساڵحی چوومە بنکەێ حیزبێ کە لە جێگەی شەهرە داری (شارەوانی) ئەوڕۆێ مەهاباد دا بوو. میرزا سەدیقی حەیدەری لەگەڵ میرزا عەبدولڕەحمانی ئیمامی کە تا ئەورۆژە قەتم

نەدیبوو و یەکەم جار بوو چاوم پێ دەکەوت لە وێ بوون. لە پشت میزیکیش پیاوێک بە جلی سەربازی دانیشتبوو کە نەمزانی کێیە. میرزا سەدیق لێی پرسیم:"کوبرا خانم چۆنە رێت لێرە کەوتووە؟"، منیش مەسەلەکەم بۆ باس کرد. میرزا عەبدولڕەحمانی ئیمامی کە گوێ دابوە قسەکانی من، گوتی: "خانم عەزیمی، دەنووسی بە ماڵ و بە گیان حازرین یارمەتی کۆمار بکەین، ئێستاش هاتوی دەڵێی حاجی ساڵحی کەوگیرێ ناتوانێ ئەو شکاکانە ڕابگری". لە میرزا سەدیقم پرسی من ئەو ئاغایە ناناسم، گوتی میرزا رەحمانی ئیمامیە. جا ئەوەش بڵێم کە ئەمن لە رۆژنامەی "کوردستان"دا چەند نووسینێکم بڵاو کردبۆوە، بەڵام نەک ئەوەی جەنابی ئیمامی دەیگوت. ئەمنیش گوتم وەڵا من شتی وام نەنووسیوە و حاجی ساڵحیش خوێندەواری نیە تاکو شتی وا بنووسێ. منی مامۆستاش بە خۆم و مانگێ سەد تمەنەوە شتی وا ناڵێم. چونکە نە ماڵێکی وام هەیە و نە پووڵ و پارەیەکی وا کە بتوانم شکاکان بەخێو کەم. حاجی ساڵح نە دژی کۆمارە و نە پووڵ خۆشەویستە و حازریشە یارمەتی ماڵی بدا. بەڵام پیاوێکە لە دین دایە و تەنانەت پێخۆش نیە ژن و کچەکانی بە بێ پیاو بچنە دەرەوە، تەنیا لەگەڵ من ئیزنیان دەدا وەدەر کەون. ئێستاش دوو ژنەکانی حاجی ساڵح (نازەنین خانم و عیسمەت خانم) و حەوت کچەکانی، دایکم و ئێمەش سێ خوشکی بێ پیاو، جوان نیە لەگەڵ پیاوی شکاک لە ماڵێکدابین. دوای ئەوەی کە میرزا سەدیقی حەیدەری جوان گوێ لێگرتم گوتی:"جا خانم عەزیمی بۆ زیاد لە هەموو کەس تۆ چاوت جوانە، شکاک وەبەر ئێوە نەکەوێ؟" منیش بە پێکەنینەوە گوتم ئەرێوەڵڵا میرزا سەدیق چاوم جوانە، فەرموو چاو لە چاوم کە، بزانە جوانە یان نا؟

دیارە بەداخەوە داواکەیان قەبووڵ نەکردم و وابزانم دە پیاوی شکاک وەبەر ماڵی حاجی ساڵح کەوت. خانووبەرەکە دوو دەرگای هەبوو. شکاکەکان بە دەرکەیەکدا هاتووچۆیان دەکرد و ئێمە و هەموو خێزانی حاجی ساڵحیش، بە دەرکەکەی دیکەدا. لە بەر ئەوەێ حاجی زۆر لە ماڵەوە نەبوو، نازەنین خانم کە ژنی گەورەی ماڵێ و لە هەموان بە تەمەن تر بوو، مەجۆعمە (سینی) ی چێشت و نانی بۆ شکاکان دەبرد و خزمەتی دەکردن. سەماوەر و قەند و چایەکی زۆریشی لە ژوورەکە بۆ دانابوون. ئەو شکاکەکانە ئەگەر قسەیەک یان کارێکیان هەبا بە نازێ

خانمیان ڕادەگەیاند. ئەو دەمی، کەژی پەنیری کوپەی بوو و دیار بوو ئەوان پەنیری کوپەیان زۆر پێخۆش نەبوو، بەڵکو حەزیان بە کەرە و هەنگوین دەکرد. هەرایان دەکرد: "نازێ، کەرەی بێنە، هە نگوینی بێنە، هەنگوین". ئەویش دەیگوت: "کچێ، خۆ بوومە ژنی شکاکانیش، بە نازێ بانگم دەکەن." ئێمەش ئەوەندە بە بەزمی نازەنین خانم و شکاکان پێدەکەنین کە لە خۆ دەبووینەوە و فرمێسک بە چاوماندا دەهاتە خوارێ. تا ئەو جێیەی وە بیرم دێ، شکاکەکان دەوری پازدە ڕۆژێک لە ماڵی حاجی ساڵحی مانەوە ودوایی ڕۆیشتن و نازانم چییان لێ بەسەرهات. تا ماوەیەک دوایش جاری وابوو وەبیر شکاکەکان دەکەوتینەوە و بە پێکەنینەوە دەمانگوت: "نازێ کەرە و هەنگوینی بێنە".

جا دوای قسە و باسی ئەو ڕۆژە لە بنکەی حیزبی، میرزا سەدیق شەو کە دەچێتەوە ماڵێ، باسەکەی بۆ خەجیج خانمی هاوژینی دەگێڕێتەوە و ئەویش پێی دەڵێ "جا وەڵڵا ڕاستە، چاوەکانی کوبرا خانمێ جوانن." ڕۆژی دوایی لە قوتابخانە خەجیج خانم ڕووداوەکەی بۆ مامۆستاکان گێڕاوە و بوو بە پێکەنین و هەموویان جەفەنگیان لەگەڵ لێ دەدام.

ئەو سەردەمە فەرمانگەی پەروەردە کۆبوونەوەی پێک دێنا و قوتابییەکانی قوتابخانەی کوڕانیان دەبردە خۆپێشاندان و سروودیان پێ دەگوتن. ماوەیەک دواتر کچە قوتابێکانیشیان وێڕای کوڕەکان دەبردن. سروودەکانیش بریتی بوون لە: ئەی ڕەقیب، خەوی غەفڵەت بەسە هەستن لە خەوێ. دروشمی کۆبوونەوەکانیش ئەوانە بوون (زووبن هەڵکەن ئاڵایە _ ئاوی کەوسەرە، خاکی گەوهەرە، پڕ لە گوڵ و نەسرینە.)

دامەزراندن و راگەیاندنی کۆماری کوردستان

دووی ڕێبەندانی ساڵی ٢٦٤٥، بەرامبەر بە٢٢ی ژانویەی ١٩٤٦ی زایینی، کەشو هەوایەکی خۆشی هەبوو، لە لایەن سەرکردە سیاسییەکانەوە دەستنیشان کرابوو بۆ جاڕدانی کۆماری کوردستان. دەتوانم زۆر بە دڵنیاییەوە بڵێم، گرینگترین و گەورەترین و خۆشترین ڕۆژی ژیانمان بوو. لەو ڕۆژەدا پێمانوابوو کە سەربەخۆیی کوردستان و رزگاری نەتەوەکەمانە و واماندەزانی کۆتایی بە بن دەستیمان دێت و سەربەخۆ دەبین. پێمانوابوو، خەونی سەدان ساڵەی نەتەوەی کورد وەڕاست گەڕاوە و ئاواتەکەمان وەدی هاتوە.

هەر لە بەیانیەوە، لە مەیدانی چوارچرایە دەنگی سروود وگۆرانی دەهات. زۆربەی دانیشتوانی مەهاباد بە ژن و پیاو و گەورە و بچووکەوە، وێڕای هۆزەکانی دەوروبەری شار بە دڵێکی خۆش و ڕوویەکی گەشەوە لەو مەیدانە کۆ ببوونەوە. لە هەموو شوێنێکی شار دەنگی خۆشی موسیقا دەبیسترا. ژمارەی خەڵکەکە ئەوەندە زۆر بوو، هەر لە وەی دا نەبوو، دەرزیت هەڵاویشتبا، نە دەکەوتە سەر ئەرزی. قوتابییەکان، لە کچ و کوڕ، بە ئۆنیفۆرمی جوانەوە ڕیز ببوون و دەنگی خۆشی سروودەکانیان هەموو کەشو هەوای شاری پڕ کردبوو. هەموو خەڵکەکە، بە تامەزرۆوە، چاوەڕوانی وتاری پێشەوا بوون. ئەو ڕۆژە، هەموان هەستیان بە سەربەرزی و سەربەستی دەکرد. شانازیمان دەکرد، کە بۆ یەکەم جار لە مێژووی کورددا، دەبینە خاوەنی کۆمار و حکومەتی خۆمان و ئیتر لەوەودوا خۆمان دەتوانین بڕیار بۆ چارەنووسی خۆمان بدەین.

ئەمنیش وەک ئەو خەڵکە، بە دڵێکی زۆر خۆشەوە، لەو جێژنە گرینگەدا بەشدار بووم. مێشکم لە هەموو خەم و خەفەتێک ڕەها ببوو و هەستم بە قورسایی لەشم نەدەکرد، دەتگوت پێم لە سەر زەوی نیە و وام دەزانی بە سەر هەوراندا دەڕۆم، دەتگوت باڵم گرتوە و دەفڕم. بەداخەوە نەمدەزانی ئەو ڕۆژە خۆشانە تەمەنیان زۆر کورت دەبێ. بە خەونیش نەمدەدیت کە یازدە مانگ دواتر تووشی ئەو ڕۆژە ڕەشە دەبین، ڕۆژگارێکی وەها تاڵ و ڕەش کە دەتگوت بەردێکی قورسیان لە سەر دڵ داناوی و بە زەحمەت دڵت لێدەدا و ڕێگەی هەناسە کێشانیشیان لێی بڕیوی.

نەمدەزانی ئەو کۆرپەیە هەر بە ساوایی سەر دەنێتەوە. بە عەقڵمدا نە دەهات کە رۆژێک لە رۆژان هەر لەو جێگەیەی لێی راوەستابووین و هەستمان بە گەشە و بەختەوەری دەکرد، دەبێتە شوێنی شین و گریان و لە سێدارە دانی ئەو کەسایەتیە بەرزو بەرێزانە.

وردە وردە، دەنگی تۆپ، کە بۆ ماوەی دە خولەکێک لە تۆپخانەی را دەتەقاندرا، بێدەنگی کردین و چاوەڕێ دەسپێکی وتار بووین. مامە غەنی خوسرەوی کە ئەوکاتە سەرۆکی شەهرەداری (شارەوانی) مەهاباد بوو، گردبوونەوەکەی بە نێوی خودای گەورە و ناوی پێشەوای خۆشەویست دەست پێکرد، پاشان پێشەوا وتارێکی شایستەی ئاراستەی خەڵک کرد، کەس دەنگی لە بەر نەدەهات، هەموو گوێمان بۆ پێشەوا شل کردبوو، هەرچەند بە چاکی دەقی وتارەکە نەدەبیسترا چونکە دەنگی بڵیندگۆکان زۆر باش نەبوون و خرەخرپیان دەهات چاک گوێمان لێ نەبوو. بەڵام من ئەوەندە تێگەیشتم کە بە گشتی باسی جوغرافیا و میژوی کورد و کوردستان و مافی نەتەوەکەمانی بۆ دەکردین. لە لایەن کۆمیتەی بەرێوەبەرایەتییەوە چەند کەسێک، کە لە نێو ئەواندا دوو خانمی مامۆستاش، خەجیج خانمی مەجدی و وێلمە خانمی سەیادیان هەڵبژێردرابوون تا وتار پێشکێش کەن. عیشرەتی عەزیمی خوشکیشمیان دیاری کردبوو کە ئاڵای کوردستان پێشکێشی پێشەوا بکا و سروود بچڕێ.

ئەو ئاڵا سێ رەنگەی کوردستان کە ئەمن بۆخۆم گوڵدۆزیم کردبوو و لەناوەڕاستیدا رۆژ، پێنووس و دوو گوڵە گەنمیش بە دەوری دا بوو، عیشرەتی خوشکم کە دە ساڵانە بوو، بە دەستەکانی خۆی بردیە خزمەت پێشەوا. نازانم ئێستا ئەو ئاڵایە لە لای کچەکانی پێشەوایە یان لای کوڕی رەش ماوەتەوە، یاخود ئەو ئاڵایە بوو کە لە کاتی روخانی کۆماردا درایە دەستی مەلامستەفای بارزانی. پاشان میرزا سەدیقی حەیدەری دوو مێزی لە سەر یەک دانابوو بۆ ئەوەی عیشرەت لە سەری راوەستێ تا پێشەوا و خەڵکەکە بتوانن ببینن. دوایی پێگوتبوو دەست پێبکا ئەو سروودەی بخوێنێتەوە.

ئەی ئاڵای سێ رەنگی کورد
ئەی مایەی بڵیند و سەر بەرزی نیشتمان
ئامادەین لە ژێر سێبەرتا، بۆ مانەوەی تۆ خوێنمان بڕێژین

تا گیان لە گیان دابێ، نەهێڵین نەوی بی
ئەی جێگەی سەرفرازی گەلی کورد
ئەگەر ئەو دەستم بشکێ، بە دەستەکەی دیکە بەرزت دەکەمەوە
ئەگەر هەر دوو دەستم نەما، بە ددانەکانم راتدەگرم
بژی قازی محەمەد، پێشەوای کورد
بژی کورد و کوردستان

جێژنی راگەیاندنی کۆماری کوردستان دوای چەند کاژێر بە باشی وخۆشی گەیشتە کۆتایی خۆی و خەڵکەکە وردە وردە بڵاوەیان کرد و هەرکەسە چووەوە ماڵی خۆی. لە زۆربەی ماڵان جێژن درێژەی پێدرا و دەنگی موسیقا دەبیسترا.

لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا، ژن بە ژنە، ژن هەڵگرتن و رەدوو کەوتن و کاری ناحەزی دیکە یاساخ کران. بەپێی یاسا ئەگەر پیاوێک ژنی هەڵگرتبا بۆ نموونە چەند ساڵ زیندانی بۆ دەبڕدراوە، ئەگەر ژنی بە مێردی هەڵگرتبا تاوانی قورستر بوو. لەگەڵ ئەوەشدا، وا دەبوو کە ئەو کارە دزێوانە هەر رووی دەدا. لە لایەکی سوێندیان دەخوارد کە بە یەکتر خەیانەت نەکەن و بە چاوی خراپ نەڕوانە ژن و کچی یەکتر، لە لایەکی دیکەوە مخابن هێندێک لە سوێند خۆیان لا دەدا و کاری ناڕەوایان دەکرد.

ئەمن پێم وایە وەختێک کە سوێندی وەفاداری بۆ کۆماری کوردستان دەخورێ بۆ ئەوەی خەیانەت بە یەکتری نەکرێ و ماڵی یەکتری تاڵان نەکرێ، دەبێ پەیڕەو بکرێ. بۆ نموونە ماڵی یۆسف خانی مەحموودجغێ تاڵان کرابوو، ئەوانیش بە خاو و خێزانەوە هاتبوونە مەهابادێ، لە ماڵە حاجی ساڵحی شاتری دابوون. دۆستەکانی هەمیشەیی و خۆشەویستم، خانمە خانمی سەدری قازی و وەجیهە خانم ژنی سەیفی قازی، ئاگایان لێ بوون و زۆریشیان حورمەت دەگرتن. ئەودەمی من دەرسم بە وەجیهە خانمێ دەگوت. دوو کچی ماڵەیۆسف خانیش، کە یەکیان نێوی روقیا خانم بوو و ناوی خوشکەکەی دیکەم وەبیر نایەتەوە، کە دیتیان من دەرس بە وەجیهە خانمێ دەڵێم، داوایان لێی کردم تا ئەوانیش فێری خوێندن کەم. ئەمنیش قەبووڵم کرد ودەرسم پێ دەکوتن.

کارێکی باشی سەرو بەندی کۆماری کوردستان دامەزراندنی چاپخانەیەک لە

مەهاباد بوو کە میرزا محەمەدی شاپەسەندی کاری تێدا دەکرد. رۆژنامەی "کوردستان" و گۆڤاری تر لە وێ چاپ دەکران. مەلا قادری مودەڕێسی، سەید محەمەدی حەمیدی، میرزا هاشمی خەلیل زادە و چەند کەسێکی دیکەش رۆژنامەی "کوردستان" یان بەڕێوە دەبرد.

هەر لەگەڵ دامەزرانی کۆماری کوردستان، خوێندن لە فارسیەوە کرا بە کوردی، ئەو گۆڕانکاریە کاریگەرێکی زۆر باشی هەبوو. لە لایەکەوە پێی دڵخۆش بووین، لە لایەکیترەوە، نیگەران بووین نەکا لەو ئەرکە گەورە و گرینگەدا سەر نەکەوین. بەڵی ئەو هەلەمان بۆ رەخسا تا بە زمانی خۆمان بخوێنین، قەت بە خەون و خەیاڵماندا نەدەهات کە زەمانێک بتوانین بە زمانی خۆمان بخوێنین و بنووسین. ئەو هەستە گەلێک خۆشە کە لە سەرەتای فێر بوونی خوێندن و نووسین ، ئەو زمانە بەکار بێنی کە لە وەتی لە زگی دایکتدا بووی، گوێت لێبوە و دوای لە دایک بوونیشتدا فێری بووی قسەی پێبکەی. زۆر گرینگە کە منداڵ بە زمانی زگماکی خۆی دەست بە خوێندن بکا، پاشان دەتوانێ هەر وەها زمانی بێگانەش فێر بێت بۆیە ئێمە لەگەڵ خوێندنی کوردی زمانی فارسیشمان بە قوتابییەکان دەگوت.

ئەمن و زۆری وەک منیش تا ماوەیەکی کەم پێش کۆمار، نە کتێبی کوردیمان دیبو و نە خوێندبووشمانەوە. ئەمن، تەنیا، هێندێک بەیان و نووسراوەی کورتم بە زمانی کوردی دیبوو کە پێم وایە لە لایەن کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد، ژ_ک وە بڵاوکرابووەوە. زۆربەی مامۆستاکان لە ژن و پیاو بە منەوە، خوێنیدن و نووسینی کوردیمان نە دەزانی. ئەمنیش وەک زۆر کەسی دیکە هەوڵم دەدا هەرچۆنێک بێ، خۆم فێری کوردی کەم.

هەرچەندە کتێبی کوردیمان نەبوو کە قوتابییەکان لە سەری بخوێنن بەڵام بۆ دەرس گوتنەوە لەو رۆژنامە و گۆڤارە کوردیانەی کە دەردەچوون کەڵکمان وەردەگرت. چەند مامۆستاش وەک عوسمان دانیش، محەمەد تەوفیق، ئەنوەر دڵسۆز، جەمیل بەهائەدین و دڵشاد رەسووڵ کە لەگەڵ مەلامستەفای بارزانی هاتبوونە مەهاباد، زۆریان یارمەتی دەدایین. مامۆستا عوسمان دانیش کۆرسی کوردی بۆ مامۆستاکان کردەوە و سەرەتا هەموو رۆژێ کاژێرێک و هەندێک دواتر کردی بە دوو کاژێر. ئێمەی مامۆستاش هەوڵمان دەدا بە چاکی فێری بین و پاشان فێری

قوتابییەکانی بکەین. ئێمەی مامۆستاش هەوڵمان دەدا بە چاکی فێری بین و پاشان فێری قوتابییەکانی بکەێن. ئەودەم سەرجەم مامۆستاکانی قوتابخانەی کچان ژن بوون بەڵام ناو بە ناو مامۆستا عوسمان دانیش دەهاتە پۆلی ئێمە دەرسی بە قوتابییەکان دەگوت و ئێمەش وێڕای ئەوان گوێمان لێیدەگرت.

هێندێک لەو پیاوانەی لەگەڵ مەلامستەفا هاتبوونە هاریکاری کۆمار، لەگەڵ کچی مەهابادی هاوسەرگیریان کرد. مامۆستا عوسمان دانیش کچی میرزا کەریمی خواست. کە کۆماری کوردستان تێک چوو، لەگەڵ باب و دایک و براکەی چوونە باشوری کوردستان. محەمەد مەحموودیش ناسراو بە محەمەد قدوسی میسری حەسەنزادە، کچی فەڕاشی قوتابخانەی خواست. ئەوانیش دوای روخانی کۆمار رویشتنە باشوری کوردستان. مخابن محەمەد مەحموود و هێندێکیتر لە وانەێ گەڕانەوە باشور، کەوتنە دەست حکومەتی ئێراق و لە سێدارە دران. پاشی ئەو رووداوە دڵتەزێنە ژنەکەی گەڕاوە مەهاباد.

مامۆستا ئەنوەر دڵسۆز کە لە سیاسەتدا ئەزموونی هەبوو، کۆرسی بۆ کردبووینەوە و گەرەکی بوو ئێمە لە سیاسەت تێبگەێنی. رۆژێکی لێم پرسی، ئەرێ کاک ئەنوەر سیاسەت چییە؟ لە وەڵامدا گوتی:"من حەڤدە ساڵم سیاسەت خوێندوە، بەڵام ئێستاش نازانم یانی چی." گوتم کە وابوو ئەمنیش نایەم بۆ کۆرسەکە و گوێت لێناگرم.

ئەو کاتە میرزا برایمی نادری هاتبوە مەهاباد و کار و باری پەروەردەی گرتبوە ئەستۆ. گوایە لەوەو پێش ئەفسەری سوپای ئێران بوە. خۆی وەک خەڵکی کرماشان بە ئێمە ناساند، بەڵام هێندێک دەیانگوت کە لە ئەسڵدا خەڵکی خانەقینە. پایزی ١٩٤٥ی زایینی کە قوتابخانەکان دوای پشوی هاوینە تازە کرابوونەوە، یەکەم رۆژ میرزا برایمی نادری هاتە سەردانی قوتابخانەکەمان کە لە ماڵە میرزا حامیدی حەمیدی دا بوو. کە هات ئەمن دەستی عیشرەتی خوشکم لە دەست دابوو و لە بەر درکی قوتابخانە راوەستابووین. سڵاوی کرد و خۆی ناساند. پاشان پرسیاری کرد من کێم. گوتم نێوم کوبرای عەزیمیە و مامۆستام. لێی پرسیم ئەوە کچتە، مەبەستی عیشرەتی خوشکم بوو، منیش لە وەڵامم دا گوتم هەم کچمە و هەم کچم نییە. بە پێکەنینەوە گوتی یانی چی؟ گوتم خوشکمە، بەڵام وەک کچمە.

میرزا برایم پیاوێکی زۆر لێزان و کارامە بوو. ئەمن لە مەڕ پەروەردەوە زۆر شتی لێ فێر بووم. زۆر چالاک بوو، هەوڵی دەدا تا لەو بوارەوە مەهاباد بگەێنێتە ئاستێکی بەرزتر. بە بەردەوامی خەریکی رێک و پێک کردنی قوتابخانەکان بوو. ئەگەر رۆژنامە و گۆڤار و نووسراوەیەکی کوردی بە تایبەت سەبارەت بە پەروەردەی لە بەر دەست با، بە میرزا برایمی کەریمی دا بۆی دەناردینە قوتابخانە. بەداخەوە پەرتووکی کوردیمان بۆ خوێندن نەبوو، ماوەیەک بە سەر کۆماری کوردستاندا تێپەڕیبوو کە نموونەی پەرتووکی کوردی بۆ خوێندن لە قوتابخانە دا ئامادەی چاپ کرا، بەڵام فریای بڵاو کردنەوە نەکەوت و داخی گرانم کۆمار رووخا.

یەکێک لەو گۆڤارانە کە نێوی "گڕوگاڵی منداڵانی کورد" بوو کە هەم وەک حکایەت و هەم بۆ دیالۆگ نێوان دوو قوتابی کەڵکمان لێ وەردەگرت. بۆ ئەوەش هەر جارەی دوو قوتابیمان هەڵدەبژارد تا حکایەتەکە بخوێنەوە و قوتابییەکانی تر گوێی لێ بگرن. هەر مامۆستایەکیش بە گوێرەی توانا و کارامەیی خۆی بۆ وەبارهێنانی خوێندکارەکان هەوڵی دەدا. ئەو مامۆستایانە خەجیج خانمی مەجدی، زارا خانمی نیک نەفس، خەجیج خانمی بابەسووری و ئەمن لە قوتابخانەی پەرماس خوێندبومان. وەجیها خانمی شوجاعی کە دایکی مەهابادی و بابی خەڵکی تەورێز بوو، لە تەورێزخوێندبووی. رەعنا خانمی داودی، لە لای باوکی لە ماڵەوە هێندێکی خوێندبوو، دواییش لە قوتابخانەی پەرماس درێژەی بە خوێندن دابوو. وێلمە خانمی سەیادیان لە دایکەوە نەوەی دوکتۆر یونەتان بووکە ئاسۆری بوو و باوکی هەرمەنی بوو. ماوەزەڕ خانمی بلەزادە نەوەی روقیا خانم بوو، جوولەکە بوون (ئەوانیش لە قوتابخانەی پەرماس خوێندبویان). ئەوەی راستی بێت ئەو منداڵانەش کە تووشی چاوئێشەش دە بوون هەر ئەو روقیا خانمە دەرمانی دەکردن. ماوەزەڕ لەگەڵ روقیا خانمی نەنکی دەژیا و خاڵیشی نازانم پزیشکی ددان یان ددانساز بوو. سەڵتەنەت خانمی داودی کە ئەویش جوولەکە بوو، کچی میرزا بابای بەزاز بوو، ئەم لە فەرمانگەی پەروەردە وەک چاپنووس (مونشی) کاری دەکرد و بە دەگمەن هەڵدەکەوت بێتە قوتابخانە و وانە بڵێتەوە. خانم موعینی ژنی ئاغای سەمیعی، کە خەڵکی ورمێ بوون، درومانی فێری قوتابییەکان دەکرد.

پاشان خوێندگەی کچانی پەرماس ناوی گۆڕا بوو بە پەروانە و ئەودەم لە ماڵی

حاجی حامیدی حەمیدی دابوو. قوتابی کچ زۆر نەبوون، هێشتا دایک و بابەکان خوێندنی کچەکانیان بە لاوە گرینگ نەبوو، تەنانەت پێشان سوکایەتی بوو کە کچی خۆیان وە بەر خوێندن بنێن. بەشێک لە دایک و بابەکانیش چارەی کۆماریان نەدەویست، بۆیە بەرگریان لە کچەکانیان دەکرد و نەیاندەناردنە قوتابخانە. بۆ نموونە پۆلەکەی من هەر چاردە قوتابی تێدا بوو کە نێوی ئەو خانمانەم لە بیر ماوە: ئاسیە و جەواهێری مەحموودیان، گوڵێ سۆفیزادە، خورشیدی فەهمی (کچی ماڵە چاوڕەشان)، فاتمی موعینی (کچی میرزا حەمەدەمینی موعینی) کە دواتر مێرد بە میرزا لەتیفی کەریمی دەکا، دوو کچەکانی ئاغای ئەسحابی ئەشرەف و خورشید، شەرقییە و غەربییەی بارزانی، هاجەری مەردانی و عیشرەتی خوشکم،...هتد.

لە پۆلی یەکیش ئەو خانمانەم وە بیر دێ: قەیسەر، کچی میرزا رەسووڵی باخچەیی ژنی کاکە شینە، فاتمی ئیقباڵی ژنی ئاغای قەزاق، مریمی کچی مەلا دربکەی کە دواتر مێردی بە سەرهەنگ فەتاحی کردوە،...هتد.

چەند کیژێکی بارزانی کە لەگەڵ بنەماڵەکەیان هاتبوونە مەهاباد، دەهاتنە فێرگەی کچان و دەیانخوێند. لە نێو ئەواندا شەرقییە و غەربییە خانمی بارزانی کە خوشک بوون لە پۆلی من دەیانخوێند و زۆر زیرەک بوون. پێم وایە کچی خودا لێی خۆشبوو شێخ ئەحمەدی براگەورەی مەلامستەفای بارزانی بوون. ئەوان لەنێو خۆیاندا بە زاراوەی بادینی دەدوان، ئێمە چاک لێیان تێنەدەگەیشتین و بۆمان زەحمەت بوو، بەڵام ئەوان زۆر زوو فێری زاراوەی موکریانی ببوون. شەرقییە و غەربییە خانم دوو کچی رووگەش، جوان، مێهرەبان و قسە خۆش بوون. زۆر زوو لەگەڵ قوتابییەکانی دیکە تێکەڵاو بوون و جێگەی خۆیان لە نێو دڵی ئەواندا کردبووە. ماڵیان لە پەنا ماڵی خانمە خانمی سەدری قازی بوو، لەو بینایەی خات خەجیجی خانیسی تێدا بوو. یەک دوو جار لەگەڵ شەرقیە و غەربییە خانم چوومە ماڵەکەیان. هێندێک وێنە و جل و بەرگی خۆیان پێ نیشان دام، کە لەگەڵ جلی ئێمە کەمێک جیاوازی هەبوو. باسی بارودۆخی باشوری کوردستانیان بۆ دەکردم و دەیانگێڕاوە کە چەندە نەگبەتی و دەردەسەریان کێشاوە و چەندە حکومەتی ئێراق زوڵمی لێ کردوون و ئازاری داون. بۆمن ئەو باسانە زۆر بە نرخ بوون، بۆم گرینگ بوو بزانم حاڵی کوردی ئەو دیو چۆنە. چونکە تا ئەو کاتە هیچ زانستێکم لەو بارەوە

نەبوو. هەر دەیانگوت فڵانی چۆتە ئەو دیو یان چۆتە گەرمێنێ و لە وێ جێگر بۆوە و نەهاتۆتەوە، ئیدی نەماندەزانی لە وێ چ باسە. نە لە کتێبی قوتابخانە باسێک لە سەر باشوری کوردستان نووسرابوو، نە ئەو خەڵکەی نەختێک ئاگاداریان هەبوو دەیانوێرا باسی بکەن.

شەرقییە خانم کچێکی هێمن و لە سەرەخۆ و لە خوێندن دا سەرکەوتوو بوو. دەستگیرانی مامۆستا جەمیل بەهائەدین بوو. ئەمنیش بە مامۆستا جەمیلم دەگوت، دەبێ قەدری دەستگیرانەکەت بزانی، زۆر کیژێکی ژیر و عاقڵە، وەڵڵا هەموو دنیای دێنێ، ئەویش بزەیەکی دەهاتێ و چی نەدەگوت. مخابن دوای تێکچوونی کۆمار ئەوانێش مەهابادیان بە جێ هێشت و ئاگام لێیان بڕا و نەمزانی چییان بەسەر هات و لە کوێ گیرسانەوە.

هەر لەو سەردەمەشدا، ماوەیەک، میرزا عەلی خوسرەوی کە پشکێنەری فەرمانگەی پەروەردەبوو، زوو زوو سەردانی قوتابخانەی ئێمەی دەکرد، هەم بۆ کار و هەم بۆ ئەوەی چاوێکی بە سوعدا خانمی شافعی کەوێ کە حەزی لێدەکرد، هەم زیارەت و هەم تیجارەت. لە دوایشدا بە خۆشییەوە پێک گەیشتن.

کارێکی باشی تر لە سەردەمی کۆماری کوردستان دامەزرانی قوتابخانەیەکی دیکە بوو بۆ کوڕان بە ناوی گەلاوێژ و مەلا عەبدوڵڵای داودیش بوو بە بەڕیوەبەری ئەوقوتابخانەیە.

وردە وردە، خوێندن بوو بە زۆرەملی. بۆ نموونە، هێندێک کوڕی بێ دایک و باب یان فەقیر و هەژار هەبوون کە لە بازاردا کاریان دەکرد، هەموویان کۆ کردنەوە و بردیانن بۆ قوتابخانەی گەلاوێژ تا مام مەلای حەجۆکێ دەرسیان پێ بڵێ و فێری خوێندنیان بکا. مەلا جارێکی بۆ رۆژنامەی "کوردستان"ی نووسیبوو کە بەڵێنی بە خۆی دا بوو ئەگەر کوردستان سەر بە خۆ بێ، لە بەر ماڵی دوکتۆر یونەتان بیکەینە قوربانی. ئاوا درێژەی بە نووسینەکەی دابوو، جا ئێستا کە بە ئاواتی خۆی گەیشتووە، ئامادەیە بەڵێنیەکەی بە جێ بێنێ. رۆژنامەش لە وەڵامدا زۆر سوپاسی هەستی مام مەلای کردبوو و نووسیبووی هەر سڵامەت بێ و پێویست ناکا بیکەنە قوربانی.

لە سەردەمی کۆماری کوردستان ، جار و بار بە هۆی جێژن یان هەر بۆنەیەکی

دیکە کچ و کوڕی قوتابی، کوڕەکان لە پێشەوە و کچەکان لە دواوە بە ڕیزە (ریز) دەڕۆیشتن و تێکڕا سروودی "کەس نەڵێ کورد مردووە، کورد زیندووە،..." یان دەچڕی و دروشمی "ستالین پێشەوایە، بۆ کوردان وەک باب وایە" یان دەدا کە لەو سەردەمە دا زۆر باو بوو. مامۆستاکانیش لە پشت ئەوانەوە دەڕۆیشتین هەتا دەگەیشتینە شوێنی کۆبوونەوەکە، کە زۆر جاران لە مەیدانی چوارچراوە وەڕێدەخرا. دەبێ ئاماژە بە ئەوە بکەم کە لە نمایشتەکاندا میرزا عەلی خوسرەوی کە بەرپرسی لاوان بوو، هەندێک مەشقی ریز رۆیشتنی بە قوتابییەکان دەکرد. لەوشوێنە ماوەیەک رادەوەستاین و گوێمان لە وتاری پێشەوا قازی و کەسەکانی تر دەگرت تا کۆتایی کۆبوونەوەکە. جارێکیان جێژنی قوربان و یەکی مانگی مای کەوتبوونە یەک رۆژو لە چوارچرایە خۆپێشاندان ساز کرا. ئێمەی مامۆستا و قوتابییەکانیش ئەرکی سەر شانمان بوو کە لەوی بین. وتار دەخوێندرانەوە و پیرۆز بایی جێژنیان ئاراستەی پێشەوا دەکرد. وەبیرم دێ کە میرزا سەدیقی حەیدەری وتارەکەی بە خوێندەوەی ئەو شیعرە دەستپێکرد:

"هەر زەمان دەرچووم لە دیلی بووم بە پیاو

جێژنی من ئەو رۆژەیە نەک جێژنی قوربان و پڵاو"

هەر لەو سەروبەندە دا کۆمەڵێک ژن ئاگاداریان کردم کە پێیان خۆشە فێری خوێندن و نووسین بن، بۆیە ئەمنیش لەگەڵ میرزا برایمی نادری کە بەرپرسی فەرمانگەی پەروەردە بوو، باسم کرد. ئەویش ئەو بیرۆکەیەی پێ باش بوو و بە جەنابی پێشەوای راگەیاند. جا بۆ جێبەجێ کردنی کۆرسی ئەکابیر (خوێندن بۆ گەورەساڵان) هەوڵمان دا و بە فەرمانی پێشەوا رۆژی پێنجشەمە ٢١ی مارسی ١٩٤٦ دەستمان بە نێو نووسینی ناوی ئەو کچ و ژنانەی کە ئامادەی خوێندن بوون کرد.

لە هەمان کاتدا بیرۆکەیەکی دیکەشم هەبوو، ئەویش پرۆژەی دامەزراندنی باخچەی منداڵان بوو کە بە جوانی ڕێک و پێکم کرد و خستمە سەر کاغەز و ناردمە خزمەت پێشەوا. نامەکە سەرەتا دەچێتە بەردەستی میرزا حەمەدەمینی خاتەمی. کە نامەکەی منی خوێندبووەوە، چەند پرسیارێکی هێنابوە گۆڕی، وەک بۆچی و لە بەر چی باخچەی منداڵان دروست کرێ؟ مەبەست لە دامەزراندنی باخچەی منداڵان چییە؟ و هێندێک پرسیاری بەگوماناوی دیکەش کە ئێستا وەبیرم

نایەتەوە. ئەمنیش لە وەڵامدا گوتم: ئاوا منداڵان لە تەمەنی کەمەوە دێنە نێو ژینگەی فێرگە و کۆمەڵگا و باشتر وەباردین، چاویان بە شتی زیاتر دەکەوی و بیریان کراوە و ئاواڵەتر دەبێ جا دەتوانن چاکتر شت لێک دەنەوە. وردە وردەش لەگەڵ دنیای کتێب و خوێندنەوە ئاشنا دەبن. ئەوانەش هەموو دەبنە هۆی پێشکەوتنی منداڵان و ئاسانکاریش دەبێ بۆ کاتی دەست پێکردنیان لە قوتابخانە. جا بە گشتی ئەو منداڵانە لە خوێندن کەمتر تووشی زەحمەت دەبن. دوای ئەوەی کە وەڵامەکەی منیان پێ گەیشتەوە، بە نامەیەکی فەرمی وەڵامیان بۆ ناردمەوە کەپێشنیاری دامەزراندنی باخچەی منداڵانیان پێ باشە و قبوولیان کردوە و ژنی مستەفا خۆشناو دەبێتەبەڕێوەبەری پرۆژەکە. ئەو بڕیارە زۆر لەدڵم گران هات. پێم وابوو کە ئەوە مافی منە پرۆژەکە بەڕێوە بەرم، چونکە ئەوە فکر و بیری من بوو کەچی کەسێکی تریان هەڵبژارد، لە بەر ئەوەی کە ژنی فڵان کەس بوو. لەو بەێنەدا منیان هەر لە بیر چووە. دیسان لێرەدا جارێکی تر دەبێ دووپاتی کەمەوە کە هۆی ئەو چەشنە بڕیارانە ئەوە بوو کە من نە بابم هەبوو و نە پشتیوانێکی دیکە، نە ژنی فڵان کەسێکیش بووم تا قسەم بڕوا و ڕێم پێ بدەن ئامانجەکانم بەرمە پێشەوە.

کۆرسی خوێندن بۆ ژنانی گەورەساڵ دەستی پێکرد. ڕۆژانە دوای تەواو بوونی پۆلەکان، لە قوتابخانەی پەروانە بەڕێوە دەچوو. هەموو ئێواران، کە پۆلی منداڵان تەواو دەبوو، بۆ ماوەی دوو کاژێر دەرسم بە ژنان دەگوتەوە. بۆ ئەو کارەش مانگی سی تمەنم وەردەگرت.

وانەکانیشم لە سەر ڕۆژنامەی "کوردستان" پێدەگوتن. دیارە بۆ خۆشم هەوڵم دەدا پەرەی پێبدەم و شتی دیکەی لێ زیاد کەم. وەک پێشتریش باسم کرد، میرزا برایمی نادریش لە ڕۆژنامە و گۆڤار هەرچی دەستی کەوتبا بۆی دەناردم.

لەو سەر و بەندەشدا میرزا برایمی نادری خوازبێنی مریم خانمی کچی میرزا جامیدی حەمیدی دەکرد. ئێمەش لە سەر داوای میرزا حامید لە بارەی میرزا برایمەوە دەستمان بە لێکۆڵینەوە کرد. بۆ ئەو کارەش پرسیارمان لە ژنی ئاغای مدبر (مودەبیر) کە خەڵکی رشت (ڕەشت) بوو کرد. ئەو خانمە هەم هاتووچۆی ئێمەی دەکرد و هەم لەگەڵ ئاغای نادری هامووشۆیان هەبوو. لێمان پرسی میرزا برایم ژنی هەیە یان نا. ئەو خانمە لە وەڵام دا گوتی نیەتی. بەڵام دوایی ژنی ئاغای

دەبیری وێنەی ژنێکی پێنیشان داین و گوتی ئەوە ژنی ئاغای نادریە. ئیدی دواقسەی میرزا حامید ئەوە بوو کە چونکە باش میرزا برایمی نادری ناناسێ کچی خۆی ناداتێ. ئاغای نادریش کە لە مریم خانم نائۆمێد بوو، بە تەمای سەڵتەنەت خانمی داودی بوو، بەڵام لەو گێرمە و کێشەیەدا بوو کە بەداخەوە کۆمار تێک شکا و ئەویش لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵکی تر کەوتنە زیندانی ورمێ. ماوەیەک دواتر لە زیندان بەربوو و هاتەوە مەهاباد و سەری لێدابن. گوتی دەگەڕێتەوە کرماشان. پاشان بیستمان کە چووتە سووریا و دواتر لە وی کۆچی دوایی کردوە.

لە سەرەتادا کۆرسی خوێندن بۆ ژنانی گەورەساڵ داواکاری زۆر بوو و بە چاکیش بەڕێوە دەچوو. وابزانم، چل ژنێک نێویان نووسیبوو. هێندێکیان بە تامەزرۆوە دەهاتن و زۆر بە تێکۆشانەوە هەوڵیان دەدا فێری خوێندن بن. بەڵام زۆری پێ نەچوو وردە وردە ژمارەی ژنەکان کەم وکەمتر بوونەوە، تا وای لێهات کەس نەدەهات. وەک زۆر کاری دیکەی کوردان کە لە پێشەوە زۆر بە گرمی و پەلە پەل، پێشوازی لە هەموو شت دەکەین، وەلێ مخابن زۆر زووش سارد دەبینەوە. ئەوەش یەکێک لە خەوشە هەرە گەورەکانمانە کە هەمیشە تووشی زیانێکی زۆرمان دەکا. سەرئەنجام کۆرسەکەمان کۆتایی پێ هات. میرزا برایمی نادری ماوەیەک دوای داخستنی کۆرسەکە، بە دوایدا ناردم بۆ فەرمانگە. ئەمنیش کە قەت بە تەنیا بۆ هیچ شوێنێک نەدەچووم، دەستی عیشرەتی خوشکم گرت و چووینە ئەوێ. کە گەیشتینە جێ دوای سڵاو و چاک و چۆنی نامەیەکی لە پێش دانام و قسەشی دەکرد وداوای لێ بووردنی کرد کە ئەو بەشە مووچەیەی بۆ کاری وانە گوتن بە گەورەساڵان بوە دەبێ ببڕدرێ. لە هەمان کاتدا گوتی کە ئەوە سێهەمین نامەی مینا خانمی ژنی پێشەوایە کە داوای بڕینی ئەو مووچەیە دەکا. لە درێژەی قسەکانیدا گوتی لەوەو پێش زۆر گوێی نەداوەتێ چوونکە مووچەکە شتێکی زۆر نەبوە.ئەمنیش هەم گوێم بۆ میرزا برایمی راگرتبوو، هەم چاوم لە سەر نامەکە بوو، تا ئەو جێیەی بیرم بڕ دەکا لە نامەکەدا ئاوا نووسرابوو:" لە سەر دەستووری یای مینا قازی چونکە کلاسی ئەکابیر داخراوە، دە بێ حقوقی ماموستاکە ببڕدرێ". کە قسەکانی میرزا برایمی نادری تەواو بوو، گوتم ئاغای نادری، دەبوایە هەر کە نامەی یەکەمت گەیشتە دەست، مووچەکەت بڕیبام! ئەمن ڕسق و رۆزی خۆم، نە لە

جەنابت دەوی و نە لە مینا خانم، بەڵکو لە خودای گەورەم دەوی. وەک قەدیمیان گوتوویانە، خودا لە سوڵتان مەحموود گەورەترە. ئەوەی راستی بێ، زۆر خۆم بە سەر بەرز دەزانم چونکە دایکم ئێمەی وا پەروەردە کردبوو کە نەفس بەرز و راست و دروست و بە ئیمان بین و بۆ هیچ مەبەستێک لە پێش هیچکەس سەر دانەنوێنین. فێری کردبووین کە سوجدە تەنیا بۆ خودای گەورە هاتوە و بەس. بۆیە ئەم چەشنە رووداوانە نەیانتوانیوە فەلسەفەی ژیانم بگۆڕن. ئەمن قەت شەرمم لە نەداری نەکردوە و نایکەم، بەڵکو شەرم لە پێ هەڵکوتنی خووتوخۆڕایی بە خەڵک دەکەم.

چەند مانگ دوای دامەزرانی کۆماری کوردستان، لە ساڵی ١٩٤٦ی زایینی، بڕیار درا کە هێندێک لە کوڕە گەنجەکان بنێرنە باکۆ لە سۆڤیەت تا لە زانکۆی نیزامی سالیانسکی، کە لە ژێر فەرماندیی مالچانوف و سەرهەنگ حوسێنی حاجی ئوف بوو، درێژە بە خوێندن بدەن. شەش سەد کەس ناویان نووسیبوو، نازانم چەند کەسیان هەڵبژارد و نارد، بەڵام ئەوانەی رۆیشتن لە رێگای تەورێزەوە بەرەو باکۆ بەڕی کران. بەداخەوە هێشتا چەند مانگێک زیاتر لە خوێندنیان تێنەپەڕیبوو کە کۆمار رووخا و سوپای ئێران هێرشی کردەوە سەر شارەکەمان. جا بۆیە بەشێک لە لاوەکان گەڕانەوە کە ناوی هێندێکیانم لە بیرە وەکوو ئاغایان (خەلیلی سەدیقی، رەحمانی قازی، هاشمی نانەوازادەگان، جەلیلی گادانی، هاشمی فیدایی، عەزیزی فەرهاد، و قادری حەمیدی و غەنی بلووریان و ...هتد).

لە سەروبەندی کۆماری کوردستان، کاک خەلیلی سوڵتانی، ناسراو بە خەلیلی قاچاقچی، لەگەڵ میرزا حەمەدەمینی موعینی، میرزا کەریمی ئەحمەدەین و میرزا عەلی ریحانی لە لایەن کۆمارەوە هاتووچۆی تەوریزیان دەکرد. کاک خەلیل، بە قەولی فارس گوتەنی، فیلش یاد هندوستان کردەبود، لە وێ کچێکی تورکی جوان و هەرزەکار بە نێوی فەخری مارە دەکا و دەیهێنێتەوە بۆ مەهاباد. دیارە ئەو دەمی ژنەکەی خۆی، کە خوشکی مەنیج حەیران بوو، کۆچی دوایی کردبوو. جا مەنیج حەیران بۆی دەگێڕامەوە: "وەڵڵاهی میرزا کوبرا، لە ترسی ئەوەی ژنە عەجەم (مەبەست فەخری خانم بوو) سیحر و جادووم لێ نەکا و پێکمان هەڵ نەپڕژێنێ، بۆخۆم چای دەم دەکەم ودەێخۆمەوە و پاشان میزیان بۆ لە چادانی دەکەم"

(هێندێک کەس پێیان وابوو، میز، سیحر و جادووی هەڵ دەوەشێنێتەوە).

فەخری خانم و کاک خەلیل دووکچیان بوو، نووسرەت خانم کە دوایی مێردی بە دوکتۆر کریمی مشیری پوورزام کرد و دووەمیان سورەیا خانم، کە ئەوەندەیّ ئەمن لە بیرمە، مێردی بە پیاوێکی عەجەم کرد. ئەوکاتەی کە کچەکانی فەخری خانمێ منداڵ بوون، ئەمن لە قوتابخانەیەکی نزیک ماڵی ئەوان کارم دەکرد. ئاوابوو کە فەخری خانم ناسی و زۆر جاریش لە کاتی وچان دەهاتە قوتابخانە و پێکەوە بە تامەزروە باسی شت چنین و نەخش و نیگاری تازەمان دەکرد. قسەی خۆشمان دەکرد و کەمێک پێدەکەنین وهێندێک جاریش فەخری خانم داخ و حەسرەتی هەڵدەڕشت. دوایی ئەو دەچووە ماڵێ و منیش دەچوومەوە پۆل و دەستم بە وانەگوتن دەکردەوە.

لەو دواییانەدا مەنیج حەیران دەنگی نەمابوو، دوو کوڕی لاوی خەڵکی گوندی ڕاگرتبوون و گۆرانی پێ دەگوتن و بۆ خۆشی دەفەی لێدەدا. یەکێک لەو کوڕانە برایم هەڵامە، ئەوی تریش قادر جۆلا بوو. لە ساڵەکانی پەنجای زایینی مەنیج حەیران بە نەخۆشی ئاسما (هەناسەتەنگی) کۆچی دوایی کرد.

دامەزراندنی یەکێتی ئایان

چەند مانگ دوای ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان، واتە ڕۆژی ١٣ی ئاپریلی ١٩٤٦ی زایینی یەکێتی ئایانی کوردستان بە سەروکایەتی مینا خانمی ژنی پێشەوا قازی محەمەد دامەزرا. هەر لە سەرەتای دامەزراندیەوە وا بڕیار درابوو کە هەر گەڕەکەی سەرۆکی خۆی هەبێت. لە یەکەم کۆبوونەوەدا پرسیاری "ئەری ژنە دەولەمەندی فلانە گەڕەک کێیە؟" هاتە گۆڕێ. بەشداربووەکانی ناو کۆبوونەوەکە ناوی ئایانی دەستڕۆیشتووی گەڕەکەکانیان یەک بە دوای یەکدا هەڵدەدان. بەم جۆرە، ئەم خانمانەی کە لە خوارەوە ناویان دێنم، لە لایەن مینا خانمەوە، وەک سەرۆکی گەڕەک، داندران.

زیبا خانم، ژنی سەید عەبدوڵڵای تەهازادە، سەرۆکی گەڕەکی قوڵەقەبران، ئامینە خانم، ژنی حاجی مستەفای داودی سەرۆکی گەڕەکی قیبلە، کولسوم خانم ژنی میرزا مستەفای سوڵتانیان سەرۆکی گەڕەکی هەرمەنیان، خورشید خانم ژنی حاجی ساڵحی شاتری، سەرۆکی گەڕەکی بازار، خەجیج خانمی قازی سەرۆکی گەڕەکی چۆمی، سەید ئائیشە خانم، ژنی حاجی مستەفای شاتری سەرۆکی گەڕەکی حاجی حەسەنیان، سەدیقە خانم، ژنی میرزا مەحمودی وەلی زادە، سەرۆکی گەڕەکی خڕی، زارا خانم، ژنی ئاغای مەولەوی، سەرۆکی گەڕەکی رزگەیان، پیرۆز خانم، ژنی میرزا عەزیزی مشیری سەرۆکی گەڕەکی مزگەوتی جومعە، ماوزەڕی بلە زادە سەرۆکی گەڕەکی جوولەکان. کاری سەرۆک گەڕەکەکان لە سەرەتادا، ئاگادار کردنەوەی ژنەکانی گەڕەکی خۆیان لە کۆبوونەوەکان و جێژنەکان بوو. ئەو سەرۆک گەڕەکانە تەنانەت جاری وابوو هەڕەشەیان لە ژنەکان دەکرد: "ئەو کەسەی نەیەت بۆ کۆبوونەوەکە، جەریمە دەکرێ و دەبێ غەرامە بدا".

جگە لە مامۆستاکان و سەرۆک گەڕەکەکان، کۆمەڵێک ژنی زۆری دیکەش ئەندامی یەکێتی ئایان بوون. هۆی ئەندامەتی بەشێکیان دیارە خۆشەویستییان بۆ گەل و خاک بوو و بە دڵ دەهاتن. هێندێکیشیان لە لایەن مێردەکانیانڕا هان دەدران بۆ ئەوەی بتوانن شوێنێک لە کۆماردا بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن. تەنانەت بەشێک لە ژنانی مەهاباد دەهاتنە ئەو کۆبوونەوانە کە مێردەکانیان زۆر چارەی

کۆماریان نەدەویست بەڵام بۆ خۆیان لە کۆبونەوەکاندا بەشدار دەبوون و جاری واش بوو یارمەتی ماڵیشیان دەدا. جا نازانم ئەوە بۆمەبەستی پاراستنی ماڵ و مڵک و داراییەکەیان بوو یان شتێکی دیکەی لە پشتەوە بوو. هەر ئەندامەش دەبوایە مانگانە دوو قران [10] حەقی ئەندامەتی بە رێکخراوەکە بدایە. یەکیتی ژنان خەزێندار و دەفتەرداری هەبوو. سەرەتا، سەرۆک گەڕەکەکان مانگانەکانیان کۆ دەکردەوە و دەیاندا بە خەزێنەدار و دەفتەرداریش دەینووسی. هی وا هەبوو مانگی دوو قرانەکەشی نەدەدا، کاریشی بە فەقیر و دەوڵەمەندیەوە نەبوو. بۆ نموونە رۆژێک خانمێک لە خێزانێکی نێودار هاتە ماڵمان و تکای کرد کە مانگانەکەی لێ وەرنەگرین. ئەو کاتە زۆر پێم سەیر بوو و تەنانەت کەمێک حەپەسام، بەڵام ئێستا کە بیری لێ دەکەمەوە لە دڵی خۆم دا دەڵێم بەڵکو ئەو ژنە لە ماڵەوە دەسەڵاتی نەبووبێ و مێردەکەی ئیزنی نەدابێت و ئەوەندەی لە بەر دەستدا نەبووبێت کە بتوانێ مانگانەکەی بدا. ئەو دراوەش کە کۆ دەکراوە، بەشێکی بۆ کۆبوونەوەکان خەرج دەکرا و ئەوەی دەشماوە وابزانم بۆ قوتابییە هەژارەکان دەدرا بە جل و بەرگ و پێویستی قوتابخانە.

لەو خێزانانەی لەگەڵ مەلامستەفای بارزانی هاتبوونە مەهاباد، ژنی مستەفا خۆشناو ئەندام بوو، بەڵام ژنەکانی ماڵی مەلامستەفا نە ئەندام بوون و نە بۆ کۆبوونەوەکانیش دەهاتن. جار و بار ژنی مستەفا خۆشناو دوو کچەکانیشی لەگەڵ خۆی دەهێنا بۆ کۆبوونەوەکان. یەکێکیان ئەو شیعرەی خوارەوەی دەخوێندەوە :

ئێمە منالی کوردین
مەڕوانە چەندە وردین
بۆ دوژمن حەقی بردین؟
کاتێک زانیم زوو بە زوو
تیرمان لە کەوان دەرچوو
دوژمنمان کوشت یەک و دوو.

---

[10] ئامادەکار: بەپێی رۆژنامەی "کوردستان"، ژمارە ٢٥، لاپەڕەی ٣، تمەنێک تا دە تمەن حەقی ئەندامەتی یەکێتی یایان بوە.

ئەو شیعرە وەک سروودی بەیانیانی قوتابخانەی لێ هاتبوو. قوتابییەکان پێش دەستپێکردنی پۆلەکان ئەو سروودەیان دەخوێندەوە.

لە سەرەتادا حیزبی یایان بارەگایەکی تایبەتی نەبوو و زۆر جار لە یەکێک لە مزگەوتەکان یان لە فەرمانگەی پەروەردە کە ئەوکات لە خانووی سەید عەلی حوسێنی دابوو، کۆ دەبووینەوە. دواتر ژوورەکەی ماڵی حاجی شاتری کە لە سەر داڵانێ بوو و پێیان دەگوت وەتاغی دەرێ، کرا بە بنکەی حیزبی یایان. کە بووینە خاوەن شوێنی تایبەتی خۆمان، خات ئایشێ ناسراو بە "ئایشێ پاڵاغی" مان دامەزراند. ئەو هەم بە پاک و خاوێنی بنکەکەی رادەگەیشت و هەم دە چوە ماڵان و ژنەکانی لە کۆبوونەوەکان ئاگادار دەکرد. تابلۆیەکیشمان لە سەر درکەی دابوو، بەڵام چاک لە بیرم نیە ئایا لە سەری نووسرابوو، حیزبی ژنان، حیزبی یایان یان کۆمەڵەی ژنان.

رۆژێک بە من و شاسوڵتان خانم کچی میرزا وەهابی قازی (ژنی میرزا خەلیلی فەتتاحی) یان راگەیاند کە فڵانە رۆژ جلی کوردی لە بەر کەین و زێڕی لە خۆمان دەین چونکە نیگارکێشێکی رووسی گەرەکی بوو بێتە قوتابخانە تا نیگاری من و شاسوڵتان خانم بکێشی. ئەو رۆژە هەر دووکمان جل و بەرگی جوانمان لە بەر کرد و بەکڵاو و قەتارە(ژێرچەنە)وە دانیشتین. هێندەی پێنەچوو پیاوێکی رووس بە کاغەز و قەڵەمەوە وەژوور کەوت. سڵاوی کرد و ئێمەش بە کوردی وەڵاممان داوە. ماوەیەکی زۆر دانیشتین و ئەو خەریکی نیگار کێشانی ئێمە بوو. لە دواییدا وێنەیەک لەو نیگارە لە یەکێک لە ژمارەکانی رۆژنامەی "کوردستان"دا بڵاو کرایەوە.

ئەوەی پەیوەندی بە چالاکی ژنانەوە هەبوو، کۆبوونەوەکانمان بوو کە هەفتەی جارێک پێکدەهات. لەو کۆبوونەوانەدا چا و قەنداو دەخوراوە، شیرنی و میوە دەخورا و قسە و باسمان دەکرد، بەڵام پلەی گفتگۆکان لە رادەیەکی بەرزدا نەبوون و بەداخەوە کەم بایەخ بوون. هەڵسووڕاندنی کاروباری یەکێتی یایان زیاتر ئەرکی سەر شانی ژنە خوێندەوارەکان بوو. مخابن لە لایەن ژنەکانی دیکەوە پێشنیارێک، پرسیارێک یان داوایەک نەبوو تا ببێتە هۆی بیر کردنەوە و وتووێژ. زۆربەی کات لە لایەن ژنە خوێندەوار و مامۆستاکان وتار دەخوێندراوە و کیژەکانمان فێری شیعر و سروود و شانۆ دەکرد. وابوو کە یەک دوو جاریش لەو کۆبوونەوانە دا کچەکان

توانیان شانۆچکەیەکی کورت پێشکێش کەن. کە بۆنەیەکیش دەبوو، لە پێشەوە لە ئێمەی مامۆستا داوا دەکرا وتار پێشکێش کەین. ئەوانە نموونەی چالاکێکانی یەکێتی یایان بوو. خۆ ئەگەر کەسێک هەوڵی چالاکێکی زۆرتری دابا و لە سنوور تێپەڕیبا، پێش هەموو کەس هەرلە لایەن ژنانی ئەندامی یەکێتی یایانەوە دەرفەتی نەدەدرا و پێشی دەگیرا.

لەگەڵ ئەوەشدا کە بەگشتی ژنانی مەهاباد راستەوخۆ لە کارو باری کۆمەڵایەتیدا رۆڵیان نەبوو، بە لام لە باری ئابووریەوە هێندێک یارمەتیدەر بوون. بۆ نموونە خوریان چێ دەکرد ، دەیانڕست و بەرماڵ و جاجمیان لای جۆلا بە کردن دەدا، گۆرەوی و سەرکڵاوە و کەل و پەلی تریان دەچنی و پاشان دەیاننارده بازار بۆ فرۆشتن. دوایی دراوەکەیان وەک یارمەتی دەدا بە حیزبی یایان. جار و باریش گۆرەوی، دەستەوانە، زەنگاڵ و سەرکڵاوەیان دە چنی و کۆیان دەکردەوە بۆ پێشمەرگەکان.

ئەودەم، قوتابی کچ زۆر نەبوون، ژنی خوێندەواریش، هەر زۆر کەم بوون. ژنەکان ئەوسا، زۆربەی وەخت خەریکی کار و باری ماڵەوە و بەخێو کردنی منداڵ بوون. جار و باریش بۆ شایی، سەرەخۆشی، بانگ هێشتنێکی باخی، یان سەردانی خزم وکەس، دەهاتنە دەروە، وەکیتر، نە لە ماڵ دەچوونە دەرەوە و نە لە کاری کۆمەڵایەتیدا بەشداریان هەبوو، ئەوەی چالاکی سیاسیش بێت، هەر هیچ. بەو زانیاریانەوە، دەتوانم بڵێم، ئەوەندە چالاکییەی ژنان لە یەکێتی یایان دا هەیان بوو، بۆ سەردەمی خۆی هەنگاوێکی گەورە بوو. ئەگەر کۆمار شکستی نەهێنابا، پێدەچوو، یەکێتی یایان بیتوانیبایە یارمەتیدەری بەرزکردنەوەی ئاستی خوێندەواری و زانیاری ژنان بایە.

ئەوەی راستی بێ، ئێمەی ژن، نە ئاگاداری مافی خۆمان بووین، نە هەڵوێستمان هەبوو، نە دەشمان توانی بڕیار بدەین. لە بەر ئەوەی کە هەتا ئەو دەمی، ژن نە تەنیا، مافی دیاریکراوی نەبوو، بەڵکو هیچ حێسابێکی بۆ نەدەکرا. جا کوتوپڕ، رێگایان دابووین کە رێکخراوی خۆمان هەبێت، تا بێینە مەیدانی سیاسیەوە و بتوانین بیروڕای خۆمان دەربڕین. دەتوانم زۆر بە راشکاوی بڵێم کە نەدەکرا چاوەڕوانی ئەوە بین کە ژنانی ئەو دەمی مەهاباد بتوانن بە ڕێک و پێکی

ڕێکخراوی خۆیان بەڕێوە بەرن و چالاکی ئەوتۆیـان هە بێـت. ئەوە هێنـدێک دوور لە واقع بوو.

لە کۆمەڵگـای کـوردەواری ئەو کاتـدا، لە بنەڕەتـدا ژن بـوون یـانی عەیـبە، ئـاوا ڕۆیشتبای عەیب بـوو، وات گوتبـایە عەیـب بـوو، هەر کە قسـەت کردبـایە عەیـب بوو.... ژن بۆی نەبوو خاوەنی بیروڕای تـایبەتی خـۆی بێـت. بە قسـە دەگـوترا زۆر باشە کە ژن هاتۆتە مەیدانی تێکۆشانەوە و زۆر جـاریش لە بۆنەکانـدا پێشـەکی ژن وتاری پێشکێش دەکرد و دوایی نـۆرەی پیـاو دەهـات. یـان بـاس دەکـرا کە چەنـدە گرینگە ژن سەبارەت بە کار و بـاری کـۆمەڵایەتی یـان ڕووداوەکـان بۆچـونی خـۆی هەبێت، بەڵام کە رای خۆت دەردەبڕی، بایەخیان پێنەدەدا، جاری واش بوو پێشـیان پێـدەگرتی و وایـان دەکـرد کە بێـدەنگی هەڵبژێـری. جـا نەک هەر لە لایەن پیاوەکانەوە، بەڵکو زۆر جار ژنەکانیش بەردیان دەخستە پـێش پێـی ئەوانەی بیـر و بۆچوونی خۆیان دەردەخست. بـۆ نمـوونە، جـارێکی مامۆسـتاکان و قوتابییەکـان بە بۆنەیەکەوە چووبوینە بنکەی حیزب، لە وی، کەسێک وەک ڕێپێشاندەر (guide) بە ژوورەکان دا دەیگەڕاندین و
بـۆی بـاس دەکـردین کە ئەوە ژووری پێشـەوایە، ئەوە ژووری فڵانیـیە و ...هتـد. لە یەکێک لە دیوەکان بووین، لەناکاو هێمن و هەژار وەژوور کەوتن. ئەوە یەکەم جار بوو، ئەمن ئەو دوو شاعیرە گەورەیەم لە نزیکەوە دەدیت. بەخێرهاتنیـان کـردین و زۆر ڕێزیان لێ گرتین. دوایی دەستیان کردە قسـە کـردن و گوتیـان زۆر دلخۆشـن و هەست بە سەربەرزی دەکەن کە ژنی کوردی مامۆستامان هەیە کە لە کـار و بـاری کۆمەڵایەتیدا بەشدارن. کە قسەکانیان تەواو بوو، ئەمنیش وتـم، سوپاسـگوزارین کە ئێمەتـان قەبـووڵە و پـێمان خۆشـە بـزانن کە ئـێمەش شـانازیتان پێـوەدەکەین و هیـوادارین کە لە داهـاتوودا نموونەتـان زۆر بێـت، بـۆ ڕۆژی دوایـی، ئەو ژنـانەی قسـەکەمیان بیسـتبووەوە زۆر ڕەخنەیـان لێـدەگرتم، واتە نەدەبـوایە مـن سـەربەخۆ قسەم کردبا. نازانم خراپی ئەو گوتەی من چی بـوو. بـۆ دەبـوو بـۆ قسـەیەکی ئـاوا مۆڵەت لە یەکێتی یایان وەرگرم! ئەمنـیش لە وەڵامـدا وتـم جـا لەمەو دوا دەمـمان ببەستن با قسان نەکەین.

پێش ئەو کاتە، لە مەهابـاد، ژنـان خـاوەنی ڕێکخـراوی خۆیـان نەبـوون و کـاری

ڕێکخراوەیی کۆمەڵایەتیان نەکردبوو وبۆ مافی خۆشیان هەوڵیان نەدابوو. بۆیە نەماندەزانی بۆ چی ڕێکخراوێکمان هەیە و چۆن دەتوانین بەڕێوەی بەرین. مەبەست لەو کۆبوونەوانە چ بوو و بە دوای چی دا دەگەڕاین و ئاماانجمان چی بوو.

ئەوەی ڕاستی بێ، بە هۆی ئەو گرفتانەی کۆمەڵگاکەمان کە لەوە پێش باسم کرد، ڕێکخراوی یەکێتی ژنان لە ناخی دڵی ژنانەوە هەڵ نەقوڵیبوو. دروستکردنی ئەو ڕێکخراوە بە گشتی بیری پیاوان بوو و بە تایبەتی هی پێشەوا قازی محەمەد. ئەوە ژن نەبوون کە بەڕێوەیان دەبرد، بەڵکو لە پشت ئەو ژنانە، پیاوان بەڕێوەیان دەبرد. ئەوانیش ئاگاداریەکی قوڵیان لە چەند و چوونی بارودۆخی ژنان نەبوو، یان ئەگەریش هەیان بایە، زۆر بایەخیان پێنەدەدا. ئەوە پێشەوا بوو کە وەک مرۆڤێکی پێشکەوتوو، ئاواتی ئەوەبوو کە ژن پێش کەوی و بتوانی لە کار و باری کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بەشدار بێت و بێتە نێو ریزی تێکۆشانەوە. بۆیە لە دامەزراندنی یەکێتی ژنان هەوڵێکی زۆریدا. بەڵام ئێمە وەکو ژن، بە ڕاستی لە باری سیاسیەوە تەقەی سەرمان دەهات. بە هۆی نەخوێندەواری یان کەم خوێندەواریەوە، یەکێتی ژنان کارێکی زۆری لە دەست نەدەهات، ئەگەر بە پێوەری ئەوڕۆ یەکێتی ژنان هەڵسەنگێنین، نێوەکەی لەناوەڕۆکەکەی زۆر گەورەتربوو.

لە سەرەتای دامەزرانی کۆماری کوردستان و بەتایبەتی دامەزرانی یەکێتی ژناندا، سەرەڕای ئەو هەموو تۆمەتانە، بە دڵ و گیان چوومە پێشەوە و پێم خۆش بوو لە پێشکەوتنی نەتەوەکەمدا بەشدار بم. لە بەر ئەوەی کە باوەڕم بەو ئیدیاڵە هەبوو بۆ بەڕێوەبردنی کار و باری ئەو ڕێکخراوەیە هەوڵم دەدا. لە من وابوو، بە هۆی ئەوەی کە ماوەیەک بە سەر ئەو قسە و باسە ناڕەوایانەدا ڕۆیشتوە، خەڵک دەستیان لە تەوس و تەشەر هەڵگرتوە و خەریکی کاری گرینگترن، بەڵام بەداخەوە، زۆر زوو، لەبەر هەڵسوکەوتی ناشیرنی هێندێک لە ئەندامانی یەکێتی ژنان بەرانبەرم، بێ هیوا بووم.

جارێکیان لە کۆبوونەوەیێکدا، هەر کە وە ژوور کەوتم و سڵاوم کرد، دوو سێ ژن لە ئامادەبوان بە لالووتیەوە وەڵامیان دامەوە، چاوێکیان لە یەکتری کرد و سرتە سرتێکیان کرد. وەسەر خۆم نەهێنا لەگەڵ ئەوەش کە ئەو کارە نالەبارە کاری

تێکردبووم وەلێ زۆر تورە بووم و هەموو ئەو تووڕەیییەش ببوو بە ئارەقە و پێمدا دەهاتە خواری، بە چاکی هەستم بە تەڕایی جل و بەرگبەکەم دەکرد. دوای ئیستێک کە رقەکەم بە ئارەقە رشتن نیشتەوە، هاتمەوە سەرخۆ و بە سەر خۆم دا زاڵ بوومەوە. لە وانەشە ئەو ژنانە، بە گەمژەم تێگەیشتبن، وایان زانیبێ، تێنەگەیشوم. هێندێک خەڵک جگە لە خۆیان هەموو کەس بە زەین کوێر تێدەگەن. بریا مێشک و دڵی مرۆڤ وەک شوشە بایە، تا دیترابا بیر لە چی دەکاتەوە، دڵی بۆ چی لێدەدا و خەریکی چیە. خۆزگە دیترابا چ لە دڵی ئەو کەسانە دایە کە سینگی خۆیان دەهێنا پێشەوە و واپێشانیان دەدا کە لە هەموو کەس پتر دڵیان بۆ کورد و کوردستان دەسووتێ. کە هەناری دەنک دەکەم، بۆ خۆم بە خۆم دەڵێم بریا دڵی خەڵکیش وەک ئەو دەنکەهەنارانە دیترابایە، خۆزگە دیاربایە هەرکەس چەندە بۆ رزگاری کوردستان بە پەرۆشە. بەداخەوە ئەو هەموە خۆزگانە دەچنە ژێر گڵەوە. هەرچەند، ئێستا کە من ئەوەی دەنووسم، نزیکەی ٦٠ ساڵ بە سەر ئەوددەمەدا دا تێپەڕیوە و مێژوو هێندێک شتی بۆ روون کردووینەوە.

کە ئەو تۆمەتانەم وەبیر دەهاتەوە، هەموو ئازارەکانم لێ زیندوو دەبوونەوە، گیانم ژانی دەکرد. دڵیان شکاندبووم وهەر لەسەری دەرۆیشتن. ئەوان ژنە دەوڵەمەند بوون و ئەمنیش بێ باب و بێ مێرد. تێگەیشتم کە لەو رێکخراوەیەدا، نەك رێگام نادەن هیچ کارێکی بکەم و هیچ جێگایکیشم نیە، بەڵکو خەریکن سووکایەتیشم پێدەکەن و بە تەمان لەدەروونەوە بم رووخێنن. بەراستی نەخۆێندەواری گەورەترین دوژمنی مرۆڤە. بۆ ئەوەی پێشی روخانم بگرم، دەبوایە هەمو هێز و توانای خۆم بە کار بێنم تا خۆم لە لێدانی دەروونی بپارێزم. بۆیە بە نائۆمێدێکی لە رادەبەدەر و بە دڵێکی پڕ لە حەسرەتەوە، وام پێ باش بوو کە سەنگەر بۆ ئەوانەی کە خۆیان بە تێکۆشەر دەزانن چۆل کەم و لە جیاتی بەشداری لەو کۆبوونەوانەدا، یان لە جیاتی دەستە و ئەژنۆ دانیشتن، لە ماڵی خۆمان دانیشم و خەریکی خوێندنەوەی کتێب و نووسین بم و تاعەتی خودا بە جی بێنم و وەختی خۆم لەگەڵ دایک و خوشکەکانم، کە پڕ لە رێز و حورمەت بوون، بە سەربەرم. ئیدی جگە لەو بۆنانەی کەلە لایەن قوتابخانەوە دەبوو بچووبام، بۆ هیچ کۆبوونەوەیەکی تر نە دەچووم.

ئیدی، دەستم کرد بە نووسینی هێندێک بابەت کە پێم گرینگ بوون. ئەو نووسینانەم جار و بار دەنارد بۆ رۆژنامەی "کوردستان"، کە تەنیا رۆژنامەی ئەو کاتە بوو. دەبێ ئاماژە بە ئەوە بکەم کە ئەو نووسینانەی کە بۆ رۆژنامەی "کوردستان"م دەنارد هەموویان بڵاو نەدەکرانەوە. ئەگەر بابەتەکە یان ناوەرۆکەکەیان بە دڵ نە بایە، چاپیان نەدەکرد. جاری واشدەبوو، بەشێک لە نووسراوەکەیان بە دڵ نەدەبوو، جا سانسوریان دەکرد و سەر و گوێلاکیان دەشکاند. ئەوەندەی دێتەوەبیرم، چەند لە نووسینەکانی منیان هەر قەت بڵاو نەکردەوە. بۆ نموونە وتارێکم سەبارەت بە خەنەبەندان و قومار کردن نووسیبوو. لەوێدا ئاماژەم بە زەرەر و زیانی قومار کردبوو. نووسیبووم کە ئەو کارە بۆتە هۆی بەدبەختی و چارەڕەشی ئەو پیاوانەی خەریکی قومارکردنن. کاتێک کە گۆڤاری "کوردستان" هاتە دەرێ و وتارەکەی خۆم خوێندەوە دیتم کە بەشێکیان لێ پەڕاندوە. لەیەکێک لە نووسینەکانی دیکەم دا باسی ئەوەم کردبوو کە کوردایەتی بە جل و بەرگی کوردی، پشتێندی زل و ئەو شتانە نییە، بەڵکو دەبێ بیرمان فراوان بێت و توانایی ئەوەمان هەبێ چاک و خراپ لێک جوێ کەینەوە. بتوانین لە بارەی بابەتی بە نرخ بدوێن و لێک دانەوەمان هەبێ و لەسەری بنووسین. کەسی وا ش هەیە کە جلی کوردی دەبەر ناکا، بەڵام نەتەوە و نیشتمانی خۆی خۆش دەوێت و هەوڵ دەدا کۆمەڵگاکەی بەرەو پێشەوە بەری. نووسیبووم بۆ چی دایک و بابەکان کچەکانیان نانێرنە قوتابخانەی تا فێری خوێندن بن. لە جیات ئەوەی کە لە بەر دەرکەی دانیشن، گوڵەبەڕۆژەی بقرتێنن و بنێشت بجون، یان کڵاوێک بچنن و بە پێنج قرانان بیفرۆشن باشتر نییە فێری خوێندن و نووسین بن. ئەگەر بخوێنن، دوای تەواو کردنی خوێندنەکەیان دەتوانن چەند بەرابەری ئەو پێنج قرانە مووچە وەرگرن و یارمەتی خێزانەکانیان بدەن.

دوای ئەوەی کە ئەو نووسراوە بڵاو کراوە، ژنان زۆریان رەخنە لێگرتم. دەیانگوت کە گوایە سووکایەتیم پێکردوون و گوتومە پشتێندەکانیان گەورەیە .... هێندێک بەشیشیان سانسور کردبوو و بڵاویان نەکردەبووە. ئەمن راستیەکانی کۆمەڵگاکەم نووسیبوو و بە تەما نەبووم سووکایەتی بەهیچ کەس بکەم. پێم وابوو لە جیاتی رەخنەی رووخێنەر و دژایەتی لەگەڵ ئەو جۆرە نووسینانە، دەبوایە گشتمان پێکەوە هەوڵی دۆزینەوەی چارەسەرێک بۆ ئەو گیروگرفتانەمان دابا.

دوای ئەوەی کە چەند نووسینێکیان بۆ بڵاو نەکردمەوە یان سانسۆریان دەکرد، لەو لاشەوە ژنان ئەو نووسینانەیان بە خراپ لێک دەداوە، هێندێک پشتم سارد بووە و هیچیترم نەنووسی. نە ئەوەی کە ئیدی نەنووسم، نا دەستم لە نووسین هەڵنەگرت، بەڵام هیچ نووسراویەکی دیکەم بۆ رۆژنامەی "کوردستان" نەنارد.

روخانی کۆماری کوردستان

روخانی کۆماری کوردستان شایانی وتو وێژێکی دوور و درێژە. پێداچوونەوە و لێکۆڵینەوەیەکی بنەڕەتی دەوی، کە بەداخەوە لە توانای مندا نییە. زانستی سیاسیم ئەوەندە بڕ ناکا تا بتوانم لێکی دەمەوە. ئەمن وەکو مامۆستایەک هەموو هێز و توانای خۆم بۆ پێش خستنی پەروەردە و فێرکردنی قوتابییەکان تەرخان کردبوو، نەک بۆ سیاسەت کە هیچم لێ نەدەزانی.

بەداخەوە کورد فریوی بەڵێنەکانی سۆڤیەتی خوارد و کۆماری کوردستان ساڵێکی تەواوی نەخایاند و هەر بە کۆرپەیی سەری نایەوە. بەرپرسانی سۆڤیەت لە پێناوی بەرژەوەندی خۆیان کورد و تورکی ئازەربایجانیان کردە قوربانی و لەگەڵ قوام السلطنە (قەواموڵسەڵتەنە)، سەرۆک وەزیری ئەوەدەمی ئێران ڕێک کەوتن. ڕێکەوتنەکە وا بووکە سۆڤیەت هێزە چەکدارەکانی خۆی لە مەهاباد و ئازەربایجان بەرێتە دەرەوە و لە یارمەتیدانی سیاسی و سەربازی کورد و تورک دەست هەڵگرێ و ئێرانیش نەوتی باکوریان بداتێ.

دیارە، ستالین، وەک سەرۆکی سۆڤیەت، بەرژەوەندی وڵاتی خۆی لا گرنگ بوو، نەک سەر بەخۆیی کوردستان و رزگاری نەتەوەی کورد. ئەمن ئەو پرسیارەی لە خۆم دەکەم کە ئەگەر خۆمان ئاوا بە تەواوەتی بە سۆڤیەتەوە نە بەستباوە، بڵێی هەر وامان بەسەرهاتبایە؟ باشتر نەبوو دەستەڵاتداران و سیاسەتمەدارەکانی کورد، لە جیاتی پشت بەستنەوەی تەواو بە ستالین و توانەوە لە ژێر چەتری سۆڤیەت، بناغەی رزگاری کوردستانیان لە سەر هیز و قووەتی کورد دانابا و هەوڵیان دابا کە باری پەروەردە، ئابوری، سیاسی و سەربازی وەپێش خەن؟ بڵێی بۆمان کرابا لە هەمان کاتدا کە یارمەتی سۆڤیەتمان وەردەگرت توانیبامان خۆمان گیرودەیان نەکردبا و بناغەی ئاوات و ئامانجی خۆمان لە سەر یارمەتی سۆڤیەت دانەڕشتبا؟

دیارە ئێمە دەبێ هەڵە و خەتاکانی خۆشمان لەو نێوەیدا ببینین. وەکو کورد زۆر زوو باوەڕ بە پەیمانی بێگانە دەکەین و بەرز دەڕوانینە بێگانە، پشتی یەکتری ناگرین. زوو بە دراو و ماڵی دنیا فریودەخۆین، لە نێو خۆماندا ناتەباین و خەیانەت بە یەکتری دەکەین. وەک قەدیمیان وتوویانە: "دار هۆرەی لە خۆی نەبێت

ناقەڵشێ"، ئەو وتەیە تا رادەیەکی زۆر راستە. ئێمە بە پێچەوانەی خەڵکی ئیسرائیل بەرژەوەندی شەخسی خۆمان زۆرتر لە بەر چاوە تا هی وڵات و نەتەوەکەمان. کەچی ئەگەر بە قوڵی بیر کەینەوە دەبینین کە بەرژەوەندی شەخسیمان بە هی وڵات و نەتەوەکەمان بەستراوەتەوە نەک.بە پێچەوانەوە.

دوای رێک کەوتنی ئێران و سۆڤیەت، ستالین پشتی کورد و ئازەریەکانی بەردا و گشت هێزەکانی خۆی لە مەهاباد و ئازەربایجان بردە دەرەوە و گوتی کە حکومەتی ئێران بەڵێنی داوە زیان بەهیچ کەس نەگەێنێ. پێشەوا و دەورو پشتەکانیشی هاندا تا بەرەو پیری ئەرتەشی ئیران بچن و بە خێرهاتنیان بکەن.

هەر کە هێزی حکومەتی ئێران جارێکی تر ریشەی لە مەهاباد داچەقاندەوە، شارەکە وەک دۆزەخی لێهات، ترس و تۆقاندنێکی زۆر کەوتە ناو خەڵکەوە. مرۆڤ لە سێبەری خۆی دەترسا. لە مالان، هەر کتێب و رۆژنامەی کوردی بوو لە تەندووراندا دەسووتێندرا یاخود بە چۆمی دا دەدران و دەبوونە خۆراکی بێکەڵک و ژەهراوی بۆ ماسی و روح لەبەرەکانی دیکەی ناو رووبارەکە. خەڵک تا ئەو جێیەی بۆیان کرابایە، وەدەر نەدەکەوتن بە تایبەت ئەوانەی کە لە سەردەمی کۆماردا چالاکوانی سیاسی بوون لە ماڵەوە خۆیان حەشاردابوو. بەڵام بەداخەوە، هەمیشە ئەوەندەمان جاش هەیە کە ببنە مایەی ماڵ وێرانی و بە گرتن دانی خەڵک.

کە بارودۆخەکە وای لێهات، لەگەڵ دایکم بڕیارمان دا هەرچی پەرتووک و نووسراوەی کوردیمان هەیە لە بەینیان بەرین. بێجگە لەوەی کە هێندێک رووداوی رۆژانەم نووسیبووەوە، نووسراوی دیکەشم هەبوو. رۆژێکی تاریک و روونی بەیانی لەگەڵ دایکم، گشت نووسینەکانم لەگەڵ رۆژنامە و کتێبە کوردیە کان بەداخەوە دڕ دڕ کرد و لە بوخچەمان پێچا و بردمان بە چۆمیانداادا.

کۆمەڵێک خەڵکیش بۆ ئەوەی نەکەونە دەست حکومەتی ئێران، پەڕەوازەی باشوری کوردستان بوون. لە وانە یەکێکیان میرزا سەدیقی حەیدەری بوو. خانم مەجدی زۆر پەرێشان بوو. رۆژێکی بە خەمییەوە چووم لێم پرسی بە تەمایە چ بکا. دەمەویست بزانم چۆن دەتوانم یارمەتی بدەم و ئەگەر پێویست بێ و بتوانم کارێکی بۆ بکەم. دەگریا و خەمبار بوو. لە کاتێک دا کە فرمێسکەکانی وەک باران دەڕژانە خوارێ گوتی:" قەتارەکەم(ژێرچەنە) بە براکەم (یانی ئاغای محەمەدی

مەجدی) فرۆشتۆ و پولەکەی هێشتا نەداومێ و ئەمنیش ئێستا پولەکەم لازمە چونکە سبەێنێ دەچمە گەرمێنێ وەدوای میرزا سەدیقی دەکەوم." پاشان گوتی: " لە بیرتە لێت پرسیم ئەو تەقە تەقە چی لێ پەیدا دەبێ، ئەمنیش لەگەڵ ئەوەی کە ئەو دەم زۆر لەدڵم گران هات هیچم نەگوت و دوای دامەزرانی کۆماری کوردستان جوابم دایەوە و گوتم ئەوەی بە دواوەیە، بەڵام ئێستا بەدبەخت بووم، ئەوە دەبێ بچم بە دوای میرزا سەدیقی دا بڕۆم."

زۆر ساڵ دواتر ئەو جار کاک سالاری کوڕی خانم مەجدی چووبووە باشوری کوردستان، چوومە سەردانی خانم مەجدی تا دڵی بدەمەوە، تا بەڵکو هێندێک لە خەمەکانی کەم بنەوە. زۆر بە خەم و خەفەتەوە گوتی: "لە لایەک دەبێ بە دوای کوڕێ دا بچم، لەولاشەوە بە دوای بابی کوڕێ." وتم کار نییە خودا چاکی نەکا خانم مەجدی گیان، چاک دەبێ ئینشاڵا و کارەکانت جێبەجێ دەبن.

حکومەتی ئێرانیش خۆی دامەزراندبوو. لە لایەکەوە سوپای خۆی هێنابووە و هێزی سۆڤیەتی وەدەر نابوو و لەو لاشەوە نێوانی لەگەڵ هێندێک هۆزی کورد خۆش کردبوو. جا ئەو جار، کە کۆماری کوردستان بێ پشت و پەنا مابۆوە، کەوتە گیانی خەڵکی. بە گرتنی پێشەوا، محەمەد حوسێن خان و سەدری قازی و چەند کەسی دیکە خەڵکیان چاوترسێن کرد. کەمتر لە مانگێک پاش گرتنی ئەو بەڕێزانە، تاریک و روونی بەیانی رۆژی ٣٠ی مارسی ١٩٤٦، بەداخەوە، بە خەبەری ناخۆشی لە سێدارە دانی پێشەوا، محەمەد حوسێن خان و سەدری قازی لە خەو هەستاین. کە لەو رووداوە دڵتەزێنە ئاگاداربووم، وەها گێژ ببووم دەتگوت کوتەکیان لە سەرم داوە. دڵم پڕبوو لە خەفەت. هەرچی ئاوات و خەونی خۆشی بۆ کوردستانم دیبوو، لەو رۆژەدا روخان. رژێمی شا بە لە سێدارەدانی ئەو بەڕێزانە وازیان لێ نەهێنان، بەڵکو ماوەیەک دواتر ئەو چوار کەسەش (عەبدوڵڵای رەوشەن فکر، رەسووڵی نەغەدە، حامیدی مازووچی و محەمەدی نازمی) لە سێدارە دران. کۆمەڵێک خەڵک زیندانی کران و هێندێکیش لەناوچەی کوردستان دوور خرانەوە و بەشێکیش هەڵوەدای باشووری کوردستان بوون. هەتا ماوین، ئەو رۆژە ناخۆشە و شێوە و سیمای ئەو بەڕێزانەمان لە مەیدانی چوارچرایە لە بیر ناچێتەوە. نەوەکانیشمان ئەو مێژوویە فەرامۆش ناکەن. هەتا ماوین ئەو رۆژە تاڵانە کە ژمارەشیان لە مێژووی

کوردی دا کەم نین لە بیر ناچنەوە.

هەر کە کۆماری کوردستان تێک چوو و لەشکری ئێران بە سەر شارەکەمان و ناوچەی دەورو بەریدا زاڵ بوو، لە ورمێ را کابرایەک بە نێوی کاظم تهرانچیان (کازمی تێهرانچیان) هات و کرا بە بەرپرسی فەرمانگەی پەروەردە. هەر هات و نەهات دەستی کرد بە ئازاری مامۆستاکان و ئەو کەسانەی لەو فەرمانگە کاریان دەکرد. تا بڵێی پیاوێکی سووک و دەم شڕ بوو. لە جنێو زێدەتر چی لە دەم نەدەهاتە دەرەوە. زۆر سوکایەتی پێدەکردین و قسەی ناخۆش و نارەوای بە پێشەوا قازی محەمەد و نەتەوەکەمان دەگوت. ئەو سوکایەتیەش بۆ هیچکاممان تەحەمول نەدەکرا. دەیهەویست هەمووومان لە ناخەوە بڕوخێنێ و پرسیاری نابەجێی لێ دەکردین. بۆ نموونە لە منی دەپرسی:

چرا در زمان قاضی محمد معلم بودی ؟" (بۆ چی لە سەردەمی قازی محەمەد مامۆستا بووی؟)

من قبل از به ریاست جمهوری رسیدن جناب قازی محمد معلم بودم و در دبستان کار میکردم، بعد هم به کار خودم ادامه دادم. (پێش ئەوەی جەنابی قازی محەمەد ببی بە پێشەوا ئەمن مامۆستا بووم و لە قوتابخانە کارم دەکرد و دوایش درێژەم بە کاری خۆم داوە.)

میبایستی در زمان قاضی محمد استعفا میدادی! (دەبوایە لە سەردەمی قازی محەمەد دەستت لە کار هەڵگرتبا.)

پس چطور و با چه درآمدی زندگی میکردم؟ (ئەی چۆن بەڕێچووبام؟)

ئیدی هیچ قسەی پێنەما و ئاوا کۆتایی بە قسە و باسەکەمان هات. بەڵام هەر وا وازی لێمان نەهێنا و ڕۆژێکی لە دوای ماموستاکانی نارد بوو بچینە فەرمانگەی فێرگە و پەروەردە و بە زۆر دەیویست لیستێکمان پێ ئیمزا کا. ئەو لیستە نێوی هێندێک لە هاوکارەکانمانی تێدا بوو کە گوایە دژ بە حکومەتی ئێرانن. دەیانەویست بە زۆری لە کوردستان دووریان خەنەوە. ئەمن ئیمزام نەکرد چونکە پێم وابوو ئەوە هەڵوێستێکی نا عادڵانەیە و هەمیشەش تا ئەو جێیەی بۆم کراوە سەرم لە بەرانبەر ناحەق دا دانەنواندوە. زۆری نەخایاند، هەمووومان، لە مامۆستاکانەوە بگرە تا ئەوانەی لە فەرمانگەی پەروەردە کاریان دەکرد بە دژایەتی

تێهرانچیان ئیمزامان کۆ کردەوە و توانیمان بە دەرکردنی بدەین. جا ئەوسا ناردیانەوە ورمێ کە بۆخۆشی خەڵکی ئەوێ بوو. پاشان بیستمان گوایە رۆژێکی کە مەست (سەرخۆش) دەبێ لە سەر بانی بەردەبێتەوە خوارێ و یەکسەر دەمرێ.

لە پاش روخانی کۆماری کوردستان، پێنج کەس لە ئەفسەرەکان کە لەگەڵ مەلامستەفای بارزانی هاتبوونە مەهاباد، مستەفا خۆشناو، محەمەد مەحموود ناسراو بەمحەمەد قودسی، نوری ئەحمەد تەها، خەیروڵڵا عەبدولکەریم و عیزەت عەبدولعەزیز، چوونەوە ئەودیوی، مخابن هێندەی پێنەچوو کەوتنە دەست حکومەتی ئێراق و لە بەغدا چواریان لە سێدارە دران. تەنیا نوری ئەحمەد تەها لە سێدارە نەدرا و لە زیندان بەر بوو و رزگاری بوو.

مێردکردنی خۆم و خوشکەکانم

خوشکەکانم، زارا و عیشرەت، هەر دووکیان مێردیان کرد. زارای خوشکم مێردی بە میرزا سەعیدی قادری کرد، کە خزمی خۆمان بوو. کە بە بوکیان دەبرد، ویلمە خانمی سەیادیان جوانی کرد و رازاندیوە. لە دواییدا، عیشرەتیش شوی بە میرزا مستەفای ئەعلەم کرد ، کە تازە زانکۆی ئەفسەری تەواو کردبوو، پاشان دەستی بە خوێندنی دوکتۆری کرد.

ئەمنیش وام بڕیار دابوو کە ئیدی مێردی نەکەمەوە، بەڵام بڕیارەکەم سەری نەگرت و ماوەیەک دوای مێردکردنی خوشکەکانم بە زۆری دایکم، مێردم بە سەید قادری ئیفتخاری کرد کە لە خێزانێکی دیندار و موحتەڕەم بوو. بابی، ئاغا سید حەمەدەمینی ئیفتخاری دوکانی بەرگ دروونی هەبوو و جیرانی دوکانی بابم بوو. تا خودا حەزێ دەکا مرۆڤێکی چاک، دڵپاک و کوردپەروەر بوو. خەسووشم، خودا لێ خوشبوو حاجی مریم خانمی نەسووری، کچی شێخزادە رەعنا خاتوون ناسراو بە شێخزادە یاسین، ژنێکی عاقڵ، لێهاتو، مودیرو بەڕێز بوو. قەت باسی کەسی بە خراپە نەدەکرد و زۆر رووخۆش و میهرەبان و سەخی بوو. جیاوازی لە نێوان کچ و کوڕەکانی لەگەڵ بووک و زاواکانی دانەدەنا، تەنانەت جاری واش بوو بە لانی بوک و زاواکانی دایدەشکاند. لە باشی خەسوم هەرچی بڵێم کەمم گوتوە. تا بڵێ پاک و خاوێن و جلی جوانی دەکردە بەر. ئەو خانمە کۆڵنەدەرە، بە تەمەنی نزیک شێستساڵی، خۆی فێری خوێندن و نووسین کرد. هەمیشە و دایم کتێب و دەفتەر و قەلەمەکەی لەگەڵ خۆی دەگێڕا. هەر کە دەرفەتێکی بۆ هەڵ دەکەوت، خەریکی خوێندن دەبوو. زۆریش عاشقە گوڵ بوو، حەوشەکەی پڕ لە باخچە و گوڵی جۆراوجۆر بوو. یەکێک لە هۆدەکانی خوارەوەی کردبوو بە گوڵخانە و بە زستان گوڵدانەکانی لێ دادەنا. هەموو جارێ کە دەچو بۆ تاران بۆ سەر دانی جەواهێر خانمی کچی، تۆوی گوڵی تازەی لەگەڵ خۆی دێناوە.

سەید قادری هاوسەرم چوار خوشک و سێ برا ی هەبوو: ئامینە خانم، زیبا خانم، جەواهێر خانم و حەلیمە خانم، کاک ئەحمەد، کاک حوسێن و کاک حەسەن. ئێستا کە من ئەوەی دەنووسم زیبا خانم و ئامینە خانم و کاک ئەحمەد کوچی

دواییان کردوه، بە خۆشیەوە ئەوانی تر لە ژیاندا ماون.

بە پێویستی دەزانم باسی جەواهێر خانمێ بکەم کە لە چاکی و خزمەت بە گەلی کورد نموونەی کەمە. ئەو خانمە سەرەتا لە شێرو خورشیدی مەهاباد و دوایی لە نەخۆشخانەی فیروزگەری تاران پەرەستار (سیستەر) بوو و ئەوەی بۆی بکرایە بۆ نەخۆشەکان، بە تایبەت بۆ نەخۆشی کوردی دەکرد و هەرچی لە دەستی هاتبا دریغی نەدەکرد. سالی ١٩٧٤ی زایینی گەڕاوە مەهاباد و لە ئیدارەی بێهداشت دەستی بە کار کرد. جەواهێر خانم بۆ دایک و باب و خزم و کەس و کاری نموونەی مرۆڤێکی دڵ گەورە و سەربەرزە.

پاش پێکەوەنانی ژیانی هاوسەریم، لەگەڵ دایکم تا ئەو کاتەی کە ماڵمان لە مەهاباد بوو، هەر پێکەوە دەژیاین. سەیدقادری هاوژینم زۆر حورمەتی دایکمی لە بەر بوو، دایکیشم بە راستی وەک کوڕی خۆی هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکرد.

ئەو کات کە سەلاحی کوڕم تەمەنی یەک ساڵان بوو، کرێگرتەی ماڵی خودا لی خۆشبوو حاجی کەریمی قازی و حاجی هاجەر خانمی بوین. زۆربەی رۆژان حاجی هاجەر خانم بە میرزا عەبدوڵڵای کوڕی دا، نانی گەرمی بۆ دەناردین و هەر کاتیش میوە یان لە گوندەوە را بۆ هاتباوە، بەشی ئێمەشی دەنارد.

لە ساڵی ١٩٥١ زایینی را تا ماوەی چەند ساڵێک، ساڵانە، یان هەر دوو ساڵ جارێک، ئەو مامۆستایانەی پێیان خۆش بوو لەباری پەروەردە زۆرتر کارامە بن، دەیان توانی هاوینان لە هێندێک کۆرسی تایبەتی کە بۆ مامۆستایان سازدەکرا بەشدار بن. ئەو کۆرسانەش لە شارە گەورەکان بوون بۆ نموونە لە ورمێ. یەک دوو هاوینیش چوینە تاران، لە وێش وەکوو ورمێ مامۆستای گەلێک بە ئەزموون وانەیان پێدەگوتین و ئێمەش زۆرمان کەڵک لێ وەردەگرتن. یەکێک لەو هاوینانە، کە سەلاحی کوڕم سێ ساڵ بوو و زگیشم بە سیمینی کچم پڕ بوو بۆ بەشداریکردن لە کۆرسێک بە نێوی "اصل چهار ترومن" چووبووینە ورمێ. لەنێو بەشدارەکاندا خانمێکی تورکی هاونێوی خۆمی تێدا بوو، جاریک لە کاتی وچاندان کە هەلی بۆ هەڵکەوت لێی پرسیم :

راستی کبری اهل کجایی؟ (ئەری بە راست کوبرا خەڵکی کوێی؟)

اهل مهابادم (خەڵکی مەهابادم.)

هەر وا کە قسەو باسمان دەکرد، گوتی:

میدونی من زن بهرام هستم کە در مهاباد معلـم ورزش و موسـیقی بـود. حـتما یادت میاد. (دەزانی من ژنی بەهرامم کە لە مەهاباد مامۆستای وەرزیش و موسیقا بوو. بێ گومان لە بیرتە.)

بلە درستە، معلم ما بود. (بەڵێ وایە، مامۆستامان بوو.)

بە زەردەخەنەیەکەوە گوتی:

عاشق تو هم بود. نە؟ (ئاشقی تۆش بوو. وا نیە؟)

نەخیر،اینطور نیست، عاشق من نبود. (نەخێر، نا شتی وا نێ، ئاشقی من نەبوو.)

بە پێکەنینەوە گوتی:

بلەبلە عاشقت بود. (با با ئاشقت بوو.)

پێیگوتم کە مێردەکەێ بۆی باس کـردوە کە عاشـقی کچێکـی مەهابـادی بـوە بە نێـوی کـوبرا. دوایـی گـوتی یەکێـک لە هۆیەکـانی کە بەهـرام ئەوی بە هاوسـەری هەڵبـژاردوە، نـاوەکەی بـوە. قسـە و باسـەکەمان ئەو رۆژە بە پێکەنـین تەواو بـوو چونکە دەبوایە چوباینەوە ناو پۆلەکەمان. دۆستایەتی من و کوبرا خانمی ورمێ هەر دەهات و قوڵتر دەبوو و هەر کات سـەری لە باخەکەیـان دابـایە لە هەمـوو جـۆرە میوەیەکی بۆ دێنام. ئەو دنیـایە زۆر سـەیرە، شـتی وا روو دەدا کە قەت بیـرت لـێ نەکردۆتەوە. راستە کە دەڵێن کێو بە کێوی ناگا، ئادەم بە ئادەم دەگات.

گوێزانەوە بۆ بۆکان

ساڵی ١٩٥٤ی زایینی بوو کە من و سید قادری هاوسەرم وەک هێندێک مامۆستای تر گواستمانەوە بۆ بۆکان و لە قوتابخانەیەکی ئەوێ دەستمان بە کار کرد. دایکم لەگەڵمان نەهات و پێی خۆش نەبوو لە مەهاباد دوور کەوێتەوە. ماپەرە خانمی کچیشمان کە منداڵ بوو لای خەسووم مایەوە.

ئەودەم ئاغای مەحمودی سیدقی لە وێ بەڕێوەبەری فەرمانگەی پەروەردە بوو. زاراخانمی نیک نەفس و مێردەکەی، ئاغای ئەحمەدی مەنگوڕی (حوسێن زادە) ش لە وی دەژیان. جار و بار پاش کار، پێکەوە کۆ دەبووینەوە و کاتێکی خۆشمان بەسەر دەبرد. زارا خانم ژنێکی زۆر خوێن شیرین، شوخ و شەنگ و قسە خۆشە، مرۆڤ قەت لە دانیشتن لەگەڵی وەڕەز نابێت. هەر لە منداڵیەوە تاکوو ئێستاش کە هەر دووکمان پیر بووین وازی لە قسەی خۆش نەهێناوە. لە بیرمە تازە سۆپای عەلادین کە بۆ گەرم کردنی ناو ماڵ لە زستاندا بەکار دەهێندرا، هاتبوە بۆکان و زۆر باو بوو. هەم ئێمە و هەم ماڵی زارا خانم سەرو دانەمان هەبوو. رۆژێک ئاغای مەنگوڕی و هاوسەرەکەم چوو بوون نەوت بکڕن. ئاغای مەنگوڕی لە دوکانداره‌کە دەپرسێ: " نەوتی عەلادین تان هەیە؟" تا ماوەیەکی جەفەنگمان لێدەدا و پێی پێ دەکەنین و دەمانگوت جا بۆ نەوتی عەلادین لە نەوتی تر جیاوازە؟ هێندێک جار ئاغای مەنگوڕی پێی تووڕە دەبوو، بەڵام هێندەی پێنەدەچوو، هێمن دەبووە، دەیزانی هەر بۆ خۆشیمانە و هیچ مەبەستێکی ترمان نیە.

بۆکان بچوک و پڕ ئاو بوو. لە شار بچوکتر و لە دێ گەورەتر بوو. ئەو دەمی بە شار حیساب نەدەکرا و پییان دەگوت قەسەبە (شارەدێ). تاقە یەک شەقامی تێدا بوو، سەرێکی دەچوو بۆ رێگای میاندواو و سەرەکەی تریشی بۆ سەقز. لە پەراوێزی ئەو شەقامە نزیک بەری سەقز، حەوزێکی گەورە لە سەر کانی دروست کرابوو کە ئاوەکەی زۆر ساردو خاوێن بوو و بۆ خواردنەوە دەبوو. خەڵکی بۆکان لە بەری حەسابوونەوە. ئەو ئاوە بە هێندێک لە ماڵەکانیشدا دەڕۆیشت.

ماڵی حاجی توبا خانمی کچی حاجی ساڵحی مەکەیی، ناسراو بە حاجی ساڵح کەوگیری و میرزا عەلی حەڵەبی، لە بۆکان بوو. ئاوی حەوزە گەورە بە حەوشەی

ئەوانیش دا دەڕۆیشت و زۆر ئاوەدانی کردبوو. حاجی توبا خانم و میرزا عەلی ناسیاوی لەمێژینەمان بوون بە تایبەتی حاجی توبا خانم هەر لە زووە ناسیاوی دێرینەمان بوو، نێوانمان خۆش و لێک نزیک بووین. وەک لە پێشەوە بۆم باس کردون لە کاتی لێقەوماندا ماڵی حاجی ساڵحی کەوگیرێ بە خاو و خێزانەوە پشتیان بەر نەدایـن و زۆر بە رێز و حورمەتەوە لەگەڵمان دەجووڵانەوە. لەگەڵ هەموو کچەکانی حاجی ساڵح دەستەخوشک بووین، و یەکترمان زۆر خۆش دەویست، جا بۆیە هاموشۆیەکی گەرممان هەبوو. زۆربەشیان دوای مێردکردنیان لە بۆکان نیشتەجێ ببوون. میرزا عەلی خاوەنی سەلیقەیەکی چاکی بازرگانی بوو. چاک ئاگاداری داواکاریەکان و پێویستیەکانی خەڵکی بۆکان و دەورو پشتی بوو، بۆیەش توانی لە کار و کاسبی خۆی دا زۆر سەرکەوتوو بێت. پیاوێکی سەر و ڕووخۆش بوو جا ئەوەش هێندەی دیکە لە سەرکەوتنی دا لە کار و پیشەکەی یارمەتی دابوو.

لە بۆکان توانیم بەو ئاواتەم کە فێر بوون و ختمی قورئان بوو بگەم. لای مەلایەک دەرسی قورئانم خوێند کە زۆر جار لە فاتیحا بێ بەشی ناکەم. هیوادارم جێگای بەهەشت بێت کە منی لەو عیلمە بەهرەدار کرد. لە دوایشدا لەگەڵ خوێندنەوەی تەفسیرەکانی خوا لێ خۆشبوو مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس توانیم زیاتر پەرە بە زانیارێکانم لەو بابەتەوە بدەم.

من ئەو کاتە زگم بە سیمینی کچم پڕ بوو. کاتی لە دایک بوونی مامانێکیان بۆ هێنام کە ژنێکی بە ساڵاچوو بوو، خەڵک بە نەنە بانگیان دەکرد، نێویم لە بیر نەماوە. ئەو دەمی باو نەبوو ژنان بۆ زان بچنە خەستەخانە، هەر لە ماڵەوە بە یارمەتی مامانێک منداڵیان دەبوو. دەتوانم بڵێم کە ئەو ژنانە هەموویان بە کار فێری مامانی ببوون نەک بە خوێندن.

نەنەی ڕەحمەتی یارمەتی دام و کچێکم بوو. هەر کە چاوی بە کۆرپەکەم کەوت، بە ماتی گوتی کچت بوە، ئەمن بە خۆشحاڵیەوە شوکری خودام کرد، ئەویش زۆر پێی سەیر بوو و لێی پرسیم: "تو خوا نارەحەت نی کە کچت بوە؟" منیش گوتم نا، بە پێچەوانەوە، زۆریشم پێخۆشە. پاش چەندین ڕۆژ، هێندێک دۆست و ناسیاومان بانگهێشتن کرد و مەلایەکیشمان هێنا تا بانگ بە گوێی سیمینی دابدا. کەچی بۆ منداڵەکانی ترم، تەنانەت بۆ سەلاحی کوڕیشم کە منداڵی نۆبەرەم بوو،

نە جێژنمان بۆ کرت نە بانگیان بە گوێی دادا.

لەو سەردەمەدا باخچەی منداڵان نەبوو تا بتوانین منداڵی لێ دانێین. دیارە بە دەگمەن ژن کاری دەرەوەیان دەکرد. ئەو خێزانانەی ژن و پیاو هەر دووکیان لە دەرەوە کاریان دەکرد، دەبوایە بۆخویان چارەسەرێک بۆ ئاگا لێ بوونی منداڵەکانیان بدۆزنەوە. بەڵام باشیەکە ئەوە بوو کە ئەوەدەمی یەک وەجبە لە قوتابخانە کارمان دەکرد، یان لە بەیانێوە تا کوو نیوەڕۆ، یان دوای نیوەڕۆوە تا کو ئێواراە. جا بۆیە لەگەڵ هاوسەرەکەم وامان بڕیار دا کە یەکمان بەیانیان دەچوە سەر کار و ئەویتریش دوای نیوەڕۆیان. هەرچەند ئەوکاتە زۆر کەم هەڵدەکەوت پیاو خۆیان خەریکی منداڵەکانیان بن. بەڵام بە خۆشیەوە ئێمە بەم جۆرە توانیمان کاری دەرەوە لەگەڵ گەورەکردنی منداڵەکانمان پێکەوە بگونجێنین.

ماوەیەک لە بۆکان کرێگرتەی ماڵی خوشکی هونەرمەندی بە رێز، حەسەن زیرەک، بووین. خوشکەکەی جار و بار دەهاتە لام و زۆر بە شانازیەوە باسی براکەی بۆ دە کردم. دەیگوت دەنگی کاکی هێندە هێندە خۆشە. رۆژێکیان لە نێوان قسە و باسەکاندا گوتی:

دەزانی کاک حەسەنم بە تەمایە بەو زوانە بێتەوە و سەرمان لێدا.

ئیشاڵا بە خێر و سڵامەت دەگاتەوە و چاو و دڵتان روون دەبێتەوە.

زۆر مەمنوون. جا داوای لێ دەکەین گۆرانیمان بۆ بڵێ، دەنگی زۆر خۆشە.

هێندەی پی نەچوو کاک حەسەن زیرەک، نازانم لە تاران یان کرماشان یان لە گەرمێنەوە، گەڕاوە بۆ بۆکان، دایک و خوشکی زۆری پێ دڵخۆش بوون. جا خوشکی پێی گوتبوو کە چەندە باسی دەنگ خۆشی وی بۆ کردووین. رۆژێک هەمووامان کۆ بووینەوە، داوامان لە کاک حەسەن زیرەک کرد گۆرانیمان بۆ بڵێ. کاک حەسەنیش دەستی بە گورانی گوتن کرد و مەجلیسەکەی بە دەنگی خۆشی خۆی گەشاندەوە. خوشکیشی لە پەناوە زۆر کەیفی پێدەهات. پاشان دوای چەند رۆژێک کە حەسەن زیرەک رۆیشتەوە، خوشکی لێی پرسیم دەنگی کاک حەسەنمت پێ چۆن بوو. منیش بە شۆخی گوتم دەنگی ئەوەندەش خۆش نیە کە تۆ باست دەکرد. وای زانی بە راستیمە و گوتی: "کوبرا خانم، چۆن دڵت دی وابڵێی؟" گوتم نا نا گاڵتەم کرد، دەنگی یەکجار خۆشە، خودا راوەستاوی کا.

گەڕانەوەمان بۆ مەهاباد

گەڕاینەوە بۆ مەهاباد و خانوویەکمان لە نێو بازار لە کاکە ڕەزا بە کرێ گرت. ئەودەمی ئاوی شارەکەمان پیس بوو و بۆ خواردنەوە نەدەشیا. ئەوانەی سەر بە سوپا بوون، لە پادگانڕا بەتانک[11] ئاوی کارێزیان بۆ دەهێنان. ئاغا سید عەلی حوسێنی هاوشاریمان کە دامەزراوی ئەوێ بوو، هەموو ڕۆژێ لەگەڵ ماڵی خۆیان، ئاوی خواردنەوەی بۆ ئێمەش دێنا. قەت ئێمەی لە بیر نەکرد. چاکەی ئەو پیاوە بە ڕێزەم قەت لە بیر ناچێتەوە.

لە سەرەتای کاری مامۆستایم دا کە دەرسم دەگوتەوە، هەڵەیەکی زۆرم لە باری شێوازی فێرکردنەوە دەکرد. پێم وابوو ئەگەر قوتابییەک بە باشی دەرس نەخوێنێ، دەبێ سزا بدرێ، دیارە لە سەردەمی کۆندا زۆربەی مامۆستایان ئاوایان بیر دەکردەوە. بۆ نموونە، جارێکی، پۆلی دووەم دەبوو جەدۆلی زەرب (خشتەی لێکدان) یان لە بەر زانیبایە، ئەوانەی فێری نەبوون، بۆ ماوەی پێنج خولەک لە سەر لاقێک، بە ریز راموەستاندبوون. یان جار و بار، ئەگەر قوتابێک دەرسەکەی نەزانیبا، بە خەتکێش لە دەستیم دەدا. لە دواییدا بۆم دەرکەوت کە ئەو شێوازە فێر کردنە، هەڵەیە و ئەنجامێکی پێچەوانەی هەیە. ئەو سا کە تێگەیشتم چەندەم هەڵە کردوە و بیرم لەو هەڵسوکەوتەی خۆم دەکردەوە، لای خۆم زۆر شەرمەزار دەبووم. لە خۆم دەپرسی داخوا چەندین قوتابیم لە خوێندن بێزار کردبێ. لە وانەیە ئەگەر شێوازێکی دروستم بۆ فێر کردن بە کار هێنابا، بەشێک لەو قوتابیانە زۆر سەر کەوتوو بان. بەڵام بەداخەوە زەمان ناگەڕێتەوە دواوە وەک دەڵێن: ئاوی رویشتوو نا گەڕێتەوە ناو جۆگەی. هەرچەند کەمێک درەنگ، وەلێ جێی خۆشحالیە کە بە هەڵەی خۆم زانی وهەوڵمدا راستی کەمەوە. وەک پێشینان گوتویانە: "هەر کات ماسی لە ئاوێ بگری هەر تازیە".

چەند ساڵێک بە سەر هاتنەوەمان بۆ مەهابادێ تێپەڕیبوو، هاوکارێکی تازەمان بۆ هات. یادی بە خێر بێت، خانم امیر لطیفی (ئەمیر لەتیفی)، کە عەجەم بوو،

---

[11] ئۆتۆمۆبیلێکی تایبەتی ئەرتەش کە تانکیان پێی دەگوت.

رۆژێکی هەر من و ئەو لە ژووری ماموستاکان دانیشتبوین گوتی:

خانم عظیمی افسوس خیلی بد گو داری، قبل از اینکه من بەاین دبستان بیایم، شما را خیلی بد بە من معرفی کردە بودند. اما در این چند ماه کە با هم همکاریم غیر از انسانیت چیز دیگری از شما ندیدەام. (خانم عەزیمی بەداخەوە نەیارت زۆرە، پێش ئەوەێ بێمە ئەم قوتابخانەیە، تۆیان بە خراپی بە من ناساندبوو. بەڵام لەو چەند مانگەێ کە پێکەوە هاوکارین جگە لە مروڤایەتی هیچی ترم لێ نەدیتووی.)

ئەمنیش گوتم خانم امیر لطیفی خدا همە ما را بهتر میشناسد. همچنانکە سعدی شاعر میگوید: "سیاه سیم زراندود چون بە بتە[12] برند، خلاف آن بدر آید کە خلق پندارند." (خانم ئەمیر لەتیفی خودا بۆ خۆی هەموومان باشتر دەناسێ. وەک سەعدی شاعیر دەڵی:" ئەگەر تێلی رەشیزێرکفتکراو بتوێننەوە، ئەو شتەنابێ کەخەلك پێێ وایە). لەگەل خانم ئەمیرلەتیفی لەسەر چەند بابەتی سەرەکی لێک نزیک بووین. یەکێک لەوانە بابەتی پەروەردە و فێرکردن بوو، کەزۆر جار لە سەر چۆنێتی پەروەردە وشێوازی بۆچوون قسەمان دەکرد. جگە لە باری فکری، لە درومان و چنینیش هاوکاریمان هەبوو. جار و بار کە کارمان لە قوتانخانە تەواو دەبوو، پێکەوە جلمان دەدروو. ئەو لە برین و دروومانداوەستاکارێکی باش بوو، ئەمنیش وەک میرات لە بابم بۆم بە جێ مابوو و هێندێکم دروومان دەزانی.

هەر لە بنەڕەتەوە مووچەی مامۆستا زۆر کەم بوو. بۆیە لەساڵی ١٣٣٩ی هەتاوی، مامۆستاکانی تارانێ، بە رێبەڕایەتی ئاغای محمد درخشش (محەمەدی درەخشێش)، بۆ زیاد کردنی مووچە و هێندێک هۆی تر مانیان گرت و سەریش کەوتن. پاش ماوەیەکی پۆستی وەزیری پەروەردەشیان دایە.

ماوەیەک لە فێرگەێ مەهناز کە لە گەڕەکی هەرمەنیان لە ماڵە میرزا قاسمی پەنجەوی دابوو، کارم دەکرد. خودا لێ خۆشبوو میرزا قاسمی قادری، کە لەوەپێش بەڕیوەبەری قوتابخانە بوو، هێندە لە مێژ نەبوو، خانەنشین ببوو. خانم مەعریفەت، ژنی سەرهەنگ مودەڕێسی، سەرۆکی روکنی ٢ی ساواک، کەخەڵکی سنە بوو، جێگای گرتەوە.

---

[12] بتە (بۆتە) قابی زێڕ تواندنەوەیە.

رۆژێکی زۆر گەرم، لە کۆتاییەکانی جۆزەردان، ئەوەندەی نەمابوو بۆ پشوی هاوین، ماوەیەکیش بوو نازانم بۆچی ئاوی خواردنەوەمان لە قوتابخانە نەبوو، ئەمنیش زۆرم تینوو بوو. داوام لە کچی خات فاتمی فەڕاش کرد تا بچێ ئاوی خواردنەوەم لە ماڵی نوسرەت خانمی ئامۆزام کە ماڵی ڕێک بەرانبەری قوتابخانە بوو، بۆ بێنێ. خودا بت حەسێنێتەوە بە خۆیی و تونگە سەهۆڵاوێوە هاتەوە وئەمن و هەموو مامۆستاکانی دیکەشی لە تونیان رزگارکرد. بە ڵام ئەو کارە ئەنجامێکی ناخۆشی هەبوو. بۆ رۆژی دوایی ئاغای رەحمانی مودەڕێسی، کە ئەو کاتە پشکێنەری پەروەردە بوو، هاتە قوتابخانەی. تازە هاتبوینە پۆلەوە، ئەمنیش چاوەڕێم دەکرد قوتابییەکان لە سەر جێی خۆیان دانیشن و دەرس دەست پێ بکەین. هەرئەوەندەم زانی خات فاتمی فەڕاشیان بە دوادا ناردم تا بچمە ژووری بەڕێوەبەرەکەمان. هێشتا هەر پێیەکم دە ژوورە نابوو، کاک ڕەحمان، بێ ئەوەی دەرفەتی سڵاو کردنم بداتێ، لە بەر چاوی خانم مەعریفەت قامکی لێ رادەوەشاندم و زۆر بە توند و تیژی قیژاندی:

ئاغای محسن (موحسین، بەڕیوە بەری فەرمانگەی پەروەردە) فەرموویانە لە کاری مەدرەسەدا ئیخلالگەری دەکەی (کار و باری قوتابخانە تێکدەدەی).

ئەمنیش بە مۆڕەوە گوتم

ئەمن و ئیخلالگەر (تێکدەر)؟

بەڵێ جەنابت، خەریکی نەزمی مەدرسە (سیستێمی قوتابخانە) تێکدەدەی. ئەگەر بێتوو جارێکی دیکە خات فاتم یان کچەکەی بنێری بۆ شت هێنان، بڕیارێکی توند و تیژت دەر بارە دەدەن.

ئەمن کچی خات فاتمم بۆ ئاوی خواردنەوە ناردوە. لە قەولی منەوە بە ئاغای موحسین بڵێ چۆن دەبێ قوتابخانە ئاوی خواردنەوەی تێدا نەبێ؟

ئەوە ئەمن قسەی ئاغای موحسینم پێ گوتی کوبرا خانم.

ئەمنیش بە مەندیەوە و بە زەردەخەنەیەکی پڕ لە تەوسەوە بەو جۆرە وەڵامم داوە :

ئەگەر ناردنی کچی فەراشی قوتابخانە بۆ ئاوی خواردنەوە لە ماڵی دراوسێکان تێکدانی نەزمی مەدرەسەیە(سیستێمی قوتابخانەیە) ، ئەو کارەی هەر دەکەم و

ئەوەنـدەی دەشـتوانم لە سـەر خـۆم دەکەمەوە. هەر ئێسـتا، ئاغـای مودەڕیسـی، دەست ڕامەگرە و بڕۆ لە قەولی منەوە بە ئاغای موحسین بڵێ هەرچی بۆی دەکرێ سەبارەت بە من بیکا، دەزانـم هیچیشـی پـێ نـاکرێ. جەنـابی مودەریسـی وادیـارە چوونی پشت ئەو مێزە زۆر خەتەرە، هەرکەس دەچێـتە پشـتی، پێـی وایە خـۆی لە ئاسمانە و خەڵکەکەی دیکەش لە ڕێسمان.

کە قسەکانم تەواو کرد دەرگای ژوورەکەم پێک دادا و بەرەو پۆل چوومەوە.

ئێستاش بۆم دەرنەکەوت کە ئایا ئەوجارە بە راستی ئاغای رەحمانی مودەریسـی نێردراوی ئاغای موحسین بـوو یـان نـا. بەڵام دوایـی بۆیـان گێـڕامەوە کە ئەو کـارە نالەبارانە هەمووی لە بن سەری فاتمە خانمی پەنجەوی دابووە کە ئەوکات بریکـاری بەڕیوەبەربـوو، بـۆ خـۆ شـیرن کـردن و خـۆ بـردنە پێشـەوە، دەچـوە فەرمـانگەی پەروەردە و ماستاو ومەرایی دەکـرد و قسـەی دێنـا و دەبـرد. ئێسـتاش کە ئێسـتایە قەتم بە روویدا نەداوە. بە تەمای شوێنی خانم مەعریفەت بوو. بـێ خەبەر لەوەی کە تا ئەو خانمە لە قوتابخانە بەڕێوەبەر بێ، نە ئەو و نە کەسی دیکە ناتوانێ وەلای بنێ و بچێتە شوێنەکەی. ماوەیەک دواتر کە خـانم مەعـریفەت ئەو قوتابخـانەی بە جــێ هێشــت، بــاش بــوو، ئەو لامە لامەکــردنەی فــاتمە خــانمێ بە زایە نەچــوو، خەونەکەی وەدی هات و بوو بە بەڕیوەبەری قوتابخانە.

لە ژیانمدا بۆ وەپێش خستنی خۆم و کارەکانم نە سەرم بۆ کەس دانەواندوە و نە مەراییم بۆ کەس کردوە و نە پاشەملەش باسی هاوکارەکانم کردوە. بەڵکو هەمیشـە حیسابم لە سەر توانایی خۆم کردوە و بە دڵ و گیانیش کارم کردوە. جا بۆیە شەوانە کە سەرم لە سەر سەنیر داناوە بە ویژدانێکی ئاسوودە خەوم لێکەوتوە. فەلسـەفەی ژیانم ئەوەبووە کە قەت ئیحتڕامـی زیـادە لە سـنور بـۆ کەس دانەنـێم. نە خـۆم بە بچووک بزانم و نە کەسیش بە چاوی سووک چاو لـێ کەم. ڕێـزی هەر کەسیشـم بە قەدەر خۆی گرتووە.

قەت بـوە فێـرگەیەک ئـاوی خـواردنەوەی تێـدا نەبێـت؟ چـۆن دەبـێ قوتـابی و ماموستا پێنج شەش کاژێر توونیایەتی بکێشن؟ کە هات و داوامان لە فەڕاشیش کرد بچێ ئاوی خواردنەوەمان بۆ بێنـێ، پـێمان بڵـێن تێکـدەر. لە نێـو هاوکـار و دەور و بەرەکانی کارەکەم، کەم کەس چارەی دەویستم، ئەوەش گوناهی ئەوان نییە بەڵکـو

من بە گوناهی خۆمی دەزانم، لەبەر ئەوەی کە من بیر و بۆچوونی خۆم هەبوو، هەڵوێستی خۆم هەبوو و قسەشم لە ڕوو بوو. لە ماستاو و مەرایی‌کردن و خۆ نۆاندنیش بێزار بووم و سەریشم بۆ کەس دانەدەنواند. ئەو جۆرە هەڵسوکەوتەش بە گشتی زۆر بە دڵی خەڵک نەبوو و تا ئێستەش نییە و لە وانەیە قەتیش نەبێ. ئەوانەی پلەیەک لە سەرەوەی تۆن، پیان خۆشە بە گەورەیان بزانی و سەریان بۆ دانەوێنی، ئەوەش بە منی کە هەمیشە دژی پێهەڵگوتن و هەڵپەرستی بووم، نەدەکرا. پێم وایە هەر کەسیش ڕێزی خۆی و خەڵکی گرت، شایستەی ڕێز لێگرتنە.

دوای پشووی هاوینێ هەر لە قوتابخانەی مەهناز کارم دەست پێکردەوە. دەرکەی قوتابخانەکە دەکەوتە سەر داڵانێک کە دوو پۆلی تیدا بوو، یەکێکیان لە دەستی ڕاست بوو و ئەوی دیکەش لە دەستی چەپ. لە داڵانەکەڕا بە دوو پلیکان دەچوینە خوارێ بۆ ناو حەوشەکە. پۆلەکانی تر و ژووری بەڕێوەبەر لەو سەری حەوشەکە بوون. بۆ ئەو هەموو مامۆستا و قوتابیانەش لام وایە، دوو یا سێ سەرپێشاوی تێدا بوو. ئەو وەرزە پۆلی دووی سەرەتایی بە شێست قوتابییەوە وەبەر من کەوتبوو. پۆلەکەم لە دەستی ڕاستی داڵانەکە هەڵکەوتبوو. بۆ ئەو هەموو قوتابییە هۆدەیەکی بچووکی لاکێشەیی تەرخان کرابوو. کەمێکیش تاریک بوو. پەنجەرێکی مام ناوەندی نە زۆر گەورە و نە زۆر بچوکی تێدا بوو کە دەیڕوانیە حەوشەکە، بەڵام شوشەکانی لە مێژ بوو خاوێن نەکرابوونەوە و ڕێگەی بە ڕووناکی نەدەدا بێتە ژوورەوە. ئەوەی ڕاستی بێ هەر چل قوتابی لەو ژوورە جێگایان دەبووەوە. کە لە دەرگای پۆلەکەوە وەژوور دەکەوتی، لە لای ڕاست، تەختەڕەش بە دیواریوە هەڵاوەسرابوو. مێزێکی بچوک لەگەڵ ئەسکەملێک بۆ من لە دەستی چەپی دەرکەوە داندرابوو. مەودای نێوان تەختەڕەشەکە هەتا ڕیزی یەکەم هەر مەترێک دەبوو. کە نووسینی سەر تەختەڕەشەکەمان پاک دەکردەوە، تۆز و خۆڵی گێچەکە هەمووی دەهاتە ناو دەمو چاو و زارمان. نازانم لە دواییدا قوتابییەکانم لەباری سلامەتێوە چیان لێ بەسەر هاتەوە بە هۆی ئەوهەمووە تۆزەی چووبوە نێو سینگیان. هیوادارم کەسیان تووشی ئاسم یان نەخۆشی دیکە نەبووبن. قوتابییەکان وەک مریشکی ناو کولانە یەک لە سەر یەک دانیشتبوون. مێز و ئەسکەملی قوتابییەکانیش کە بە فارسی "نیمکت"ی پێدەگوترا، بە یەکەوە نووسابوو و لە

تەختە دروست کرابوون. وا ساز کرابوو کە جێگەی سێ قوتابی دەبووە، بەڵام لە رووی ناچاریەوە لە سەر هێندێک لە نیمکەتەکان چوار قوتابی دادەنیشتن. ئەو بەستەزمانانە تەنانەت بە باشی جێگەی دەستیان بۆ جووڵانەوە و نووسین نەدەبووە. نازانم کام پێداگۆگ، ئەوەی هەرە باش، دەیتوانی یارمەتی ئەوکۆمەڵە قوتابییە بەستەزمانانەی دابا تا شتێک فێر بن و وەپێش کەون. لەوانەیە ، ئەگەر ژان ژاک رووسۆ کە خۆی خاوەنی تێئۆری تایبەتی سەبارەت بە پێداگۆگییە، زیندوو بایەوە، بە زەحمەت توانیبای یارمەتی شێست منداڵی حەوت هەشتساڵانەی دابا و فێری خۆێندنی کردبان، ئەویش بە زمانێکی جیاواز لە زمانی زگماکی خۆیان. هەرچۆنێک بی، بۆ من کارێکی زەحمەت بوو، خراپیش نیە، پی لە خاڵە لاوازەکانی خۆم بنێم.

هەر لە سەرەتاوە بە بەڕیوەبەری قوتابخانەم راگەیاند کە وانە گوتن و فێر کردنی شێست قوتابی لە توانای مندا نیە و لە باری پێداگۆگیشەوە، هەڵەیە. گوتم، خۆ ئەمە کونفڕانس بۆ گەورە ساڵان نیە، ئەوانە منداڵی حەوت هەشت ساڵەن و ئەوە دووەم ساڵە دەخوێنن، ئەویش بە زمانی فارسی کە هێندە لە مێژیش نیە لەگەڵی ئاشنا بوون. ئێوە چاوەڕوانی ئەوە مەبن کە من بتوانم یارمەتیان بدەم، هەر دەتوانم بەوەی رابگەم لە پۆلەکەدا بێدەنگیان کەم. پێدەچوو کار بە دەستانی قوتابخانە ئەو قسەیان زۆر بە دڵ نەبێ. سەر لە نوێ کارمان کەوتە فەرمانگەی پەروەردە. لەگەڵ ئاغای محمد محسن (محەمەدی موحسین) بەڕێوەبەری فەرمانگەی پەروەردە قسە و باسمان کرد. ئەمن لە سەر ئەوەی سوور بووم کە پۆلەکە دەبێ بکرێتە دووبەش و ئەویش دەیگوت بۆیان ناگونجێ. ئیدی هەموو ئەو قسانەی من وە پشت گوێ خرا وهیچ هەوڵێک نەدەدرا تا چارەسەرێک بۆ ئەو جۆرە کێشانە بدۆزنەوە. ئەمن مامەوە و پۆلەکە بە شێست قوتابییەوە. تا ئەو جێیەی بۆم دەکرا هەوڵم لەگەڵ دەدان، بەڵام لەبەر ئەوەی کە کاژێری وانەگوتن پەنجا خولەک بوو، هەر قوتابییەک خولەکێکیشی وە بەر نەدەکەوت. جا نازانم ئەو بەڕێوەبەرانە چۆن چاوەڕوانی گەشەکردنی ئەو قوتابیانەیان دەکرد.

ماوەیەکی کورت دوای پشوی هاوینە و دەست پێکردنی خوێندن، هەموو رۆژێ دوای نیوەڕۆ، ماوەی کاژێرێک مەشقیان بە پۆلەکانی پێنج و شەش دەکرد بۆ ئەوەی

کە لە ڕۆژی چواری ئابان کە ڕۆژی لە دایک بوونی شا بوو، بتوانن بە جوانی و ڕێک و پێکی بەریز بڕۆن. ئەوەش ببوو بە کێشەیەک کە بەری دەرس گوتنی مامۆستای پۆلەکانی ترو فێر بوونی قوتابییەکانی دەگرت. هەرکە پۆلی پێنج و شەش دەستیان بە ڕاهێنان دەکرد، دەنگی تەپەتەپی پێیان دەهاتە ناو پۆلەکانی ئێمە و هۆشی قوتابییەکانی بۆ لای خۆی ڕادەکێشا. ئەو کێشەیەش نزیکەی مانگێکی دەخایاند تا کوو ڕۆژی جێژنی لە دایک بوونی شا، ئەو ڕۆژەش هەر لە بەیانییەوە قوتابی کچ و کوڕ، دەبوایە بمانبردبانە مەیدانی وەرزشی ناسراو بە مەیدانی ئابیاری. لە وێ دەستەی موسیقاچی ئەرتەش موزیک و باڵەبانیان لێدەدا و قوتابییەکان بە ریز دەڕۆیشتن و سروودیان دەخوێندەوە. بەشێک لە قوتابییەکانیش ئامادە کرابوون تا بەرنامەی جۆراجۆر پێشکێش بکەن. ئیتر ئەو بەزمە تا ئێوارێکی درەنگ درێژەی هەبوو.

زستان داهات. بەفربارین دەستی پێ کرد. سۆڵ و سەرما لە وەیدا نەبوو. زۆربەی ڕۆژ کڕێوەی دەکرد و چاو چاوی نەدەدیت. پۆلەکەمان بە کوورەی نەوتی، کە لە تەنیشت ئەسکەملەکەی من داندرابوو، گەرم دەکرا. کوورەش دیارە بە حاڵ ژوورەکەی گەرم دەکرد. هەر نەختێک لە هەڵمی زار گەرمتر بوو. ئەگەر بمانویستبا هێندێک گەرمتر بێ، پلەیەک بەرزمان دەکردەوە، بەڵام لە بەر گرمە گرمی کوورەکەی، کەس گوێ لە دەنگی کەس نەدەبوو. بە ناچاری پلەیەک نزممان دەکردەوە و دەبوایە لەگەڵ سەرماکەی بسازێین.

منداڵەکانیش هەتا دەگەیشتنە قوتابخانەی، دەست و پل و قاچ و قولیان لە سەرمان چووبوو. چونکە کەس جل و بەرگی وای لە بەردا نەبوو کە بەرگەی سەرمای زستان بگرێ. زۆربەی قوتابییەکان بە زستانان چەکمەی لاستیکیان لە پێ دابوو، کە ئەویش زۆر جاران کۆنە چەکمەی خوشکی لە خۆیان گەورەتر بوو. ئەوەندە لە پێ کرابوو، شڕودڕ ببوو و هێندێک جار کوون بوون و پڕ دەبوو لە بەفر و هەموو لاقیان تەڕ و سەرمابردوو دەبوو. جا بەو حاڵەوە نەدەکرا یەکسەر دەست بە وانەگوتن بکەی. هەر کە قوتابییەکان دەگەیشتنە جێ، پێش هەموو شتێک دەبوایە مۆڵەتیان بدرێتی تا لە بەر کوورەکە خۆیان ئیشک و گەرم کەنەوە. دوای ئەوەی کە گەرم دەبوونەوە، جا ئەوسا دەستمان بە خوێندن دەکرد ئەو دەمیش چی

وای نەدەما بۆ کاتی وچان.

گرفتێکی تریش برسیایەتی کۆمەڵێکی بەرچاو لە قوتابییەکان بوو، کاژێری یەکەم بەشێکیان لە بەر برسیەتی و قۆڕە قۆڕی زگیان ئاگایان لە خوێندن نەبوو. باش بوو کە کاتی وچان لە لایەن قوتابخانەوە شیریان دەدانێ و بە وەی قووەتێکیان دەهاتەوە بەر و دە بوە هۆی وەکار خستنی مێشکیان و توانایی فێربوونی دەدانێ. هەر کەسە قرۆشکەی (دۆلکەی) خۆی لە ماڵێرا دێنا تا شیری پێپخواتەوە. ئەو قرۆشکانە لە رووکێش (چینکۆ) بوون و نەدەشکان.

چەند ساڵێک دواتر گواستیانمەوە بۆ فێرگەی پەروانە، وەک بریکاری بەڕیوەبەر دەستم بە کار کرد. بەڕیوەبەرەی ئەو قوتابخانەیە ژنێکی خەڵکی ورمێ بە نێوی خانم فەرجی کە ژنی ئاغای حەکیمزادەی خەڵکی مەهابادێ بوو. ژنێکی تەڕپۆش بوو ودایم هەوڵی دەدا جلی جوان لە بەر کا. خوێن شیرن و خریلە بوو، بۆیە هەمیشە کەوشی پانیی زۆر بەرزی دەپێ دەکرد کە نەدەبایەکەمتر لە دە دوازدە سانت بایە. جا زستانان کە کۆڵانەکان هەمووی قوڕ وچڵپاو بوو و قوڕەکەش لە ژێر پێدا فلچەفلچی دەهات و بە کەوشەکانەوە دەنووسا، ئەوەی بۆ ببوو بە کێشەیەکی گەورە چونکە بە کەوشی پانی بەرز دەر نەدەچوو. بەڵام چارەسەری بۆ دۆزیبۆوە. لە ماڵێرا چەکمەی دە پێ دەکرد و کەوشە پانی بەرزەکەشی دەدا بە مێردەکەی یان بە قوتابییەک کە دوابەدوادا بۆیان دێنا قوتابخانەی. سەیر ئەوە بوو نە هاوسەرەکەی و نە قوتابییەکان لە پەنای نەدەرۆیشتن، دەبوایە لە دواوەی بڕۆن. جا هەر کە دەگەیشتە جێ، چەکمەکانی دادەکەند و کەوشەکانی دە پێ دەکرد. لەم قوتابخانەیە جگە لە وەی کە بریکاری بەڕیوەبەر بووم، دوای تەواو بوونی پۆلی کیژەکان دوو جار لە هەفتەدا وانەم بە ژنە گەورەساڵەکان دەگوتەوە. ئەو کارەم پێ خۆش بوو بە تایبەتی کە دەم دیت ئەو ژنانە بە چ پەرۆشییەوە دەیانخوێند.

گەرچی خانم فەرەجی مێردی بە پیاوێکی کورد کردبوو، حیسابی بۆ نەدەکردین و کوردی بەهیچ نەدەزانی. لە جیاتی وت و وێژ لە سەر بابەتی پەروەردەیی، هەر باسی دواکەوتویی کوردی دەکرد. بەڵام ئەو قسە ناخۆشانە بە سەر مندا تێپەڕ نەدەبوون و وەڵامم دەداوە و لێمان دەبووە دەمەقاڵێ. هەرچەند بە دەگمەن، بەلام جار و بارەش هەڵ دەکەوت قسەیەکی رێک و پێک بکا. بۆ نموونە جارێک

باسی پیاوێکی دەکرد کەخاوەن هەستێکی ناسک بوو بەلام ژنەکەی بەپێچەوانە ی ئەو لە دنیایەکی دیکەدا دەژیا. دەی‌گوت ئەگەر ئەو دوو کەسە لە قەراخ چۆمی مەهابادێ پیاسەی بکەن، پیاوەکە دەچێتە نێو دنیایەکی خەیاڵەوە و بیر لە شیعری رۆمانتیک دەکاتەوە، لەوانەشە شیعرێکیش بۆژنەکەی بڵێت، لە هەمان کاتدا ژنەکەی دەڵێ: "ئەو ئاوە ماڵی جل شوشتنە، ئێستا تەشتێکت پێبا و شیوت کردبا."

هەر لەو سەر و بەندە دابوو پرۆژەیەک لە قوتابخانەکانی کیژان دامەزرا ئەویش بریتی بوو لە پێشانگەیەک لە کاری دەستییە جوانەکانی قوتابییەکان. ئەو پێشانگەیە پێی دەگوترا غورفە کە لە مانگی گەلاوێژدا بۆ ماوەی دوو هەفتە لە ساڵۆنی شەهرەداری (شارەوانی) بە رێوە دەچوو. کارە دەستییەکان لە دۆڵابی شوشەییدا دادەندران. هەر قوتابخانەیەکیش غورفەی خۆی هەبوو. هەمووو رۆژێ ئێواران کەدوا زەنگ لێ دەدرا، دوو مامۆستا دەچوینە ئەوێ و لە پشت غورفەکان رادەوەستاین و خەڵکی شاری دەهاتنە تەماشایەو ئەگەر پرسیارێکیان هەبایە وەڵاممان دەدانەوە. کردنەوەی پێشانگە لە چەند بارەوە بیرێکی باش بوو بەو مانایە کە، هەرچەند کەم، بەڵام هێندێک لەدایکەکان لەگەڵ کیژەکانیان دەهاتن و چاویان لە غورفەکان دەکرد. ئەوەش دەیتوانی هاندەرێکی باش بێ بۆ کیژەکانیان. یان ئەگەر بەشێوەیەک پەرەی پێدرابا، دەیتوانی ببێتە بناغەیەک بۆ ئەو قوتابیانەی لە باری هونەریەوە توانایی و کارامەییان هەبوو و دەکرا لە دوایشدا هان درابان بۆ پەرەپێدان بە کارە هونەریەکەیان. بەڵام ئەوەندەی من ئاگام لێبوو، ئەو پرۆژەیە لە ئاستێکی سەرەتاییدا مایەوە و پەرەی نەسەند.

زۆربەی کات هەر ئەمن و خانم فەرەجی لە ژووری بەڕێوەبەر پێکەوە بووین، چونکە مامۆستاکان لە پۆل بوون. جا بۆیە ئەمن زیاتر گوێم لە قسە ناخۆشەکانی دەبوو و بە تەنیایی رووبەڕووی دەبوومەوە. جارێکیان ئەوندەوی قسەی ناخۆش کرد ئیدی سنووری تێپەڕاند و ئەمنیش ئەوەی شایستەی ئەو بوو پێم گوت. دوای یەک دوو رۆژ لە دوایان ناردم بۆ فەرمانگەی پەروەردە، دەشم زانی هۆکارەکەی چییە. کە چوممە ژوورەوە، دیتم ئاغایان محەمەدی مەجدی، محەمەدی حەبیبی و رەحمانی مودەریسی دانیشتبوون و گوتیان خانم عەزیمی بۆ چی ئەوەندە خانم فەرەجی ئازار دەدێت. ئەمنیش گوتم من جوابی بێ رێزیەکانی خانم فەرەجی بە

کورد و قسە ناخۆشەکانیم داوەتەوە. ئەوانیش بە سێ قۆڵی کەوتبوونە پارێزگاری کردن لە خانم فەرەجی و قسەکانی منیان زۆر لە لا گرینگ نەبوو. دوا قسەم ئەوە بوو گوتم ئەگەر ئەمنیش عەجەم بام جۆرێکی دیکە معامەلەتان دەکردم. ئیدی خوداحافیزیم کرد و رۆیشتم.

لە دوو سێ ساڵ پتر بۆم نەکرا گوێ لە قسەکانی خانم فەرەجی کە بە گشتی سووکایەتی بە کورد بوو بگرم. کە دیتم واز لە قسە ناشرینەکانی ناهێنی، داوام لە بەڕێوەبەری فەرمانگەی پەروەردە کرد تا بمگوێزنەوە قوتابخانەیەکی تر. هەر نەمتوانی لێکی دەمەوە و بۆشم نەچووە سەر یەک کە ئەو خانمە بەم هەمووە رەشبینیەی سەبارەت بە گەلی کورد هەیە، چۆن مێردی بە پیاوێکی کورد کردوە.

هێندەی پێ نەچوو، لە سەر داوای خۆم، منیان گواستەوە بۆ قوتابخانەیەک بە ناوی محسن (موحسین)کە بە نێوی ئاغای محمد محسن (محەمەد موحسین) کرابوو، کە لە دوو دەورەی جیاوازدا بەڕیوەبەری فەرمانگەی پەروەردەی مەهابادێ بوو. خودالێ خۆشبوو ساحێب خانمی کەرباسی، ژنی ئاغای محەمەدی حەبیبی، بەڕیوەبەری ئەم قوتابخانەیە بوو. لە وێش وەک بریکاری بەڕێوەبەر درێژەم بە کارەکەم دا.

ماوەیەک پێ چوو، رۆژێک مامۆستای پۆلی شەش و ساحێب خانم داوایان لێکردم وانەی ماتماتیکی ئەو پۆلە وە ئەستۆ بگرم. پێم گوتن کە باشترە داوا لەو مامۆستایانە بکەن کە نۆ یان دوازدە پۆلیان خوێندوە، نە لە منی کە هەر شەش پۆلم خوێندوە. بەراستیش لە خۆم را نەدەدیت، چونکە زۆر لە مێژ بوو خەریکی ماتماتیک نەببووم. بەڵام وادیاربوو وەڵامەکەی من رازی نەکردبوون و ئەو قسە و باسەیان بە گوێ ئاغای مدیری (مودیری)گەیاندبوو، کە ئەو دەمی بەڕێوەبەری فەرمانگەی پەروەردە بوو، ئەویش رۆژێکی هاتبوو سەردانی فێرگە بکا، ئەو داوایەی تازە کردەوە. ئەمنیش دیسان هەمان وەڵامم داوە و گوتم ئەوە زوڵمێکی گەورەیە لە قوتابییەکان دەکرێ، چونکە ئەمن زۆر دەمێکە لە دنیای ماتماتیک دوور کەوتومەتەوە و پێم وایە کە هێزم بە سەریدا ناشکێ. ئاغای مودیری نەک هەر لێم نەڕەنجا، بەڵکو زۆر قەدری ڕووڕاستی و شەهامەتی منی گرت.

مامۆستایەتی هەم خۆشی خۆی هەبوو هەم ناخۆشی. مامۆستا کاتێک

خۆشحاڵەو خۆی بە سەرکەوتوو دەزانێ کە قوتابییەکانی بە چاکی فێری وانەکان دەبن و بیری لێدەکەنەوە و وەک تووتی دووپاتەی ناکەنەوە. ئەو کاتەی قوتابییەکە هەنگاوێک زیاتر لەو شتەی کە بۆی باس کراوە وەپێش دەکەوێ، مامۆستاکەی دڵخۆش دەبێ. هێندێک جار ناخۆش بوو چونکە وا دەبوو کە بەڕێوەبەری قوتابخانە داوای لێدەکردی تا زۆرتر هۆشت بە قوتابییەکەوە بێت و نمرەی باشی بدەیەی لەبەر ئەوەی کە بۆ نموونە بابی سەرهەنگی ئەرتەشە یان منداڵی دەوڵەمەندێکە. ئەو کارانە جوان نەبوون و لە من نەدەوەشاوە. بۆیە جار و بار لەگەڵ بەڕیوەبەر تووشی گیروگرفت دەبوین. لای من توانایی و هەوڵدانی قوتابی گرینگ بوو نە پلە و کاری باوکی.

هێندێک جار دایک و بابی قوتابییەکان دەهاتن و سوپاسیان دەکردین. جاری واش بوو دوای چەند ساڵ تووشی قوتابییەکی کۆن دەبووین کە یان دەرسی ماموستا بیان دەیخوێند یان چووبوونەزانکو بۆ خوێندنی باڵاتر، زۆر بەڕیزەوە دەهاتنە پێش و سڵاویان دەکرد. دوای ئەو هەمووە ساڵانە، ئێستا کە خانەنشینم و لە سوید دەژیم، هێندێک لە قوتابییە کۆنەکانم کە ئەوانیش وەک من، ئاوارەیٔ هەندەران بوون، تەلێفونم بۆ دەکەن و هەواڵم دەپرسن. زۆری پێ خۆشحاڵم کە دەبینم سەرەڕای ئاوارە بوون توانیویانە خۆ بگرنەوە و سەر کەوتوون.

با نموونەیەکیش لە بەسەرهاتە ناخۆشەکان بگێرمەوە. جارێکیان کە قوتابییەکان لە کاتی وچان لە حەوشە هەڵبەز و دابەزیان دەکرد، دیتم یەکێکیان سەر و پرچی ئەویتری بە هەموو هێز و تاقەتی خۆیٔ رادەکێشا. ئەمنیش لێیان چوومە پێشەوە و لێکم کردنەوە و خەت کێشێکم لە تاوانبارەکە سرەواند. بۆ رۆژی دوایی دایکی هات بۆ شکایەت. گوتی کچەکەم دەڵێ کە لێیدراوە، گوتم راست دەکا. مۆڵەتی نەدام بۆی بگێرمەوە بۆچی لێمداوە، گوتی:" مەعەڵیمەکان هەمووتان کڵفەت و نۆکەری منداڵەکانمانن" و هێندێک قسەی ناحەزی دیکە و هەڕەشەی لێ کردم. ئەمنیش گوتم زۆر مەمنوون بۆ ئەوهەموە قسە خۆشانەت، بەڵام ئەو گوێی لێنەگرتم و پێش ئەوەی قسەکانی من تەواو بێت، تێی تەقاند و رویشت.

قسەی خۆشیش نابێ ون بێ، جارێکی ماموستایەکی تورک تازە هاتبوە مەهابادێ، ناردبوویانە ئەو قوتابخانەیەی من کارم لێ دەکرد و رۆژێک گوتی:

ما شبها خوابمان نمی بره از ترس اینکه مبادا کرد ها مارا بکشند. (ئێمە شەوانە لە ترسی ئەوەی کە کورد نەمانکوژن خەومان لێ ناکەوێ.)

ئەمنیش بە پێکەنینەوە گوتم:

پس چطوره که تا بحال زنده‌اید؟ (ئەی چۆنە تا ئێستا زیندون؟)

نمیدانم، شاید هم ترس بیخودیست. (نازانم، لە وانەشە ترسێکی خۆڕایی بێت.)

نه، نترسید هیچکس شما را نمیکشد. (نانا، مەترسن کەس ناتانکوژێ.)

میدونی از بچگی به ما گفته‌اند که هیچوقت منزل کردها نخوابیم چون عمری هستند و انسان کش. (لە منداڵێوە پێیان گوتوین لە ماڵە کوردان مەخەون، چونکە کورد عومەری[13] و مرۆڤ کوژن).

اینها همش از تبلیغات نادرست و نادانی است. الان شما چند هفته‌ایست که در مهاباد زندگی میکنید کار نادرستی از مردم این شهر دیده‌اید؟ (ئەوە هەمووی لە نەزانی و لە پرۆپەگاندی درۆوە سەرچاوەی گرتوە. ئێستا ئەتۆ چەند هەفتەیەکە لەم شارە دەژیت، چ خراپەیەکت لە کورد دیتوە؟)

در واقع برخورد نادرستی از کسی ندیدم. فقط یک عمراز بچگی با این فکر زندگی کرده‌ایم، به همین دلیل مشکل است و زمان زیادی لازم دارد تا این افکار را از مغزمان بیرون کنیم. (ئەوەی راستی بێت هەڵوێستێکی نارێکم لە کەس نەدیوە. بەڵام لە منداڵیەوە وا پەروەردە کراوین، بۆیە بۆمان زەحمەتە و کاتێکی زۆریش پێویستە تا کو ئەو بیرانە لە مێشکمان دەر کەین.)

---

[13]شیعەکان بە سوننە دەڵێن عمری (عۆمەری)

خانوو دروستکردن

نزیکەی هەشت ساڵان لەگەڵ هاوسەر و منداڵەکانم لە خانووی کرێدا ژیاین. لەو ماوەیەدا پتر لە دوو سێ جار،ماڵمان گوێزایەوە. هێندێک جار بەخت یارمان دەبوو و تووشی خاوەن ماڵی زۆر باش دەبووین وەک ئەوکاتەی کرێگرتەی حاجی هاجر خانم و حاجی کەریمی قازی بووین کە بۆخۆیان لە بەشێکی خانووەکە دا و ئێمەش لە بەشەکەی دیکە دادەژیان. چاکەی ئەو خێزانەم قەت لە بیر ناچێ. کاتی واش بوو، بەختەکەمان نەیدەهێنا. جارێکیان، چەند ژوورێکمان بە کرێ گرتبوو کە خاوەن ماڵ لە بەرێکی حەوشەدا دەژیا و ئێمەش لە بەرەکەی تریدا. خاوەن ماڵەکەمان باش نەبوو، بۆ نموونە، دەرگای ئاودەستی بە قفڵ دادەخست و بە مۆڵەت بوی دەکردینەوە و رێی نەدەداین میوانمان هەبێت. بە گشتی، ژیانی کرێگرتەیی ئازادی بۆ نەهێشتبووینەوە. ئەو جۆرە رووداوانە زیاتر هانی دەداین کە لە هەوڵی ماڵ سازکردندا بین، هەرچەند لە باری ئابووریەوە، تووشی زەحمەتێکی زۆر بووین بەڵام دەستمان بە دروستکردنی خانوویەک کرد.

دوا جار خانوویەکمان لە حەمەدی وسێ کووتکەی بە کرێ گرت کە دەکەوتە سەرەوەی کۆڵانی ئەیوبیان. کە کەمێک هەڵدەکشای و هەر لە ریزی خانوەکەی خۆیان بەرانبەر بە ماڵی حوسێن ئاغای مفتی بوو. ئەوەی راستی بێ، خانووەکە تەنیا چەند ژوورێکی بەکار دەهات و بۆ ئەوەی دەبوو مرۆڤ تێدا ژیابا، ئەوانیتر پتر لە کەلاوە دەچوون تا ژوور. چەند مانگێک زیاتر لە ویدا نەبووین، گوێزامانەوە خانووبەرەکەی خۆمان کە هێشتا نیوەتەواو بوو.

میرزا حەمەد بۆ خۆی و ژن و منداڵی هەر نزیک ئەوی لە بنبەستێکدا دەژیان. دوو سێ خانووی دیکەش دەرکەیان بە سەر ئەو بنبەستەوە بوو. لەو خانوانەدا هەر ژورر و دوو ژوور درابوە خێزانێک بە کرێ. یەکێک لەو خێزانانەی لە وی دابوون کوڕێکیان هەبوو کە ئەو کاتە تەمەنی هەر دە دوازدە ساڵ، رەنگیشە کەمتر بوو بێ، بە بابە گوڵان بانگیان دەکرد و زۆر سەگ خۆشەویست بوو. رۆژ تا ئێواری خەریکی سەگە بەڕەڵلاکانی گەڕەک بوو. لە ئاو بگرە تا وردکەنان و ئێسک و ئەوەی دەستی کەوتبا دەیدانێ ئاگای لێیان بوو. ئەوەندە لەگەڵ سەگان بە کۆڵاندا

پیاسەی کردبوو کە لە لای منداڵە وردکەی گەڕەک بە بابی سەگان بەناوبانگ ببوو. بەڵام ئەو لایەنەی باش نەبوو کە جار جار شەڕە سەگی پێدەکردن و جا وەڕینی سەگ بەرەو ئاسمان دەچوو و چاویان لێکتر دەردەپەڕاند و تا یەکتریان شڕودڕ نەکردبا وازیان لە یەکتر نەدەهێنا. یەکجار دیمەنێکی ناخۆش بوو و ئەمنی دەخستەوە بیری منداڵیم کە هێندێک جار کۆمەڵە سەگێکی برسی بە تایبەت لە زستاندا پێکەوە بوون و مۆڕەیان لێ دەکردم و منیش زۆر بە ترس و لەرزوە لێیان تێپەڕ دەبووم. شتێکی دیکەش لەو بابەتە شەڕە کەڵەباب بوو کە هەر کەسەو کڵەبابی خۆی دێنا و بە شەڕیان دەدان. ئەو دوو کەڵەبابە ئەوەندە بە یەک هەڵدەپڕژان تا یەکتریان لەت وکوت دەکرد.

ئەو کاتەی کە کرێگرتەی میرزا حەمەدی سێ کووتکەی بووین، ژنێکی خەڵکی گوندیش بە نێوی خات زبێد، بە خۆی و چوار منداڵی، ژوورێکیان لەوێ بە کرێگرتبوو. ئەو ژنە زەحمەتکێشە ژیانێکی زۆر تاڵی هەبوو. گوایە پیاوەکەی بەرانبەر بە ژن و منداڵی زۆر توند و تیژ بوە و بەردەوام دەستی لە سەر هەڵێناون و دارکاری کردون. دواجاریش ژنی بە سەر هێناوە و ئەوانی بەڕەڵا کردوە و هیچ یارمەتیەکیشیان نادا. ئەو شێرەژنەش هەر چوار منداڵی هەڵگرتبوو بە دزی مێردەکەی هەڵاتبوو و هاتبوە مەهاباد. بە نانکردن و کاری ماڵان ژیانیان بە کوێرەوەری بەڕێوە دەبرد. منداڵی نۆبەرەی کچێکی دوازدە سێزدە ساڵانە بوو هە تا بڵێی تەنبەڵ و تەوزەل بوو. هیچ کارێکی لە خۆی نەگرتبوو. ئەو دایکە شەو و رۆژ هەدادانی نەبوو کەچی ئەم کچە یاریدەیەکی ئەو دایکە بەدبەختەی نەدەدا. لەو بچوکتر کوڕێک بوو کە لە بە رێوەبردنی ماڵەوە یارمەتیدەری دایکی بوو. کرێکاری دەکرد و ئەوەی دەستی دەکەوت دەیدا بە دایکی بۆ خەرجی. رۆژێک هەر ئەوندەمان زانی کە کچە گەورەکە لە ماڵێ هەڵاتووە. ماوەیەک بە دوای دا گەڕان، بەڵام بێ سەر و شوێن چوو، تا سێ چوار ساڵ دوایی لەگەڵ ژنێکی عەجەم گەڕابووە، گوایە خەسویەتی. هاتبووەوە سەرێک لە دایک و

خوشک و براکەی بدا. پاشی چەند رۆژان خوداحافیزی کردبوو و رۆیشتبووەوە. ئیتر هەر ئەو رۆیشتنە بوو کە رۆیشت، قەت نەگەڕاوە و نەمانزانی چی بە سەر هاتوە. کوڕەکەی تەمەنی لە کاتی قوتابخانە چوونی تێپەڕیبوو، بەڵام دوو کچەکانی تری

هێشتا بچوک بوون. کە کاتی قوتابخانە چوونیان هات من زۆرم هەوڵ لەگەڵ دان کە وەبەر خوێندنیان بنێن وناویشم لە قوتابخانە نووسین بەڵام بەداخەوە هەوڵەکەم سەری نەگرت چونکو ئەو دووکیژانە مەراقی خوێندنیان نەبوو و زۆر زوو وازیان لە قوتابخانە هێنا. دە دوازدە ساڵێک پێچوو هەتا ئەوشێرەژنە هێندێکی دراو وە سەریەک نا و توانی پارچە زەویکی بە قیست لە گەڕەکی مەحموودکانێ بکڕی و دوو ژوور و حەوشەیەکی بچوکی لێ دروست کا. کچەکانی مێردیان کرد و هەرخۆی و کوڕەکەی پێکەوە دەژیان. بەڵام ژیان لەگەڵی زۆر میهرەبان نەبوو. هەر کە هات کەمێک بحەسێتەوە، تووشی نەخۆشی بوو و هەمیشە لە بەر ژانی لەشی دەی ناڵاند. تووشی هەڵمسانی زک ببوو و لە بەر ژانە زک هەدادانی نەبوو. دەفتری بیمەی دەرمانی ئێمەی بەکار دەهێنا و سیمین ئەوکاتە چەند جار بردیە لای دوکتۆر و دەرمانەکانی دەدایە، بەڵام کار لە وەی دەرچووبوو و دەرمانەکان زەبریان بە سەر نەخۆشیەکەدا نەدەشکا. دوای تێکچوونی حکومەتی شا، کوڕەکەی ببووە پێشمەرگەی کۆمەڵە. خات زبێد لە دوا رۆژەکانی ژیانی زۆر نەخۆش و کلۆڵ بوو و لە شێروخورشید کەوتبوو وئەمن ئەوەندەی بۆم دەکرا، سەرم دەدا و ئاگام لێی دەبوو تا رۆژێکی ئەو دنیا پڕ لە مەینەتیی بە جی هێشت و هەزار حەسرەتی بردە ژێر گڵەوە. ئەوەندەش بە سەر کۆچی دوایی خات زبێد دا تێنەپەڕیبوو کە بیستم کوڕەکەشی لە پێشمەرگایەتی گیانی شیرنی بەخت کردوە.

باخی شێخی بەش بەش کرا و زەویەکەیان بە ماموستاکان و کارمەندەکانی بەشی پەروەردە و ... هتد فرۆشت. هەر بەشەی ٤٥٠ مەتر دووجا بوو. ئێمەش بەشێکمان کڕی و وامان دا نا کە من بیر لە داڕشتنی پلانی ماڵەکە بکەمەوە. لە فکری خۆمدا نەخشەکەیم داڕشت، کە بۆ سەردەمی خۆی خراپ نەبوو و تا ئەندازەیەکیش مۆدێڕن بوو. لەگەڵ وەستاکە باسمان کرد کە خانوویەکی بەو جۆرەمان دەوی. بە کوێرەوەری و قەرز خانوومان لێ ساز کرد. بۆخۆشمان گەورە و بچووک یارمەتی وەستا و کرێکارەکانمان دەدا، چونکە، دەمانەویست هەرچەند زووتر تەواو بێت. ئەو کاتەی کە خەریکی سازکردنی خانوو بووین، وەک پێشتر باسم کرد، کرێگرتەی میرزا حەمەدی سێ کووتکەی بووین، کە ماڵەکە لە وێوە دوور نەبوو. هێشتا خانووکە بە تەواوی ساز نەبووبوو، گوێزامانەوە. ئەودەم، ئێمە سێ

منداڵمان هەبوو، سەلاح، سیمین و سارمی جوانەمەرگ.

نەخشەکە وابوو کە لە دەرگای دەرەوە را دەهاتینە نێو حەسارێکی گەورە، لە لای راستەوە مدبەق (سەر تەندوور) بوو و هەر وەها جار و باریش چێشتمان تێدا لێدەنا. کەمێک لەولاتر ئاودەست بوو. لە دەستی چەپیش ژێرخانێکمان دروست کردبوو بۆ شت پاشەکەوت کردن بۆ نموونە کوپە پەنیرمان لە ژێر زەوی دەنا. ئەو ژێرخانە بە هاوینان زۆر فێنک بوو. بەشی زۆری حەوشەکەمان بە باخچەی پڕ لە گوڵی جۆراوجۆر رازاندبووەوە. لە پەنای دوو دیوارەکانڕا تاپێش بینای ماڵەکە دوو باخچەی درێژکۆلەمان بە پانایی نیو مەتر دروست کردبوو. دوو باخچەی چوارگۆشەش لە لە لای راست و بە هەمان شێوە دووی دیکەش لە لای چەپەوە. حەوزێکی نە زۆر گەورە و نە زۆر بچووکیشمان لە نێوەڕاستی حەوشەکەدا بە موزاییکی شین دروست کردبوو، لەناوەڕاستیدا فیشقەیەک ئاوەکەی بە سەما دەڕشتە ناو حەوزەکە. کە لە هەیوانەکەوە دەهاتینە ناو حەسار لە لای راستەوە چاڵاو (بیر) مان لێدابوو تورمپامان لە سەر دانابوو بۆ رۆژی خۆی، نەوەکو ئاو ببڕدرێ یان لە زستان لوولەکان ببیەستێ.

هەر کە ئێوارە دادەهات و هێندێک فێنک دەبووە، باخچەکانمان ئاو دەدا. بۆنی گوڵی گوڵاو و گوڵەکانی تر لەگەڵ بۆنی ریحانەو سووسەمبەر تێکەڵ دەبوون و تەواوی حەوشەکەیان پڕ دەکرد لە بۆنی خۆش. شۆڕە شۆڕی ئاوێ لەگەڵ بۆنی خۆشی گوڵان و ئاسمانی پڕ لە ئەستێرە پێکەوە دیمەنێکی بی وێنەیان پێک دەهێنا. تا شەو درەنگانێکی لە هەیوان دادەنیشتین بۆ ئەوەی چێژ لەو جوانییە وەرگرین و پێمان حەیف بوو کە ئەو هەموو سروشتە جوانە بەجێ بێڵین و بچینە نێو دنیای بێهۆشی و خەوتن.

بیناکەشمان وا ساز کردبوو کە دوو ژوور و پێشخانەیەک لە لای راست بێ و دوو ژوور و پێشخانەیەکیش لە لای چەپ، لەناوەڕاستیشدا، نێوان دوو بەشەکە ژوورێکی گەورەی بە دوو دەرکەوە تێدا بوو کە هەر یەکە دەکەوتنە سەر پێشخانەیەکیان. هەر دوو بەشەکە دەرکەیان دەکەوتنە سەر هەیوانەکە کە کەمێک لە حەسارەکە بەرزتر بوو. ئەو دوو بەشە دەیانتوانی سەربەخۆ بن و بۆ ئەوەی دەبوو لە کاتی پێویستی، لایەکی بە کری بدەین. بەشەکەی دەستی راست دەچوە ناو پێشخانەیەک

کە دوو ژووری دوازدە مەتری دەکەوتە سەر و لەو سەری پێشخانەکەش دەرکەیەک بۆ حەوشە چکۆلەکەی پشتەوە دەچوو. ئەوەی دەستی چەپیش بە هەمان شێوە. ژوورە گەورەکەش درێژایەکەی پێنج مەترو نیو و پانایەکەشی سێ مەترو نیو بوو. یەکێک لە هۆدەکانی بەشی چەپی بیناکە دەچوو بۆ چێشتخانە و لەوێشەوە دەچوو بۆ حەمام و ئاودەستی دووەم. پێشخانەکەش لەو سەریەوە دەچوە ناو حەوشە بچووکە کە باخچەیەکی مام ناوەندیشی تێدا بوو. لە وێدا سەوزەی خواردن، تەماتە و خەیار و کاڵەک و شوتیمان چاندبوو. لەو حەوشە دا لە وەرزی پایز و زستان کوپە ترشیات و مرەباشمان لێدادەنا.

من جگە لە کاری مامۆستایی، لەگەڵ سروشت و ئاژەڵ زۆر هەستم بە نزیکی دەکرد و لەگەڵییان دەچوومە نێو دنیایەکی خەیاڵی و رۆحی زۆر جیاواز لە پەیوەندی لەگەڵ مرۆڤ دا. سروشت توانایی و ئێنێرژێکی بێ وێنەی دەدامێ. بۆیە دوای کاری قوتابخانە، زۆر لەگەڵ باخچەکان خەریک دەبووم بە تایبەتی بە بەهار و هاوین هەر کە لە قوتابخانە دەگەڕامەوە ئیدی خەریکی باخچەکان دەبووم. زۆر جار تۆوی گوڵی جوانم لە خەسووم و کاک عوسمانی یوسفی وەر دەگرت و دەمچاندن. کاک عوسمان جگە لە وەی کە تۆوی گوڵی دەدامێ، لێشی فێری پەیوەند و قەڵەم لێدان بووم. هێندە خەریکی باخچەکان دەبووم کە جاری وابوو دایکم وەئامان دەهات و پی دەگوتم:"ئەتۆ دەبو کچی باخەوان بایەی. ئاخر ئەتۆ چی و باخچە چی." سێ چوار پشیلەش لە حەساردا دەهاتن و دەچوون و دایکم خواردنی دەدانێ و ئاگای لێیان بوو. مریشک وکەڵەبابیشمان لە ماڵەوە راگرتبوو. کولانەی تایبەتیشمان لای دارتاش بۆ بە دروست کردن دابوون، بەڵام دوایی بۆم دەرکەوت کە حەزیان پتر لە مدبەقەکەیە تا خانوچکەکەی خۆیان. لە وانەشە لە مدبەق جێگەیان فراوانتر بووبێ، بۆیە ئەوێیان پێ خۆشتر بوو. جا بەهاران هێندێک لە مریشکەکان کورک دەبوون و ئەودەم جێگەم بۆ لە ژێرخانەکە جێبەجێ دەکردن تا دوای سێ هەفتە جوجکەیان هەڵدێنا. سەرەتا پرپۆڵەم بۆ جوجکەکان دروست دەکرد تا کەمێک گەورە دەبوون و دەیانتوانی شتی دیکە بخۆن. بە رۆژ لە نێو حەسار یان کۆڵان دا دەگەڕان. جاری واش بوو دەبوونە گرفت بۆ گوڵەکان، دەکەوتنە نێو باخچە و گوڵەکانیان لێ دەشکاندم. کە لە کۆڵانیش دەبوون، مەترسی

ئەوە هەبوو کە بیـان دزن. کـوڕێکی گەنـج ئەودەم بە ناوبانـگ بـوو کە مریشـکی دەدزی و ئێستا ناوەکەم لە بیر نەماوە.

بێجگە لە وە، بە گشتی ئێستاشی لەگەڵ بـێ زنجیـرە درامـای پۆلیسـیم زۆر پـێ خۆشـە. مـاوەی چەنـد سـاڵ، شـەوانی هەینـی درەنگانێـک، کانـاڵی رادیـۆی تـاران چیرۆکێکی بە نێوی جانی داڵێر بڵاو دەکردەوە. چیرۆکەکە بە موسیقایەکی سـامناک دەستی پێدەکرد. هەر لە درێژەی ئەو موسیقا ترسناکە، تەلێفون دوو زەنگی لێـدەدا و پۆلیسـێک وەڵامـی دەداوە و دەیگـوت "ارادتمنـد جـانی دالـر". لە وەرگێڕانـی چیرۆکەکەدا دەنگـی ئەو مرۆڤـانەی بـۆ کاراکتێرەکانیـان هەڵبژاردرابـوون زۆر بـاش دەگونجان و رۆڵەکەیان بە چاکی دەبینی. شێوەی قسەکردنەکەشیان دەیـبردمە نـاو چیرۆکەکەوە و دەبـوومە بەشـێک لە چیـرۆکەکە. زۆربەی کـات رۆڵـی پۆلیسـەکەم هەڵدەبژارد و بە درێژایی چیرۆکەکە بە دوای تاوانبارەکەو چارەسەریدا دەگەڕام. بە راستی چێژم لێ وەردەگرت. خوێندنەوەی شیعر و کتێبی مێژووییشـم زۆر پیخۆشـە هەر وەهـا کتێبـی پۆلیسـی دەمبـاتە نێـو فکـر و خەیـاڵێکی خۆشـەوە و تووشـی خرۆشـانم دەکـا. بە درێژایـی خوێنـدنەوەی ئەو جـۆرە چیرۆکـانە بە دوای کـابرای تاوانباردا دەگەڕێم و هەسـت بە چـالاکی دەکەم. هێنـدێک جـاریش لەگەڵ دایکـم پێکەوە گوێمان لە شوکروڵلا بابان دەگرت کە شیعری وەفایی و هی شاعیری تری لە رادیۆی کرماشان دەخوێندەوە.

چەند ساڵ دواتر کە گوێزامانەوە بۆ تاران، زنجیرەی فیلمی Columbo (کۆلۆمبۆ) لە تەلەڤیزیون بڵاو دەکراوە و زۆر حەزم پێ دەکرد. کۆلۆمبۆ هەم ناوی فیلمەکەیە و هەم هـی پۆلیسـەکەیە کە رۆڵـی سـەرەکی دەبینـێ. شـێوەی بۆچـوونەکەی بـۆ پشــکنین و هەڵسـەنگاندەکەیم بە دڵ بـوو. فیلمــی کۆلۆمبــۆ دەیــبردمە نــاخی رووداوەکە، هەمــوو وردەکاریەکــان و هەڵســوکەوت و شــێوازی بۆچــوونی زۆر سەرنجیان رادەکێشام.

یەک دوو ساڵ دوای تەواو بوونی خانوەکەمان، قوتابخانەی فەرهەنگیان لە سەد مەتری ماڵی ئێمەوە ساز کرا. ئاغای موبەلەغی بـوو بە بەڕێـوەبەری قوتابخـانەکە و هاوژینەکەی منیش لە سەر داخـوازی خـۆی گـوێزراوە بـۆ ئەو خوێنـدگەیە. چەنـد ساڵێک حەوشەی ئەو قوتابخانەیە بێ دیـوار بـوو، دیـار بـوو فەرمـانگەی پەروەردە

ئەوەندەی بوودجە نەبوو تا دیواری بۆ ساز کات. بۆیە منداڵان لە کاتی وچانـدا دەهاتنە نێو دەشتی دەوروبەری خوێندگەکە. ئەوکاتە هەر دوو سێ ماڵ لەو ناوە ساز کرا بوو و باقێکەی دەشت بوو. جا لەو بەینەدا منـدالی سەرهەنگێکی ژاندارمەریش کە لە وێ دەیخوێند دەهاتە دەروە و گیرفانی پڕ لە بەرد دەکرد و بەرەو ماڵی ئێمەوە دەهات. یەک بە یەک بەردەکانی لە گیرفانی دەردەهێنا و فێر ببوو بە پەنجەرەی ماڵی ئێمە دادا و تا شوشەیەکی نەشکاندبا وازی نەدەهێنا. بەم جۆرە چەند شوشە پەنجەرەی لێشکاندین. گوماشتەیەک [14] نیوەڕۆ و ئێواران، دوای تەواو بوونی قوتابخانە دەهات بە دوای کوڕەکەدا و ڕۆژێک پێشم پێگرت و گوتم ئەو کوڕە هەموو ڕۆژێک شوشە پەنجەرێکمان لێ دەشکێنی، بە دایک و بابی بڵێ تا فێری کوڕەکەیان کەن بەرد نەهاوی و شوشان نەشکێنێ. کابرای گوماشتەش نە هێنایێ و نە بردی گوتی :" بە پسر جناب سرهنگ تهمت نزن، اگر نە ازت شکایت میکنیم." (تۆمەت بە کوڕی جەناب سەرهەنگ مەکە ئەگینا شکایەتت لێدەکەین.) منیش لە سەری نەڕۆیشتم و هیچم پێنەگوت، بەڵام لای خۆمەوە گوتم جا وەرە کابرای نۆکەری سەرهەنگیش لە سەرمان بۆتە سەرۆک. سارمی کوڕم کە لەو قوتابخانە دەی خوێند لەگەڵ برادەرەکانی هەڕەشەیان لە کوڕە کردبوو، ئیدی بەو جۆرە دەستی لە شوشە شکاندن هەڵگرت. هەر جارەی چاو لەو فیلمەی چارلی چاپلین دەکەم کە کوڕێکی منداڵی فێر کردبوو شوشە پەنجەرەی خەڵک بشکێنێ تا خۆی بچێ بۆیان تێبگرێتەوە و کاسبی پێوە دەکرد، ئەو کوڕەم دەکەوێتەوە بیر. هەرچەندە وا پێدەچوو ئەوەی ئەو کوڕە یارێکی منداڵانە بێ، بەڵام هی چارلی چاپلین لە هەژارییەوە بوو.

سارمی کوڕم هێشتا تەمەنی نەبوو بە شەش ساڵ، داوای دەکرد ناوی لە قوتابخانە بنووسین و ئێمەش لەگەڵ ئاغای موبەلەغی کە بەڕێوەبەری قوتابخانە بوو، قسەمان کرد و ناویان نووسی. ڕۆژێک دوای قوتابخانە هاتەوە ماڵێ و بە پێکەنین و سەیرەوە پرسیاری کرد :

---

[14] ئەو سەربازەی کە لە جیاتی خزمەت لە پادگان وەک نۆکەر لە ماڵی نیزامێک کار دەکا، پێی دەگوترێ گوماشتە

دایە حەسەن گۆنجێشک کێیە؟

رۆڵە بۆ چی دەپرسی؟

ئاخر ئەورۆ مامۆستایەک لە یەکێک لە کورەکانی پرسی: "پسر- کی هستی؟" (کوڕی کێی؟)، پێش ئەوەی کوڕەکە جواب بداتەوە، کوڕەکانی دیکە گوتیان: "آقا پسر حسن گنجشکە" (ئاغا کوڕی حەسەن چۆلەکەیە).

وتم رۆڵە گیان تۆ کارت بەم شتانە نە بێ.

بەڵام سارم هەر وازی لێ نەهێنام تا بۆم باس کرد کە حەسەن چۆلەکە کێیە. کاک حەسەن پیاوێکی تورک، شۆفێری لۆری فەرمانگەی شەهرەداری (شارەوانی) بوو کە هەموو رۆژێ خۆڵەکانی شاری کۆ دەکردەوە و پاک و خاوێنی شارەکە ئەرکی سەر شانی بوو. مرۆڤێکی باش و لەنێو خەڵکدا خۆشەویست بوو. بە هۆی بچکۆلەیی و لاوازییەوە، خەڵکەکە ناوی چۆلەکەیان لێنابوو. مخابن لەو جۆرە شتانە جار و بار لە قوتابخانەکان رووی دەدا. منداڵ بیریان لەوە نەدەکردەوە کە لەوانەیە بەو قسانە هەواڵەکەیان ئازار بدەن، یان جاری واشە لە خوێندن بێزاری بکەن.

هێشتا مانگێک لە چوونی سارم بۆ قوتابخانە رانەبوردبوو، محەمەدی کوڕیشم بەزمی چوونی قوتابخانەی پێگرتین. بابی ناچار بوو لەگەڵ خۆی دەیبردە قوتابخانە. محەمەد فێری خوێندن بوو، ئەو ئەرکانەی کە بە قوتابییەکان دەدرا، ئەویش لە ماڵەوە خەریکیان دەبوو. بە وەش رازی نەدەبوو، بەڵکو لەگەڵ سارم دەکەوتە پێشبڕکێ و بە پاندانیش نەبا نەیدەنووسی. ئەو دەم پاندانی مارکی لامی بۆ جوان نووسین بە ناو بانگ بوو. هەر لەو سەر دەمەشدا شێخ مستەفای نەقشبەندی سەردانی مەهابادی کرد و بە دیاری پاندانێکی لامی دا بە سەلاحی کوڕم. زۆرترین کات محەمەد بەکاری دێنا و لە دواییشدا بوو بە هی خۆی. ئەو پاندانەم بۆ یادگار هەر هەڵگرتبوو، بەڵام ئەو کاتەی کە حکومەتی ئیسلامی دەستی کرد بە شەڕ پێ فرۆشتنمان و هێرش بۆ سەر ماڵەکانمان لەنێو چوو.

سارم لە پۆلی یەک دەرچوو و دوای پشوی هاوینە دەبوو لە پۆلی دوو دەست بە خوێندن بکا، بەڵام ئاغای موبەلەغی گوتی کە فەرمانگەی پەروەردە رێ نادەن لە پۆلی دوو بخوێنێ و دەڵێن بەپێی یاسا دەبێ منداڵ لە تەمەنی حەوت ساڵی دەست بە خوێندن بکا، لە درێژەی قسەکانی پێی راگەیاندین کە ساڵێکی دیکەش

سارم دەبێ پۆلی یەکەم بخوێنێتەوە. کەچی کوڕەکەی خۆیان ڕێی پێدرا کە بە تەمەنی کەم دەست بە خوێندن بکا. لەو جۆرە وڵاتانە ئەو یاسایانە هەر بۆ بەشێک لە خەڵکە.

وابوو سارم دیسان سەر لە نوێ پۆلی یەکی خوێندەوە. ئەو ساڵە لەگەڵ نەمر جەماڵی مفتی هاوپۆل بوون. گۆڕی هەر دووکیان پڕ لە نوور بێت. تازە تەلێفون هاتبوە مەهابادێ و ئێمەش کڕیبوومان. بەڵام ئەودەم ڕاستەوخۆ لەگەڵ کەس پەیوەندی نەدەگیرا. بەڵکو لە ڕێگەی شوێنێک کە "مەرکەز" ی ناو بوو کارەکە جێبەجێ دەکرا. ئەو شوێنەی دەمانهەویست پەیوەندی لەگەڵدا بکەین داوامان لە "مەرکەز" دەکرد و ئەوانیش دەیانبەستین. هەر لەو ساوە سارمی کوڕم لەگەڵ کاک جەمال برادەریەتتیان خۆش بوو و زۆر جار دوای قوتابخانە بە تەلێفون پێکەوە پەیوەندیان دەگرت. زۆر جاریش دوای قسەکانیان سارم داوای لە جەمال دەکرد کە گۆرانێکی بۆ بڵێی. ئەویش بە دەنگە خۆشەکەی خۆی دەستی پێدەکرد. دوای ماوەیەک وای لێهاتبوو کە پێش ئەوەی سارم داوای گۆرانی لە کاک جەمال بکا ، ئەوانەی لە مەرکەز کاریان دەکرد داوایان لێ دەکرد. هەر لە منداڵیەوە شەهید جەمال ناوبانگی بە دەنگ خۆشی دەرکردبوو.

نەبوونی کتێبخانە کێشەیەکی گەورەی هێنابوە گۆڕێ. لە تەواوی شاری مەهاباد دا بۆ نموونە تاقە کتێبخانەیەکی تێدا وەگیر نەدەکەوت کە مرۆڤ بتوانێ کتێب بە ئەمانەت وەرگرێ. تەنانەت قوتابخانەکانیش لەوە بێبەش بوون. لەوانەیە زۆر کەس ئاواتەخواز بووبن پەرتووکێکیان دەست کەوی و بیخوێنەوە بەڵام بەداخەوە بەشێک لە خەڵکی لە باری ئابوریەوە توانایی ئەوەیان نەبوو پەرتووک بکڕن و ئەو ئاواتەیان بە جێ نەدەگەیشت.

مەهاباد ئەوکات سێ کتێب فرۆشی لێبوو بە ناوی "کتابفروشی خاتمی" (کتێبفرۆشی خاتەمی)، "کتابفروشی سیدیان" (کتێبفرۆشی سەیدیان) و "کتابفروشی موفقی" (کتێبفرۆشی مۆفەقی). دوو گۆڤاری منداڵان بە نێوی "کیهان بچەها" و "اطلاعات کودکان" هەفتەی جارێک لە سەرانسەری ئێران دەردەچوون. ئێمە لە هێندێک شتمان دەگێڕاوە تا بتوانین ئەو گۆڤارانە بۆ منداڵەکانمان بکڕین. کە تەواو دەیانخوێندەوە، چەند منداڵی ناسیاو و دراوسێش بە ئەمانەت وەریاندەگرت و

ئەوانیش دەیانخوێندەوە. تەنیا ئەو دوو گۆڤارانە بۆ خوێندنەوە لە بەر دەستی منداڵەکانماندا بوون. لە بیرمە کە محەمەد تەمەنی ببوە چوار ساڵ و دەیتوانی بخوێنێتەوە لە ماوەیەکی زۆر کورت سەرجەم گۆڤارەکەی دەخوێندەوە و دوایی کە لە بێکاری وەڕەز دەبوو، لە نەبوونی شتی تر بۆ خوێندنەوە، دەچووەوە سەر گۆڤارە کۆنەکان بۆ جاری سێهەم و چوارەم دەیخوێندنەوە. دەبێ ئەوەش بڵێم کە بەداخەوە گۆڤار و پەرتووکی کوردی نەبوون و هەموی بە زمانی فارسی بوون.

ئەو دەم وەک ئێستا نەبوو کە خەڵک زۆر سەفەر بکا. ئێمەش بە دەگمەن هەڵدەکەوت کە چووباینە شوێنێک، ئەویش زیاتر بۆ بەشداری کردن لە کۆرس لە مەڕ پەروەردە بوو. هاوینی ساڵی ١٩٦٢ ی زایینی، هاوکارێکم کە مێردەکەی نیزامی بوو پێشنیاری کرد ئەگەر پێمان خۆشە لەگەڵیان بچینە زەریاچەی ورمێ. ئەمنیش لە ماڵەوە باسم کرد و دیار بوو هەموو پێیان خۆش بوو سەفەر بکەن. زارای خوشکیشم کە بە میوانی هاتبووە مەهابادێ لەگەڵ خۆمان بردمان. زەردەی ئێوارە گەیشتینە جێ، تاو پەڕیبوو، بەڵام هێشتا تاریکایی دا نەهاتبوو. چەند رەنگێکی زەرد و پرتەقاڵی و پەمبەیی کەوتبوونە سەر ئەو چەند بینایانەی لەوی دروست کرابوون و دیمەنێکی جوانی پێک هێنابوو. لەو ناوە شارۆچکەیەکی بچووکی رێک و پێکیان بۆ نیزامێکان دروست کردبوو کە چادرێکی زۆری لێهەڵدرابوو و یەک دوو دوکانی خواردەمەنی و چێشتخانەیەکیشی تێدا بوو. هەر خێزانەی، بەپێی ژمارەیان، یەک یا دوو چادریان دەدرایە. لە هەر چادرەیدا، هێندێک دۆشەک و پەتووی لێ داندرابوو. مێردی هاوکارەکەم، چادرێکی وەرگرتبوو بۆ من و هاوسەر و منداڵەکانم و زارای خوشکم، ئەو شەوە، دوای نان و چا، لە چادرەکە چووینە دەرێ و هێندێکمان پیاسە کرد. ئاسمانێکی پڕ لە ئەستێرە شەوەکەی رووناک کردبوو. ئەستێرەکان دەجریوانەوە و ترووسکەیان دەهات. دەتگوت پووڵەکە و نقێمن لە سەر پارچەیەکی شینی تۆخ دوراوون. لێمان دوورو نزیک دەبوونەوە و چاوبڕکێنەیان لەگەڵ دەکردین. هەرچی لە جوانی ئەو ئاسمانە و ئەستێرەکانی بدوێم، کەمم گوتوە. ئاو و هەوایەکی فێنک، شنەبایەکی خۆش مرۆڤی دەلاواندەوە و زەریای وە شەپۆلێکی ئارام خستبوو. هاژەی شەپۆلەکان ئەوەندەی تر کەیفی ساز کردبووین و ئارامیەکی دەرونی پێبەخشیبووین. ئەو شنەبایە نەرم و نیانە بۆنی

خۆشی زەریای بە هەموو شوێنێکدا بڵاو دەکردوە. نەتدەزانی گرینگـی بە کێهەیـان بدەی، لەو ئاسمانە جوانە و ئەستێرەکانی بڕوانی، یـاخود تەماشـای زەریـاکە بـکەی یان گوێ لە دەنگی خۆشی شەپۆلەکان کە وەک سەمفۆنیە بگری. هەر دەڕویشـتین و دەمانڕوانیە زەریـا و ئاسـمان و سروشـتی دەورو بەرمـان. چاومـان لە دیتنـی ئەم هەموە جوانیانە تێر نەدەبوو. جار و بار، چاوەکانم دە قوچاند تـا هەم باشـتر گـوێم لە دەنگی شەپۆلەکان بێ و هەم بتوانم ئەو زەریا و دیمەنە جوانـانە لە مێشـکم دا راگـرم. دوای پیاسـەیەکی دوور و درێـژ، وردە وردە ماندوویـەتی پەلامـاری دایـن و گەڕاینەوە نێو چادرەکەمان و جێگا و باغمان راخست و هەرکەسـە لە لایەکـی درێـژ بـووین. نەمزانـی کەنگـێ خەوم لـێکەوت، ئەونـدەی دەزانـم زۆری پـی نەچـوو. خەوەکەم ئەوەندە خۆش بوو تا بەری بەیـانی وەئاگـا نەهـاتمەوە. لەگەڵ کـازیوەی بەیانی لە خەو هەستاین و چوینە دەرەوەی چادرەکەمان. دیمەنێکی ئەفسـووناوی، ئاسمانێکی شینی و ساماڵ، هەوایەکی خۆش و زەریایەکی گەورە کە تێکەڵاوێک بوو لە چەند جۆرە رەنگی شین. خۆرەتاو تازە هەڵاتبوو و باڵی بە سەر زەریادا کێشابوو. ئاوی زەریاکەش لە ژێر خۆرەتاوکە دا دەدرەوشاوە. تا چـاو بـڕی دەکـرد، هەر زەریـا بوو تا ئەو شوێنەی کە لەگەڵ شینایی ئاسمان تێکەڵ دەبوون. بەر چایمان بەرانـبەر بەو دیمەنە جوانەوە و لەگەڵ ئاوازی مەلەکان خوارد. کە لە نان خواردن بووینەوە، بەپێیان وەڕێ کەوتین تا ئەو هەموە جوانیەی سروشت لە روناکایی رۆژیشدا ببـین. بە پێخواسی بە سەر لمی قەراخ زەریـادا دەڕۆیشـتین، ئەوەنـدە نەرم و خـۆش بـوو، دەتگوت بە سەر قوماشی مەخمەر دا دەڕۆین و مەساجی پێەکانی دەکردین.

پاشان چووین خۆمان لە ئاوەکە بهاوێن کە لە بەر خۆرەتاوەکە شلەتێن ببـوو. لە سەرەوە ئاسمانێکی ساف و شین بە خۆرەتاوەوە لە خوارەوەش زەریا دیمەنێکی پـڕ لە جوانیـان پێـک هێنـابوو. ئەو سروشـتە جـوانە هەسـتێکی خۆشـی بە مـرۆڤ دەبەخشی و منی خستبوەوە بیری منداڵیم کە لە چۆمی مەهاباد دا لەگەڵ خوشک و برا و ئامۆزاکانم یاری و شڵپە شڵپمان دەکرد. ئەوەندە لەناو ئاودا جـووڵاینەوە تـا ماندوو بوین و ئەوسا هاتینە دەرەوە و چووینە شوێنی خۆ شوشتن تا بە ئاوی شیرن و خاوێن خۆمان بشوێن. بەشێک لە دووشەکان پیس بوون. ژنێکیش لە بەر خۆیەوە بە فارسی قسەی بە کورد دەگوت، واتە ئەوە کاری کوردانە، کورد هەر پیسو پۆخڵن

و پاک و خاوێنی نازانن، ئەوەتا ئێرەشیان پیس کردوە و ...هتد. ئەمنیش هیچ خۆم نەشڵەژاند و ئەوەنـدەم مەودا دایە تـا قسـەکانی تەواو کـرد، ئەوسـا گـوتم ئەمـن کوردم، ئەتۆ چۆن بەبێ ئەوەی بزانی کـی ئێـرەی پـیس کـردوە، بە سـەر کـوردی دا دێنـی و ئەو قسـە نارەوایـانە دەکەی. ژنەکە لە شـەرمەزاری سـەری داخسـتبوو و نەیدەزانی کارە ناشیرینەکەی چۆن پینە کا، هەر دەی هێنا و دەی برد و پاشـان زۆر داوای لێبوردنی کرد. بەڵام دەبێ بڵێم ئەوە یەکەم جار و دوا جـاریش نەبـوو گـوێم لەو جۆرە سـووکایەتیانە بە کـورد دەبـوو، لە ژیانمـدا زۆرجـار تووشـی رووداوی لەو بابەتە بووم و هەمیشەش وەدەنگ هاتوم و نەمهێشتووە بە سەرمدا تێپەر بێ.

بۆ ئێوارەکەی، زارای خوشکم کە دوو گیان بوو، ژان گرتی و ئـێمەش کە بە تەمـا بووین چەند رۆژی دیکە بمێنینەوە، ناچار بە پەلە بەرەو مەهابـاد گەرایـنەوە. وڵات تازە تاریک دەبوو کە گەیشتینەوە. هەر لە رێوە چووین لە دوای میس داڵ خـانم و لەگەڵ خۆمـان بردمـانە مـاڵێ. چـی وای پێنەچـوو، زۆر بە سـووک و ئاسـانی، زارا کورێکی سوورکەڵانەی بوو. کورد گوتەنی دەستی میس داڵ خانمێ بە راستی سووک بـوو. مـیس داڵ خـانم وەک میسـیونێر هـاتبوە مەهابـاد و لە وێ مێـرد بە میـرزا حوسێنی حەبیبی دەکـا و دەمێنێـتەوە و لە شێروخورشـید کە تەنیـا خەسـتەخانەی ئەوکاتی مەهەباد بوو دەست بە کـار و خـزمەت بە خەڵـک دەکـا. تـا بڵێـی لەنێـو خەڵکـدا خۆشەویسـت بـوو. ئێسـتا دوای ئەوەی کـۆچی دوایـی کـردوە یەکێـک لە شەقامەکانی مەهابادیان بە نێـو کـردوە. مـیس داڵ خـانم و میـرزا حوسـێن دەبـنە خاوەن کورێک بە ناوی سیروس کە دایکی هەر بە داڵی بانگی دەکرد و بۆیە لە نێو خەڵکیشدا زیاتر بە داڵی دەناسرا.

ناوەراستی شێستەکانی زایینی، کورە بچکۆلەکەمان مـحەمەد تووشـی برۆنشـیت (bronchitis) ببوو، بۆیە بردبوومانە لای دوکتۆر جەعـفەری شـافعی، ئەویـش پـاش پشکنین ئامۆژگـاری ئەوەی کـردین کە بیبەیـنە ورمـێ لای دوکتـۆری پسـپۆر. بـۆیە دەبـوو سـاڵی یەک دوو جـار محەمەدمـان بـبردایەتەوە لای ئەو دوکتـۆرە بـۆ نـوێ کـردنەوەی پشـکنینەکانی. هاوسـەرەکەم لە کۆتـایی هاوینێـک دیسـان مـحەمەدی بردەوە بۆ ورمێ. پێش ئەم سـەفەرە هاوسـەرەکەم و خەزورم مافورەیەکیـان وەبەر دڵ کەوتبووو کریبوویان کە بە قەد ژوورە گەورەکەمان بوو. بەڵام کە ئەو سەفەرەی

بە سـەرداهات فریـا نەکەوتـین رایخەیـن. هەر ئەو ڕۆژەی کە ئەوان ڕۆیشـتن بـۆ شەوەکە مـن و سـێ منـداڵەکانم لە یەکێـک لە هۆدەکـان خەوتـین و دایکیشـم لە هۆدەکەی خۆی. بەیانی زوو نزیک بانگی بەیانی، سەلاحی کـوڕم وەخەبەر هـاتبوو بە ئەسـپایی بـانگی کـردم و گـوتی خەونـی بە دزەوە دیتـوە. ئەمنـیش کەمێـک لاواندمەوە و گوتم هیچ نیە، مەترسە، ئەمن و دایکیشم هەستاین بۆ نوێژی بەیانی، هەر کە لە پەنجەرەوە ڕوانیمە حەسارەکە دیتم نەردیوان بە دیوارەوەیە، ئیتر زانـیم خەونی سەلاحی کوڕم وەڕاست گەڕاوە. یەکسەر چـوومە ژووره گەورەکە، وام زانـی مافوره تازەکەیان بردوە. چونکە مافورەکەمـان هەر وا بە قەدکـراوی لە گۆشـەیەکی هۆدەکە دانابوو وئەمنیش سێ چوار تەلیسم پێدادابوو و دامپۆشیبوو، دەسـتیان بـۆ نەبردبوو بەڵام هۆدەکەیتریان گەسک لێدابوو و مافورەیەکیشـیان بردبـوو. نـزیکەی مانگێک دوای ئەو ڕووداوە، هاوسەرەکەم لە دەرەوە را هاتەوە ماڵێ و گوتی مافوره دزراوەکەمان دیتراوەتەوە. پێکەنینم بە قسەکەی هات و وتم شۆخی دەکەی؟ گوتی وەڵڵا، گاڵتە ناکەم، بە ڕاستیمە. بوی گێڕامەوە کە دزەکان چۆن مافورەکەیـان بـردوە و لە نێو خەرمانی ماڵی حاجی کەریمی قازی دا شاردویانەتەوە. کاتێک کە خەرمـان بەبا دەکرێ مـافورەکە وەدەر دەکەوێ و هەر کە کوڕەکـانی حـاجی کـریم چاویـان پێی دەکەوی دەڵێن: "ئەوە مافورەی ماڵی کوبرا خانمە." ئاوا بـوو کە مـاڵی دزراو بە خاوەنی خۆی گەیشتەوە. وەک دەڵێن: ماڵی حەڵاڵ ون نابێت.

وەبیـرم دێ کە کاتێـک رادیـوی مەهابـاد لەسـاڵی ١٩٦٣ی زایینـی دا دامەزرا، خەڵکەکە وەک ڕووداوێکی گەورە پێشوازیان لێی کـرد. دیـارە دەنگـی ئەو رادیـویە هەر لەنێو شارو دەورو بەری نزیکی دەبیسترا. لە سەرتاوە، ئاغایـان سـید ڕەحیمـی قورەیشی، برایمی ئەفخەمی و بیوکی خانباغی بەرنامەکانیان ئامادە دەکرد. لە نێوان بەرنامەکانیشدا شیعر و گـۆرانی خۆشـیان بـڵاو دەکـردەوە. یەکێـک لە بەرنامەکـان گۆرانی داوا کراو بوو و هەر کەسە بۆی هەبوو تەلێفون بکـا و داوای گۆرانیـان لـێ بکا.

پایزی ساڵێك لە شێستەکانی زایینی، تازە قوتابخانەکان کرا بوونەوە، زەماوەنـدی کاک جەعفەری ئامۆزام لەگەڵ ڕەخشەندە خانمی بلوری بوو، ئێمەش بانگ کرابوین. سیمینی کچم نۆ ساڵانە بوو، لەگەڵ خۆم بردبووم. شاییکی تا بڵێی خۆش و ڕێـک و

پێک بوو. بەشی زۆری خەڵکی شار بانـگ کرابـوون. لەم سـەر ئەو سـەری حەوشـە رەشبەڵەک گیرابوو، کیژ و کوڕە لاوەکان چووبوونە ناو دنیایەکی خەیاڵی خۆشەوە و دەستی هەڵپەڕکێیان بەرنەدەدا. کوڕێکیش سەرچۆپێکی جوانی بۆگرتبوون. کیژەکان بە جلو بەرگی رەنگاوڕەنگی خۆیان دیمەنێکی جوانیان پێک هێنابوو. مەلا حوسێنی عەبـدوڵڵازادەش بە دەنـگ و هـۆنراوەی خۆشـی خـۆیەوە، خەڵـکەکەی دڵخـۆش کردبوو. ئەمن قەت هەڵنەپەڕیوم، کە هەڵپەڕکێ دەستی پێکرد دانیشتبووم و چاوم لە خەڵـک دەکـرد و بە دیتنـی شـادی ئەوان خۆشـحاڵ بـووم. جـار و بـاریش کە هەڵپەڕکی دەوەستا، ماملێ بە دەنگە خۆشەکەی زەماوەندەکەی هێندەی تر خـۆش دەکرد.

سـیمینی کچـم لەگەڵ هێنـدێک منـداڵی هـاوتەمەنی خـۆی هەڵـبەز و دابەزی دەکـرد و هەڵات هەڵاتیـان بـوو. دوو خـانم کە خزمـایەتێکی دووریشـمان پـێکەوە هەبـوو و جـل و بەرگێکـی جوانیـان لە بەر دابـوو، هێنـدێک لەوبەرتـری مـن دانیشتبوون. هەر چاویان لە ژنان دەکرد و گەپیان بە جلەکانیان دەدا و پێدەکەنین. لە هەر کەسە عەیبێکیان دەدۆزیەوە، تەنـانەت کیـژە نـۆ سـاڵەی منیشـیان بێـبەش نەکرد. سیمین کراسێکی مۆدی ئەو ساڵەی لە بەردابوو کە خۆم بۆم دوریبوو. ئەمن لەو بـارەوە لۆمەیـان نـاکەم، خەتـای خۆیـان نـیە، چـۆنکە ئەوان ئاگـاداری مـۆدی دەرەوەی کوردستان نەبوون. لە گێڕانەوەی ئەو بیـرەوەریە، دەبـێ بڵـێم کە ئەوەم هیچ بۆ گرینگ نەبوو، کە ئایا ئەو خانمانە، جلی کچەکەی منیان بە دڵ بوو یـان نـا، بەڵکو لێرەدا مەبەسـتێکی دیـکەم هەیە، ئەویـش قامـک دانـان لە سـەر ئەو شـێوە بۆچوونەیە کە جل و بەرگ وەپێش عەقڵ و زانستی دەدا. بەداخەوە تا ئێستاش ئەو فکرە نالەبارە هەر باوە. پێم وایە کە مرۆڤایەتی و تێگەیشتن بە جل و بەرگ نیە. جا هەر ئەودەمی ئەو پارچە شیعرەی سەعدیم وەبیر هاتەوە:

تن ادمی شریف است به جان ادمیت
نه همین لباس زیباست نشان ادمیت
اگر آدمی به چشم است ودهان و گوش و بینی
چه میان نقش دیوار و میان ادمیت
خور و خواب و خشم و شهوت

شغب است و جهل و ظلمت

شتێکی تریش کە زەق و ناشیرن بوو ئەوە بوو کە هێندێک لە دایکان کیژی یازدە دوازدە ساڵەی خۆیان لە شایی و مەلوودا دەڕازاندەوە و دەتگوت لە پێشانگە، بۆ تەماشایان داناون. دەیانکردن بە بووکە شووشە، هەرچی زێڕو خشڵیان وەدەست کەوتبایە، وە کچەیان دەخست، وای لێدەهات کە کچە بەستەزمانەکان لە بەر قورسایی زێڕەکان نەیاندەتوانی بجووڵێنەوە.

هەڵوێستی من لەگەڵ ئەو هەڵسوکەوتە یەکیان نەدەگرتەوە. دژی ئەوە بووم کە کیژ لە پێشانگە دابندرێ، چونکە بۆ من ژن کەل و پەل نییە، تا بۆ فرۆشتن دابندری. شایی و مەولوودیش بازاری کۆیلەفرۆشتن نیە. لە تەواوی ژیانم، قەت خۆم لە پیاو پێ کەمتر نەبووە. پێشم وانەبووە، کە ئەوە پیاوە دەبێ کچ هەڵبژێرێ. ئەگەر مەبەست پێکهێنانی ژیانی دوو مرۆڤە، دەبێ هەردوولا مافی هەڵبژاردنیان هەبێت. مخابن زۆربەی ژن، جار و بار، خۆیان ئەو مافە و زۆر مافی تریشیان لە خۆیان هەستاندوتەوە.

هێندێک شتی تریش جێی باسە، بۆ نموونە ددانی زێڕ کە سەردەمێک ببوو بە باو و نیشانەی دەوڵەمەندی بوو. کەم نەبوون ئەو ژن و پیاوانەی دەچوونە لای ددانساز و داوایان لێدەکرد تا قالبی زێڕیان بۆ لە سەر ددان دانێ و بەو جۆرە دوای ماوەیەک ددانەکەیان خراپ دەبوو و دەبوایە بیکێشن. بە باوەڕی من ددانی زێڕ نەک جوان نەبوو، بەڵکو هەر زۆر ناشرینیش بوو. ئەو کەسانەی ددانی زێڕیان هەبوو، هەر کە دەمیان دەکردەوە قسان بکەن یان پێدەکەنین، یەکەم شتێکی سەرنجی منی زۆر رادەکێشا ددانە زێڕەکەیان بوو کە لە بەر چاوم زەق دەبووە.

من و وەجیها خانمی شوجاعی هەر لە کۆنەوە دۆستایەتیمان هەبوو و نێوانمان خۆش و هاتووچۆی یەکترمان دەکرد. ماوەیەک پێش هەڵبژاردنی نوێنەرانی پارلمان بۆ دەورەی ٢٢ لە ساڵی ١٩٦٧ی زایینی رۆژێکی زەردەی ئێوارێ، تازەلەسەر کار هاتبوومەوە، وەجیها خانم هات بۆ ماڵمان و گوتی خۆی بۆ پارلمان کاندید کردوە و خەریکی کۆ کردنەوەی دەنگ بوو. ئەو رۆژەش هاتبوو داوای یارمەتیم لێبکا تا لە دەوروبەری خۆم دەنگی بۆ کۆ کەمەوە. ئەمنیش بە توانای خۆم، ئەوەندەی بۆم کرا، لە لای دۆست و ناسیاو لێیدوام و پرۆپەگاندم بۆ کرد تا کو دەنگی بۆ کۆ

کەمەوە. بەڵام مخابن دەنگی زۆرینەی نەهێنا و سەر نەکەوت و کاندیدایەکی دیکە هەل بژێردرا.

هەر ئەو دەمی واتە ساڵی ۱۹٦۳ی زایینی کوڕە گەورەکەم سەلاحەدین، دەستی بە خوێندنی ناوەندی کرد، مۆدی تازە ئەوەبوو کە کراسیان دەخستە سەر شلوار(پانتۆل). ئاغایەک ببوو بەڕێوەبەری قوتابخانەی ناوەندی کەبە پێویستی نازانم نێوی بێنم. کاتێک کە چاوی بە سەلاحی کوڕم دەکەوێ لە ریز دەیهێنێتە دەرێ و پێ دەڵێ :"حمال این چه طرز لباس پوشیدنه" (حەمباڵ ئەوە چ جۆرە جل لە بەر کردنێکە). کە لە قوتابخانە گەڕاوە زۆر قەڵس و خەفەتبارم هاتە بەر چاوی. لێم پرسی چ بوە، بۆی گێڕامەوە. ئەمنیش هێندێکم دڵ داوە و باسی شتی دیکەم بۆ کرد تا لە بیری بەرمەوە.

ماوەیەک دوایە ئاغای محەمەدی مەجدی کە ئەوکاتە پشکێنەری پەروەردە بوو، هاتبوە قوتابخانەی پەروانە کە من کارم لێ دە کرد. پاش سەردانی چەند پۆل و گوێ گرتن لە مامۆستا و قوتابییەکان هاتە ژوری بەڕێوەبەر. کە کارەکانی لە قوتابخانەی ئێمە تەواو بوو، ئەوسا گوتی دەبێ کە سەرێک لە قوتابخانەی ناوەندی کوڕان بدا. گوتم زۆر باشە ئاغای مەجدی، منیش پەیامێکم هەیە بۆ بەڕێوەبەرەکەی، ئەگەر لە بەرت زەحمەت نیە تا پێت بڵێم. گوتی :"بە چاوان". ڕووداوەکەم بۆگێڕاوە و گوتم لە لایەن منەوە بە ئاغای بەڕێوەبەر بڵێ دیارە کارەکەی باوکی زۆر بە دڵە و شانازی پێ دەکا، بۆیە ئەو پلە و پایەشی داوە بە کوڕکەی من. ماوەیەک لەو رۆژە رابردبوو، لە کۆبوونەوەیەکی پەروەردەیی تووشم بە تووشی ئەو ئاغای بەڕێوەبەرەوە بوو، لێم هاتە پێش و گوتی :" خانم عەزیمی، گلەییم لێتە، نێوی بابی خەڵک دێنی." گوتم، راست دەکەی بەڵام وەک فارس دەڵێن "کلوخ انداز را پاداش سنگ است." (لە جێی سندان قوزەڵقوڵتە.)

سەرەتای سالآنی شێستی سەدەی پێشوو شەڕی نێوان کوردی باشور بە سەرۆکایەتی مەرحومی مەلامستەفای بارزانی و حکومەتی ئێراق گەرم بوو. کە ئێوارە دادەهات، دەنگوباسی شەڕ لە ڕادیوی شۆڕش "دەنگی کوردستانی ئێراق" بڵاو دەکراوە. بۆ ئەوەی خەڵک نەتوانن بە چاکی گوێیان لێبێت، حکومەتی ئێراق، گۆرانی هانی هانی وەک پاڕازیت دەخستە سەر رادیۆکە. هاوسەرەکەم، کە لەکاری

قوتابخانە دەبووە، خێرا دەچوە بازار، ئەوەی پێویستیمان هەبا دەیکڕی و بە پەلە دەهاتەوە تا گوێ لە "دەنگی کوردستانی ئێراق" بگری. لە بەر هانی هانییەکە ناچاردەبوو دەنگی رادیۆکەی زۆر بەرز کاتەوە تا شتێکی گوێ لێبێ. جا مەترسی ئەوەش هەبوو کەدەنگەکە لە کۆڵانەوە بیسترابا. منیش کە ماندوو وهیلاک لە کار را دەهاتمەوە، ئەو دەنگە دەنگە هیلاکتری دەکردم. رۆژێکیان زۆر ماندوو بووم هەر کە دەنگوباس دەستی پێکرد وتم ئەری ئەوە چیە خەریکە مێشکم دەتەقی لەگەڵ ئەو هەڵاهەڵایەی. هاوسەرەکەم وەسەر خۆی نەهێنا و هیچی نەگوت، بەڵام چەند رۆژ دواتر خەزورم هاتە سەردانمان، دوای ئەوەی کە بەخێر هاتنم کرد گوتی کوبرا خانم گلەییەکم هەیە. پرسیم باباغا چ گلەییەک. گوتی ئەو رۆژە تۆ بێحورمەتیت بە مەلامستەفا کردوە و دەنگوباسی رادیوکەت پێ هەڵاهەڵا بوە. وتم باباغا گیان وەڵڵاهی مەبەستم بێ حورمەتی نەبوە، لێم ببورە، بەڵام بەو هانی هانیەی ناڕەحەتم. دوای هێندێک قسەو باس جا بەو جۆرە ئاشتم کردەوە.

هەر لەو سەر و بەندەیدا، خانمێک، کە خزمایەتیکی دووریشمان پێکەوە هەبووهاتە ماڵمان. هەرچەند خزمیش بووین بەڵام لەگەڵ ئەو خانمە هاتوچۆمان نەبوو. بۆیە هێندێکیش سەردانەکەیم پێ سەیر بوو. ئەوەندە لە مێژ نەبوو یەکێک لە کچەکانی دابوو بە مێرد بە کابرایەکی کوردی ساواکی. دوای سڵاو و چاک و چۆنی، مەبەست لە هاتنەکەی بۆ دەرخستم. گوتی زاواکەی پێی گوتوە لە وانەیە ساواک بێنە سەرمان بۆ پشکینن. ئەوخزمەشم هاتبوو وشیارمان کاتەوە، کە ئەگەر کتێبێک یان نووسراویەکی وامان لە ماڵێدایە کە زۆر بە دڵی حکومەتی شا نیـیە، لەناوی بەرین. ئەمن وای بۆ دەچووم کە ئەو تورەیی ساواک پەیوەندی بە دەنگی رادیۆکەوە هەبوو. پێدەچوو یەکێکی سەر بە حکومەت بە کۆڵاندا تێپەڕیبێ و گوی لە دەنگی رادیۆکەمان بووبی و راپۆرتی لێدابین. ئەو کاتە دەگوترا: "دیوار موش دارد و موش هم گوش" (دیوار مشکی هەیە و مشکیش گوێ). بەو ئاگاداریە، دیسان بۆ جاری دووهەم، ناچار بووم هێندێک لە نووسینەکانم لەنێو بەرم. زۆر رووداوی مێژوویی کورد بەداخەوە هەر ئاوا لە بەین دەچوون.

گواستنەوە بۆ تاران

. سەلاحی کوڕم کە پۆلی یەکی ئامادەیی لە مەهاباد تەواو کرد، ناردمانە تارانێ تا لە قوتابخانەی البرز (ئەلبۆرز) بخوێنی، ماوەی ساڵێکی لە وێ پانسیون بوو. ئەو ماوەیە کە لێمان دوور بوو زۆر تاسەمان دەکرد. دووری سەلاحمان بۆ زەحمەت بوو، بۆیە داوامان لە فەرمانگەی پەروەردە کرد پمان نێرنە تاران. پایزی ۱۹٦۸ی زایینی گواستمانەوە بۆ تاران. دایکم کە تا ئەو دەمی لەگەڵ ئێمە ژیابوو، نەیویست مەهاباد جێ بێڵی و لەگەڵمان بێت. جا بۆیە لایەکی خانوو دایکمی تێدا مایەوە و لایەکەی تریشمان بە کرێدا بە ئەفسەرێکی خەڵکی سنە کە ژن و سێ کچی منداڵکارەی هەبوو.

ماڵێکمان لە رۆژئاوای تاران بە کرێ گرت. ماڵەکە لە بنبەستێکی ناو کۆڵانی "مفید" (موفید) هەڵکەوتبوو. ئەو کۆڵانە سەرێکی دەچوە ناو شەقامی قصردشت (قەسر دەشت) و سەرەکەی دیکەشی دەکەوتە ناو شەقامی خوش (خۆش). خانوەکە بریتی بوو لە سێ نهۆم، ئێمە لە دوو نهۆمی دا بووین و ماوەی ساڵێکیش کاک حوسێنی هێوەرم کە تازە ژنی هێنابوو لە نهۆمی سێهەم دا دەژیان. ئەو بنبەستە هەر دوو ماڵی تێدا بوو، ئێمە و ماڵێکی دیکە. ئەو ماڵەی تر دراوسێکی زۆر باش بوون، ژن و مێرد و سێ کچیان و دایکی پیاوەکەش پێکەوە دەژیان. ژنەکە لە بنەماڵەیەکی شیعەیەکی توند و تیژ بوو، هەمیشە خۆی دادەپۆشی، تەنانەت لە حەوشەکەی خۆشیان چارشێوەکەی هەر بە سەرەوە بوو. پاش دوو مانگێک باسی مەزهەب هاتە گۆڕێ. جا ئەوجار درکاندمان کە ئێمە شیعە نین و سوننەین. پەیوەندیمان هەر وا خۆش مایەوە، بەڵام لەو دەمی را ژنکە بە دەرفەتی زانی و هەوڵی دەدا پمانکاتە شیعە. بەڵام ئەو خانمە ئاواتەکەی وەدی نەهات و نەێ توانی بە قەولی خۆیان موسڵمانمان کا. لە سەری بنبەستەکەمان سەرهەنگێکی شەهرەبانی دەم شڕ لەگەڵ ژن و منداڵی دا دەژیان. سەرەتا لە بەفر ماڵیندا بەربینگی پێ دەگرتین. دەیگوت نابێ بەفری ناو بنبەستەکە بەرینە ناو کۆڵان. جا بەفر و سەرمای زستانی ئەو ساڵەش لە وەدا نەبوو. بە پێچەوانەی ئەم پیاوە جنێو فرۆشە، سەرەکەی تری بنبەستەکە ماڵێکی زۆر باشی سنەیی بە نێوی وەلیدی تێدا بوو. پیاوەکە سەرگوردی شەهرەبانی بوو. وا دێتەوە بیرم کە خاوەنی دوو کچان بوون.

ورده ورده، بە گـوێی هەمـوو دراوسـێکانی دیـکە گەیشـت کە ئـێمە سـوننەین. رۆژێکی لە گەڕەکدا گوتیان: "روز عمر سوزانە" (رۆژی سووتاندنی عومەرە). شتێکی وەک بووکە بەبارانەی کوردەواری خۆمان دروست دەکەن و دەڵێن ئەوە عومەرە و بێ حورمەتی پێدەکەن و ئاوری تێبەردەدن. ئەو رۆژە، چەند منـداڵ هـاتن و داوای نەوتیان لێ کردم، منیش بڕێکم نەوت دانێ و بە کوردی گـوتم، حەزێ دەکەن ئـاور لە خۆشتان بەردەن. لێیان پرسیم چیم گوتوە، دیسان بە کوردی گوتم لە خۆتان کەر تر و بێ عەقڵتر هەر خۆتانن. پێیان وایە کە ئەگەر بە نەوتی کەسـێکی سـوننە ئـاور لە بووکەکە بەردەن، خێرەکەی زیاترە.

جێی سەر سوڕمان نیە کە هەر دە ساڵ دوای ئەو رۆژە، مەلا دەسـەڵاتیان گـرتە دەسـت. ئەو خەڵـکە کە ژمارەشـیان لە ئێرانـدا کەم نەبـوو و ئێسـتاش کەم نـین دەنگیـان بە جمهـوری ئیسـلامی داوە. پـێم وایە هەرلە کوردسـتان دەنگیـان بە حکومەتی مەلایان نەداوە و بایکۆتیان کردوە، یانی رێکخراوە کوردیەکـان سـندوقی دەنگ دانەکانیان کۆ کردنەوە و ئەوەندەی لە بیـرم مـابێ لە بلوچسـتان و تـورکمن سەحراش دەنگێکی ئەوتۆیان نەهێنابوو. ئیدی ساڵەکانی دوایی منداڵـەکانی کـۆڵان نەهاتنەوە بۆ نەوتی. لەگەڵ سارم و مـحەمەدی کـوڕم ببـوونە بـرادەر، چـونکە زۆر جار ئەمان لە خوێندن دا یارمەتیان دەدان و ئەوانیش شەرمیان دەکرد بە ئاشکرا لە لای ئێمە باسی عومەر سوتان بکەن. هەر وەها لەو بەری کۆڵانەکە بەرانـبەر مـاڵی وەلیدی ماڵێکی شیعەی فەناتیکی لـێ دەژیـا و زۆر جـار گەڕیـان بەو مـاڵە بەڕێـزە دەکرد چونکە سوننە بوون.

کە گەیشتینە تاران پشوی هاوینە هێنـدەی نەمـابوو و وردە وردە قوتابخانەکـان دەکرانەوە. منیش وەک مامۆستا لە قوتابخانەیەک بە نـاوی خـزر (خەزەر) کـارم دە کـرد. هەفـتەیەک بەیانیـان و هەفتەیەکـیش دوای نیـوەڕوان. پـێم خـۆش بـوو کە جارێکی تر دوای چەند ساڵ بریکاری بەڕێوەبەر، چـوومەوە سـەرکاری مامۆسـتایی. لەگەڵ هاوکارەکـانم نێوانمـان خـۆش بـوو. ئەوەی راسـتی بـێ کەمێـک لەگەڵ قوتابخانەکەی مەهاباد جیـاوازی هەبـوو، ئەم قوتابخـانەیە لە بـاری پەروەردەوە بە ئاستەم لە وەی مەهاباد پێشکەوتووتر بوو. هەڵـدەکەوت کە مامۆسـتاکانیش لەنێـو خۆماندا سەبارەت بە بابەتی پەروەردە وتووێژبکەین.

بە درێژایی ئەوکاتەی لە تاران دەژیان هەموو هاوینان دەچوینەوە مەهاباد و لای دایکم میوان دەبووین وەک پێشتر باسم کرد لایەکی خانوەکەمان بە کرێ دابوو بە خێزانێکی سنەیی. دایک و بابەکە لەگەڵ منداڵەکانیان بە فارسی دەدوان کە ئێمە پێمان سەیر بوو. جارێکی سارمی کوڕم سەبەبی بە کوردی نەدواندنی لە دایکی منداڵەکان پرسیبوو. ئەویش لە وەڵامدا گوتیبوی:" بۆ ئەوەی لەهجەی فارسیەکەیان خراپ نەبی". سارمیش بە پێکەنینەوە پێی گوتبوو:" ئەوە فارسی نییە ئێوە قسەی پێدەکەن، بەڵکو لەهجەی رەشتیە". دایکەکە هیچی پێنەمابوو بیڵێ و منداڵە بەستەزماناەکانیش تێنەگەیشتنبوون ئەوە باسی چیە. تا ساڵێک پێش روخانی حکومەتی شا لە مەهاباد دەژیان، پاشان پیاوەکە کە سەروانی ئەرتەش بوو گویزایانەوە بۆ سنە.

ئێمەش لە تاران دوای پێنج ساڵ ژیان لە شەقامی قەسردەشت گوێزامانەوە بۆ شوێنێکی تر کە بووینە دراوسێی ئاغای سەنایی کە لە ساڵەکانی چلی زایینی لە مەهاباد مامۆستای ئەدەبیات بوو. پیاوێکی هونەرمەند، نیگارکێشێکی باش و لە شیعریشی دەزانی. هەر ئەو کاتەی کە لە وێ مامۆستا بوو کچێکی مەهابادی بە نێوی فاتمە خانمی خواست. وابزانم چوار کچ و کوڕێکیان هەبوو، بەڵام هیچیان کوردیان نەدەزانی و لەگەڵ دایکیشیان هەر بە فارسی دەدوان.

ئەودەم بەشێک لە پیاوە کوردەکانی دانیشتوی تاران، رۆژانی هەینی لە تەلاری پڵاسکۆ کۆ دەبوونەوە و دوو سێ کاژێرێکیان پێکەوە بەسەردەبرد. سید قادری هاوسەریشم زۆر جار دەچوو. ساڵی ١٩٧٦ی زایینی، جارێکیان بە خەبەرێکی ناخۆش لە پڵاسکۆ گەڕایەوە. گوتی دەڵێن ئاغای مەحمودی سیدقی زۆر نەخۆشە و لە خەستەخانەی "آراد" (ئاراد) کەوتووە. ئاغای سیدقی کە پێشتر باسم کردبوو هاوشاری و هاوکارمان بوو. ئادرێسەکەمان لە ناسیاوێک وەرگرت و چوینە سەردانی. کە چووینە ژوورەوە، هەر کە چاوم بە ئاغای سیدقی کەوت کە وا بە کزی لە سەر تەختی خەستەخانە کەوتبوو، زۆری پێ تێکچووم. ئەو روومەتە سوور و سپێیەی جارانی وەها بێڕەنگ ببوو دەتگوت هیچ خوێنی تێدا نەماوە. قەت ئەو دیمەنە ناخۆشەم لە بیر ناچێتەوە. ئەی هاوار نەخۆشی چ لە مرۆڤ دەکا! بۆیە دەڵێن سڵامەتی لە سەروی هەموو شتێکەوەیە. هەستم کرد کە بە دیتنی ئێمە زۆر

خۆشحاڵە، ئەو ساتە کە باسی نەخۆشییەکەی بۆ دەکردین هەستمان بە ئازارەکەی دەکرد، بۆیە هەوڵمان دەدا بە قسەی خۆش نەخۆشێکەی لە بیر بەرینەوە. کەوتینە باسی بە سەرهاتە شیرنەکانی رابردوومان لە مەهاباد و بۆکان. ماوەیەکی دوور و درێژ لە لای دانیشتین تا کوو پەرەستار (سیستێر)کە هات و پێیڕاگەیاندین کە کاتی دیدار تەواو بووە.

ماوەی چوار ساڵ بوو سیمین لە پاریس دەی خوێند و من زۆرم پێخۆش بوو کە بگەڕێتەوە. لە زانکۆی تاران هێندێک پرسیارم کرد و بۆم دەرکەوت کە ئەگەر سیمین هەموو دۆکومێنتی خوێندەکەی لەگەڵ خۆی بێنێتەوە دەتوانێ لەم زانکۆیە درێژە بە خوێندەکەی بدا. هاوینی ١٩٧٦ی زایینی گەڕاوە و رۆژێکی پێکەوە چووینە زانکۆی تاران. ئەوەش بڵێم کە من پاش ئەوەی کە خانەنشین ببووم ئیدی هەر جلی کوردیم لە بەر دەکرد. چەند هاوشارێکی خۆشمان لە و زانکۆیە کاریان دەکرد. کە وەژوور کەوتین، دوای چاک و خۆشی مەسەلەکەم بۆ گێڕانەوە. ئەوانیش ئەو کەسەیان پێ ناساندین کە بەو کارانە رادەگەیشت. ئەویش لە هەمان ژوور کاری دەکرد و هێندێک دوورتر لە پشت مێزێک دانیشتبوو. بۆمان باس کرد کە سیمین دەیهەوی بگەڕێتەوە لەو زانکۆیە درێژە بە خوێندنەکەی بدا و تەواوی دۆکومێنتە کەشمان لە پێش دانا. چاوێکی بە هەمووی داخشاند و پاشان کاغەزێکی پڕ لە پرسیاری لە پێش سیمین دانا تا وەڵامیان بداتەوە. دوای ئەوەی کە سیمین وەڵامی هەمووی داوە، ئەوسا بە سیمینی گوت تا ئیمزای کا و لە دواییشدا مرەکەبێکی رەشی هێنا پێشەوە و شوێنێکی نیشانی من دا و پێی گوتم پەنجەمی پێوە نێم. منیش گوتم بێ زەحمەت پێنووسێکم دەیە ئیمزای دەکەم. ئەویش کەمێک مات بوو و زۆر بە گومانەوە چاوی تێ بڕیم و پێنووسی دامێ. منیش کە نێوی خۆم نووسی و ئیمزام کرد، گوتی خۆ خەت و ئیمزایەکی جوانیشت هەیە. زەردەخەنەیەکم هاتێ و هیچم نەگوت، بەڵام هاوشاریەکانم کە لە دوورەوە گوێیان لە قسەکانی کابرای بوو، لە قاقای پێکەنینیان دا و گوتیان ئەو خانمە (مەبەستیان من بوو) مامۆستا بووە. وابزانم کابرا لە کردەوەی خۆی تۆزێک شەرمەزار بوو، هەرچەند زۆر وە سەر خۆی نەهێنا. فارس وادەزانن کە کورد نەخوێندەوارە بە تایبەت کە ژنیش بێت. ئەویش کە چاوی بە جلی کوردی من کەوتوە، لای خۆیەوە

بڕیاری داوە کە مـن نەخوێنـدەوارم. مـاوەیەکی پێچـوو هـیچ وەڵامێـک لە لایەن زانکـۆی تـارانەوە نەهـات. جارێـک سـیمین پەیوەنـدی لەگەڵ کـابرا گـرت، بەڵام گوتبووی جارێ پێیان نەکراوە بەو کارە رابگەن، پێـدەچوو کە وەپشـت گـوێ دراوە. دوایی بیرمان کردەوە کە لەگەڵ زانکۆیەکی تر بە نێوی "دانشگاه ملـی" پەیوەنـدی بگرین، ئەوانـیش زۆر بە کـاوەخۆ بـوون. دوای هـاتووچۆیەکی زۆر و وتـووێژێکی دوورو درێژ لەگەڵ چەند مامۆستا و بەڕێوەبەری زانکۆکە، وەرگیرا.

ساڵی ٧٧-١٩٧٦ی زایینی سارمی کوڕم لە زانکۆی سەنعەتی ئاریامێهر "دانشگاه صنعتی آریامهر" بەشی مێکانیک کە دووەم هەڵبژاردەی خۆی بوو، وەرگیرا. وەک بیرم مابێ یەکەم هەڵبژاردەی زانکۆی تاران "دانشگاه تهران" بوو. هەر ئەو ساڵەش محەمەدی کوڕم لە قوتابخانەی "خوارزمی" (خارەزمی) لە دواپۆلی ئامادەیی دەیخوێند. زستانی هەمان ساڵ، رۆژێک محەمەدی کوڕم نامەیەکی بەڕێوەبەری قوتابخانەکەی بۆ هێناین. پوختەی نامەکە ئەو بوو کە وەزارەتی دەرەوە داوای لە بەڕێوەبەری ئەو قوتابخانەیە کردبوو تا چەند خوێندکاری زیرەک هەڵبژێری بۆ ئەوەی بیانێرنە سویس تا لە بەشی زانستی سیاست "science politics" بخوێنن کە لە دوارۆژ دا وەک دیپلۆمات کاریان بدرێتێ. جا محەمەدی کوڕم یەکێک لە هەڵبژاردەکان بوو. بەڕێوەبەر داوای لە ئێمەی دایک و باب کردبوو کە بۆچوونی خۆمان سەبارەت بەم پرسەیە بنووسین. دوای هێندێک قسە و باس لە نێو خۆماندا، محەمەد بڕیاری نەچوونی دا و ئێمەش وەڵامەکەمان بە بەڕێوەبەر راگەیاند. محەمەد کە قوتابخانەی ئامادەیی تەواو کرد و دوای کنکور (کۆنکور) لە زانکۆی تاران بەشی "راە و ساختمان" (بینا و رێگاوبان) وەرگیرا. ساڵی یەکەمی تەواو کرد و هەر کە ساڵی دووەمی زانکۆی دەست پێکرد، ئەو کاتە بوو کە خەڵک بە تایبەتی خوێندکارەکانی زانکۆ دەستیان بە مانگرتن و خۆپێشاندان دژ بە رێژیمی شا کرد. یەکێک لە دروشمەکانیان ئازادی زیندانییە سیاسیەکان بوو. مانگێکی پێنەچوو، زۆربەی زیندانیەکان ئازاد کران کە لەناو ئەوانەدا نەمران غەنی بلوریانیشی تێدا بوو.

سـاڵی ١٩٧٧ی زایینـی، لەگەڵ هاوسـەرەکەم و حـاجی عیسـمەت خـانمی کچـی پوورم و حاجی کارەشی هاوسەری چووین بۆ حەجی عومرە. سەفەرێکی هەتا خودا حەز دەکا خۆش بوو. مرۆڤ تووشی هەستێکی تایبەتی دەبێت و لە هەرچی خەمی

دنیایە دوور دەکەویتەوە. لە کاتی سەفا و مەروا دا ئاگات بە سەر ئەو دنیایەدا نامێنێ و دەچێ نێو بارودۆخێکی روحی. عیسمەت خانم و هاوسەرەکەی چونکە ئەوە یەکەم جاریان نەبوو زۆر شارەزا بوون. جا بۆیە هەموو کون و کەلێنی شارەکەیان پێ نیشان داین.

پاشان نێومان نووسی بۆ حەجی ئەسڵی و ساڵێکی نەخایاند کە چووینەوە. ئەو جارەش سەفەرێکی زۆر خۆشمان هە بوو. لەگەڵ رەسووڵ ئاغای مەعرووفی و مریم خانمی هاوسەری کە هاو سەفەرمان بوون دۆستایەتیکی پتەو لە نێوانمان ساز بوو و هەمیشە لەو سەفەرەدا بۆ هەموو شوێن پێکەوە دەچوین. هەر لەو سەفەرەدا لەگەڵ پیاوێکی شکاکیش بووینە ناسیاو. دەیگوت لە نێوان تورکیە و ئێراندا بازرگانی زێڕ دەکا، چەند ساڵ دواتر بارودۆخەکە وای لێهات کە کارمان کەوتە ناوچەی شکاکان و جارێکی تر ئەو پیاوەمان دیتەوە.

نەورۆزی ١٩٧٨ی زایینی، لەگەڵ خێزانێکی دراوسێمان کە خەڵکی جهرم (جەهرۆم) بوون، پێکەوە بڕیارمان دا سەفەرێکی بەرو شیراز، جەهرۆم، ئابادان و ئەهواز بکەیێن. سەفەرێکی زۆر خۆش بوو. ئەو کاتە، کە لە شەقامەکانی ئەو شارە جوان و پاک و خاوێنەی ئابادان دا پیاسەمان دەکرد، بە خەونیش نەماندەدیت کە چەند مانگ دواتر، واتە مانگی خەرمانان سینەمای رێکس، ئاوری تێبەر دەدرێ و نزیکەی ٦٠٠ کەس کە بۆ تەماشای فیلم چووبوون، لەناوەدا دەسووتێن. ئەو رووداوە ناخۆشە هەموو شارەکانی تری ئێرانی خەفەت بار کرد. مەلا فێڵبازەکان ئەو رووداوەیان بە سەر شادا هێنا، کەچی زۆری نەکێشا، دوای دامەزرانی حکومەتی ئیسلامی، دەرکەوت کە ئەو تاوانە، کاری خۆیان بووە.

لە مانگی محەڕەمیش، پتر لە جاران، تاران جمەی دەهات. ریزی لەخۆدان و خۆ کوشتن و بڕین هەر لە وەدا نەبوو، هەر زۆر لە ساڵان زیاتر بوو. ئێمەش لە ماڵەوە، لە پەنجەرەوە کە بەرانبەر بە شەقام بوو، سەیرمان دەکردن. جیاوازیکی کە لەگەڵ ساڵانی پێشوی هەبوو، ئەوەبوو، کە ساڵان هەر باسی کوشتنی حوسێن و حەسەن و جنێو دان بە یەزید بوو، بەڵام ئەمجار، دروشمی مردن بۆ شا و ئەمریکاشی زیاد کردبوو. هەر ریزە بە ئاڵای شاری خۆیەوە دەهات. تورک بە جوێ، فارس بە جوێ، ... هتد.

پایزی ١٩٧٨ی زایینی، قوتابخانە و زانکۆکان دوای سێ مانگ وچانی هاوینە، کرانەوە. بەڵام هەر لە سەرەتاوە وەک ساڵان نەبوو. کەش و هەوایەکی جیاواز لە جاران تارانی داگرتبوو. قوتابییەکان لە جیاتی ئەوەی بۆ خوێندن بچنەوە قوتابخانە یان زانکۆ بۆ خۆپێشاندان و وت و وێژی سیاسی دەچوون. وردە وردە ترسی خەڵک لە ساواک و پۆلیس شکابوو، کۆبوونەوەی گشتی دەکرا. بە چاکی بیرم ماوە، شەوێک لە زانکۆی سەنعەتی ئاریامێهر، شەریفی ئێستا، کۆمەڵێک لە نووسەر و شاعیر لەگەڵ قوتابییەکانی زانکۆ، کۆ ببوونەوە. ئەوشەوە تا بەیانی وتار و شیعر و گۆرانی و سروودی شۆڕشگێڕانە خوێندرابووە و هەر دوو کوڕەکانی منیش سارم و محەمەد لە وێ بوون و ماوەیەک لە شەو چووبوو هەر نەهاتنەوە بۆیە حاجی هاوسەرم خۆی ساز کرد و چوو بزانی هۆکار چییە؟ کەچی ئەویش هەر نەهاتەوە، وەک مەحوی دەڵێ: "ئەوەی چوو بۆ سۆراغی بێ سۆراغ ما". هەموو شەوەکە لەگەڵ کوڕەکان لەوێ مابووە. بەرەو بەیانی کە هاتنەوە زۆر بە حەماسەوە بۆیان گێڕامەوە.

وردە وردە خۆپێشاندان لە شەقامەکاندا دەستی پێکرد. لەگەڵ ئەوەشدا کە پایزی ١٩٧٨ی زایینی خۆپێشاندان یاساخ کرابوو بەڵام رۆژی جێژنی رەمەزان دوای نوێژی جێژن خەڵک رژانە ناو شەقامەکان. چەندین رۆژ هەر بەو جۆرە خەڵکانێکی زۆر لە شەقامی ئایزێنهاوێرەوە بەرەو مەیدانی شهیاد (شەهیاد) وەڕێ دەکەوتن. ئیدی لەو دەمەوە خەڵک دژی شا راپەڕیبوون و مەیدانیان چۆڵ نەکرد. وای لێهات کە فەرمانی حکومەتی نیزامی درا. یانی لە کاژێری شەشی ئێوارەوە کەس بۆی نەبوو بچێتە دەرەوە، بەڵام ئەوەش سەری نەگرت بۆیان چونکە خەڵکەکە هەر دەهاتنە دەرێ و پاشەکشەیان نەدەکرد. نیزامێکانیش هێندێ جار گوللەیان بە خەڵکەوە دەنا و لەو بەینەدا چەند کەسێک بەر دەکەوتن و بریندار دەبوون یان دەکوژران. کە کرێکارەکانی پاڵاوگەی نەوت مانیان گرت، ئیدی پشتی حکومەتی شاە بە یەکجاری شکا. خەڵکەکەش بۆ کڕینی نەوت و بەنزین دەبوو ماوەیەکی زۆر لە ریزدا بان تا نۆبەیان بەر دەکەوت.

سەرەتا، هەرهەموو رێکخراو و گروپەکان بە بیر و باوەڕی خۆیەوە، لە خۆپێشاندانەکاندا بەشداریان دەکرد، بەڵام ئیسلامییەکان ئەوانیتریان دەرپەڕاند و

هەر لەو کاتەوە دژایەتی هەموو بیرو باوەڕێکی جیاوازیـان دەکـرد. باشـتر بڵـێم بە کردەوە دوژمنایەتی خۆیان پێشـان دەدا. زۆر جـاران هێرشـیان دەکـردە سـەریان و شـەڕیان پـێ دەفرۆشـتن، بـۆ نموونە جارێکیـان سـەرەتای مـانگی گەلاوێـژ بـوو لە خۆپێشاندانێکی گەورەدا کە درەنگـانی ئێوارەیەک لە مەیـدانی ٢٤ی ئیسـفەندەوە دەستی پێکردبوو و قەرار وابوو بەرەو مەیـدانی فەوزیە بـڕوا کە سـیمینی کچیشـم لەو خۆپێشـاندانە دا بەشـدار بـوو، دەیگێـڕاوە کە ئیسـلامیەکان بە قەمەوە گیـانی ئەوانی ترو گەلێکیان بریندارکردبوون و وابزانم چەند کەسێکیشیان کوشتبوو. پاشان هێرشـیان کردبـوە سـەر دوکـان و بـازاری دەور و بەر و جامەکانیـان شـکاندبوو و دوکانەکانیشیان تاڵان کردبوون. بەو جۆرە خۆپێشاندانەکەیان لێ تێکدابوون. دەبـێ ئەوەش بڵێم زۆربەی ئەوانەی لەگەڵ ئیسـلامیە کانـدا بـوون دز و رێگـر و پیـاوکوژ بوون. ئیدی ئەو هەلەیان بۆ هەڵکەوتبو و بە ئارزوی خۆیان خەڵکیان ئـازار دەدا و ماڵی خەڵکیان تاڵان دەکرد. هەر لەو کاتەوە قات و قڕی دەسـتی پێکـرد. نەوت کە لەو سەرمایەدا یەکێک لە پێویسـتییە بنەڕەتییەکـان بـوو وەچنـگ نە دەکەوت. بـۆ کڕینی نەوت و بەنزین دەبـو رۆژێکـی تەواو لە سـەرەدا راوەسـتین. ئـێمەش وەک زۆربەی خەڵک بەکورەی نەوت ماڵمان گەرم دەکرد. ئێمە هەر جۆرێک بـایە لەگەڵ دۆخەکە خۆمـان رادەهێنـا بەڵام دایکـم نەخـۆش بـوو و دەبـوو ژوورەکەی ئەو هەرچۆنێک با گەرم کرابایە، جا بۆیە سیمین ئەو ئەرکەی گرتە سـەر شـانی خـۆی و دەچوو لە ریزی نەوتەوە. لە کاژێری دوو و سێ بەیانی خەڵـک ریـز دەبـوون و جـا ئەوجا نزیـک نیـوەڕۆ نۆبەیـان بەردەکەوت. گـوایە سـەرەتا هێنـدێک کەس فێـڵ و نۆبەبڕیان دەکرد و دەچوونە پێشەوەی ریزەکە و دەبوو بە هەڵـلا، بـۆیە خەڵـکەکە گوریسێکی درێژیـان دە هێنـا و لە بەر دەمـی بەنـزین خـانەوە لە چەلەنگەکانیـان دەکرد تا کەس نەتوانی فێڵ بکا.

بەنزینیش هەر بەو شێوەیە ماوەیەکی دوورودرێژ دەبوو ریـز بـایەی تـا نـۆبەت دەگەیشت. رۆژێک یەکێک لە کوڕەکان ئۆتۆمۆبیلەکەی بردبوە بەنزینخـانە و دوای نیوە رۆژێک لەنێو ریز دا نۆبەی بەر کەوتبوو و پڕی کردبوو. پاشان لە پارکینگەکەی بەر دەمی ماڵە خۆمان رایگرتبوو. بۆ رۆژی دوایی دەبوو دایکم بەرینە لای دوکتـۆر و خۆمان ساز کرد و چووین سواری ئۆتۆمۆبیل بووین. هەرچی کردمـان ئۆتۆمۆبیـل

وەڕێ نەکەوت ودەرکەوت کە هیچ بەنزینی تێدا نەماوە. شوێنی بەنزین تێکردنی ئۆتۆمۆبیلی ئەو کات بە ئاسانی دەکراوە، بێ ئەوەی ئۆتۆمۆبیلەکە هەڵ کرێ و بە بێ کلیل هەر بە با دانی سەری تەنکی بەنزین دەکراوە. وا دیار بوو نائینسانێک بەنزینەکەی دزیبوو. ئەوەندەش ویژدانی نەبوو کە هێندێکی تێدا بێڵێتەوە. لەگەڵ ئەوەش کە دایکی نەخۆشم بە زەحمەت دەیتوانی لە سەر پێ بوەستێ، مەجبوور بووین لەو سەرمایەدا راوەستین تا تاکسیەک بەوێدا تێپەڕێ و سوارمان کا. هەوایەکی سارد و ئیشکیش دەم و چاوی مرۆڤی دەتەزاند، بە حاڵێکی ناخۆش دایکم لە سەر لێواری جۆگەلەی شەقامەکە دانیشت. ماوەیەکی زۆر چاوەڕێمان کرد تا تاکسیەک بە ئەوێدا تێپەڕی و سواری کردین.

سەرەتای شۆڕشی ئێران

هەوایەکی سارد خۆی داکوتابوو. ئاسمانێکی ساو و بەفر مافورەی سپی بە سەر زەوی دا راخستبوو. ئەو کاتە هەرلە تاران دەژیاین و هێشتا بە یەکجاری نەگەڕابووینەوە مەهاباد. هێزەکانی سەرکوتکەری حکومەتی پاشایەتی دەسەڵاتیان زۆر نەمابوو و خەڵکیش ترسیان لە ساواک و پۆلیس شکا بوو. سەرەڕای حکومەتی نیزامی و سارد و سەرما، تا درەنگانی شەو خەڵک هەر دەهاتنە ناو شەقامەکان و دژ بە حکومەت دەنگیان بەرز دەکردەوە. لە سەرەتادا ئەرتەش (نیزامیەکان) تەقەیان لە خەڵک دەکرد و خەڵکیان دەکوشت و بریندار دەکرد. بەڵام وردە وردە زۆرینەی ئەرتەش کەوتنە دژایەتی حکومەتی شا وهاتنە بەرەی خەڵک.

رۆژانە لە شەقامەکاندا خۆپێشاندان پەرەی ئەستاندبوو. ئیسلامیەکان بەرە بەرە کەوتبوونە کەڵەگایەتی و جێی هێزی سەرکوتکەری پاشایەتیان گرتبووەوە. ئیسلامیە توندڕەوەکان جێگەیان وەها بە ئەوانی دیکە تەنگ کردبوو تا وای لێهات لیبێراڵەکان و چەپەکان ریزی خۆپێشاندانی خۆیان جیا کەنەوە. هەر لەو کاتەوە ئەوان دەستیان کردبوو بە هێرش بردن بۆ سەر گروپەکانی دیکە. بە چاکی دێتەوە بیرم کە هەڵمەتیان دەبردە سەر ئەو خەڵکانەی بیری جیاواز لە ئەوانی هەبوو. لیبێراڵ و چەپەکانیش بەشێکیان لە روی ناچاری بۆ خۆ پاراستن و هێندیکیش وەک حیزبی تودە بە بیر و باوەڕەوە دروشمی "درود بر خمینی مبارز" (سڵاو لە خومێنی تێکۆشەر) یان هەڵبژارد بوو کە لە کاتی خۆپێشاندندا وێڕای دروشمی دیکە ناو بە ناو دەیانگوتەوە.

سەرەتای ١٩٧٩ی زایینی، حکومەتی پاشایەتی خەریک بوو دواهەمین هەناسەی خۆی هەڵدەکێشا و بەرەو رووخان دەڕۆیشت. محەمەد رەزا شا و ژنەکەی بەرانبەر بە شۆڕشی یەکگرتوی گەلان چۆکیان دادا و ناچار بوون ئێران بە جێ بهێڵن. کەمتر لە مانگێک دواتر خومێنی بە خۆی و نۆکەرەکانی دەورو بەریەوە هاتنەوە ئێران. سەرەتا خومێنی بەڵێنی دابوو کە خۆی لە سیاسەت وەرنادا. دەیگوت گوایە دەچێ لە قوم دادەنیشێ و خەریکی خودا پەرەستی دەبێ. بەڵام بە پێچەوانەوە ئەوە هەر بۆ خەڵک خەڵەتاندن بوو. خۆی و دارو دەستەکەی دام و دەزگایان لە تاران

دامەزراند. بۆ بەرژەوەندی خۆشیان وردە وردە کۆنە ساواکیەکانیان کۆ کردنەوە و هێنایانەوە سەر کار تا لەخزمەتی خۆیان دا بەکاریان بێنن. نێوی "ساواک" (سازمان اطلاعات و امنیت کشور) گۆڕا و بوو بە "ساواما" (سازمان اطلاعات و امنیت ملی ایران). لە پەناشەوە هەرچی دز و جەردە و پیاو خراپە کۆیان کردنەوە و سوپای پاسدارانیان لێ پێک هێنان. هێزی ئەرتەشیشیان هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆیان. دوای ئەوەی کە بە چاکی ریشەی خۆیان داچەقاند دەستیان کرد بە فشار هێنان بۆ سەر خەڵک و بە تایبەتی بۆ سەرگەلی کورد. جێی داخە کە لە سەرتادا زۆربەی خەڵکی ئێران چوونە ژێر دەستەڵاتی ئاخوندەکانەوە، تەنیا کوردستان بوو کە نەدەچووە ژێر رکێفیان و چۆکی بۆ دانەدەدان.

هەر لەو سەرو بەندەدا شەوێک لەناکاو هەرا هەرا لە شەقام و کۆڵانەکانەوە بەرز بووەوە و دەیانگوت گوایە:"عکس آقا تو ماهە" (وێنەی ئاغا لە مانگ دایە). مەبەستیان لە ئاغا خومێنی بوو. ئەوانە خومێنییان گەیاندە ئاسمان، مخابن ژمارەشیان کەم نەبوو. ئەوەش یەکێک لە نیشانەکانی دواکەوتوویی ئەو کۆمەڵگایەیە.

لە کۆتایی زستانی ١٩٧٩ی زایینی دا، دایکم دوای شەش مانگێک نەخۆشی ماڵ ئاوایی لێ کردین. بە نەخۆشی لە مەهابادەوە هێنابوومانە تاران تا من و خوشکەکانم لە نزیکەوە ئاگامان لێ بێت. رۆژێک دایکم گوتی کە حەز دەکات بیبەمە حەمامی دەرەوە بیشۆم. عیشرەتی خوشکیشم پێ خۆش بوو لەگەڵمان بێت و حەمامی نزیک ماڵی خۆیانیشی بە دڵ بوو. گەرچی زۆر سارد وسەرما بوو، لەگەڵ سیمین دایکمان سواری ئۆتۆمۆبیل کرد و بەرەو ماڵی عیشرەتی خوشکم وەڕی کەوتین. لەوێشرا چووینە حەمام. پاک و خاوێن دایکمان شوشت، کە تەواو بووین دایکم هەستی بە هیلاکێکی زۆر دەکرد و خۆی نەیتوانی جل و بەرگەکانی لە بەر کاتەوە، بۆیە من جلم لە بەر کرد و بردمانە ماڵی عیشرەتی خوشکم کە نزیک تربوو. وامان بە باش زانی کە لەوێ بحەسێتەوە و جا پاش خواردنی نانی نیوەڕۆ بیبەینەوە ماڵی خۆمان. دایکم هیچ تاقەتی لە بەردا نەمابوو، گوتی هەموو ئازای لەشی ژان دەکا و زۆریشی سەرما بوو. هەر کە گەیشتینەوە، لە ژووریک جێگامان بۆ راخست و رامانکێشا و چاک دامان پۆشی. ئیستێک بەلایەوە دانیشتین، بە

ئاستەم هێندێکم شێلا و پاشان بە تەنیا بە جێمان هێشت تا کوو خەوی لێکەوێ و بحەسێتەوە. وامان دانا کە دوای ئەوەی کە گەرمی بووە وهێندیک حەساوە، نانی نیوەڕۆ بخوا. بەڵام زۆری پێنەچوو منی بانگ کرد، بێتاقەتی دەکرد، وەک مێۆژۆکەی دەلەرزی، ئارام و حەجمینی نەبوو، هەر دادەنیشت و رادەکشاوە. سەرەتا بە لاڵەلاڵ قسەی بۆ دەکرا کەم کەمە لە زمانیش کەوت. دەیویست شتێک بڵێ بەڵام زمانی نەدەگەڕا. هەرچی هەوڵیشم لەگەڵ دا هیچی لە گەروو نەچووە خوارێ. کە دایکم لە وحاڵەدا دەدیت، خەمی دنیام لێ میوان بوو، بێ ئیختیار فرمێسکەکانم هاتنە خوارێ. هیچ بە تەمەنیش نیە، دایک هەمیشە جێگایەکی تایبەتی لە نێو دڵی هەموو کەس دا هەیە. کە دیتمان بارودۆخی دایکم بەرەو خراپی دەڕوا، پەیوەندیمان بە زارای خوشکم ومیرزا سەعیدی مێردی و حاجی هاوسەرم گرت و وامان پێ باش بوو کە لەو کاتەدا ئەوانیش لەوێ بن. هێندەی پێنەچوو، هەر سێکیان گەیشتنە جێ. وە ژوورکەوتن و سڵاویان کرد، دایکم هەرچەند هەوڵی دا زمانی نەگەڕا وەڵامیان بداتەوە. دوکتۆر مستەفای هاوسەری عیشرەتی خوشکم کە دیتی هیچی پێناخوری، سێرۆمی بۆ دانا و دەرزیەکیشی لێدا تا لەو نائارامییە بێتە دەرێ. بە دەرزیکە ئارام بووەوە، وا دیار بوو هەست بە ئێش و ئازارەکەی ناکا و وردە وردە خەوی لێکەوت. هەوا بەرەو تاریکی دەچوو، هەتا دەهات بارودۆخی خراپتر دەبوو. ئەو شەوە لە گیانەڵڵایەدا بوو. هەر سێک خوشک بە خەم و پەژارەیەکی زۆرەوە بە دیار دایکمەوە دانیشتبووین. چەند جار یاسینم لە سەر خوێند. هەرچەند دەمانزانی ئەو دایکە ساخ و سڵامەتی لە دەست داوە و هی چاک بوونەوە نییە. بەڵام هەر هۆمێدمان هەبوو. نیوەشەو بوو کە دایکم چاوی بۆ هەمیشە لە سەر دنیا هەڵگرت و دڵی لە کوتان کەوت. دڵی دایکم لە کوتان کەوت و دڵی من وەک مەنجەڵ دەکوڵا. هەستی نەمانی دایک زۆر ناخۆشە. ئەگەر مرۆڤ خۆشی دایک یان باب بێت، تەنانەت نەوەشی هەبی، پێویستییەکی دەرونی و رۆحی بە دایکی هەیە، کە قەڵەمەکەم توانای دەربڕینی ئەو هەستەی نییە.

کە رۆژ بووەوە حاجی هاوسەرم چووە گەراج و ئۆتۆبوسێکی سەربەخۆ بەکرێ گرت بۆ ئەوەی تەرمی دایکم بەرینەوە مەهابادێ. ئێوارە درنگانێک، خۆر لە ئاوابوون دابوو، خۆمان ئامادە کرد و بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوتین. رۆژی دوایی

بەیانی زوو گەیشتینە جێ. هێندیک خزم و کەس کە بەو خەبەرەیان زانیبـوو پـێش ئێمە هاتبوونە ماڵی ئێمە. هەر لە سەر وەسـیەتی خـۆی، خـۆم دایکمـم شوشـت و ئامادەی ناشتنمان کرد. هەر لەو رۆژەوە خزم و کەس و ناسیاو ماوەی چەند رۆژ بۆ سەرەخۆشی لەگەڵمان دانیشتن.

هاتنەوەی خومێنی و داسەپاندنی شەڕ بە سەر کوردستاندا

خومێنی و دار و دەستەکەی هەر لە سەرەتاوە لە ئێمەی کورد بە بیانوو بوون. پێش ئەوەی حکومەتی ئاخوندەکان دامەزرێ و هێشتا جێ پێیان خۆش نەکردبوو، سەر و بەندی نەورۆزی ۱۹۷۹ی زایینی کە بە نەورۆزی خوێناوی ناسراوە، خومێنی دەستوری وێرانکردنی سنەی دا. بۆ ئەوەش صفدری (سەفدەری) ئاخوند و دارو دەستەیان لە تارانەوە ناردبوە سنە و لە وێ دەست دەکەنە سەرکوتکردن و کوشت و بڕی خەڵک.

ئەوەندە لە نەورۆزی خوێناوی سنە تێنەپەڕیبوو، شەڕی نەغەدە بە سەرۆکایەتی کابرایەک بە نێوی مەلا حەسەنی کە ئیمام جومعەی ورمێ بوو دەستی پێکرد. ئەو کابرایە جاڕی خەزای دژ بە گەلی کورد دەدا. تورکەکانی شاری نەغەدەی دژ بە کوردی هەمان شار هان دەدا وخەڵکێکی زۆر بەو هۆیەوە کوژران. زۆربەی کوردی نەغەدەیان دەربەدەر کرد و ماڵیشیان وێران و تالان کردن. دوای شەڕی سنە و نەغەدە نۆرەی بوردومان و کۆمەڵکوژی قارنێ و قەلاتان هات، تەنانەت رەحمیان بە مەلای گوندەکەش نەکرد کە بە قورئانەوە چوو بوو تا تەمەننا بکا خەڵک نەکوژرێ، کەچی هەر لە مەلای گوندەوە دەست پێ دەکەن و هەرچی روح لە بەرە، لە مرۆڤ و ئاژەڵ دەیکوژن. تاوان و بێ ناموسی حکومەتی ئاخوندەکان بەرانبەر بە گەڵی کورد ئەوەندە زۆرە کە لە گوتن نایە. نە قەڵەم ونە وشەکان یارای گێڕانەوەی ئەوهەمووە تاوانەیان نیە.

بەهاری ۱۹۷۹ رێفراندۆم کرا بەو پرسیارەوە "جمهوری اسلامی آری یا نه" (جمهوری ئیسلامی بەڵێی یان نا). گەلی کورد ئەو رێفراندۆمەی بایکۆت کرد و حیزبەکان و خەڵک بە گشتی رێیان نەدا سندوقی دەنگدان دابندرێ، تەنیا دارو دەستەی مفتی زادە لە سنە بەشداریان کرد. وابزانم لە تورکمەن سەحرا و بلوچستانیش خەڵکێکی زۆر لەو دەنگدانەدا بەشداریان نەکرد. بەڵام زۆر بەداخەوە دانیشتوی شارەکانی دیکەی ئێران، جا بەشێک لە رووی باوەڕەوە، هێندێک لە رووی ترسەوە و بەشێکیش بۆ بەرژەوەندی خۆیان، دەنگیان بە حکومەتی ئاخوندەکان دا.

هەر کە حکومەتی ئاخوندەکان دامەزرا، خومێنی و دارو دەستەکەی دەستیان کردە توندو تیژی بەرانبەر بە خەڵک و هەر رۆژەی یاسایەکی سەدەکانی ناوەندیان بە سەر خەڵک دادەسپاند. بۆ نموونە یاسای "حجاب" کە هەموو ژن دەبێ چارشێو بکەنە سەریان. بەشێک لە دانیشتوانی تاران بە تایبەتی ژن دژ بەوە وەستان و هاتنە ناو شەقامەکان و خۆپێشاندانێکی گەورە دەستی پێکرد. جێی داخە کە هیچ نەکرا و رۆژ بە رۆژ تارانی رەنگاورەنگ رەش هەڵگەڕا. تەنیا وێنەکانی خومێنی رەنگی تێدا بوو کە بە هەمو دەرگا و دیوار و شوێنەکانی شارەوە داکوترابوون. هەرچی ژن بوو یان چارشێوی رەشی بە سەرەوە بوو یان جلی تایبەتی کە پێیدەگوترا "مانتۆی اسلامی" لە بەردابوو. قوماشی ئەو جلەش نەدەبوایە لە سێ رەنگ، رەش، قاوەیی تۆخ و شینێکی تۆخ تێپەڕیبا. پیاویش هەر بە هەمان شێوە جلی رەنگیان لە بەرنەدەکرد. شارەکانی ئێران جگە لە کوردستان وەک فیلمی رەش و سپیان لێ هاتبوو یان باشتر بڵێم رەش چونکە کەمتر رەنگی سپی تێدا دیار بوو. هەر جارەی لە تاران دەچوومە ناو شار دڵم دەگیرا. ئەو بارودۆخە بەراستی مرۆڤی تووشی خەمۆکێ دەکرد. لەگەڵ ئەو هەمووە توند وتیژی و تاوانانەدا کە ئاخوندەکان بەرانبەر بە ئێمەی کوردیان دەکرد بەڵام ملمان بۆ دوژمن دانەدەدا و هەر جۆرێک توانیبامان بۆ بەرژەوەندی گەلەکەمان هەوڵمان دەدا. وابوو لە ساڵی ١٩٧٩ی زایینی، لە تاران کۆمەڵەیەک بە ناوی "جمعیت کردهای مقیم مرکز" (کۆمەڵەی کوردی دانیشتوانی تاران) پێک هات. ئێمەش زۆر بە خوشیەوە لە کۆبوونەوەکاندا بەشدار دەبووین. پێش دروست بوونی ئەو کۆمەڵەیە، خەڵکەکە لە هۆڵێکی زانکۆی تاران کۆ بوونەوە. کۆبوونەوەکەش بە سروودی ئەی رەقیب دەستی پی کرد. دوایی باس لە دروست کردنی کۆمەڵەیەک بۆ کوردانی نیشتەجی تاران کرا و بە گشتی هەمووان زۆر بە خۆشییەوە پێشوازیان لەو بیرە کرد. هێندەی پێنەچوو بناغەی کۆمەڵەکە دامەزرا. پاش دروست بوونی رێکخراوەکە، جێگەیەک لە نزیک مەیدانی ولیعهد (وەلیئەهد) بە کرێ گیرا، بەڵام کۆبوونەوەکان لە زانکۆی سەنعتی ئاریامێهر (شەریفی ئێستا) دەکرا چونکە ئەو شوێنەی بە کرێ گیرا بوو بچوک بوو و بۆ کۆبوونەوە نەدەبوو. دواتر ئەو رێکخراوە دەستی بە وەرگرتنی ئەندام کرد و ئێمەش بووین بە ئەندامی. چەند جارێکیش (هەفتەی رۆژێک)

مامۆستایەکی خەڵکی سنە کۆرسی خوێندن و نووسینی کوردی کردبۆوە. ئێمەش زۆر بە گەرمییەوە بەشداریمان دەکرد، بەڵام بەداخەوە ئەو کۆرسە درێژەی پێ نەدرا. جا نەمزانی لە لایەن دارو دەستەی خومێنیە وە پێشی پێگیرا یان هۆکارێکی دیکەی هەبوو.

ئێمە چەند مانگێک دوای هاتنە سەرکاری حکومەتی ئاخوندەکان، گەڕاینەوە مەهاباد کە تا ئەو کاتەش لە ژێر کۆنترۆڵی پێشمەرگەدا بوو، حکومەتی مەلاکان بە زۆر رێگا لە هەوڵی پەیدا کردنی جاشدا بوون و دەیانویست دوو بەرەکی لە نێوان کورد دا دروست بکەن. هەرلەو ماوەشدا گوایە پاسدارەکان سەدان دەست کەوا پانتۆڵ (شەڵوار) ی کوردیان لای کابرایەکی کوردی بەرگ دروو بە دروون دابوو. بیستم کە حیزبی دێمۆکرات ئەو کابرایە و چەند جاشی دیکە دە گرێ و دەیانباتە سەردەشتێ. ئیدی نازانم دوایی چیان بەسەر هات.

هاوینی ١٩٧٩ی زایینی ابولحسن بنی صدر(ئەبۆلحەسەنی بەنی سەدر) کە ببوە سەرۆکی حکومەتی مەلاکان دەستی کردبوە توند و تیژی دژ بە کورد. زۆر بە چاکی لە بیرمە دەنگی بەنی سەدریان لە رادیو بڵاو دەکردەوە کە فەرمانی بە پاسدار و سەربازەکان دەدا: "چکمەهایتان را بیرون نیاورید تا کردستان را با خاک و خون یکسان نکنید". (هەتا کوردستان لە خاک و خوێن نەگەوزێنن چەکمەکانتان دامەکەنن).

دوا مانگی هاوینی ١٩٧٩ی زایینی، رێک شەوی ٣ی سێپتامبر، حکومەتی ئاخوندەکان هێرشیان کردە سەرمەهاباد و بۆ تۆقاندی خەلک فانتۆمەکانیان دیواری دەنگی بەزاند و گوندی قوڵقوڵاغیشیان بوردومان کرد. ئەو شەوە زۆربەی خەڵک لە ترسی بۆمباران پەنایان بردبوە ژێرخانەکان. ئەو کاتەی سوپای حکومەت خەریکی هەڵمەت هێنان بوو بۆسەر مەهاباد، تا وەک شارەکانی تری کوردستان داگیری بکاتەوە، هێزی پێشمەرگە لە نزیک میراوا پێشیان پێگرتوو و هێلۆکۆپتێرێکیشان لێ خستنە خوارەوە و چەند تانکێیان لێشکاندن و ژمارەیەک پاسدار و نیزامیشیان بە دیل گرت.

لەو دەمەیدا کە حکومەتی مەلاکان لە دۆخێکی لاواز و خراپ دا بوو و خەریک بوو شکستی دێنا، داوای گفتگۆ و راگرتنی شەڕی دەکرد. بەم جۆرە سەری رێبەرانی

کوردی گەرم دەکرد و لە پەناشەوە لەشکری خۆی بەهێز دەکرد. ئەوسا جارێکیتر بە هەموو توانای خۆیەوە هێرشی هێنایەوە بۆ سەر کوردستان. بەداخەوە بەرە بەرە پاسدار و نیزامییەکان دوای ئەوەی کە خۆیان بە چاکی رێکخست و بە هێز کردەوە، هێرشیان کردە سەر مەهاباد. ئەم شارەشیان وەک هەموو شارەکانی دیکەی کوردستان لە بوردومان و کۆمەڵکوژی بێبەش نەکرد. قەت ئەو رۆژەم لە بیر ناچی، نزیک نوێژی نیوەڕۆ، کچە بچوکەکەی خوشکم لە کۆڵان لەگەڵ دو منداڵی کەریم ئاغای مزەفەری دراوسێمان کایەیان دەکرد. ئێمەش تازە سفرەمان راخستبو تا نانی نیوەڕۆ بخوێن. چووم بە دوای کچی خوشکمدا و دەستم گرت کە بیهێنمەوە بۆ نان خواردن. هەر ئەوەندە فریا کەوتین پێمان لە دەرکەوە نا ناو حەسارەوە، گوللە باران دەستی پێکرد و هەر ئەوەندەم زانی کە دەنگی زیقەیەک بەرز بۆوە و کوژاوە. کچەکەی خوشکم ناردەوە ژوور و بە پەلە چوومەوە ناو کۆڵان. ئەی هاوار چ ببینم! دوو کیژۆڵەکانی کەریم ئاغا گوللەیان بەر کەوتبوو و بەرببوونەوە سەر زەوی و خەڵتانی خوێن ببوون. زۆر بەداخەوە هەر دوکیان دەستبەجێ گیانیان لە دەست دا. تا من خۆم گەیاندە بەر دەرکەی مالیان کە بە هانای زینەت خانمی دایکیانەوە بچم، هەمووخێزان بە بیستنی تەقەکە هاتبوونە دەر و بە سەر ئەو رووداوە دڵتەزێنەدا کەوتبوون. بۆنی خوێنی تازە رژاو لەگەڵ بۆنی باروت تێکەڵ ببوو. دیتنی ئەو دیمەنە تۆقێنەرە کە بە یەکجار دوو منداڵی بچووک گیان لە دەست بدەن، هیزی لێ بڕیم. جەرگم خەریک بوو ئاوری دەگرت. دایک و باب و دایە گەورە و خوشک و برا دەگریان و هاواریان دەکردو بەو دوو منداڵەیان هەڵدەگوت. قەت ئەو دیمەنە دڵتەزێنە لە مێشکم ناسترێتەوە. ئەو زاڵمانە تەقە لە هەموو روح لەبەرێک دەکەن، تەنانەت لە منداڵی سێ چوار ساڵە کە هێشتا دەمیان بۆنی شیری خاوی لێ دێ وهێشتا چاکە و خراپەی ژیانیان تاقی نەکردوتەوە. ئێمەش کە بە تەمای نان خواردن بووین، ئەوەی لە بیرمان نەمابوو برسیایەتی بوو. خەمی ئەو دوو منداڵە هەموو شتێکی لە بیر بردینەوە.

هێشتا دوو ساڵی تەواو لە هاتنە سەرکاری مەلاکان تێنەپەڕیبوو کە دژایەتی لەناو پیاوانی دەور و بەری خومێنیدا هاتە کایەوە و تێک بەربوون. تەنانەت هێندێکیشیان لە سێدارە دران. بۆ نموونە "صادق قطب زادە" (سادقی قۆتب زادە)

کە هەر لە فەرانسەوە یەکێک لە کەسە هەرە نزیکەکان و دەستە ڕاست و دەم ساخی خومێنی بوو و ڕۆڵی وەرگێڕیشی دەدیت، لە سێدارە درا. بە تەما بوون "بنی صدر" یش لە سێدارە بدەن، بەڵام خۆی بە چنگەوە نەدا، پێش ئەوەی بگیرێ، گوایە بە چارشێو و پەچە لە ئێران بە ڕەو فەرانسە هەڵات. ئەو "بەنی صدر" ی کە ماوەیەک سەرۆکی حکومەتی ئاخوندەکان بوو و فەرمانی هێرشی بۆ سەر کوردستان دەدا و دەستی بە کوشتنی کورد خوێناوی بوو، ئێستا بۆتە ئۆپۆزیسیون و خۆی بە دژی حکومەتی ئاخوندەکان دەزانێ و قسەی زل زل دەکا. ئەوکات ئەویش لە تەواوی تاوان و کوشتاری کوردستاندا بەشدار بوو. دەبێ ئەو تاوانبارانە بزانن ئەو تاوانانە قەت لە بیر ناچنەوە و لە مێژوودا تۆمار دەکرێن.

سازکردنەوەی خانووبەرەی مەهاباد

بەهاری ١٩٨٠ی زایینی حاجی هاوسەرم، بڕیاریدا خانووبەرەکە بڕووخێنین و لە شوێنەکەی خانوویەکی تازە ساز کەینەوە. هەرچەند من و منداڵەکان ئەو بڕیارەمان پی باش نەبوو، چونکە هەستمان دەکرد کە ئەو رژێمە پلانێکی خراپی دژ بە کورد و کوردستان داڕشتوە، بەڵام گوێی لەقسەی ئێمە نەگرت. سیمین بە ناچاری نەخشەی خانووی تازەی کێشا. خانوەکە روخێندرا و بناغەی خانوی تازە داڕشترا. جا دەبوو چیمەنتۆی لە رێ فەرمانگەی شەهرەداریەوە (شارەوانی) وەرگرین. ماوەیەکی زۆر چاوەڕێی چیمەنتۆمان کرد، هیچ دەنگی نەبوو. ئەوە کارەکەی دواخستین. چەندین جاریش چووم و پرسیارم لێ دەکردن کە ئەو چیمەنتۆیە کەی دەگاتێ، هەر دەیانگوت جاری نۆبەت نەهاتۆە. کە لەملاولا باسم کرد خەڵک پێیان گوتم دەبێ ناسیاوت هەبی تا نۆبە بڕیت لێنەکەن. ئەمنیش کە وام زانی چومە لای کاک هاشمی برام کە لە فەرمانگەی شەهرە داری (شارەوانی) کاری دەکرد و بۆم گێڕاوە کە ماوەیەکی زۆرە بۆ چیمەنتۆ لە سەرە داین بەڵام هەر دەڵێن نۆبەمان نەهاتوە. ئەویش یەکسەر بردمێ لای بەرپرسیاری ئەو بەشە و مەسەلەکەی بۆ باس کرد و پێی گوت ئەوە بۆ کاری خوشکم وە درەنگی دەخەن. ئەویش کەوتە منگە منگ و گوتی ئاگای لێ نەبوە، دوایی بەڵێنی دا کە بە زووترین کات کارەکەمان جێبەجێ بکا. نەمدەزانی هاوشاریەکانی خۆشمان ئاوا بەو سیستێمە کارێ دەکەن. بە هەر حاڵ چیمەنتۆمان کڕی و وەستا دەستی بە بناغە دانان کرد.

ئەوجار زۆر چاوەڕوانی خشت بووین کە لە تاران کڕیبوومان، بەڵام هەر دەنگی نەبوو. سیمین گوتی وا باشترە کە خۆی بچێتە تاران و وەدوای کەوی. هەر ئەو رۆژەی دەگاتە تاران سەر لە بەیانیەوە دەچێتە ئەو شوێنەی خشتمان لێ کڕیبوون. کابرای بەرپرسیش دەیباتە هۆلێک کە هەموو شۆفێرە لۆریەکان لە وی خەریکی چا خواردنەوە دەبن. دەڵی ئەوەتا هیچیان لە ترسی گیانیان حازر نین بچنە کوردستان، دەترسێن لە وێ بگیرێن وبکوژرێن. سیمینیش بە پێکەنینەوە پێیان دەڵی ئەوەیە ئەرتەشی بیست میلیونی کە خومێنی شانازی پێوە دەکا (ئەوکاتە خومێنی بەردەوام باسی لە ئەرتەشی بیست میلیونی دەکرد). پاشان سیمین هەر لەوی لە بەر چاوی

شۆفێرەکان بە بەرپرسەکە دەڵی ئەگەر ئەو کەسەی حازر بێ خشتەکان بگەیێنێتە جێ، زەمانەتی گیانی دەکا. پێیان دەڵێ کە خوی و براکەی لەگەڵ شۆفێرەکە سواری لۆریەکە دەبن تا مەهاباد و لەو سەریش هەتا میاندواو بەرێیدەکەنەوە. دوای هێندێک منگە منگ یەکێکیان ئامادە دەبێ کە کارەکە جێبەجێ بکا. جا دەڵێن دەبێ شەو لۆریەکە بار کەن و دوایی وەڕی کەون. سیمینیش دەڵی باشە من و براکەم ئێوارە دێن. لەو بەینەدا سیمین داوا لە کوڕی پوری دەکا لەگەڵی بێتەوە مەهاباد. دوو رۆژ دواتر دیتمان سیمین و کوڕی پوری بە لۆری خشتەوە گەیشتنە جێ. تا خشتیان دابەزاند ئێوارە داهات و خوشکەزاکەم کابرای شۆفێری تا میاندوا بەرێی کردەوە. خانوەکەش زۆر بە هێواشی دەچوە پێشەوە چونکە وەستاکان لە یەک کاتدا چەند کار دەگرنە ئەستۆ، جا بۆیە هەر رۆژەی لە شوێنێک کار دەکەن و لە وانەیە هەفتەی رۆژێک یان دوو وەبەر هەر ماڵەی بکەوێ. کە وامان دیت بە وەستاکەمان گوت بۆ ئەوەی کارەکە زووتر بەرەو پێشەوە بچێ، باش وایە کە وەستایەکی دیکەش بگرین کە هەر یەکە لە لایەکی خانوەکە کار بکەن. وەستاکە هەرچەند زۆری پێ خۆش نەبوو، بەڵام رازی بوو. ئێمەش پرسان پرسان وەستایەکی سەقزیمان بە دوو کرێکارەوە دۆزیوە. وەستای تازە و کرێکارەکان دەستیان بە کار کرد. دوو سێ رۆژێک بە چاکی بەرێوە چوو بەڵام رۆژێک گوێمان لە هەرا و هوریا بوو کە چوین دیتمان دوو وەستاکان شەڕیانە، گوایە شەڕەکە لە سەر سیاسەتە. یەکیان لایەنگری حیزبی دێمۆکرات بوو و ئەوەی تریان لایەنگری چریکی فیدایی بەشی ئەقەلیەت، جا ئەوەیان کرد بوە بیانوویەک بۆ شەڕ. لەو دەمەشدا سارمی کوڕم کە چەند رۆژێک بوو لە جەولەی شنۆوە گەڕابۆوە، لە ماڵەوە بوو. کە وای دیت چوو لێکی کردنەوە و پاشی ئاشت کردنەوەیان هاتەوە خوارێ. بەڵام هێندەی پێنەچوو سەر لە نوێ هەڵا وگرمە ساز بووە و لەپڕ لە پەنجەرەوە دیتمان وەستای چریک لە نهومی سەرەوە را کەوتە خوارەوە. دیار بوو وەستای حیزبی پاڵی پێوە نابوو و فڕێی دابوە خوارەوە. وەستای چریک سەر و دەست و دەم و چاوی هەموو بریندار ببوو و خوێنی لێ دەڕژا. حاجی هاوسەرم خێرا گەیاندێ نەخۆشخانە تا چارەسەری برینەکانی بکەن. بە خۆشیەوە برینەکان زۆر قوڵ نەبوون، هەر بە پاککردنەوەی برینەکان و پێچانەوەی چارەسەر کرابوو. ئەمن وای بۆ دەچوم کە

وەستای یەکەم پێ خۆش نەبوو وەستایەکی دیکە لە وێ کار بکا، بۆیە هەر لێـی لە بیانوو بوو. بەو جۆرە وەستای دووەم ودوو کرێکارەکـانی دەربەدەر کـرد و مـایەوە خۆێ و کرێکارەکانی.

گرفتێکی دیکە ئەوە بوو کە زانیاری نەخشە خوێندنەوەیان نەبوو، بـۆیە سـیمین دەبوو زۆربەی کات چاوی بە سەریانەوە بێ. گەرچی سیمین پێشنیاری پیکـردن کە ئەگەر بیانهەوێ و پێیان خۆش بێ، فێری نەخشە خوێندنەوەیان دەکـا. وەلـێ دیـار بوو هیچیان مەیلیان لێ نەبوو. گۆڕانکاری و پێشکەوتن لە قاموسیاندا نەبوو، چـۆن لە سەرەتاوە فێری کارێک بوون، دەیانەویست هەر بەو جۆرە درێـژە بە کارەکەیـان بدەن.

کێشەیەکی تریش گرینگی نەدان و گـوێ نەگرتنـی وەسـتاکان لە ژنێـک بـوو. لە بەریان گران بوو کە کە سیمین پێیان بڵێی چی بکەن و چـی نەکەن، هەر گاڵتەیـان پێدەهات. سەرئەنجام دوای ماوەیەک، رۆژێک سـیمین و وەسـتاکە لە سـەر جـۆری دانانی خشت لێیان بوو بە دەمەقاڵێ. وەستا نارەزایی خۆی بە گوتنی :"خـۆزگە بـم زانیبایە لای کـام مامۆسـتا دەرسـت خوێنـدوە" دەربـڕی و بەم جـۆرە ئـارام بـوەوە. سیمینیش پێی گوت:"بۆ هیچی فێر نەکردووم؟" وەسـتا بە هێواشـی گـوتی نـاوەڵلا. ئیدی بوو بە پێکەنین و دەمەقاڵێکە کۆتایی پێ هات، سیمینیش قسەی خۆی بـردە سەر و شێوەی دانانی خشتەکانی پێ سـەلماند، بەڵام هەمیشـە دیـار بـوو کە پێیـان ناخۆشە ژنێک رێگەیان پێ نیشان دا.

بەداخەوە سـوپای حکـومەتی مەلاکـان سـنە و سـقزی داگیرکرتبـوو و دەنگـۆش بڵاوبووە کە دەیانەوی هێرش بێنە سـەرمەهاباد. لە کۆتـایی پـایزی ١٩٨٠ی زایینـی هێزەکـانی حکـومەتی مەلاکـان گەمـارۆی مەهابادیـان دا و شـەڕیان بەسـەرماندا سـەپاند. ئەودەم ئـێمەش لە خـانویەکی نـاتەواو و نیـوە چـڵ دا دەژیـان. تەنیـا ژێرزەمینەکە تەواو ببوو.

هێرشی حکومەتی مەلاکان بۆ سەر کوردستان

سەرەتا سوپا و پاسدار و ئەرتەش لە سەرەخۆ لە سەر شاخەکانی داشا مەجید و خەزایی خۆیان داکوتا. وردە وردە گەمارۆی شاریان دا. هەموو ڕێکخراوو حیزبەکان بڕیاریان دابوو تا ئەو جێیەی بۆیان دەکرێ بیانوو نەدەنە دەست سوپای دوژمن و شەڕ نەکەن، بەتایبەت وا نەکەن شەڕ بکەوێتە ناو شارەوە. بۆیە کە سوپا و پاسدار بە تۆپ و تانکەوە بە شەقامەکانی مەهابادا دەگەڕان و پاشان چوونە سەر شاخەکان، پێشمەرگە تەقەیان لێ نەکردن و وردە وردە بە شەو و نەهێنی شاریان بە جێ هێشت. بۆیە کاتێک کە بۆیان دەرکەوت پێشمەرگە شاری جێ هێشتوە، ترسیان نەما و کەوتنە گیانی خەڵکەکە.

هەر کە سوپای دوژمن جێگای خۆیان خۆش کرد، دەستیان کرد بە تۆپ و خومپارە باران و وێران کردنی شار و کوشتنی خەڵک. ڕۆژگارێکی تا بڵێی ناخۆش بوو، یەکەم ڕۆژ خومپارە وە ماڵە عەتاری کەوت، گەرچی هەموو خێزانەکە لە ژێر زەمیندا بوون بەڵام خومپارەکە میچی دوو نهۆمی کون کردبوو تا ناو ژێرخانەکە ڕۆچووبوو و بەداخەوە حەوت یان نۆ کەسیان یەکسەر کوژران. ئیتر هەروا بە هەموو جۆرە چەکێک خەریکی وێران کردن و خەڵک کوشتن بوون. هەر کەسێک لە گەورە و بچووک و منداڵ بە کۆڵاندا تێدەپەڕیبا، دەیاندایە بەر گوللە.

من و حاجی هاوسەریشم وەک هەموو خەڵکی شارەکە پەنامان بردبوە ژێرزەمینەکەمان. هەر زۆر زوو وابزانم دوو سێ ڕۆژ دوای ئەوەی کە پاسدار و نیزامێەکان هێرشیان بۆ هێنابن، سیمی تەلێفون و بەرق بڕدرا، جا بۆیە پەیوەندی نێوان خەڵک هەر زۆر کەم ببووە. مەگەر یەکێک وێرابای لە ژێر گوللە بارانی دوژمن چووبایە ماڵە دراوسێکەی و ئەحواڵی پرسیبان، ئەگینا کەس ئاگای لە کەس نەمابوو. بەو ڕۆژگارە لەو ژێرزەمینەدا بە دەوری خۆماندا دەسووڕاینەوە و هەر گوێمان لە تەقەی تفەنگ و خومپارە بوو. ئەگەر تەقەکە بۆ ماوەیەکی کورتیش بوەستایە، تەنیا دەنگی کاتژمێری سەر دیوارەکەمان دەبیست.

ئەو دەم مزگەوتەکان ببوونە بنکەی سەرەکی و بەشێک لە کوڕ و کچە لاوەکان هەریەکە لە گۆشەیەکی شار لەنێو مزگەوتەکان یارمەتی برینــدارەکانیان دەدا. لە

ماوەیەکی کەمدا، سوپای پاسداران و ئەرتەش شاریان وێران کرد و خەڵکێکی زۆریان کوشت و بریندار کرد. ناشتنی کوژراوەکانیش کێشەیەکی گەورە بوو، چونکە بارودۆخەکە دژوار بوو و ڕێی بەوە نەدەدا تەرمەکان بەرنە گۆڕستان، جا بۆیە بە شێوەیەکی کاتی لە حەوشەی مزگەوت یان لە حەوشەی ماڵەکان دەنێژران. دوای زیاتر لە مانگێک ئینجا سوپای دوژمن ڕێی دا کە مردوکانمان بەرینە گۆڕستان و بیانێژین. لەگەڵ ئەوەشدا کە خۆیان ئیجازەیان دابوو، جار و بار هەر تەقەیان لە خەڵکەکە دەکرد.

جاری وابوو لەتکە خومپارە لە پەنجەرەی ژێرزەمینەوە دەهاتە ناوەوە و وە خەڵکی دەکەوت و دەبوە هۆی بریندار کردن و کوشتنی هێندێکان. بە کوردی و کورتی بڵێن مەهاباد ببوە مەیدانی شەڕ و لەشکری حکومەتی مەلایان چەکەکانیان تێدا تاقی دەکردەوە. بێجگە لە دەنگی خومپارە و تانک و تۆپ هیچی ترمان نەدەبیست.

ئەو ماڵانەی ژێر زەمینیان نەبوو، لە ژێرخانی دراوسێکانیان پەنا درابوون. ئەوەی راستی بێت خەڵک زۆر یارمەتی یەکتریان دەدا. زیندوومانەوەی بەشی زۆری ئەو خەڵکە دەگەڕێتەوە سەر یارمەتی و یەکگرتوویی و خۆشەویستیان بۆ یەکتری. لەو ماوەیەشدا سەرجەم دوکان و بازار داخرابوون و خەڵکەکە لەو ئازوقەی لە ماڵێدا هەیان بوو، پێویستی خواردنیان پێ دابین دەکرد. بۆ نموونە ئەمن لە ماڵەوە هەویرم دەشێلا و ئەنگوتکم دەگرت و سوزمەیەکم وەک سێڵ لە سەر چرا سێپڵێتە دادەنا و نانم پێ ساز دەکرد.

پاش چەند ڕۆژ لەو داگیرکاریە، مەهاباد بە تەواوی ببووە وێرانە. هەر نەدەناسراوە. ماتەم هەموو شوێنی داگرتبوو. هەموو شتێک ڕەنگی خەمی پێوە دیاربوو. ئەو شارە خۆشەی کە کوچە و کۆڵانەکانی پڕ لە بۆنی گوڵی گوڵاو و یاس بوو بۆنی خوێن و سووتان و بارووت جێگەی گرتبووە کە تا نێو ژێرخانەکانیشمان دەهات. لە جیاتی جریوەی مەلان و دەنگی خۆشی موسیقا، دەنگی بۆردومان و شیوەن و گریان دەهاتە بەر گوێ. شارەکە باڵندەی تێدا نەمابوو، تەنانەت ئەوانیش لە دەست ئەو زاڵمانە هەڵاتبوون. دووکەڵی باروت بەری ئاسمانی گرتبوو. کە سەرت هەڵدێنا هەر دووکەڵ دیار بوو. دیمەنی جوانی شار لە ژێر خەم و خەفەتدا

خنکابوو.

بەشێکی زۆر لەو پاسدارانە بۆ بەرژەوەندی خۆیان و دزی و تالآنی هاتبوونە کوردستان و بەشێکی کەمیشیان لە رووی نەزانی و دواکەوتوویی و بێعەقڵی کە بە کلیلی دەرگای بەهەشت هەڵخەڵەتابوون، پێیان گوتبوون ئەوە خەزایە و کورد ئەهلی سوننە و کافرن، ئەگەر بیان کوژن دەچنە بەهەشتێ. هەریەکەیان کلیلێکی لە مل دابوو. ئەومەلا فێڵبازە پیاو کوژانە ئەو خەڵکەیان چاک ناسیبوو و دەیانزانی چۆنیان بخەڵەتێنن و لێیان بخورن.

دوای دوو سێ هەفتەیەک کە هێزی حکومەتی مەلایان جێ پێیان قایم کرد، ئەو جار کەوتنە ناو کۆڵان و شەقام و بە گیانی خەڵک وەر بوون ئیدی ترسیان شکابوو چونکە دەیانزانی پێشمەرگە لە شاردا نەماون. کەوتنە رەش بگیری و لە کەس خۆش نەدەبوون. گەورە و بچوک، منداڵ و مەزن، پیر و گەنج دە گیران و دەست بە سەر دەکران. بە یارمەتی جاشەکان دەچوونە ماڵە خەڵکی و لە مێرمنداڵ و لاو هەر کەسیان وەبەر دەستی کەوتبا دەیانگرتن. لەو ماوەیەدا خەڵکێکی زۆر گیران و بەداخەوە زۆربەشیان لە سێدارە دران.

رۆژێکی پایزی ساڵی ۱۹۸۰ی زایینی، کاتێک کە تەقە کەم ببۆوە، خەڵک وردە وردە لە ژێرزەمینەکان هاتنە دەرەوە. گەڵای داران ژاکابوون و روحیان تێدا نەمابوو. زۆریشی رژابوونەکۆڵانەکان و لەگەڵ گوللە و وردە خومپارە تێکەڵاو ببوون و ئەو سروشتە جوانەی جارانی نەبوو. رەنگە شینە جوانە کەی ئاسمانیش گۆڕابوو. کەش و هەوا خۆشەکەی شارەکەمان جێی خۆی دابوو بە دووکەڵی هەمە جۆرەی چەکی حکومەتی مەلایان. بۆنی خوێن و باروتیش شاری قڕ کردبوو. شارەکە بە شێوەیەکی دڵتەزێن ویران کرابوو. پێکەنین لە سەر لێوی خەڵک نەمابوو. بۆ هەر کوێ دەتڕوانی هەر خەمی لێ دەباری.

دوکان و بازاڕ تاق تاق کرابوونەوە. حاجی هاوسەرم چووە بازاڕ و هێندێکی کەل و پەل کڕی. منیش گۆشتم کوتاو و سەوزەکانم پاک کرد و کفتە و شورباویکی خەست و خۆڵ و هەڵوام ساز کرد و لەگەڵ حاجی هاوسەرم بردمانە ئۆتەمیش بۆ بنکەی پێشمەرگەکان. کە گەیشتینە جێ، پێشمەرگەکان گوتیان جا خۆ ئەوە کوڕەکانیشتان لێرە نین لێی بخۆن، ئەمنیش وتم ئێوەش هەر کچ و کوڕی منن،

بیخۆن نۆشی گیانتان بێ. ماوەیەکی باش لایان دانیشتین و پاشان سوار بووین و حاجی بەرەو مەهاباد لێی خوڕی. هێشتا زۆر لە ئۆتەمیش دوور نەکەوتبووینەوە، لە سەر ڕێگا، لە دوورەوە دیمان دوو ژن دەستیان بۆ هەڵێناوین. کە نزیک بووینەوە و چاک چاوم لێکردن، هەستم کرد کە دەیانناسم، کە گەیشتینە بەر دەمیان و ڕامان گرت. ئەوەندەی یەک و دووی لێی بکەی سوار بوون. گەلێک بە دیتنی یەک دڵخۆش بووین و بە بێ کێشە و بە سلامەت گەیشتینەوە مەهابادێ. سالانێک بە سەر ئەوە دا تێپەڕیبوو کە لەگەڵ یەکتێکیان یەکترمان دیتەوە و بۆی باس کردم کە چەند بە ترسەوە دەستیان بۆ ئۆتۆمۆبیلەکە ڕاداشتوە و کاتێک کە نزیک بووینەوەو چاویان بە ئێمە کەوتوە، دڵنیا و هێمن بوونەتەوە.

زیندانیکردنی محەمەدی کوڕم و هاوسەرەکەم

زستانی ساڵی ١٩٨١ی زایینی، بەفر کۆڵان و شەقامەکانی سپی کردبوو. پێشمەرگەی هەموو ڕێکخراوەکان بۆ ڕێز لێنان لە دووی ڕێبەندان بە نهێنی هاتبوونەوە ناو شار و چەندین شەو زەبریان لە هێزەکانی حکومەت دا. لەو ماوەیەدا پاسدارەکان نەیاندەوێرا لە کون بێنە دەر، ئەگەریش هاتبان زۆر بە ترسەوە بوو، هەر لە بنکەکاندا خۆیان مەڵاس دابوو. ڕۆژێک نەمر خالەقی نەغەدە و محەمەدی کوڕم بۆ هەڵسەنگاندنی بارودۆخەکە دەچنە ناو شار. کە دەگەنە نزیک مزگەوتی هەباس ئاغا، خالەق دەیەوی دەست بە ئاو بگەێنی و محەمەد لە دەرەوە کێشک دەگرێ. لە و کاتەدا جاشی بە ناوبانگی شار "خالیدی بوڕاقی" چاوی بە محەمەد دەکەوی و محەمەدیش بە پەلە دەیهەوی خوی بگەینێتە ناو مزگەوت تا خالەق ئاگادار کا و بتوانن خۆیان دەرباز کەن. بەڵام هەر کە محەمەد لاقی دەنێتە ناو دەرگای مزگەوت، ئەو جاشە پیسە دەسڕێژی لێ دەکاو بەچەند جێ لاق و دەستی بریندار دەکا، وای لێ دی کە ناتوانی لەر سەر قاچ بوەستێ و بەر دەبێتەوە سەر زەوی. لاقی کە لە زۆر جێیان بریندار دەبێت هێزی هەستانە سەرپێ و ڕاکردنی نامێنێ، بۆی دەردەکەوێ کە دەرچوونی نیە، هەوڵ دەدا ئەو نارنجۆک و دەفتەرەی کە لەنێو گیرفانی دایە بیشارێتەوە تاکو هیچ بەڵگەیەک نەداتە دەست دوژمن، بە جۆرێک دەیخاتە بەفرەکەوە. هاوکات، خالەقیش کە گوی لە تەقەکە دەبێ، هەست بە خەتەر دەکا، بە ناو ئاوەڕودا خۆی ڕزگار دەکا. خالیدی بوڕاقی و پاسدار پیاوێک کە فەرغونێکی[15] پێدەبێت بانگ دەکەن و پێی دەڵێن ئەمە سوار کە و بەرەو شێروخورشیدی بەرە. فەرغونچیەکە محەمەد سوار دەکا و دەهاژوێ، ئەو پیاوە دلۆڤانە لە ڕیگا ئاخێک هەڵدەکێشێ و دەڵێ:" ئاخۆ کوڕی کێ بی ڕۆڵە گیان، دایک و بابت کە پێبزانن، دەبێ چیبکەن؟ " پێشی دەڵێی ئەگەر تاقەتی هەڵاتنت تێدایە، ڕا بکە، ئەمن پێشت پێناگرم. بەڵام مخابن محەمەد هیزی ئەوەی تێدا نابێت. لە شێروخورشید، زۆری ڕا ناگرن و دەیبەنە پادگان و لە وێوەشەوە بە

---

15 فەرغون داشقەیەکی بچوکە کە بە دەست لێدەخوڕی

هێلوکۆپتێر دەیبەنە ورمێ. کە تاریکایی شەو بە سەر داهات، شەهید خالەق خەبەری گرتنی محەمەدی بۆ هێنایین و زۆریشی دڵ داینەوە. لە لایەکەوە زۆر تێک چوین و لە لایەکی تریشەوە دڵخۆش بووین کە خالەق توانیویبووی خۆی رزگار کا. ئەو شەوە، من و حاجی هاوسەرم وەک لە سەر ئاور بین وابوو. بەو شەوەش هیچمان پێنەدەکرا. هەر جار نا جارێک لە جێگاکەمان دەهاتینە دەر و لە ژوورەوە دەهاتین و دەچووین. تا بەیانی خەو نەچووە نێو چاومان. هەزار فکر و بیری ناخۆش بە مێشکمدا دەهاتو و دەچوو.

کە رۆژ بووە، وامان بە باش زانی کە یەکمان لە ماڵەوە بین و ئەویتر بە دوای محەمەد دا بگەڕێ. هاوسەرەکەم لە ماڵەوە ماوە و من لە شێروخورشیدەوە دەستم پێکرد. دوای پرسیارێکی زۆر، پێیان گوتم کە هەریەکسەر گوێزراوەتەوە و کەسیش نەیدەزانی بۆ کۆیان بردووە. پاشان خۆم گەیاندە زیندانی مەهاباد، پاسدارێکی بە ساڵداچووی ورگنی چەک لە شان لە بەر درگاکە پاسەوانی دەکرد. لێی چوومە پێش و پرسیاری محەمەدی کورم لێ کرد و ئەویش لە یەکی تری پرسی و لە وەڵامدا گوتیان یەکێکی بەو نێوە لەم بەندیخانەیە نیە. بێگومان دەشیان زانی لە کۆیە بەڵام نەیاندەویست راستم پێبڵێن. چەند رۆژی پێچوو هەتا دوای هەوڵێکی زۆر، پێمان زانی کە رایانگوێزتۆتە ورمێ. خۆم گەیاندە ورمێ و هەر لە تێرمیناڵەوە سواری تاکسیەک بووم یەکسەر بۆ ماڵی کاک س - ع و خانمی ژنی. چاکەی ئەو ژن و مێردە کە لەو ماوەیەدا ئەوەندە بە منەوە ماندوو بوون، قەت لە بیرناکەم. عیشرەتی خوشکیشم هەر کە ئەو هەواڵە دەبیسێ، لە تاران خۆی دەگەێنێتە ورمێ. لەو ماوەیەدا، هەر لەم زیندان بۆ ئەو زیندان و لەم خەستەخانە بۆ ئەو خەستەخانە لە هاتووچۆێ دابووین، تاکو بتوانین سۆراخی محەمەد بکەین.

لەو کاتەشدا کە من لە ورمێ سەرگەردان بووم، لە مەهابادێ، پاسدار چووبوونە سەر حاجی هاوسەرم بۆ کێوماڵ. ژێرخانێکمان لەکۆنەوە لەو سەری حەوشەدا هەبوو، کە ئەوێ دەگەڕێن، پۆتینێکی کۆنی سەربازی تێدا دە دۆزنەوە. خەریک بوون ئەوەش بکەن بە بەڵگەیەک بە سەرماندا، بەوە تاوانباریان دەکردین کە ئێمە پاسدارمان کوشتوە و پۆتینەکەیمان شاردۆتەوە. ئەوەی راستی بێ، ئەوە کۆنە پۆتینی ئەو ئەفسەرە سنەیە بوو کە لەمەوپێش بۆم باس کردن و تا ساڵێک پێش

حکومەتی مەلاکان کرێچیمان بوو. هەر ئەو ڕۆژە دوای کێومـاڵ، ئەو کەل و پەلەی کە گرانبەهـا بـوون لەگەڵ ئـامێری شـۆفاژ و ئۆتۆمـۆبیلەکەش دەبەن بـۆ خۆیـان و حاجی هاوسەرم دەگرن و دەیبەنە بەندیخانە.

لەو ماوەیە دا کە من لە زیندانەکانی ورمێ بە دوای محەمەدی کوڕم دا دەگەڕام و سـەرگەردان بـووم، خەسـووم و دشەکانیشـم لە مەهابـادێ هەر لە هـاتووچۆی بەندیخانە دا بوون. وابزانم جـار بە جارێـک ئیجـازەی دیتنـی حـاجی هاوسـەرمیان دەدانێ و جاری واش بوو بە جنێو و هەڕەشە بەڕێیان دەکردن. خەسوم و دشەکانم و کـاکم چـاوەدێری مالەکەشـیان دەکـردین و زۆر پـێمانەوە مانـدوو بـوون. خـودا چاکەی هەمویان بداتەوە.

دوای ئەو هەمـووە هـاتوچۆیە، سـەرئەنجام بۆمـان دەرکەوت کە مـحەمەد لە زیندانی دریا (دەریا) یە. دوو جـار لەگەڵ هاوسـەری س - ع و عیشرەتی خوشـکم چووینە بەر دەرکی بەندیخانە تا بەڵکو مۆڵەتمان بدەن تا چاومان پێی بکەوێ، بەڵام هەر نەیانهێشـت. ئەو مـاوەیە ئـارام و قەرارم نەبـوو. شـەوانە خەو بە چاومـدا نەدەهات بە ڕۆژیش حەجمینم نەبوو و هەر بەم لا و ئەو لادا دەچـووم. یەک دوو ناسیاوی شۆڕشگێرم لە ورمێ هەبوو، سەردانم دەکردن و ئەوانیش دڵیـان دەدامەوە و هێندێک سوکناییم دەهاتەوە.

کارەساتی بۆکان

لە دوامـانگی زسـتانی ١٩٨١ی زایینیـدا ئاگـادار کـرام کە حیزبـی دێمـۆکرات لە بۆکانێ هێرشی کردوتە سەر بنکەی پەیکـار. وەک بۆیـان گێـڕامەوە، مەفرەزەیەکـی حیزبی دێموکرات کە کەریم خاڵداریشیان لەگەڵ دەبێ بە ئاڕپیجی بـنکەی پەیکـار دادەگرن. لەگەڵ ئەوەشدا کە پێشـمەرگەیەکی پەیکـار بە ئـاڵای سـپیەوە دێـتە بەر پەنجەرە، تا بەو جۆرە نیشان بدا کە داخوازی شەڕ نین، بەڵام وەبەر گوللانی دەدەن و یەکجێ دەکوژرێ. سەرجەم سـێ پێشـمەرگە دەکـوژرێن، نەمـران بـاقی خەیـاتی خەڵکی مەهاباد، تاهیری ئیبراهیمی خەڵکی بۆکان و مەحمودی ئیبلاغیان ناسراو بە کەمال لۆڕ کە خەڵکی بروجرد بوو. سەرەڕای ئەوەش بیست و چـوار پێشـمەرگە کە لەناو بنکەکەدا دەبن بە دیل دەگیـرن. لە دڵـی خۆمـدا ئەو پرسـیارانەم دەکـرد، تـۆ بڵێی ئەوانەی کە فەرمانی هێرشیان بۆ سەر بـنکەی پەیکـار دابـوو و ئەوانەیـش کە خوێنی پێشمەرگەیان رشتوە، ئازار نەچێژن؟ هەر کە باسەکەم بیست، بەرەو بۆکـان وەڕێ کەوتم. ئاشـکرا بـوو کە بەداخەوە ئەو دەنگوباسـە دڵتەزێـنە راسـتە. سـارمی کوڕم داوای لێ کردم بچمە لای ناسیاوی قەدیمی و هاوشاری خۆمان کـاک جەلیلـی گادانی. خۆم گەیاندە بنکەی حیزبی دێمۆکرات لە بۆکـانێ و بە هەزار زەحـمەت و پاڕانەوە ئیزنیان دام تا کاک جەلیل ببینم. لە نێـوانی وت و وێژەکەمانـدا پـێم گـوت تێناگەم چۆن حیزبی دێمۆکرات پێشمەرگەی رێکخراوێکی تـر دەگـرێ و دەیکـوژێ، ئەوە شەرمەزاری نییە بۆ کـورد؟ وەڵامـی کـاک جەلیـل بـۆنی ئەوەی لێـدەهات کە گوایە پەیکارییەکان دژی حیزبی دێمۆکرات دەجوڵێنەوە. گوتم رەخـنە گـرتن مانـای دژایەتی نییە، وەڵامی رەخنە بە ئاڕپیجی نادرێتەوە. لە میانەی وتووێژەکەماندا ئەو پرسیارەشم لە کاک جەلیل کرد، باشتر وا نەبوو حیزبی دێمۆکرات ئەو هێزەیێ کە بـۆ کوشـتن، چەک کـردن و زینـدانی پێشـمەرگەی پەیکـار بەکـاری هێنـاوە، دژ بە پاسدارەکان بەکاری هێنابا؟ لە درێژەی قسەکانم دا گوتم لە هەر شوێنێک کە ئـاڵای سپیت هەڵکرد گوللەت پێوە نانێن کەچی پێشمەرگەکانی حیزبی دێمۆکرات رێزیـان لە ئاڵای سپیش نەگرتوە و بە ئـاڕپیجی بنکەکەیـان دا گرتـوون. لە کۆتـایی قسـە و باسەکەمان دا کاک جەلیل بەڵێنی دامێ کە بە زووترین کـات بەو کـارەی رادەگـا و

هەوڵی خۆی دەدا. هەر سێک پێشمەرگە دوای دوو ڕۆژ لە بۆکانێ نێـژران. هەر لە وێش سەرەخۆشـیان بـۆ دانـان و منـیش چەنـد ڕۆژ لە بۆکـان مـامەوە و لە خەم و پەژارەی بنە ماڵەکانیاندا بەشدار بـووم. لەوە دڵتەزێنـتر نـیە کە پێشـمەرگە خـوێنی پێشمەرگە بڕێژێ. لە وە ناخۆشـتر نـیە کە ڕۆڵەی کـورد بە دەسـت کـورد بکـوژرێ. بەداخەوە دوژمنــیش زۆر لەوە کەڵــک وەردەگــرێ، جــا هەلــی لەوە باشــتریان بۆهەڵناکەوێ، بەبێ ئەوەی هیچ زەحمەتێک و ماندوو بوونێـک بە خۆیـان بـدەن، کورد خۆ بە خۆ سەری یەکتر پان دەکەنەوە. ئیدی پێویست ناکـا دوژمـن لەناومـان بەرێ، هەر خۆمان یەکتر تەفروو تونا دەکەین.

لەو سەروبەندەشدا ئەمن هەر لە هاتووچۆی نێوان مەهاباد و ورمێ دا بووم. لە بۆکـانەوە سـەرێکی مەهابـادم دا و لە وێشـڕا چـوومە ورمـێ. دیسـانەوە هەوڵ و تەقەلامـان دا ئیزنمـان بـدەن محەمەدی کـوڕم ببینـین، بە خۆمـان و بە کیسـەیەک میــوەوە دەچــوینە بەر دەرکــی بەنــدیخانە، جــاری وابــوو هەر کیســەکەیان لێـوەردەگرتین و نەیاندەهێشـت کەس ببینـین. ئەو دۆخە ناخۆشـە زیـاتر لە دوو مانگان درێژەی هەبوو و هەر ئیجازەی دیتنی کوڕەکەمیان نەدامێ.

محەمەد ئازاد کرا

سەرئەنجام دوای زیاتر لە دوو مانگ لە زیندانی "دریا"ی ورمێدا، کاتی دادگای رواڵەتی محەمەد هات، ئەو رۆژە لەگەڵ کاک س - ع چووینە بەر دەرگای بەندیخانە و چاوەڕی وەڵامی دادوەرمان دەکرد. پاش چەند کاژێرێک، وتیان زامنیان دەوێ و کاک س - ع بوو بە زامن و محەمەد ئازاد کرا. وام دەزانی جارێکیتر محەمەدم بۆتەوە. لە خۆشیان شاگەشکە بووم، هەستم بە لەش سوکیەکی لە رادە بەدەر دەکرد، دەتگوت بارێکی قورسم لە سەر شانی لاچوە، ماندویەتیم لە بیر چۆوە. ئەوەندە دڵخۆش بووم نەمدەزانی چ بڵێم و چ بکەم. دەتگوت هەموو دنیا هی خۆمە. بۆ ماوەیەک وەک گێژم لێهاتبوو، لە خۆم دەپرسی تۆ بڵێی راست بێ؟ نەمدەزانی ئەوە خەونە دەیبینم یان لە راستیدا رووی داوە. لەپڕ نیگەرانیەکی زۆر هێرشی بۆ هێنام. بە تەواوی هێزم محەمەدم لە ئامێز گرت، وام دەزانی ئێستا پاسداری ملهۆڕ دێن و لێم دەستێنەوە. هەر ئەوەندەم توانی بە کاک س - ع بڵێم کە هەرا لە تاکسی کا. تاکسیەک بۆی راگرتین و سوار بووین و یەکڕاست چوینەوە ماڵی کاک س - ع. محەمەد خۆی شوشت هاوکات داوام لە کاک س - ع کرد تا دوو بلیتی ئۆتۆبوس مان بۆ تاران بۆ وەرگرێ. هەرچی خۆێی و هاوسەرەکەی هەوڵیان لەگەڵ دام ئەو شەوە لە وێ بمێنینەوە، رازی نەبووم و گوتم هەر دەبێ ئەوڕۆ بڕۆین. هەر نیگەران بووم و دەمگوت نە ئەو حکومەتە و نە دادگاکەی هیچ جێی متمانە نین. لە بەر خۆمەوە پرسیارم دەکرد، کێ دەڵێ لە حوکمی خۆیان پەشیمان نابنەوە و نایەن محەمەد بگرنەوە و زیندانی بکەنەوە، بۆیە وام بە باش زانی تا زوە ورمێ بە جێی بێڵین.

دوای نانی نیوەڕۆ، کاک س - ع لەشی ساخ بێت چوو بڵیتی تارانی بۆ وەرگرتین. ئۆتۆبوس بانگی شەوان وەڕی کەوت. تا زۆر لە ورمێ دوور نەکەوتینەوە، من هەر دەترسام و لە ترس و نیگەرانی هەر دوو دەستی خۆمم توند دەکوشی وهەناسەم لە سینگمدا زیندانی کردبوو. پێم وابوو ئەگەر هەناسەی خۆم بخنکێنم، بە سەر ترسی خۆمدا زاڵ دەبم. وردە وردە کە زۆرتر لە ورمێ دوور دەکەوتینەوە و لە مەترسی پەڕینەوە، جا ئەوجار هەناسەیەکم بە ئاسودەیی هەڵکێشا.

تاریک و روونی بەیانی گەیشتینە تاران. تاکسیەکمان گرت و چووینە ماڵی خزمێکمان، چونکە لە لایەکەوە ناساخی محەمەد و لەو لاشەوە ترسی ئەوەم هەبوو کە بە دوای دا بێنەوە و بیگرنەوە، بۆیە پێم باش نەبوو چووباینەوە ماڵی خۆمان. چەند رۆژێک لە وی ماینەوە بۆ ئەوی محەمەدی کوڕم نیشانی دوکتۆر بدەین بۆ دەرهێنانی گوللە کانی کە لە لاق و باسکیدا مابوون. لەو ماوەیەدا خودا لێ خۆشبووی خزممان محەمەدی بردە لای دوکتۆرێکی نەشتەرگەری ناسیاوی. دەستەکانی ئەو دوکتۆرەش خۆش بێت، تا ئەو جێیەی بۆی کرا گوللەکانی لە لەشی محەمەد دەرهێنا. دوای دوکتۆر و دەرمان محەمەد بۆ سەفەری کامیاران ساز بوو و تارانی بە جێ هێشت.

دوای رۆیشتنی محەمەد من چوومە ماڵی خۆمان و چەند رۆژێکی تر لە تاران مامەوە چونکە قەول وابوو، یەکێک لە کوڕە پێشمەرگەکان بە ناوی علیرضا سعادت نیاکی، ناسراو بە دوکتۆر موحسین بێ تا هێندێک شت و مەکی ناو ماڵ وەک مافورە، چرای چێشت لێنان، تەلەڤیزیون و ... هتد بدەمێ. کە دوکتۆر موحسین لە درگای دا، خەریکی نان و چای بەیانی بووم. دەرکەم کردەوە و هاتە ژوورەوە. کوڕێکی باریکەلەی کورتەباڵای چاو و برۆ رەش، تا بڵێی بەڕێز و بە ئەدەب. هەرچی کردم نان و چای لەگەڵ نەخواردم، وتی پەلەیەتی. ئەو شتانەی کە پێویستی بوو، هەڵی گرت و لە خوارەوە سواری ئۆتۆمۆبیلی کرد و رۆیشت. داخی گرانم، دوای ماوەیەک بیستم کەوتۆتە زیندان و ئەوەندەشیان لە زیندان را نەگرت و لە سێدارە درا. ئەو سا دەبوو گەڕابامەوە مەهاباد و بە دوای حاجی هاوسەرم دا بگەڕێم.

ئازاد بوونی حاجی هاوسەرم لە بەندیخانە

کە گەیشتمەوە مەهاباد بەیانی زوو بوو، گزینگی هەتاو تازە باڵی بە سەر کێوەکاندا کێشابوو. سواری تاکسیەک بووم و چوومەوە ماڵێ. تۆزێک حەسامەوە و پێش هەموو شتێک چوومە ماڵی خەسوو و خەزوورم تا خەبەرێکی حاجی بزانم. خەسووم بۆی گێڕامەوە و وا دیار بوو کە جار بە جار توانیوویانە حاجی ببینن.

پاشان خوداحافیزیم لێ کردن و بەرەو زیندان چووم. لە بەر دەرگای زیندان چەند پاسداری پیسەکەی ردێن درێژی چەپەڵ پاسەوانیان دەکرد. یەکێکیان بە خۆی و بە زگێکی زلەوە، لەوە دەچوو هەرچی ماڵی مفتی خواردوە هەمووی لە زگی ناوە و پێی پان بوە. جیاوازیکی بەرچاو نێوان درێژایی و پانایەکەیدا نەبوو. هەر یەکە تفەنگێکی ژ-٣ یان خستبوە سەر شانیان، بەڵام تفەنگەکان لە سەر شانە خوار و خێچەکانیان دەیاننالاند. داوام لێکردن رێم پێ بدەن حاجی هاوسەرم ببینم ، زۆر گوێیان بۆ نەگرتم وەک منیان نەدیتبێ و نەیانبیستبێ. چەند جار لە وێ هەر هاتم و چووم و جارێکی تر دووپاتەم کردەوە و ئەوجار یەکێکیان بە دڵڕەقیەوە گوڕاندی و گوتی ناکرێ. ماوەیەکی زۆر لە وی راوەستام و چاوەڕێم کرد تا بەڵکو دڵە رەقەکەیان هێندیک نەرم بێ و بهێڵن بچمە ژوورەوە، بەڵام ئەوان بە چاوە زەقەکانیانەوە لێم مۆڕ دەبوونەوە و لە بەر خۆیان هەر جنێویان دەدا. ناچار سەری خۆم داخست و گەڕامەوە ماڵێ.

بۆ رۆژی دوایی دیسان چوومەوە و زۆر وەستام و داوام کرد ئیجازەم بدەن، ئەو ملهۆڕە پیاوکوژانە هەر نەیانهێشت حاجی ببینم. بیرم ناکەوێتەوە چەند جاریتریش چووم تا ئیزنیان دام چاوم بە حاجی هاوسەرم بکەوێ. بردیانمە ژوورێک کەپێی دەگوترا ژوری مولاقات، لە وی دەکرا چاومان بە زیندانییەکانمان بکەوێ. هێندەی پێنەچوو لە دوورەوە دیتم مرۆڤێکی کز و لاوازی زەردهەڵگەڕاویان بە شەلە شەل بەرەو ژوورەکە هێنا. کە نزیک بووە و بە چاکی تێم ڕوانی دیتم خۆ ئەوە حاجی هاوسەرمە. جلێکی چڵکن و پیس لە بەردا و بە چاوێکی پڕ لە خەم و فرمیسکاوی و سەر و ریشێکی نەتاشراو. لەگەڵ ئەو مرۆڤەی دوو مانگ پێش بەندیخانە ئەرز و ئاسمانی فەرق بوو. هەر تەواو گۆڕابوو. کە ئاوا چاوم پێکەوت، دڵم پڕ بوو، بوغز

برۆکی گرتم و چاوم پڕ بوو لە فرمێسک، بەڵام بۆ ئەوەی کە باری دەرونی هاوسەرەکەم نەڕووخێنم، بەری هەڵڕشتنی فرمێسکەکانم گرتبوو. کە لێم پرسی بۆچی دە شەلێ، لە وەڵامدا وتی جێگەکەیان پڕ لە ئاو و شێدارە و وا وی دەچوو تووشی رۆماتیسم بووبێ. هێندێک جل و بەرگ و خواردەمەنیم بۆ بردبوو، ئەویش نیوەیان گێڕاوە و نەیانهێشت بیدەمێ. زۆری نەکێشا پاسدارێک بە دەنگێکی ناقۆڵاوە نەڕاندی: "وقت ملاقات تمامه" واتە کاتی بینین تەواو بوو. جلە چڵکنەکانیم لێ وەرگرت و خوداحافیزم کرد.

لە بەندیخانە هاتمە دەرێ و لە رێگای چوونەوەم بۆ ماڵ تێر و پڕ گریام. هەزار فکر و خەیاڵی ناخۆش هەڵمەتیان بۆ هێنابووم. لای خۆم دەمگوت ئەمە چ بەڵایەک بوو بۆمان هات. ئەو جەردە ردێن پانە بۆگەنیوانە خۆیان لە سەر کردوین بە فەرماندە و بە کەیفی خۆیان خەڵک زیندانی و ئەشکەنجە دەکەن، خوێنیان دەمژن ودەیانکوژن. شارەکەمان بۆمباران دەکەن. هێندە لە فکر دا بووم نازانم چۆن و چەندەم پێ چوو تا کوو گەیشتمەوە ماڵێ. هەر کە پێم وە دەرکی حەساری نا، پێش هەموو شتێک دەمەویست جلەکانی حاجی بشۆم، بەڵام دیتم پڕن لە ئەسپێ. تەندوورم داگیرساند و جلەکانم تێوەشاند تا ئەسپێکان بکەونە ناو تەندوورکە، جا پاشان دەستم بە شوشتنیان کرد.

سەرەتای پایزی ساڵی ۱۹۸۱ ی زایینی، حاجی هاوسەرم دوای زیاتر لە نۆ مانگ زیندانی، لە گرتووخانە بەربوو. ماوەیەک بە سەر ئازادبوونی حاجیدا تێپەڕی، ئۆتۆمۆبیلەکەو هێندێک لە ئامێری شۆفاژیان داینەوە بەڵام شتەکانی تر تێدا چوون. کە داواشمان کرد گوتیان هیچیان نەبردووە. ئەوەی راستی بێ هیچ کاتێک بە ئارامی نەدەژیان، چونکە ئەو حکومەتە جێی متمانە نەبووە و نییە و لە هەر ئان و زەمانێکدا لە وانەیە بێن وبمانگرن.

بە ماوەیەکی زۆر کورت دوای ئازاد بوونی حاجی، شەوێک لەناکاو لە دەرگایان دا، حاجی دەرگای کردەوە، پێنج شەش پاسداری زەلامی ناقۆڵای بۆگەنیو بەسەر و ریشی پیس و چڵکەنەوە هەڵمەتیان بۆ هێنان. دەستیان کردە کێوماڵ و دەیانپرسی پێشمەرگەکان لە کوێن، لە کوێتان شاردوونەوە. گوایە پێشمەرگە لە ژووری سەرەوەن و بە دووربین خەریکن سەیری پادگان و داشامەجید دەکەن.

تومەز کە ئێمە لە خوارەوە چرای ژوورێمان هەڵدەکرد رووناکایەکی کەم دەچوو بۆ ژووری سەرەوە و ئەو گەمژانە ئەو نەختە رووناکاییە بە دووربین تێگەیشتبوون. دوای ئەوەی کە هیچیان بۆ نەدۆزراوە، لە بەر خۆیانەوە تێر جنێویان دا و پێلاقەیان بەم لا و ئەولای دادا و ملیان شکاند رۆیشتن.

دوای ئەوە بەچەند رۆژێک ئێوارەیەکیان سێ خواهر زینب (خوشکە زێنەب)، بە کوردی و کورتی بڵێم " ژنە پاسدار"، کە خۆیان لە ژێر چارشێوی رەشدا شاردبووە و هەر چاویان بە دەرەوە بوو، لێمان وەژوور کەوتن و داوای هۆدەی بە کرێیان دەکرد. ئێمەش گوتمان ئەو ماڵە هەر بەشی خۆمان دەکا و ژووری زیادەمان نییە. هەرچەقە چەقیان دەکرد و دەیانگوت چۆن دەڵێن ژووری زیادەتان نییە، ئێوە دووکەسن و ژووری زۆرتان هەیە. بە زەحمەتێکی زۆر لە کۆڵ خۆمان کردنەوە و رۆیشتن. بەڵام وا بە ئاسانی وازیان لێنەهێناین و چەند جاری دیکە هاتنەوە سەرمان و بە زۆرەملی دەیانهەویست ژووریان بەکرێ بدەینێ. وەڵامی ئێمەش دیارە هەر نا بوو. دیسانەوە رۆژێکیتر لە دەرگایان دا و من خۆم بە تەنیا لە ماڵەوە بووم. کە چووم دەرگا بکەمەوە هەمان سێ ژنە پاسدارە چارشێو رەشەکان خۆیان بە حەساردا کرد و خەریک بوون بەرەو ناوەوە بێن بە بێ راوەستان. گوتیان دەبێ ژوورێکی سەرەوەمان بە کرێ بدەنێ. لە وەڵامدا گوتم ئەو ماڵەی ئێمە تەنیا یەک ئاودەست و حەمامی هەیە و بۆ ئێوە ناکرێ لێرە بژین چوونکە حاجی هاوسەرم بۆ ئێوە نامەحرەمە و نابێ. جا مەگەر سیغەتان کا تا ببنە مەحرەم. خودا بت حەسێنێتەوە بەم جۆرە لە کۆڵ خۆمانم کردنەوە. ئیدی ملیان شکاند و بەم لایەدا نەهاتنەوە.

ماڵ بەکرێگرتن لە سنە

هەر لەو سەر و بەندەیدا دەبوو بچمە سنە، بۆ ئەوەی ماڵ بۆ سیمین و سارم بە نێوی خۆم، بە کرێ بگرم. کە گەیشتمە بەرەوە و چاوم بە سارم کەوت بە جووتێ کەوشی شڕەوە، تاکی راست پێشەوەی دڕابوو و تاکەکەی دیکەش پانێکەی تەواو سوابوو، زۆرم پێ ناخۆش بوو. هێندێک دراوم بۆ بردبوون، کە دیتم کەوشەکەی ئاوایە، کەمێکی دیکەم لە سەر دانا و پێم گوت بیدا بە کەوشێک و لە پێی کا. بەڵام دواتر جارێکی دیکە کە چوومەوە سنە دتیم هەر هەمان کەوشە شڕەکەی دە پێ دایە. ئەوجار ویستم لەگەڵ خۆم بیبەم تا جوتێک کەوش بکڕین، بەڵام گوتی جاری کاتی نییە. زانیم گوتنی من بێ کەڵکە و پێی گوناهە کەوشی تازە دە پێ کا.

هەر یەکەم رۆژ من و سیمین چوینە لای دەلاڵی خانوو کە بە فارسی پێی دەگوترێ بنگای معاملاتی و ماڵمان بە کرێ گرت. ماڵەکە دوو ژوور و چێشتخانە و ئاودەست و حەمامی (هەڵبەت هەر ئاوی سارد) هەبوو لە کۆڵانەوە کە دەچوویە ناوەوە دەبوو چاردە پازدە پلیکانەیەک چووبایە خوارەوە جا دە گەیشتە سەر هۆڵێکی بچوک کە دەرگای چێشتخانەکە و حەمام و ئاودەستی دەکەوتە سەر. دوای هۆڵەکە ژوورێکی گەورە بوو و دەرگای هۆدەیەکی بچووکتری بە سەرەوە بوو. لایەکی هۆدە گەوروکە هەمووی پەنجەرە بوو و دەرگایەکیشی تێ کرابوو کە بەرەو هەیوانێکی گەورە دەکراوە. لە هەیوانەکەشەوە بە چەند پلیکانەیەک دەچوە خوارەوە بۆ ناو حەوشەیەکی گەورە.

چەند رۆژێک لایان مامەوە تا ماڵەکەیان رێکخست. هەر لەو سەروبەندەشدا فرشتەی فایەقی هاتە سنە و بوو بە هاوماڵی منداڵەکان. ئەوکاتەی لە سنە بووم، شەوێک خەونم دیت کە ددانم کەوتووە. دەڵێن ددان کەوتن لە خەودا نیشانەی کۆچی دوایی خوشەویستێکە. ئەو خەونە ناخۆشە زۆر خەمبار و پەرۆشی کردبووم. منداڵەکان هۆکاری خەمباریمیان پرسی، خەونەکەم بۆ گێڕانەوە. کە دیتیان زۆر نیگەرانم، بە هەموویان دڵیان دەدامەوە، بەڵام دڵم داخورپابوو و ئەو دڵخۆشیانە چارەسەری نەدەکرد. دیسانەوە شەوێکی تر خەونێکی تا بڵێی ناخۆشم دی و لە خەو راچڵەکیم. هەرچەند هەوڵم دا خەوم لێنەکەوتەوە، نیگەرانی و خەفەت

بەرۆکی گرتبووم و هیچ دەسەڵاتیشم نەبوو. تا بانگی بەیانی لە جێگاکەمدا هەر ئەم بەر و ئەو بەرم کرد، ئەوسا هەستام و دەست نوێژم هەڵگرت و نوێژم کرد و چایەکەم وەسەر نا، جا ئەوانیش لە خەو هەستان و پێکەوە نان و چامان خوارد. دوای چەند رۆژ بلیتی ئۆتۆبوسم کڕی و بانگی شەوان بەرەو تاران وەڕێ کەوتم. بەرەبەری بەیانی، خۆر تازە خەریک بوو هەڵدەهات، گەیشتینە تێرمینالی تاران. تاکسیم گرت و بەرەو ماڵێ وەڕێ کەوتم. هەر لە نزیک ماڵێ، لە شەقام نان و پەنیرم کڕی و لە پلیکانان وەسەر کەوتم، دەرگای ماڵێم کردەوە. و چومە ژوورەوە. میرزا عەلی حەڵەبی کە جار جار بۆ بازرگانی هاتووچۆی تارانی دەکرد لە وێ دەبوو. کە وەژوور کەوتم تازە لە خەو هەستابوو. چام ساز کردوو و پێکەوە نان و چای بەیانیمان خوارد.

منداڵەکان لە سنە پێویستیان بە یەخچاڵ بوو، ئێمەش لە ماڵەوە دوو یەخچاڵمان هەبوو، بە یارمەتی میرزا عەلی حەڵەبی کە ئاشنایەکی لە تێرمینالی سنە هەبوو یەخچاڵە بچوکەکەمان بە ئادرێسی کابرای ناسیاو بەڕێ کردە سنە بۆ منداڵەکان. بەڵام یەخچاڵ قەت نەگەیشتە جێ و ئاسەواری نەما، جا نازانم لە تاران خورا یان لە سنە. لەو سەروبەندەشدا سارم و فرشتەی فایەقی هاوسەرگیریان پێک هێنابوو.

من ماوەیەک لە تاران مامەوە. نەمر خالەقی نەغەدەش کە بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشی هاتبوە تاران چەند رۆژێک لە لام بوو. هەر وەها چاوەڕێ سیمینم دەکرد کە قەرار بوو بێتە تاران. بەیانیەکی زوو تازە خۆرەتاو هەڵاتبوو، سیمین لە درکەی دا. ماوەیەکی کورت پێکەوە دانیشتین و نان و چای بەیانیمان پێکەوە خوارد و دوای هێندێک قسە و باس هەر یەکەیان بەلایەکدا رویشتن. دوای کەمتر لە دوو کاژێر سیمین هاتەوە و خالەقیش قەرار وابوو چەند رۆژ دواتر بێتەوەماڵێ و سەرم لێبدا، بەڵام ئەوە دواجار بوو کە چاومان بە یەکتر بکەوێ. تومەز خالەق گیراوە و بەداخەوە دواتر خەبەری لە سێدارە درانی بڵاو بۆوە و کۆڵێک خەم و خەفەتی بۆ بە جێ هێشتین. هەموو شانازی و کاری حکومەتی ئاخوندەکان کوشتار و بڕین و وێران کردنە. جگە لەوە داگیرکەر هیچی دیکەی لە هەمبانەدا نییە.

هەر ئەو رۆژە، دوای نیوەڕۆ، کیژە چکۆلەی خزمێکمان تەلێفوونی کرد گوتی زۆر تاسەی سیمین دەکا و زۆری لێ پاڕاوە و داوای لێ کرد کە بچێ بۆ ماڵیان. سیمین

پرسی پێ کردم و منیش گوتم ئەگەر پێت خۆشە، بچۆ. داوایان لە منیش کرد بچم، بەڵام کچێکی خوشکم میوانم بوو و پێم وتن کە ناتوانم. سیمین رویشت و ماینەوە من و خوشکەزاکەم.

تازە لە نوێژی خەوتنان و دوعا و فاتیحا ببومەوە. خەریک بووین جێگا راخەین و بخەوین کە لە زەنگی دەرکەیان دا. لای خۆمەوە گوتم ئەو میوانە ناوەختە دەبێ کێ بێ کە دەستیش لە سەر زەنگەکە لا نابا. لە هەمان کاتیشدا دەسکی دەرکەکە بەرەو خوارەوە رادەوەشێنێ تا بزانێ ئەگەر ئاواڵەیە خۆێ بە ژووردا بکا. خورپەیەک کەوتە ناو دڵم و هەستم کرد کە نابێ میوان بێ لەوە دەچوو پاسدار بن. هەموی رەنگە نیو خولەکی پێ چووبێ هە تا خۆم گەیاندە نزیک دەرکە تا بیکەمەوە، بە مست و شەپ دایان گرتبوو و خەریک بوون دەیانشکاند. بەڵێ شەش حەوت پاسداری زلحۆلی، نالەباری، خوێڕی پەلاماریان دام، پاڵیان پێوەنام و خۆیان بە ژوردا کرد. بە کەوشی پیسەوە وە سەر وڵاتی کەوتن. هەر لە سەرەتاوە دەستیان کرد بە هەڕەشە و جنێودان. وەک لەشکری تاتار و مۆغۆڵ کەوتنە گیانمان. گوتیان کوا کچەکەت، دیار بوو بە دوای سیمینی کچم دا دەگەڕان، کە چاویان بە کچی خوشکم کەوت، بە سیمینی تێگەیشتن، خەریک بوون هەڵمەتیان بۆ دەبرد، گوتم ئەوە چ دەکەن، ئەوە کچی من نیە، خوشکەزامە. پاشان تێگەیشتن کە راست دەکەم. ئینجا وازیان لێ هێنا و کەوتنە پرسیار کەسیمین لە کوێیە، ئێمە دەزانین ئەۆڕۆ لێرە بووە و دەبێ پێمان بڵێی ئێستا لە کویە. دیاربوو دراوسێیەکی خۆ فرۆش راپۆرتی لێداوین. گوتم ساڵێکیش دەبێ خەبەرم لە کچەکەم نیـیە. مێردی کردوە و نازانم رۆیشتونە کوێ.

لە هەمان کاتدا دیار بوو بە دوای چەکیشدا دەگەڕان. وەیان دەزانی دەمانچە و تفەنگمان شاردوتەوە و ئێستا نا ئێستا شتی لەو بابەتە دەدۆزنەوە. هەر دەهاتن و دەچوون و شتیان لە دۆڵابەکان دەهێنا دەر و بەم بەر و ئەو بەردا فڕێیان دەدا. ئەو شەوەیان لێکردین بە ژاری مار. هەر دووکمان زۆر تێکچووبووین، لە داخان سوور هەڵگەڕابووین و نەماندەزانی چ بکەین. دەشمانزانی بەرانبەر بەو زاڵمانە هیچمان پێناکرێ. ماوەی سێ کاژێر بەڵکو پتریش، سەر و بنی ئەوماڵەیان لێکدا و هەموو کەل وپەلیان هێنابۆە گۆڕی. هێندێک وێنەی سیمینیان دۆزییەوەو کە

لەگەڵ خۆیان برد. لە کۆتاییدا، هیچ شتێکی کە بە دوای دابوون نەدۆزیەوە و بە جنێودان و هەڵا و هوریا ملیان شکاند و رۆیشتن. لەو کاتەدا نەمدەزانی چۆن شوکور بم کە سیمین و خالەق لە ماڵێ نەبوون. بێ خەبەر لەوی کە خالەق لە شوێنکە (ماڵی تیمی) کە کەشف بوە و لە ژێر چاوەدێری ئەو خوێنمژانەدایە و کەوتۆتە دەمی گورگ.

لە لایەکیشەوە نیگەران بووم، نەکوو ئەو چەند رۆژەی سیمین لە تارانە، گیر کەوێ. بە تایبەتی کە چەند وێنەشیان بەدەستەوەیە. وردە وردە هاتینەوە سەرە خۆ، بەڵام هەر نیگەران بووم. نە من و نە خوشکەزاکەم خەومان لێی نەدەکەوت. خودا خودام بوو رۆژ بێتەوە و بچم سیمین لە رووداوەکە ئاگادار کەمەوە، نەکا بێتەوە ماڵی خۆمان.

بەیانی زوو بە خوشکەزاکەم گوت، ئەمن دەچمە ماڵی خزمەکەمان لای سیمین و پێی دەڵێم بەو لایەدا نەیەتەوە و تۆش لێرە بمێنەوە تا دەگەڕێمەوە. بۆ چوونی ماڵی خزمەکەمان چەند تاکسی و ئۆتۆبوسم گۆڕی، نەکا کەسێک بە دوامەوە بێ . هەرچۆنێک بوو دوای خولانەوێکی زۆر بە کۆڵان و شەقاماندا خۆم گەیاندە جێ. بەسەرهاتی شەوی رابردووم بۆ سیمین گێڕاوە و پێم وت زۆر خۆی دەرنەخا تاکوو دەگەڕێتەوە سنە. دوو رۆژ دواتر بەرەو سنە رێکەوتەوە. سیمین رۆیشتەوە و منیش لە دنیا بێ خەبەر چاوەڕوانی کاک خالەقی بووم. دەبوو لە ماوەی دوو سێ رۆژدا سەرم لێبدا. لەو ماوەیەشدا هەر نیگەرانی بووم.

هەفتەیەک پێچوو، کاک خالەق شوێنەواری نەبوو، هێندەی تر نیگەرانیم پەرەی گرتبوو. پاش دوو هەفتەیەک گەڕامەوە مەهاباد. لە وێندەرێ پێم زانی کە لەگەڵ کاک رەحمەتی حەبیب پەنا بەداخەوە گیراون. زۆریشیان لە بەندیخانە رانەگرتن و لە سێدارە دراون. ئەو رووداوە دڵتەزێنە جارێکی تر دڵ و روحمی هەراسان کرد. شەهید خالەق و شەهید رەحمەت هەر دووک زۆر رووخۆش، ئازا، میهرەبان و تێکۆشەر بوون، روحی هەر دوکیان شاد بێت.

وەک بیستم، گوایە یەکێک لە سەرۆکەکانی رێکخراوی پەیکار بە نێوی قاسم عابدینی و هێندێکیش دواتر حسین احمد روحانی کە ئەویش یەکێک لە سەرۆکەکان بوو دەگیرین و دیار بوو لە ژێر ئەشکەنجەدا نەیانتوانیوە خۆ راگرن و

لە کـــردەوەی خۆیـــان پەشـــیمان دەبـــنەوە و دەکەونە پـــاڕانەوە بەو هیـــوایە کە دەبەخشرین. پێـدە چـوو کە هەر زانیـاریەکی لە سـەر ئەنـدامان و شـوێنەکەیانیان هەبـوو دابوویـانە دەسـت پاسـداران، نـاوی زۆر لە ئەنـدامان و لایەنگرەکانیـان درکاندبوو و کەوتبوونە هاریکاری لەگەڵ حکومەت لە زینداندا. سـەرەڕای ئەوەش چەند ساڵ دواتر حکومەتی مەلایان کە تەواوی ئاگاداریەکانیانی پـێ دەرخستبوون هەر دووکیانیشی لە سێدارە دان.

ئەو کەسـانەی کە دەگیـران دەکـرێ بەچەنـد بەش بکـرین، هێنـدێک لە ژێـر ئەشکەنجە گیانیان لە دەست دەدا یان لە سێدارە دەدران و ژمارەیەکیش دەکەوتنە پەشـیمانی و ئەوەی دەیـانزانی دەیانخسـتە بەر دەسـتی ئەشـکەنجەگەرەکان و دەبوونە بە کرێگیراو و لەگەڵ پاسداران دەکەوتنە ناو کۆڵان و شەقامەکان خەڵکیان دەست نیشان دەکرد، یان پاسداریان دەبردنە ئەو ماڵانەی کە کوڕ و کچیان چـالاک بـــوون. دەمانبیســـت کە بەشـــێکیش بەداخەوە وێـــڕای پاســـدارەکان تەنـــانەت بەندکراوەکانیان ئەشکەنجە دەکرد.

دوا مانگی پایزی ١٩٨١ی زایینی ئەوکاتە کە من لە مەهاباد بووم، سـیمین واز لە پەیکار دێنێ و دەگەڕێتەوە تاران و بە نەهێنی لە ماڵی خزمێکمان دەگیرسێتەوە.

سەرگەردانی لە تاراندا

پایزێکی درەنگ، گەڵای داران هەڵوەریبوو و سەرما و سۆڵ خۆی داکوتابوو. ئەمنیش چەند رۆژ بوو هاتبوومە تاران بۆ ماڵی ئەو خزمەمان کە سیمینی لێ بوو. بەرە بەیانێکی زوو لەناکاو لە دەرگا درا، جەرگ و دڵم کەوتە خوارێ، لە من وابوو پاسدارە و هاتونە سەرمان بۆ گرتنی سیمین. لە لایەکەوە نیگەرانی کچەکەم بووم و لە لایەکی ترەوە نیگەرانی ماڵی خزمەکەم، نەوەک بە هۆی ئێمەوە تووشی دەردەسەری بن. خێزان هەمووی لە خەو دابوون و هێشتا کەس دەنگی لێوە نەدەهات. زوو خۆم گەیاندە سیمین و وشیارم کردەوە و پێم وت خۆی بگەیێنێتە حەوشە لە پشتەوەی ماڵەکە و ئامادەی خۆ دەرباز کردن بێت. پاشان هێزێکم دا بەر خۆم و بە ئەسپاییک چووم دەرگام کردەوە. هەر کە کردمەوە، چاوم لە ئاستی شانی مرۆڤەکەبوو، کە سەرم هەڵێنا، چاوم بە چاوە رەشە جوانەکانی محەمەدی کوڕم کەوت. ئەگەر خۆم دەرگام نەکردباوە و بە هەر دوو چاوی خۆم محەمەدم نەدیبایە و پێیان گوتبام محەمەد هاتۆتەوە، قەت بڕوام نەدەکرد. دەتگوت هەموو دنیایان داومێ، لە خۆشیان نەمدەزانی چ بکەم و چ بڵێم. بۆ ماوەیەکی کورت نەمدەزانی ئەوە خەونە دەیبینم یان راستیە. نەخێر خەون و خەیاڵ نەبوو، بەڵکو مەحەمەدی کوڕم بوو. بەبێ ئەوەی بزانم پێشی هاتنە ناو دالانم لێگرتبوو. کە هاتمەوە سەرەخۆ، هێنامە ناو دالانەکە و دەرکەکەم بە هێواشی پێوەدا و دامخست. بە تەواوی هێزم گرتبوومە ئامێزم، بێدەنگێکی پڕ لە خۆشی هەموو ماڵەکەی پڕ کردبوو. هەر من و ئەو بووین. لە باوەشی یەکدا ماندوو نەدەبووین، هەتا توانیم روخساریم ماچ کرد و بۆنم پێوە کرد، لە ماچ کردنی تێر نەدەبووم. دوای زیاتر لە شەش مانگ چاوەڕوانی، یەکەم جار بوو چاوم بە دیداری روون بێتەوە. دەبووە. ئەو چەند مانگە بۆ من وەک سەد ساڵ وابوو. لە کاتێکدا زەردەخەنە لە سەر لێوەکانم بوو، لە خۆشیان فرمێسک بە سەر روومەتمدا دەهاتنە خوارێ. لای خۆمەوە دەمگوت تۆ بڵێی راست بێت، خۆیەتی، محەمەدی کوڕمە؟ وەک منداڵێکی بچوک دەستم گرت و بردمە ژوورەوە. ماوەیەکی دوور و درێژ بە بێدەنگی دانیشتین، لەو بێدەنگیەدا بە چاو قسەمان دەکردو بە گوێی دڵ قسەی یەکترمان

دەبیست. زۆر جار ئەو چەشنە قسەکردنە لە قسەی بە دەنگ کاریگەری زۆرترە. وەک عاشق و مەعشوق چاومان لە سەر یەک هەڵنەدەگرت. نازانم بۆ ئەو ماوە خۆشانە وا کورتن؟ لەو کاتەدا ئاواتە خواز بووم زەمان بوەستێت. وەها کەوتبوومە ناو خەیاڵی خۆش کە هەستم بە هاتنە ژوورەوەی سیمین نەکرد. تا سەرم هەڵێنا دیتم هاتۆتە ژوورەوە و لەو بەری لە سووچێک دانیشتۆە.

سەماوەرم هەڵ کرد و چام ساز کرد تا وردە وردە خێزان هەموویان وەخەبەر هاتن. کە کوتوپڕ چاویان بە محەمەد کەوت، سەریان سوڕ ما بوو و هاوکات بە دیتنی دڵخۆش بوون. ئەوانیش وەک من گومانیان بۆ چاویان دەچوو و بە زەحمەت باوەڕیان دەکرد کە ئەوە محەمەدە هاتۆتەوە. تێر و پڕ لە باوەشیان گرت و ماچیان کرد. لە کاتی نان و چای خواردن هەر یەکە پرسیارێکی لێ دەکرد و ئەویش هێمنانە وەڵامی دەدانەوە.

کە لە نان و چا خواردن بووینەوە، لەگەڵ سیمین و محەمەد دەستمان کردە قسان و بیرمان ئاڵ و گۆڕ کردەوە. زانیم کە محەمەد وازی لە پێشمەرگایەتی هێناوە. جا دەبوو چارەسەرێک بۆ پاراستنی بدۆزینەوە، چونکە ئەو کات حکومەتی خومێنی و نۆکەرەکانی هەر خەریکی خەڵک گرتن و کوشتن بوون. ئەو حکومەتە چەپەڵە تەنیا هەر ئەوەی دەزانی و بە راستی سەردەمێکی ترسناک بوو، مرۆڤ وای لێهاتبوو لە نیسێی خۆی دەترسا. ئەو حکومەتە بۆگەنە هەر لە سەرەتاوە بە گرتن، لە سێدارە دان و کۆمەڵکوژی لە کوردستان دەستی پێکرد و تا ئێستاش هەر بەردەوامە. بە راستی کوردستان بۆتە قەسابخانەی ئەو جەلادانە. هەر پاسدارێکی ملهۆڕی خودا نەناس لە کوردستان خەڵکێکی زیاتری کوشتبا، دەبوو بە هۆی پێشکەوتنی و شوێنی بەرزتریان دەدایە وەک خلخالی، مصطفی چمران و قاسم سولیمانی و ...هتد.

سێ بە سێ دانیشتین و بە وردی بیرمان لە دۆزینەوەی شوێنکی نەهێنی دیکە کردەوە، چونکە پێم وانەبوو ئەو شوێنە جیگایەکی زۆر ئەمینە. ڕێک بەرانبەری ماڵەکە، شۆێنێک بوو کە بە شەو و ڕۆژ پاسدار لە بەر درگاکەی پاسەوانیان دەکرد. درەنگانی شەو، زۆر جار بە هێواشی لە کەلێنێکی پەنجەرەوە چاوێکم لە سێبەری کابرای پاسدار دەکرد کە دەکەوتە سەر دیوارەکە. دەمدیت کە لە بەر دەرگاکە

هاتووچۆی دەکرد. لە بەر ئەوەی کە زۆربەی کات پاسدار شەو درەنگان هەڵمەتیان بۆ ماڵی خەڵک دەبرد، بۆیە بە شەویش هەدادانم نەبوو و لە سەر هەست و وشیار بووم، بۆ ئەوەی ئەگەر شتێکی نائاساییم دیت، زوو فریای دەرباز کردنی سیمین و محەمەد کەوم. دیتنەوەی شوێنێکی نەهێنی کە جێی شک نەبا، کارێکی ئاسان نەبوو. لە وەتی ئەو حکومەتە چەپەڵە جێی پێی خۆی خۆش کردبوو، بە کرێ گرتنی ماڵ لە تاران هێندەی تر زەحمەت ببوو، لە بەر ئەوەی کە هەر کەس ویستبای ماڵ بە کرێ بگری دەبوو هێندێک دۆکومێنت نیشان بدا و خاوەن ماڵیش دەبوو پاسداران لە بە کرێدانی ماڵەکەی ئاگادارکا. جا پاسداریش دەکەوتنە لێکۆڵینەوە و ئەوجا "خر بیار و معرکه بار کن". مخابن ئەو ڕێیەشمان لێگیرابوو. ئەو کاتەش وابوو کە لە هەموو لاوە خەڵکیان دەگرت. حکومەتی خوێنمژی خومێنی تا ئەو جیبەی بۆیکرابا کوشت و کوشتاری دەکرد، بە تایبەتی ئەگەر کورد بای ئیتر وەک دوژمنی قەستەسەر سەیریان دەکردی. هەر کورد بوون خۆی بە تاوان دەژمێردرا.

دوای ماوەیەک بیر کردنەوە، بڕیاری ئەوەمان دا کە من بچم بۆ ماڵی خزمێک و داوایان لێ بکەم تا محەمەد لای خۆیان بشارنەوە. لە سەر دەمێکدا کە ئەو خزمە پێویستی بە یارمەتی ئێمە هەبوو، خۆم و هاوسەر و منداڵەکانم لە خزمەتیاندابووین و فریایان کەوتبووین. بۆیە تێمڕادەیتن کە ئەو داوایەمان قەبووڵ بکەن . ساز بووم و چوومە ماڵیان. کە گەیشتمە بەرەوە، تەنیا ژنەکە لە ماڵەوە بوو، لە پێشەوە باسی هیچم نکرد. پێکەوە دانیشتین و هەر قسەی ئاساییمان دەکرد تا پیاوەکەی خزمم هاتەوە ماڵێ. جا ئەوجار کێشەکەم بۆ باس کردن. بەڵام دوای کەمێک منگە منگ، تێیان گەیاندم کە بۆیان دەست نادا. منیش ئیدی لە سەری نەڕویشتم و خوداحافیزیم لێکردن و بەو پەڕی نائۆمێدیەوە هاتمە دەرەوە. هیچ توانای بیر کردمەوەم نەمابوو، دەتگوت مێشکم لە سەردا نەماوە، سەرم کاس ببوو. بە بی ئامانج دەرۆیشتم و لە دەوری خۆم دەخولامەوە. وەک گێژم لێهاتبوو. ئەوەی راستی بێت، لە بەر خەم و خەفەت نەمدەزانی بەرەو کوێ دەڕۆم. پاشان کەمێک هاتمەوە سەرەخۆ و چاوەڕی تاکسیم کرد، ئەوەندەی پێنەچوو تاکسیەک راێگرت و سوار بووم و وتم بمبا بۆ مەیدانی آزادی (کە پێشتر مەیدانی شەهیادی پێ دەگوترا). کە دابەزیم، هێندێک روانیمە دەور و بەر، کە خاترجەم بووم کەسم بە دواوە نییە،

ئەم جار دیسانەکە دەستم بۆ تاکسیەکی دیکە هەڵێنا و گوتم لێخوڕێ بۆ مەیدانی ئینقلاب (٢٤ی ئیسفەند پێشو). دوای دوو سێ جار تاکسی گۆڕان گەیشتمە شوێنێک کە دەمەویست لەوێوە بەپێیان بڕۆم. پەلەپەلم بوو زوو بگەمەوە جا بۆیە هەر هەنگاوەم کردبوە دوو. گەرچی وە دڵە کوتە کەوتبوم بەڵام گوێم نەدایە و هەنگاوەکانم هەر خۆش تر دەکرد هەتا خۆم گەیاندەوە ماڵەوە.

وەڵامەکەی وەرم گرتبو بۆ سیمین و محەمەدیم گێڕاوە، کە دیتیان من وا تێکچووم، دڵیان دەدامەوە، دەشمزانی ئەوان لە من بە پەژارەتر بوون. گوتیان: "دایە گیان نیگەران مەبە، جێگایەک هەر دەبینینەوە. تۆ بڵێی لەو تارانە گەوریەدا شوێنێک بۆ ئێمە دەست نەکەوی؟"

لەو سەروبەندەشدا، کە گەڕابوومەوە مەهاباد، سارمی کوڕم لە سنەوە هاتبووە تاران بۆ ئەوەی چەند شوێنی ئەمین بدوزێتەوە بۆ ئەو تێکۆشەرانەی لە سنە گیانیان لە خەتەر دابوو. ئەوکات محەمەدی کوڕم دوای هێندێک گفتگۆ لەگەڵ سارم پێی دەڵی کە بارودۆخەکە باش نیە بۆ گەڕانەوە بۆ سنە و باشتر وایە کە لە تاران بمێنێتەوە و دوای دیتنەوەی شوێنی ئەمین بۆ تێکۆشەران پێیان رابگەیەنێ تا ئەوانیش بێن بۆ تاران، بەڵام ئەو لە وڵامدا دەڵێ کە تا هەموان دابین نەکات، دڵی ئارام نابێت و خۆی ناتوانێ لە تاران دانیشێ. لام وایە هەر دوو شەو و سێ رۆژ لە تاران مابۆوە، ئەو دوو شەوەی هەر شەوەی لە ماڵی یەکێک لە خزمەکان بردبوە سەر. چەند رۆژ دواتر، یەکێک لەو خزمانە بە خەسووم دا وەڵامی بۆ ناردم و گوتی بە سارم بڵێم جارێکی دیکە نەچێ بۆ ماڵی ئەوان. منیش دڵنیام کردن کە بە سارمی کوڕم رادەگەێنم تا جارێکی دیکە بەلای ماڵیاندا نەچێ. ئەو سەردەمە زۆربەی خەڵک ترسیان لێ نیشتبوو و پێیان خۆش نەبوو لەگەڵ ئەوخێزانانەی منداڵیان چالاکی سیاسی بوون نزیکی بکەن. مخابن، سارم نەک هەر رێی لە تاران نەکەوتەوە بەڵکو هەر کە گەیشتبوەوە سنە، ئەوەندە پێنەچوو، گیرا و ئیدی هیچمان چاومان پێی نەکەوتەوە.

شەوێک کە مارەکردنی کچێکی ماڵەکەی خزممان بوو ئێمە و خوشکەکانم و وەجیهە خانمی سەیفی قازی و ماڵی زاوا بەشداربووین. محەمەد وەک زیندانیەک بە تەنیا لە یەکێک لە ژوورەکاندا بوو و خۆی دەرنەخست. خاوەن ماڵ ئیستکانێک

ئارەقی بۆ یەکێک لە میوانەکان تێکرد و هێشتا فریا نەکەوتبو بۆ میوانەکانی دیکە تێبکا، لەپڕ لە دەرکەیان دا. پێنج شەش پاسداری زلەی چەپەڵی ردێن درێژی بۆگەنیو هوروژمیان هێنا. محەمەد لە ژووری خوارەوە ئامادەی هەڵاتن بوو. بەڵام پاسدارەکان یەکسەر هاتنە ژووری میوانان. ئەو میوانەی ئیستکانە ئارەقی بە دەستەوە بوو، هەر ئەوەندە فریا کەوت کە ئیستکانەکەی لە باڵکۆنەوە فڕیداتە خوارەوە. من و خوشکەکانم جلی کوردیمان لە بەر دابوو و بە وە رزگارمان بوو، چوونکە دیار بوو دوان لە پاسدارەکان خەڵکی کرماشان بوون و هەستی کوردێتیان بزوابوو و وازیان لێی هێناین. پێیان گوتین دراوسێکان خەبەریان داوە کە ئێمە جەژنمان هەیە. بەم جۆرە ملیان شکاند و ڕۆیشتن.

هەرچۆنێک بوو، ماڵێکمان دۆزیەوە، کە سەرێکی کۆڵانەکە بنکەی پاسدارانی لێ بوو و سەرەکەی تریشی بە دوکانێک کۆتایی دەهات کە خاوەنەکەی کابرایەکی خۆفرۆشی سەر بە مەلاکان بوو. جا بیهێننە بەر چاوی خۆتان لە شوێنێکی ئاوادا چلۆن خۆت دەشاریتەوە. بەڵام چارەمان نەبوو. لە لایەکەوە ترسی ئەوە هەبوو کە سیمین و محەمەد بدۆزنەوە، بەڵام لە لایەکیشەوە، لە وانە بوو کە پاسدار بیریان بۆ ئەوە نەچێ کە ئەو کەسانەی دژایەتیان دەکەن، بوێرن لەو کۆڵانەدا، بژین. دوای ئەوەی کە ئەوانم دامەزراند و ماوەیەک لایان بووم، سەر لە نوێ گەڕامەوە مەهاباد.

زیندانیکردنی سارم

نێوەڕاستی زستانی ١٩٨٢ی زایینی، دوای هاتووچۆیەکی زۆری نێوان ئەم شار و ئەو شار گەڕامەوە مەهاباد. زۆری نەخایاند، سیمین و محەمەد پەیامێکیان بۆ ناردین کە پێویستە یەکتر ببینین. لەگەڵ ئەوەش دا کە باسی هیچیان نەکردبوو من پەشۆکام و خورپەیەک بە دڵمدا هات. حاجی هاوسەرم هەر دڵی دەدامەوە گەرچی ئەویش لە من نیگەرانتر بوو. ڕەنگ و ڕووی وەها سپی هەڵگەڕابوو دەتگوت خوێنی تێدا نەماوە. چاوەکانی پڕ لە خەم بوو، کاتی قسەکردنیش بۆ شاردنەوەی نیگەرانی خۆی وەک منداڵێکی کەکاری خراپی کردبێ سەری دادەنواند و چاوی لێ نەدەکردم. دوای هەندێک بیر کردنەوە و گفتوگۆی نێوانمان، وامان بە باش زانی کە تەنیا من بچم بۆ لایان.

خۆم ساز کرد و ئێوارە بەرەو تاران وەڕێ کەوتم. لەنێو ئۆتۆبوسەکەدا بیرم بۆ ئەوە دەچوو کە لە وانەیە کارەساتێک بۆ سارم هاتبێتە پێش. ئەو بیرۆکە ناخۆشە وردە وردە لە مێشکمدا گەورە و گەورە تر دەبوو و وەها پەرەی سەندبوو کە تەواو هێزی لێ بڕیبووم و هۆشی لێ ستاندبووم. جار جار دڵی خۆم دەداوە و لە بەر خۆمەوە دەمگوت نا هیچیی ناخۆش ڕووی نەداوە، نابێ بیری خراپ بکەیەوە. لە ناخیشمدا حەجمینم نەبوو، دەتگوت لە سەر ئاورانم، خودا خودام بوو هەرچی زووتر بگەمە جێ و بزانم منداڵەکانم بۆ چی لە دوایان ناردووم، نازانم ئەو ڕێگایە بۆ ئەوەندە دوور و درێژ ببووە و هەر نەدەبڕاوە. ئەو شەوە هەرخەو بە چاومدا نەهات. پرخە پرخی نەفەرەکانیش دەتگوت دەهۆڵ و زوڕنایە، یەک لێی دەدا و ئەوی تر بۆی دەستاندەوە. کەم کەمە دنیا ڕووناک دەبوەوە و ئێمەش لە تاران نزیک تر دەبووینەوە. بەری بەیانی زوو ئۆتۆبوس گەیشتە تێرمیناڵی تاران. بە خۆم و ساکە بچووکەکەم لە ئۆتۆبوس دابەزیم و لە تێرمیناڵەوە بەرەو شەقام ڕۆیشتم و چاوەڕوانی تاکسیم دەکرد. ماوەیەکی پێچوو تا تاکسیەک ڕایگرت و سوار بووم و گوتم ڕاستەوڕاست لێخوڕی تا مەیدانی ئازادی (شەهیادی پێشوو). ئەوەش بڵێم کە تاکسییە پرتەقاڵییەکانی تاران مشتەری تەنیا بۆ ڕاستەوڕاست سوار دەکەن، دەڵێی ناتوانن بۆ ڕاست و چەپ بادەنەوە. کە دابەزیم، بە تیلەی چاوەکانم کەمێکم ڕوانیە

ئەم بەر و ئەوبەر و مـاوەیەک بە پـێ ڕۆیشـتم تـا هێنـدێک لە شـوێنەکە دوور کەوتمەوە بۆ ئەوەی خاترجەم بم نەکا جاش یان پاسدارم بە دواوە بێت و ئەو جا کە دڵ ئاسودە بووم کەسم بە دواوە نیە، سواری تاکسیەکی تـر بـووم و بە شـۆفێرکەم گوت بمباتە مەیدانی ئینقلاب. لە وێ بە پێویستم زانی کە هێندێک خۆم بخافڵێنم و بۆ شوێنێک چووم کە بە پێچەوانەی مـاڵی منـداڵەکانم بـوو، تـا ئەگەر کەسێکم بە دواوەیە سەری لـێ بشـێوێنم. لەگەڵ ئەوەشـدا کە هۆشـم هەر لە لای منـداڵەکانم بوو، دوو سێ تاکسی ترم گـۆڕی. بـۆ شـوێن ون کـردنیش دوورتـر لەو شـوێنەی کە سیمین و محەمەد بە نەهێنـی لێـی دەژیـان دابەزیـم و ئینجـا بەپێیـان ڕۆیشـتم. ئەوەندە خێـرا دەڕۆیشـتم کە هەڵەنگـوام و خەریـک بـوو سـەرم بـدا لە زەوی. بە زەحمەت خۆم گرتەوە و ئێش بە ئەژنۆم گەیشتبوو، بەڵام توانیم خۆم بگەێنمە ماڵە منداڵەکانم. کە لە دەرگام دا، زوو کردیانەوە. هەر کە چـووینە ژوورەوە، پەلەم بـوو بزانم چ باسە. پرسیارم لێکردن، دوای بێدەنگێکی قـورس و نـاخۆش بە چـاوی پـڕ لە فرمێسکەوە وردە وردە درکاندیان کە سارم لە سنە گیراوە.

بە بیسـتنی ئەو قسـەیە کـزەم لە جەرگـی هـات و وەهـا گێـژ بـووم دەتگـوت کوتەکیان لە سەرم داوە، خەریک بوو سەرم دەتەقی. وەک کەڕ و لاڵم لـێ هـاتبوو. گەرووم ئیشک ببوو، نە قسەم بۆ دەهات و نە گوێشم لە هیچ دەبوو. لە خەونێکی ئاڵۆز دەچوو کە هەموو لەشمی لە جووڵە خستبوو. چاوم هیچی نەدەدیت. چونکە دەمزانی ئەو نا ئینسانانە بە شێوەیەکی دڵتەزێن زینـدانییەکان ئەشـکەنجە دەکەن. دەمزانی هەرکەس بکەویتە دەست ئەو خوێنمژانە تازە دەرچـوونی نییە. دەمزانـی ئەو تاوانکـارانە بە خـوێنی سـەرمان تینـوون. بە زەحـمەت هەناسـەم دەدا، لەوە دەچـوو خەریـک بـن بمخنکێـنن. وام دەزانـی هەمـوو ئاسـمان بە سـەر سـەرمدا رووخـاوە. سـیمین و محەمەدیـش کە خۆشـیان حـاڵێکی لە مـن باشـتریان نەبـوو، هەوڵیان دەدا ئارامم کەنەوە.

هەر ئەودەم لە تاران بە سەر سەرەخۆشی کاک عەبدولفەتاحی مشـیری پـورزام دا کەوتم. ئەوەندەی بۆ سارم بە پەرۆش بووم، ئەوەندەش خەمی کۆچی دوایی ئەو پـورزایەم و زگ سـووتانی پیـرۆز خـانمی پـورم بـووم. نەمـدەزانی پەژارەی کـوڕە زینـدانیەکەی خـۆم بـم، خەمـی پـورم بـێ، بـۆ نەسریـن خـانمی هاوسـەری کـاک

عەبدولفەتاح و منداڵەکانی خەفەت بخۆم یان بۆ ئەو دایک و بابانەی منداڵیان لە بەندیخانەیە یان ئەودایکانەی زگیان سووتاوە. چاوم لە هەر کوێ دەکرد خەمی لێدەباری. ئەو شارە وەک دۆزەخی لیهاتبوو. لە سەرەخۆشیەکەدا، کاتێک کە خەڵکەکە بڵاوەیان لێکرد، زۆر باسی دیکە هاتە گۆڕی و لەو بەینەدا باسی ویلمە خانم، ئەوەی خودالێخۆشبووی دوکتۆر یونەتان هاتە گۆڕێ. نەسرین خانم لە تاران، لە قوتابخانەیەکی تایبەت بە هەرمەنیان کە ویلمە خانم بەڕێوەی دەبرد، مامۆستا بوو. ویلمە خانم کاتێک کە زانیوێتی نەسرین خانم خەڵکی مەهابادە، بۆی دەگێڕێتەوە کە ئەویش لە مەهاباد لە دایک بووە و هەر لە وێش خوێندویەتی و بۆتە مامۆستا. جا پاشان هەواڵی منی لێ پرسیبوو و نەسرین خانمیش وتبووی کە خزمایەتی و پەیوەندیمان هەیە. ئەوێش بە نەسرین خانم دەڵێ کە زۆری پێخۆشە چاوی پێم بکەوی و بۆیە ژمارە تەلێفونی خۆشیم بۆ دەنێرێ.

چەند مانگ دواتر پەیوەندیم بە ویلمە خانمەوە کرد و رۆژێکمان دیاری کرد تا سەردانی بکەم. ئێوارەی رۆژی دیاری کراو چوومە ماڵی ویلمە خانم. دوای ئەوهەموە ساڵە بە دیتنی چاوم روون بووە. لەیلی خانمی دایکیشی لە وی بوو، زۆر پیر و بی هێز بوو. کە لە دەرگام دا و دەرگایان کردەوە، بە چاوی فرمێسکاویەوە یەکترمان لە ئامێز گرت. سڵاو و چاک و چۆنیمان بە گریانەوە دەست پێکرد. گریانێکی پڕ لە سۆز بوو. دوایی بەرەو ژوورەوە چووین، ژوورێکی تاریک، لە بەر شەڕی ئێران و ئێراق خەڵک چرای هەڵ نەدەکرد. ئەوانیش دوو سی مۆمیان لەو سەری هۆدەکە لە قوژبنێک دانابوو کە بە ئاستەم روناکی کردبوو. قسە و باسەکانی ئەو شەوە دەیبردینەوە سەردەمی پێش کۆمار و کۆمار، باسی خۆشییەکان و ناخۆشییەکانی رابردوومان هێنابۆوە گۆڕێ. لەوە نەدەچوو کە ئەو هەموە ساڵە لەو کاتەوە تێپەڕ بوە. بەداخەوە ئەوە دواجار بوو کە چاوم بە وێلمە خانم و دایکی کەوت، ئیدی دەرفەتی تر هەڵنەکەوت یەکتر ببینینەوە.

هەر کە سەرەخۆشی پورزاکەم تەواو بوو، بۆ ئێوارەکەی بەرەو سنە رێگام کوتا. ئەو شەوەم لێببووە سەد ساڵ، هەر رۆژ نەدەبووە و ئەمنیش حەجمینم لێهەڵگیرابوو. ئاواتە خواز بووم وەک باڵندەکان باڵ بگرم و بفڕم بۆ لای سارم. سەرئەنجام تاریکایی شەو شوێنی خۆی لەگەڵ روناکایی گۆڕیوە و سەر لە بەیانی

زوو تـازە خەریـک بـوو ڕۆژهەڵـدەهات گەیشـتینە جـێ. سـاکێکی بچـووکم پێبـوو، هەڵمگرت و لە ئۆتۆبوس هاتمە خوارێ، سەرە گێژەم گرتبوو، نەمدەزانی چ بـکەم و بۆ کوێ بچـم. لە خـۆم را نەدەدیـت بە تەنیـا بچـمە بەر درکـی بەنـدیخانە. چەنـد خولەکێک بە بێجووڵە لە شوێنی خۆم راوەستام، لەناکاو، یەکێک هاواری کرد:" دایە زەحـمەت نەبـێ خـۆت لادە!"، ئەمنـیش بە هەرای وی جـووڵەیەکم دا بە خـۆم و چـوومە قوژبنێـک و لە وێ گیرسـامەوە تـا کەمێـک بیـر کەمەوە. ئەو پیـاوەی کە دەنگی دابووم تێگەیشت کە خەڵکی سنە نیم و ناشارەزام، هات بـۆ لام و پرسـیاری لێ کردم، "دایە،گەرەگتە تاکسیت بۆ قاو دەم؟ " سوپاسم کرد و گوتم پێویست ناکـا زەحمەت بکێشی.

هێشتا لە سـەر ئەو شـوێنەی دەمەویسـت بچـم، سـاخ نەببـومەوە. وردە وردە هـاتمەوە سـەر خـۆم و قەرارم دا بچـمە مـاڵی ناسـیاوێکی سـنەیی، یەکێـک لە مریدەکانی شێخی حیسامەدین. لە تێرمیناڵ چوومە دەرەوە و چاوەڕوانی تاکسیەکم کـرد. لە دوورەوە چـاوم بە تاکسـیەک کەوت، زۆری پێنەچـوو، گەیشـتە نـزیکەوە. دەستم بۆ هەڵێنا. شۆفێرەکە رایگرت

و سوار بوم و ئادرێسێکی نزیک ماڵی ناسیاوەکەم دایە و ئەوێش پێی بە گاز داهێنا و بەرەو مەبەست لێیخوڕی. لە پەنا کۆڵانێکـدا ڕاێگـرت و دابەزیـم. نـزیکەی سـەد هەنگاوێک دەبوو رۆیشتبام تا بگەمە ماڵی ناسـیاوەکەم. کە گەیشـتمە بەرەوە، زۆر بە ئاستەم لە دەرگام دا نەکا ماڵەکە لە خەو دابن. دەنگی ژنێک هـات کە پرسـیاری کرد "کێیە؟" دوای وەڵامی من، درگای کردەوە. ناسیاوەکەی خۆم بوو، کە چاوی پـێم کەوت باوەشی پێدا کـردم، یەکترمـان تێـر مـاچ کـرد، زۆری بەخێرهـاتن کـردم و بە رێزەوە بەرەو ژورێی بردم. سـەماوەرەکەی گیـزە گیـزی دەهـات، کە وەکـوڵ هـات، چای دەم کرد و سفرەی راخست. لەگەڵ خودا لێ خۆشبو ئەو خانمە دلۆڤانە نـان و چامان خوارد. تێگەیشت کە حاڵێکی نائاساییم هەیە و زۆر شپرزە و بە پەرۆشم. کە پرسیاری لێی کردم، حـاڵ و وەزعەکەم بـۆ گێـڕاوە. گـوتی: "بـا کەمێـک مانـدووتیت بحەسێتەوە و جا ئەچینە بەر درگـای زینـدان." گـوتم نـاتوانم سـەبر کەم، هەرچـی زووتر بڕۆین باشترە. ئەوەی راستی بێ ئۆقرەم نەمـابوو و دەتکـوت مێـرووله لەنێـو تەواوی لەشم دایە. دەمەویست هەرچی زووتر خۆم بگەیەنمە جگەرگۆشەکەم.

پێکەوە وەڕێ کەوتین. ژمارەیەک دایک و بابی تریش وەک من بە ئۆمێدی دیتنی منداڵەکانیان لە بەر دەرکی بەندیخانە چاوەڕوانی مۆڵەتیان دەکرد. چەند پاسداری زلحۆڵی خوێن تاڵی پڕ لە رق لە وێ پاسەوانیان دەکرد. چووینە بەرەوە و پرسیارمان کرد تا رێمان بدەن بچین بۆ لای سارم، ئەویش پرسی بە یەکی دیکە کرد، لە پێشەوە نکۆڵیان لە وە دەکرد کە سارم لەوی گیراوە، هەر دەیانگوت کەسێکی بەو ناو و نیشانە لێرە نیە و دەیانەویست سەرمان لێ بشێوێنن. بەڵام ئێمە هەر وەستاین و ئەو جار گوتمان دەزانین لێرەیە و دەمانەوی بچین ببینین. کە دیتیان ئێمە واز ناهێنین بە تووڕەیەکی دڵڕەقانەوە گوتیان: "ممنوع الملاقاته". ئەو نیگا دوژمنانە دەتگوت تیرە لە جەرگمی دەدەن. هەرچەند کردمان، بۆمان نەهاتنە رەدایە. بە نائۆمێدیەوە، گەڕاینەوە ماڵ. دوای ماوەیەک، هاتەوە بیرم کە خێزانێکی هاوشاریم لە سنە دەژین، هەر جۆرێک بوو ئادرێسەکەم دیتنەوە و هانام بۆ بردن. داوام لێ کردن سەر و شوێنێکی سارمی کوڕم بزانن و ئەگەر بۆیان کرا ئیجازەی دیداریم بۆ وەرگرن. مخابن، هەرچی ئەو دۆستانە هەوڵیان دا، هیچیان بۆ نەکرا. دوای دوو رۆژان بە نائۆمێدی گەڕامەوە تاران.

لە سێدارەدانی سارم

پتر لە مانگێک هەر لە هاتووچۆدا بووم، لاقێکم لە سنە و ئەوەی دیکەم لە تاران بوو. لە سنە بە ئومێدی دیتنی سارم دەچووومە بەر دەرگای بەندیخانە، بەڵام ئەو زوحاکانەی زەمان هەر نەیانهێشت ببیینم. دواجار کە لە سنە لە ماڵی هاوشاریەکەمان بووم، چی وای نەمابوو بۆ جەژنی نەورۆز. شەوێ پێش خەوتن چەقو چۆێم دەهاتێ و وەک مێوژۆکە دەلەرزیم، دەتگوت نەخۆشم. ئارام و قەرارم لێبڕابوو. لەشم داهێزابوو و نۆبەتێ داێگرتبوم. خانەخوێ کە وەزع و حاڵی منیان وەها دیت، ویستیان حەبی سەرئێشەم بدەنێ. وتم پێویست ناکا. جێگایان بۆ راخستم و لێفەیان پێدادام و چرایان لێ کوژاندمەوە. لەرز و تا بەری نەدەدام و دەمبزڕکاند. توانای جوڵەم تێدا نەمابوو. ئارەقە بە لاجانگەکانمدا دەهاتە خوارێ و هەموو سەنیرەکەی تەڕ کردبوو. هەموو ئازای بەدنم تەڕ ببوو. جلەکانم وەها خووسابوو، دەتگوت لە ئاوێیان هەڵکێشاوە. هەرچۆنێک بوو هێزێکم دا بەر خۆم و بە هێواشی و بێدەنگی جلەکانم داکەند و بە سەرپێچەکەی سەرم خۆم ئیشک کردەوە. پاشان جلی ئیشک و خاوێن کە لە کیسەیەکدا لە پەنای خۆم دا نابوو دەرم هێنا و لە بەرم کرد. سەر لە نوێ راکشامەوە، ئەوجار لە بەر ماندوتیان بە دەم نۆبەتێەوە خەو بردمییەوە، یان باشتر بڵێم لە نێوان بێهۆشی و هۆشیاریدا مام. دەمێکی زۆری نەخایاند لەناکاو بە خەونێکی ناخۆش وەک مۆتەکە روح و گیانمی هەژاند و لە خەو راپەڕیم. لە خەونەکەمدا گەنج ببوومەوە و لە ماڵی خۆمان لە مەهاباد لە ژوورێک دانیشتبووم و سارمی کوڕیشم منداڵەو لە کۆشمدایە. بە تەما بووم بیخەوێنم. دەستم بە سەر و پشتیدا دێنا و لایلایەم بۆ دەکرد، گوێشم لە سوکەناڵەی بوو، لە وە دەچوو ئازاری هەبێت. سەرم داهێناوە تا روخساری ماچ کەم، هەر کە دەمم گەیشتە نزیک روومەتی و دەمەویست ماچی کەم، پێش ئەوەی فریا کەوم، لەپڕ یەکێک پچڕ پچڕ لێی هەستاندم و بردی و ون بوو. ئەودەم بە هاواری خۆم لە خەو راچڵەکیم و لە جێگاکەمدا دانیشتم، هەستم بە ئێشێکی زۆر دەکرد، بە شتێکی دڵتەزێن، دەتگوت چەقۆ لە دڵم رادەکەن، پێدەچوو روحم بکێشن. لەو بێدەنگیە سامناکەدا، هەرا و گرمە لە بن گوێم دەهات و

پەردەی گوێمی دەلەرزاند ، لە دەنگی تەقە تەقی گولله دەچوو، نە یەک و نە دوو و نە سێ، توانای بژاردنم نەبوو. دەتگوت ئەو گوللانە لە دڵی من دەدەن. هەر دوو دەستم خستە سەر گوێیەکانم وبە دوو قامکم توند توند کونەکانیم گرتبوو تا گوێم لێ نەبێ، بەڵام هەر دەهات و دەنگی تەقەکان پتر و بەرزتر دەبوون و هەر نەدەبڕانەوە. هەراسیان لێ هەڵ گرتبووم، وەختابوو کەللە ی سەرم بتەقێ. ئیتر تا رۆژ بۆوە نەمتوانی چاوم لێک بنێم. بیر و ئەندێشە بەریان نەدەدام. لە بەرخۆمەوە دەمگوت بریا هەر ئێستا توانیبام خۆم بگەیەنمە بەندیخانە و بە زۆرەملی چوبامە ژوورەوە. جەرگەکەم لە ئامێزگرتبا، بۆنم پێوە کردبا، ماچم کردبا و تێر چاوم لە چاوی کردبا. دەمویست ئەوەندە لە باوەشمدا کوشیبام تا دەبووینە یەک و من وەک بەفری بەهاران چۆن لە سەر زەوی دەتوێتەوە لە ویدا دەتوامەوە. بەڵام بەو نیوەشەوە هیچ نەدەکرا و دەبوایە راوەستم تا رۆژ دەبێتەوە. خۆ وەختی واش شەوێکت لێدەبێتە هەزار ساڵ. دەمەو بەیانی پێش خۆرهەڵاتن، رۆژی ١٦ ی مارسی ١٩٨٢ هەستام و دەستنوێژم هەڵگرت و نوێژم کرد. خێزان کە لە خەوهەستان لێم پرسین: " ئەرێ شەوی رابردوو گوێتان لەو تەقە تەقە بوو؟" گوتیان: " تەقەی چی، نا وەڵڵا گوێمان لە هیچ نەبووە." تێگەیشتم کە ئەوە تەنیا لە خەیاڵی مندا بووە، بۆیە کاتێک کە دوو دەستەکانیشم لە سەر گوێەکانم دانابوو، دەنگی تەقەکانم هەر دەبیست.

خۆم تێکنا و ماڵئاواییم لە هاوشارێکانم کرد، هەرچی گوتیان جارێ زووە، کەڵکی نەبوو چونکە ئارام وقەرارم لێ هەڵگیرابوو. روحم لا نەمابوو و دەمەویست بە زووترین کات هەرچۆنێک بێ خۆم بگەیێنمە جگەرگۆشەکەم. کە لە دەرگاکە چوومە دەرەوە و گەیشتمە سەر شەقامەکە لە ئەگەر و نەگەری وەێ دا بووم بە تەنیا بچمە بەندیخانە، بەڵام هەرچەند کردم لاقی ڕۆیشتنم نەبوو، لە خۆم رانەدەدیت بە تەنیا بچم. ملی رێگام گرت بەرەو ماڵی ناسیاوە سنەیەکەم. بۆ ئەوەی زوو بگەمە جێ، زۆر بە خێرایی دەڕۆیشتم. وەها وە دڵەکوتە کەوتبووم کە دەنگی دەبیسترا. زارم ئیشک وهەناسەم توند ببوو، بەڵام گوێم نەدەدایە و هەرهەنگاوەکانم خێراتر دەکرد تا خۆم گەیاندە بەر دەرکەی ماڵی ناسیاوەکەم. ئیدی لە وێ لە پەلوپۆ کەوتبوم. هەناسەم سوار ببوو، بە هەناسەبڕکێ لە دەرگام دا.

چی وای پێ نەچوو، ناسیاوەکەم دەرگای کردەوە و هەر کە چـاوی پـێم کەوت لێـی پرسـیم: " بـۆچە وا پەشـۆکاوی"؟ بە خەمنـاکی و چـاوی پـڕ لە فرمێسـکەوە گـوتم خەونێکی زۆر ناخۆشم دیتوە. ئەگەر بۆت دەکـرێ و دەتـوانی لەگەڵـم بێـی بچیـنە بەندیخانە. هەر بڵێی یەک و دوو خۆی ساز کرد و پێکەوە وەڕێ کەوتین.

لە بەر دەرگـای بەنـدیخانە دوو سـێ پاسـداری ملهـۆڕی ردێـن درێـژی شـان لێکەوتوو پاسەوانییان دەکرد. دیار بـوو ناجسـنن، نێـو چاوانیـان تـاڵ و تفـت بـوو. هێندەیان نانی خۆڕایی خواردبوو ورگیان هەڵمسابوو. هەر یەکە تفەنگێکـی نـازانم ژ-۳ یان کەڵاشینکۆڤیان لە شان کردبوو. تەنانەت تەفەنگەکانیش لە سەر ئەو شـانە نالەبـارانە وە ئامـان هـاتبوون و ئەگەر بۆیـان کرابـایە دەگەڕانەوە گوللەیەکیـان لە سەری خاوەنەکەیان دەدا و خۆیان لە چنگیان رزگار دەکردن.

چووینە بەرەوە، کە داوای دیداری سارمی کوڕم کرد، پاسـدارێکی خـوێڕی کە لە تەماتەی بڵک دەچوو، بە تورەیی و نێوچاوانێکی مۆن و پڕ لە رقەوە پاکەتێکی سەر بەسـتراوی دایە دەسـتم. لەو چرکەسـاتەدا کە پـاکەتەکەم وەرگـرت، بیرۆکەیەکـی سامناک بە مێشکمدا تێپەڕی. تووشی دڵەڕاوکێیەکی لە رادە بەدەر ببووم. لاقەکـانم دەلەرزین و هێزی رویشتنیان نەبوو، بە زەحمەت راوەستابووم. وام هەست دەکـرد کە زەوی لە ژێرلاقەکانمدا نەماوە. ئەژنۆکانم نووشتابوونەوە و هەسـتم بە ئـازارێکی روحی زۆر دەکرد. ئەگەر لەو ساتەدا ناسیاوەکەم بن باڵی نەگرتبام بەر دەبوومەوە. قۆڵم لە قۆڵی ناسیاوەکەم دا بوو، هەندێ لە بەندیخانەکە دووری خسـتمەوە. هەر لە سـەر لێـواری جـۆگەی شـەقامەکە یـارمەتی دام تـا دانیشـم. پەژارە داێگرتبـووم. دەتگوت لە دڵم چەقیوە، چاوەڕوانی خەبەرێکی دڵتەزێـنم دەکـرد. دەسـتەکانم وە لەرزە کەوتبوون وهێز و توانایان تێدا نەمـابوو، هەرچـی هەوڵـم دا سـەری پـاکەتی کـاغەزەکەم پـێ هەڵنەپچڕا. بە یـارمەتی خـانمی ناسـیاوم سـەری پاکەتەکەمـان هەڵپچـڕی. چاوەکـانم لێـڵ ببـوون و نووسـینەکەم بە چـاکی نەدەدیـت. وام زانـی چاویلکەکەم لە چاو دا نییە و لە کیفەکەم دا بۆی دەگەڕام و سەرەسووڕەم گرتبـوو. ناسیاوەکەم پرسی: "ئەوە لە چە ئەگەڕی؟" گوتم لە عەینەکەکەم. پێـی گـوتم کە لە چاومدایە. پێدەچوو چاوەکانم توانای خوێندنەوەی ئەونووسینە دڵتەزێنەیان نەبـێ. هەرچۆنێک بوو بە زەحمەت دێڕێکم خوێندەوە، وەک ئەوی روحم بکێشـن وابـوو،

ئیدی زیاترم بۆ نەخوێندراوە و سەرم لە گێژەوە هات. دەتگوت ئاسمان لە سەر سەرم دەسوڕێتەوە. بۆ ئیستێک ئاگام لە خۆم بڕا، لە بەر حاڵی پەرێشانم خەریک بوو دەبوورامەوە یان باشتر بڵێم ئەوەندەی نەمابوو روحم دەرچێت. ئەوەی لێی دەترسام بە سەرم هات. نووسرابوو کە سارم لە سیدارە دراوە.

دۆخێکی لە رادە بەدەر بە ئازار بوو. پێدە دەچوو تۆفانێکی سامناک دەروونمی شڵەژاندبێ و هەناسەی لێبڕیبم. دەتگوت لە زەریایەکی تووڕە دا بە تاقی تەنیا ماومەوە و شەپۆلەکان بە هەموو هێز و قووەتی خۆیان رامدەوەشێنن و خەریکن دەمخنکێنن. وەک ئەوەی دەچوو کەوتبێتمە ناو داڵانێکی تاریک و رێی دەرچوونم نەبێ. دڵم ژانی دەکرد، ژانەکە لە وەدا نەبوو. هەستم دەکرد دڵم زل بووە، ئەوەندە زل بوە کە جێگەی نابێتەوە و خەریکە سینگم بقەڵشێنێ و بێتە دەرێ. دەتگوت دینامیتیان کردبێتە دڵمەوە و لە وانەیە لە هەر ئان و زەماندا بتەقێتەوە. ئەژنۆکانم وەلەرزە کەوتبوون، نووشتابوونەوە و هێزیان تێدا نەبوو، زار و گەروم ئیشک هەڵگەڕابوو، هەموو دنیا لە بەر چاوم تاریک ببوو، کەمترین و بچووکترین خاڵی رووناکایم نەدەدیت. وەها هەستم بە قورسایی لەشم دەکرد لەوە دەچوو ئاسمان بە سەر سەرمدا رووخابێ. مێشکم لە کار کەوتبوو و بۆ چرکەساتێک لە هۆش خۆم چووم، بەڵام زوو هاتمەوە سەرخۆ. ویژدانی خەوتووم وەخەبەر هاتبوو و نەمدەویست ئەو زاڵمانە بە کزی مبینن.

سەرم بەرەو ئاسمان هەڵێنا و هاوارم لە خودای گەورە کرد، لە سەرەخۆ، پڕ بە سییەکانم هەناسەیەکی قوڵم هەڵ کێشا و هێزێکم هێناوە بەرەخۆم. هەستامە سەر پێ و بۆیان چوومەوە بەر دەرگای بەندیخانە. داوای وەسێتنامەی سارمم کرد. ئەو پاسدارە چەپەڵانە کە بە تەواوی لە مرۆڤایەتی بێبەشن و جگە لە کوشتن هیچی تر نازانن بە نیگایەکی دوژمنانە و پێکەنینێکی گەپجاڕیوە تێیان روانیم و گوتیان:

وصیت نامە چی، چرت و پرت نوشتە. (وەسێتنامەی چی، شتی هیچ و پووچی نووسیوە).

لە وەڵامدا وتم:

پسر من چرت و پرت نمینوسە، این شمائید غیر از چرت و پرت چیز دیگری نمیدانید. (کوڕی من شتی هیچ و پوچ نانووسێ، ئەوە ئێوەن کە لە شتی هیچ و پوچ

زیاتر، چیتر نازانن).

له وکاته دا زۆر جوامێرانه به سەر ترسی خۆم دا زاڵ ببووم و ئاوا درێژەم پێدا
روزی خواهد آمد که عقاب به آزادی پرواز کند. (رۆژێک دێ که هەڵۆ به ئازادی هەڵفڕێ).

بەو قسانەی دەمکرت، گومانم بۆ ئەوەی دەچوو بم گرن و بمکوژن. دوای سارم بۆم گرینگ نەبوو چم به سەر دێ. ئیدی هیچ شتێک بۆ من مانای نەمابوو، ژیان مانای نەمابوو، رەنگیشه بۆیه بوێر ببووم. هەرام له پاسدارەکان کرد و به دەنگێکی بەرز گوتم له پێناوی رزگاری کوردستان له چنگ دوژمنی خوێنمژی وەک ئێوه، خۆم و هەموو منداڵەکانم دەکەمه قوربانی. به ئاسپایی خانمەکەی ناسیاوم قۆڵی گرتم و له وێی دوور خستمەوە. ئێستا که بیر لەو کات دەکەمەوە، واتێدەگەم که ناسیاوەکەم به هۆی ئەوە که ئەو هۆشی له سەر خۆی بوو، هەستی کردبێت که له وانەیه بم کوژن.

که هێندێک له بەندیخانه دوور کەوتینەوە، ناسیاوەکەم دەستی بۆ تاکسیەک راداشت. تاکسی رایگرت و سوار بوین و به شۆفێرەکەی گوت بۆ کوێمان بەرێ. ئۆف چ رۆژێکی رەش بوو! ئاگام له خۆم نەبوو، نەمزانی چۆن گەیشتینەوە و چۆن له ئۆتۆمۆبیل دابەزین و بەرەو ماڵ چوینەوە. جارێ هێشتا دەتگوت خەون دەبینم. شۆکەکه ئەوەندە گەورە بوو که کاسی کردبووم. وەک پەیکەرێکی بێگیانوروح دانیشتبووم، رشتەی خەیاڵەکانم بڕابوو، نه زمانم دەگەڕا شتێک بڵێم و نه هیچم دەبیست. فرمێسکەکانم به گۆناکانمدا دەڕژانه خوارەوە. ئەو خانمه میهرەبانەش هەرقسەی بۆ دەکردم. گیزه گیزی سەماوەر و دەنگی خانمی ناسیاوم تێکەڵ ببوون و من هەر هاژەی هاژێکم دەبیست و بۆم نەدەچووه سەریەک باسی چیم بۆ دەکا، بەڵام دەم زانی دەیەوی دڵم بداتەوە. ئارام و قەرارم لێ هەڵگیرابوو. جا خەمی لەوه گەورەتر بۆ دایک و باب دەبێ چی بێت؟ وه بیر شەوی رابردوو کەوتبوومەوە. ئەوه بۆیه تووشی لەرز و تا ببووم، ئەگینا نەخۆش نەبووم. جا ئەودەم خەونەکەی چەند مانگ لەوەپێشیشم که له سنه له ماڵەکەی شەهید سارم دیتبومم وه بیرهاتەوە. له خەونمدا ددانم کەوتبوو. خەفەتبار بووم چونکه بیستبووم که ددان کەوتن له خەوندا راگەیاندنی کۆچی دوایی خۆشەویستێکه. خەونی شەوی

رابردووش كە بە پچڕپچڕ كۆرپەكەيان لێ هەستاندم هەمووى نيشانەى خەبەرى سامناك بوون. ئەو ددان كەوتنە و رفاندنى منداڵە ساواكەم، بەداخەوە لەو رۆژە رەشە ئاگادارى دەكردم.

هەزار پرسيار بە ناو مێشكمدا دەهات و دەچوو. ئەو ناپياوانە چەند گوللەيان بە كوڕى منەوە نا؟ نيوەشەو بوو يان بەرەبەيانى؟ دوا گولله چ پياوكوژێك پێوەى نا؟ سارم بە تەنێ بوو يان هاوكات هاوڕێكانى تريشى ئەو شەوە لە سێدارە دران؟ چۆنيان بردە بەر سێدارە؟ داخۆ دواى ئەو هەموو ئەشكەنجەيە و خوێن لێكێشانە هێزى تێدا مابوو بەپێى خۆى بڕوا؟ لە دڵى خۆمدا دەمگوت دەزانم رۆڵەى سەربەرزم! تۆ سەرمەشقى غيرەت و ئازايەتيت، قەت سەرت نەوى نەكردووم، لەو پەڕى بێ هێزيشدا دوژمنت وەلەرزە هێناوە. دەزانم دوژمنان لە بەرانبەر تۆ دا هەستيان بە بچوكى خۆيان كردوە. زۆر چاك دەزانم بە سروود و گۆرانى چڕاندن بەرەو سێدارە چووى. دەزانم تۆ لە مەرگ نەدەترساى بە تايبەت مەرگێك كە لە رێى رزگارى و سەربەستى دا بێت. چاك ئەو كاتەم دێتەوە بير كە پەرتووكى "حەلاج" ت بە ديارى دامێ و پاشان ئەو شيعرەت بۆ خوێندمەوە:

حلاج وشانيم كه از دار نترسيم
مجنون صفتانيم كه در عشق خدائيم
ما را نه غم دوزخ و نه حرص بهشت است
بردار ز رخ پرده كه مشتاق لقائيم

پرسيارەكانى ناو مێشكم كۆتاييان نەدەهات. داخوا ئەوچاوە كاڵە هەنگوينێ جوانانەى وەك رۆژ دەدرەوشانەوە و پڕ بوون لەرووناكى و ئۆمێد چييان بە سەر هاتبێت؟ لەو كاتەدا چ لە مێشكى دابووبێ؟ بيرى لە چى كردبێتەوە؟ دوا قسەى چى بووبێ؟ ئەو پرسيارانە، هەر بە تەنيا پرسيارى من نەبوو، بەڵكو پرسيارى سەدان هەزار دايك و باب و ژن و پياو و منداڵ كە ئازيزەكانيان بە دەستى ئەو زوحاكانە كوژراون. لەو گێژاوەدا، زۆر جار لە خۆم دەپرسم تۆ بڵێى ئەو مرۆڤكوژانە هيچ هەستێكيان هەبێت؟ يان وەك رۆبۆت قورميش كراون كە خەڵك بكوژن. داخۆ كاتێك حكومەتى گەندەڵى خومێنى و مەلاكان بڕوخى، ئەو پياوكوژانە وەڵامى ئەو خەڵكە چۆن دەدەنەوە؟

لەو کاتەدا کە من لە دەردی خۆم دا نقووم ببووم و ئاگام لە هەموو شتێک بڕابوو، ناسیاوەکەم کوڕەکەی ناردبوو بلیتی ئۆتۆبوس بۆ تاران وەرگرێ. خوی و کوڕەکەیّ وەک پاڵپشت لەگەڵم هاتنە تاران، چاکەی ئەو مرۆڤە باشانەم هەمیشە لە بەر چاوە و قەت لە بیریان ناکەم. هەر کە لێرە لە سنە هێندێک هاتمەوە سەرخۆ، تەلێفونم لە زارا و عیشرەتی خوشکم کرد و هەر ئەوەندە توانام تێدا بوو بڵێم زگم سوتاوە و ماڵم وێران بووە و ئەم شەو وەڕێدەکەوم بۆ تاران. پێشم گوتن سیمین و محەمەد لە گەڕانەوەم ئاگادار کەن.

هەتاو شۆڕ ببووە و چی وای نەمابوو رۆژ ئاوا بێ کە سواری ئۆتۆبوس بوین بەرەو تاران. هەتا رۆژ بووە ئەمن چاوم لە سەر یەک دانەنا. وەها چووبوومە نێو فکر و خەیاڵەوە هۆشم لە کەس نەبوو. وەک فیلمێک سارمم دەهاتەوە بەرچاو لە منداڵیەوە تاکو دوا جار کە چاومان پێک کەوتبوو. گوێم لە قسەکانی بوو و کارەکانی دەهاتنەوە بەرچاوم. لە خەیاڵمدا سارم لە پەنام راوەستاوە و قسەم لەگەڵ دەکا. دەمەویست دەستی بگرم، باوەشی پێدا کەم و تێر ماچی کەم. بۆ چرکەساتێک لە من وایە راستە و سارم بە زیندوویی لە لامە و دەمەویست زەمان لە وی بوەستێت. کەچی دەهاتمەوە سەر خۆم و تێدەگەیشتم هەر خەیاڵن و سەر لە نوێ خەم و خەفەت دایدەگرتمەوە. جا فرمێسکەکانم دەهاتنە خوارەوە. ئەو حاڵەتە چەندین جاری تریش دووپاتە بووە.

کە گەیشتینە تاران سیمین و محەمەد لەگەڵ هاوڕێیەکیان بە ئۆتۆمۆبیلەوە چاوەڕیان دەکردین. هاوڕێکەیان بەرەو پیرمان هات و هێندیک دەور و بەری کۆنترۆڵ کرد تا بزانی کەسمان بە دواوە نیە. پاشان بەرەو ئۆتۆمۆبیلەکەی بردین. هەر ئەوەندەمان توانی سڵاو بکەین، سیمین و محەمەد و ئەمن هەر سێکمان وەک لاڵمان لێ هاتبوو. زمانمان نەدەگەڕا شتێک بڵێین، بە راستی هیچ وشەیەک توانای دەربڕینی ئەو خەمە گەورەیەی نیە. هەر یەکترمان لە باوەش کردبوو و دەگریان. ئێش و ئازاری لە سێدارە دانی ئازیزان بێ سنوورە. ئەو ئازارە لەگەڵ هیچ ئازارێکی دیکە بەراورد ناکری. دوای گریان لە ئامێزی یەکدا بەرەو ئۆتۆمۆبیلەکە چووین و سوار بووین. ئەویش هێندێک بە شەقامەکاندا خولاوە لەبەر ئەوەی نەکا کەسمان بەدواوە بێ، کە دڵنیا بوو کەسمان بە دواە نییە، ئینجا بەرەو ماڵەوە لێیخوڕی.

حاجی هاوسەریشم لە وەزعەکە ئاگادار کرابوو و رۆژێک دوای من گەیشتە بەرەوە. لە تاران لەوماڵەی تێدا بووین، سەرخۆشێکی نیوەنەهێنیمان بۆ سارم دانا. چونکە ئەو جەلادانە منداڵت دەکوژن و رێگەش پێ نادەن سەرەخۆشی دانێی. جا وەرە ئازیزەکەت بکوژن، تەرمەکەت نەدەنەوە، شوێنی ناشتنەکەت پێ نەڵێن و نەشهێڵن بوی بگری. ئەوەی حکومەتی مەلا کردویەتی، زوحاک نەیکردوە.

وەک گوتم سەرەخۆشێکی نیوەنەهێنیمان بەڕێوە برد. ئەوخزم وکەس و ناسیاوانەی بیستبوویان بە خەممانەوە هاتن. کۆمەڵێک خەڵک درەنگتر بیستبوویان جا بۆیە دوای ئەو چەند رۆژە سەرەخۆشیش، دۆست و ئاشنا هەر دەهاتن.

لە پێشەوە باسی خزمێکم کردبوو کە داوام لێ کردبوو محەمەدی کوڕم لە ماڵی خۆیان بشارنەوە، چەند رۆژ دوای سەرەخۆشی هاتە ماڵمان. سیمین بە خێر هاتنی کرد و لەگەڵی دانیشت، بەڵام من کە لە ژوورەکەی تەنیشتی دانیشبووم، هەرچی کردم دڵم بەرایی نەدا بچم بەخێرهاتنی بکەم. کە وەبیرم دەهاتەوە کە محەمەدی کوڕمی رانەگرت، لە دڵی خۆمدا دەمگوت چۆن رووی هاتوە بێتە سەرەخۆشی کوڕەکەی دیکەم. ئەوە لە وانە بوو محەمەدی کوڕم با لە سێدارە درابا. تۆ بڵێی ئەوکاتەش لە رووی هەڵاتبا بێتە سەرەخۆشی؟ تاوێک دانیشت و چایەکی خواردەوە، کە دیتی من خۆی تێناگەیەنم، لێیدا رۆیشت.

شەوێک لەو شەوانە خەونێکی زۆر ترسناکم دیت. لەوخەونمدا سارم زیندانی بوو و منیش چووبوومە سەردانی لە بەندیخانە. کە ئیزنیان دام و چوومە ژوورەوە، بە سەر دیمەنێکی دڵتەزێن دا کەوتم. سارم راوەستابوو و بە دەنگێکی بەرز سروودی شۆڕشگێڕانەی دەچڕاند و ئەو پاسدارە چەپەڵانەش گوللەیان پیوە دەنا. ئەمن خەریک بوو لە جێی خۆمەوە روحم دەردەچوو و ئەو دنیام بە چاوی خۆم دەدیت. دەم زریکاند، بەڵام دەنگم نەدەهاتە دەر. دەمەویست بچم بۆ لای و لە باوەشمی گرم، وەلێ قاچم توانای رۆیشتنی نەبوو. پێدەچوو سارم هێشتا زیندویە و روحی بە تەواوی دەرنەچووە، سەری هەڵدێنا و دەیەویست درێژە بە سروود چڕاندن بدا. لەو کاتەدا ئەو نامرۆڤانە دەستی زیندانیەکی پەشیمان بۆوەی بە کرێگیراویان گرتبوو و بردیانە نزیک سارمەوە تا دوا گوللەی (تیری خەلاس) بە سەرەوە بنی. لەو کاتەدا بە زریکە زریکی خۆم، زۆر خراپ لە خەو راپەڕیم. کە وەخەبەریش هاتبووم لەوە

دەچـوو هێشـتا خەونەکە درێـژەی هەیە. نەمـدەزانی ئەوە راسـتییە یـان خەونە. چاوەکـانم بە زەحـمەت هەڵێنـا. هەمـوو گیـانم تەزیبـوو و نەمـدەتوانی بجـوڵێم، دەتگوت لەشم مۆمیا کراوە. دڵەکوتەم گرتبوو و دەتگـوت تەپـڵە دەنگـی دەهـات، تفم بۆ قوت نەدەدرا. ئەو حاڵەتە ماوەیەکی پـێ چـوو تـا کـوو بە ئـارەقێکی سـارد بەری دام و وردە وردە هاتمەوە سەر خۆم.

چەند رۆژ دوای سەرەخۆشی لە تاران، من و هاوسەرەکەم چووینەوە مەهابـاد و لە وێش لە ماڵی خەسوو و خەزوورم سەرەخۆشیمان دانـا. زۆربەی خەڵـک هـاتن و بەسەریان کردینەوە. قەت هاودەردی ئەو خەڵکەم لە بیـر نـاچی. ئەوەشـم لە بیـر ناچی کە رۆژێکـی لە سەرەخۆشـیەکە دا، یەک دوو ژن لە پێشـخانەکە دا خەریکـی حـیلکە حیلـک بـوون، هەر ئەونـدەم زانـی، خەسـووم لێیـان چـووە دەرەوە و بەتووڕەیەوە گوتی، عەیب ناکەن ئەو ژنە (مەبەستی مـن بـوو) زگـی سـوتاوە، ئەو قاقاو پێکەنینەتان لە چییە؟ لە کاتی وادا مـرۆڤ هەمـوو هەڵسـوکەوتی خەڵـک بە وردی دەبینێ کە لە کاتی ئاساییدا وە بەر چاو ناکەوێ . قەدیمیـان چاکیـان گوتـوە: مرۆڤ دۆست و دوژمن لە کاتی ناخۆشی و نارەحەتیدا دەناسێ.

لەو مـاوەیەدا دەتگـوت لە گێژاوێـک دام و نـاتوانم لێـی بـێمە دەرەوە. لەگەڵ نەمانی سارم، خودای گەورە گەشـە و نەشـەی لە مـن هەسـتاندەوە، هـیچ زەوق و شەوقم نەمـابوو. زۆربەی کـات دەگریـام، ئەوەنـدە گریـابووم، چاوەکـانم سورسـور هەڵگەڕابوون و ئاوسابوون. ئەودەم خەسوم پێی گوتم: "سـارمی کـوڕت لە دەسـت چوو، بە گریان هـیچ نـاکری و نـاگەڕێتەوە، ئاگـات لە چاوەکانـت بـێ". بـۆ ئەوەی هێندێک ئارام بمەوە لە سەرەخۆشی سارمی نـوری چاومـدا کە خەڵـکەکە بڵاوەیـان کرد و تەنیا بووم ئەوەم نووسی:

مەهاباد، بەهاری ١٩٨٢ی زایینی

لە سەرەخۆشی نوری چاوم سارمی کوڕمدا

وەک شاعیر دەڵێ:

بگذار تا بگریم چون ابر بهاران

کز سنگ ناله خیزد روز وداع یاران

چاوەکانم پڕ لە فرمێسکن و لە دیدەکانم دەڕژێنە خوار. خەم و خەفەت هەموو

روخساری داگرتووم. دەگریم تا بەڵکو بتوانم خەمی نەمانی تۆ لە بیر کەم، هەیهات، هەیهات! ئەگەر ئەستێرەکان لەگەڵ من بێدار بن و لە خەممدا شەریک، ئەگەر ئۆقیانووسەکان لە گێژەندا بن و شەپۆل بدەن. ئەگەر زەریاکان بە شەپۆلە کەفاویەکەیان یاری بە تەنە بچوکەکەم بکەن، هێشتاش ناتوانن دەردی نەمانی تۆ و جیا بوونەوەت لە زەینمدا بسڕنەوە .

ڕۆحی رەوانم ، ئارامی گیانم سید سارمەدینی ئیفتخاری، مایەی ئیفتخاری هەموو بنەماڵەکەت، یان باشتر بڵیم هی هەموو کوردی سەر زەوی، ئەگەرلێم بپرسن بۆ؟ دەڵێم چونکە وەک دەگێڕنەوە تۆ لە بەندیخانەدا و لە ژێر ئەشکەنجەدا پیاوانە جوڵایتەوە، سەرت دانەنواند، نێوی کەست نەهێنا و هیچ هاوڕێیەکت پێوە نەکرد و سەری دوژمنت نەوی کرد. هاوڕێکانت کە لە ژیاندا ماون لە دووری تۆ دەگرین و بە مەندی و هێمنی تۆ ئافەرین دەڵێن. جا من بۆیە بە ئیفتخارەوە دەڵێم کوڕم.

یارب چه تلخ است طعم جدائی
فرزند خوبم پس کی میائی
من از دست غمت دیوانه گشتم
دیوانه میخانه و پیمانه گشتم
ای غم تو چرا در دل من خانه گرفتی
سوختی جگرم آه مگر پروانه گرفتی
مەکەن مەنعم کە سەرگەردان و وێڵم
لە دەستم چوە زەمامی ئیختیارم

سارم سەروی ئازادە، وە کوو داری شمشادە، وەک کێوی سەهەند و سەبەلان موحکەم و ئوستوار بەرانبەر بە دوژمنی خوێنمژ راوەستا و سەری دانەنواند. لە ژێر ئەشکەنجەی نامەردان نەیناڵاند، خوی فیدای گەل و هاوڕەزمان کرد. ئیفتخار دەکەم بە تۆ فەرزندی رەشید، ئەتو وەکوو کێوی ئەلبورز وزنجیرە چیای ئارارات سەربەرزی.

کوڕی من بۆ دڵان تینوی سیاسەت، وەکوو چۆمی شەمشەرانە. بۆ تەکبیر و را و مەشوەڕەت، مەند و مولایم وە کوو چۆمی سیروانە. بۆ رازداری و ئەمانەت وەکوو

ئۆقیانووسی ئارامە. لێو بە خەنـدە و خـۆشروو وەکـوو پیرانـی دنیادیـدەی زەمـانە. مێهماندار، دڵفراوان وە کوو حاتەمی تاعی زەمانە.

رۆڵەی ژیرم، ئەمن بێ سەبەب بە نێوی سـارم بەگـم نەکـردوی، ئەو نێـوە پـڕ بە پێستی خۆتە، وەک سارم بەگ ئازا و رەشید، عادڵ، خەڵک خۆشەویست و نیشـتمان پەروەر.

لەوانەیە خـوێنەرانی ئـازیز تـانەم لـێ بـدەن کە مـن ئەوەنـدە بە کوڕەکەمـدا هەڵــدەدەم. بەڵام و ســەد بەڵام ئەمــن شــەرمەزارم کە نەم توانیــوە هەمــوو جوانییەکانی رەوشتی تۆ بێنمە سەر کاغەز، سارم گیان.

کە سەرەخۆشی تەواو بوو، ئەم جار من و حاجی هاوسەرم بیرمان کردەوە بچینە سەر گۆڕی سارم، بەڵام نەمانـدەزانی لە کـام شـار و کـام گۆڕسـتانە. هەر دووکـمان بەرەو سنە وەڕی کەوتین. من ئیدی لە خۆم را نەدەدیـت جـارێکی دیـکە بچـمەوە بەر دەرکی بەندیخانە. حاجی هاوسەرم گوتی دەچێ پرسیاری شـوێنی گـۆڕی سـارم لەو ناپیاوانە دەکا. کە دەچێتە ئەوێ و داوا دەکا شوێنی ناشتنی سـارمی پـێ بڵـێن، پاسدارێک لێی دەچێتە پێش و دەڵێ: " شما باید آقای افتخاری باشید". (ئێوە دەبـێ ئاغای ئیفتخاری بن). حاجی لە وەڵامدا دەڵی خۆمم. پاسدارەکە دەڵی:" شما زمـانی کە در اداره فرهنگ ناحیه ۱ تهران کـار میکردیـد، کمـک بسـیاری بمـن کردیـد. مـن میخواستم در امتحان متفرقه شرکت کنم ولی یک روز از موعد اسم نویسی گذشته بود و نمیخواستند اسـم مـرا بنویسـند. بعـد از شـما تقاضـا کـردم و درخواسـت مـرا پذیرفتیـد. به ایـن ترتیـب توانسـتم در امتحـان شرکـت کـنم و ایـن را مـدیون شـما هستم". (کاتێک کە لە فەرمانگەی پەروەردەی دەڤەری یەکی تـاران کـارت دەکـرد، زۆرت یارمەتی دام. ئەمن دەمەویست لە تاقیکردنەوەدا بەشدار بـم، بەڵام رۆژێـک لە ماوەی ناو نووسین تێپەڕیبوو و نەیاندەویست ناوم بنووسن. پاشان داوام لە ئێوە کـرد. داواکەمـت قەبـووڵ کـرد و بەم جـۆرە تـوانیم ئیمتحـانەکە بـدەم، بەوەش قەرزداری ئێوەم). دوایی پرسیاری کردبوو چ کارێکی هەیە و حاجی پێی گوتبـوو کە سارمی کوڕمان لە سێدارە دراوە بەڵام نازانین لە کوێ نێژراوە. کابرای پاسـدار نـاو و نیشانی گۆڕستانەکە کە لە دەوروبەری قوروە دەبێ دەداتێ.

هەر یەکسەر چوینە تێرمیناڵ و بلێتمان کڕی. سـواری ئۆتۆبـوس بـوین و شـۆفیر

لێیخوڕی بۆ قوروە. لە ڕێگای قوروە دا حاجی ئەوەی بۆ گێڕامەوە کە تووشی چ پاسدارێک بوە و چۆن ئادرێسی وەرگرتوە. بە بیستنی ئەو قسانە ئەو بیرۆکەم بۆ هات، دەبێ ئەو پاسدارە لە نێو ویژدانی خۆی چ هەستێکی هەبووبێت کە چاوی بە حاجی کەوتوە؟ تۆ بڵێی هیچ هەستی بە شەرمەزاری کردبێت؟ دوایی خۆم وەڵامی خۆم داوە و وتم ئەوانە چوزانن ویژدان و شەرم چییە، خۆ هەرکەس دوو دەست و دوو لاقی هەبێ ناکرێ ناوی مرۆڤی لێ بنێن.

کە گەیشتینە قوروە، بە پرسیار گۆڕستانەکەمان دیتەوە. گوایە ئەو گۆڕستانە لە سەرەتادا هی بەهاییەکان بووە کە حکومەتی مەلای جەلاد ناوی "گورستان کافران" ی لێ نابوو، واتە گۆڕستانی کافران. ئەو بێ وێژدانانە منداڵەکانی ئێمەیان لە سێدارە دەدا و لە گۆڕستانێک چاڵیان دەکردن، نەک بڵێی گۆڕیان بۆ هەڵقەنن، نەشیان دەگوت گۆڕەکەیان کامەیە. بە گشتی هیچ ناو و نیشانێک لە سەر گۆڕەکان نەبوو. ئەوەی راستی بێت گۆڕی کەس بە چاکی دیار نەبوو. ئێمە دایک و بابەکان خۆمان بە یارمەتی یەکتر و بە نیشانە کردن، گۆڕی منداڵەکانمان دەدتیەوە، ئەویش نازانم چەندە راست بوو. هەمیشەش چەند کەسی لایەنگری مەلای خوێنمژ لە دەورو بەری گۆڕستانەکە لە هاتووچۆێ دا بوون. ئەوە نیشاندەری ئەوەیە کە لە تەرمی منداڵەکانیشمان دەترسن. دەترسن کە ئەو نەمرانە زیندوو بنەوە و لە گۆڕەکە سەر بەرز کەنەوە و بیان تۆپێنن.

ئێمە کە گەیشتینە ئەوی، سەرەسووڕەمان گرتبوو، ئاخۆ گۆڕی سارم کێهەیە. چەند دایک و بابی دیکەش لە وی بوون. ئەوانیش بەسەرهاتێکی وەک ئێمەیان هەبوو و منداڵەکانیان لە سێدارە درابوون. ئەوانیش جەرگیان سوتابوو. سڵاومان کرد. بێ ئەوەی یەکتر بناسین، هەستمان بە نزیکی دەکرد و خۆشەویستیمان بۆ یەکتر هەبوو. لە ناخی دڵەوە لە خەمی یەک تێدەگەیشتین. بە تایبەت دایکێک لە دوورەوە بەرەو پیرمان هات. باوەشی پێدا کردم. من و ئەو یەکمان لە ئامێز گرتبوو و یەکمان رێک دەکوشی، تا بەم چەشنە ئازارەکەمان پێکەوە بەش کەین. کوڵی گریانمان هەستابوو. تێر لە باوەشی یەکتردا گریان، فرمێسکەکانمان دڵۆپ دڵۆپ بە سەر دەم و چاومان دا دەهاتنە خوار و تێکەڵ یەک دەبوون. من لەناو خۆم دا وەک مەنجەڵی سەر ئاور دەکوڵام وهەستم دەکرد کە ئەو دایکەش چۆن لە نێوەدا

دەکوڵی. هەستم بە کوتانی دڵی دەکرد دەترسام هەر ئێستا نا ئێستا دڵی بتەقێ و لە سینگی دەرپەڕێتە دەر. هەر دەگریاین و شینمان دەگێڕا و یەکترمان دەلاواندەوە. تا وردە وردە کوڵی گریانمان نیشتەوە وکەمێک هێمن بووینەوە و جا ئەو جار کەوتینە قسان. لە هەمان کاتیشدا بە یارمەتی ئەو دایکە زگ سووتاوە لە گۆڕی جگەرگۆشەکەمان دەگەڕاین. بە هەر دەردەسەرێک بوو دیتمانەوە، جا ئەوجار ئەو دایکە لە زمانی شوانێک بوی گێڕاینەوە کە گوایە رۆژێک ئەو شوانە بە نزیک گۆڕستانەکەدا تێدەپەڕی و دەبینێ کە باسکی مردوویەک لە دەرەوەیە. ئەویش دێتە بەرەوە و باسکەکە دەخاتە بن گڵی. ئەو گۆڕەش گۆڕی سارمی کوڕم بوو کە باسکەکەی لە دەرەوە بوە. لەگەڵ بیستنی ئەو باسەش سەر لە نوێ دڵم پڕ بوەوە و لە کوڵی گریانم دا.

چەند رۆژ دواترکە هاتبووینەوە مەهاباد، شەوێک سارم هاتە خەونم و داوای لێ کردم کە سەریک لە یادگارەکەی بدەم. منیش تێگەیشتم کە مەبەستی فرشتەی فایەقی هاوسەرێتی. دەستێک جلی کوردیم بەدرون دا و چوومە سەقز و پرسان پرسان ماڵە فایەقیم دۆزیەوە. لەگەڵ دایکی فرشتە چوینە سنە بەر دەرکی بەندیخانە. رۆژێکی سارد بوو، سەرماکە هەتا بن ئێسقان دەڕۆیشت. بایەکی توندیش هەڵی کردبوو و دەم و چاومانی دەکزاندەوە وەک زللە لە روومەتمان بدەن وابوو. بە هەزار زەحمەت ئیزنیان داین تا فرشتە ببینین. پاسدارێک ئێمەی بردە ژورێک کە هێندەی پێنەچوو فرشتەبە چارشێوەوە هات. نەماندەتوانی باسی زۆر شت بکەین چونکە لە لایەکەوە ماوەی دیدارەکە کورت بوو وهەمیشەش یەک دوو پاسدار گوێیان بۆ قسەکان شل دەکرد و تا بۆیان کرابایە نەیاندەهێشت بە کوردی بدوێن. بەڵام فرشتە توانی ئەوەندەمان بۆ بگێڕێتەوە کە گوایە کچێک بە نێوی گیتی کە خەڵکی سنە بوو و بە ماوەیەکی کورت دوای ئەوان (فرشتە و سارم) دەگیرێ، زۆر زوو دەبێت بە کرێگیراوی حکومەت و بەپێی قسەی فرشتە، بەداخەوە هەر زانیارێکی لە بارەی سارم و فرشتە و بە دیلگیراوەکانی دیکە بوویەتی بۆ جەلادەکانی هەڵڕشتبوو. هەڵبەت لە زیندانی پیاوانیشدا بەکرێگیراو هەبوون کە هەر زانیارێکی لە سەر نەمر سارم بوویانە داویانەتە دەست حکومەت. ماوەیەک دوای لە سێدارەدانی سارم، بەداخەوە فرشتەش لە سێدارە درا و ناوی چووە ریزی نەمران. ئەویش وەک شێرەژن لە بەرامبەر زوحاکی زاڵمی زەمانەوە سەری دانەنواند.

بەڕێکردنی منداڵەکانم و خوشکەزاکەم بۆ دەرەوەی وڵات

لە ساڵی ١٩٨٢ی زایینی را هەر دەهات و بارودۆخەکە سامناکتر دەبوو، هەر کەسیان دەست کەوتبا دەیانگرت و لە سێدارەیان دەدا. تازەش جەرگمان سوتابوو و نیگەرانی سیمین و محەمەد بووین و وامان پێ باش بوو بە هەر جۆرێک بێت بەڕێیان کەینە دەرەوەی وڵات تا لە چنگ ئەو مرۆڤ کوژانە رزگاریان بێت.

کە سەرەخۆشی سارمی کوڕم تەواو بوو، چوومەوە تاران. جا بۆ جێبەجێ کردن کاری منداڵەکانم دەبوو هێندیک جار وەدەرکەوم. ئەو ماوەیەش لە بەر خەم و خەفەت هیچ هۆشم لە خۆم نەبوو و دەتگوت لە سەر ئەو دنیایە نیم. هەر بە جەستە دەبزوام، دەنا رۆحم تێدا نەمابوو. رۆژێکیان کە دەمویست بچمە شوێنێک و بۆ چوونیشی دەبوو بە مەیدانی ئینقلابدا تێپەڕێم، ژنێک کە رووبەڕووم دەهات لە ناکاو راوەستاو و سڵاوی لێکردم، منیش بێ ئەوەی بیناسم وەڵامی سڵاوەکەیم داوە، بەڵام کە من هەر چاوم لێدەکرد و بیرم دەکردەوە تا بزانم کییە، تێگەیشت کە نای ناسمەوە بۆیە گوتی:"خانم عظیمی مثل اینکه منو بەخاطر نمیارید؟" (خانم عەزیمی وا وێ دەچێ نامناسیەوە). منیش هەرچی تێم ڕوانی نەهاتەوە یادم ، تا خۆی گوتی:" من خواهر پورعلی هستم". (ئەمن خوشکی پورعەلیم)، جا ئەو جار چاک و چۆنیمان کرد. ئادرێس و ژمارە تەلێفونی خۆی و ماڵی براکەی کە کۆن لە بنبەستی ناو کۆڵانی مۆفید دراوسێمان بوون، دامێ و منیش پێم گوت لە تاران میوانم و ژمارە تەلێفونم نیە.

لە مەڕ مەسەلەکەی محەمەد پەیوەندیمان کرد بە کاک خ- م کە لە دەرەوەی وڵات نوێنەری حیزبی دێمۆکرات بوو. بارودۆخەکەمان بۆ باسکرد ئەویش باسەکەی بە گوێی سەرۆکایەتی حیزب گەیاندبوو و ئەوانیش بەڵێنیان دابوو کە محەمەد دەرباز کەن. هەر بۆیە لە تاران، لە لایان حیزبەوە نەمر کاک ت - ح پەیوەندی پێوە کردین و جێگا و شوێنەکەی کە دەبوو محەمەد بچێ بۆی دیاری کردین. محەمەد بەرەو ورمێ وەڕی کەوت و لە وێشڕا دەبوو خۆی گەیاندبایە بنکەی حیزبی دێمۆکرات. لە وێ دوای دوو سێ رۆژێک چاوی بە دوکتۆر قاسملوو دەکەوی، ئەویش بەجێی ئەوەی باس لە دەرباز کردنی بکا، داوای لێدەکا کە لەناو

حیزب بهێنێتەوە بۆ کار کردن. محەمەدیش کە وا دەبینێ خوداحافیزیان لێ دەکا و دەچێتە گوندێکی دەوروبەری ئەوێ کە خزم و ناسیاومانی لێ بوو. لە وێوە وەڵامی بۆ ناردم کە کارەکەی جێبەجێ نەبووە.

من و حاجی هاوسەرم کە لە و حاڵەتەی محەمەد ئاگادار بووین دەبوو چارەسەرێکی دیکە بدۆزینەوە. ئەوسا بیرمان بۆ حاجییە شکاکەکە چوو کە چەند ساڵێک لەمەوەبەر لە حەج ناسیبوومان. دوای لێکۆڵینەوە، بۆمان دەرکەوت کە حاجی شکاک قاچاخچییە، بۆیە چوومە ئەو گوندەی لێی دەژیا. ماڵەکەیم دیتەوە و مەسەلەکەم بۆ باس کرد کە دوو منداڵی خۆم و کوڕی خوشکم و هاوڕێیەکیان دەیانهەوێ بڕۆنە دەرەوەی وڵات و ئەگەر دەتوانێ دەربازیان کات. ڕێک کەوتین و ڕۆژێکمان دیاری کرد کە هەمووومان بچینە ماڵی ئەوان. پلانەکەمان وا داڕشت کە سیمین و کوڕی پوری و هاوڕێکەیان کە لە تارانەوە و محەمەدیش کە لەو گوندەی لێی بوو لە ڕۆژ و کاتی دیاریکراودا لە شوێنێکی نزیک درەوەی شاری ورمێ یەک بگرینەوە. بڕیارماندا کە من لەو شوێنە، لە ئوتۆمۆبیلێکدا چاوەڕوانیان بکەم.

ئەو شەوە کە سیمین و کوڕی پوری وهاوڕێکەیان بەرەو ورمێ وەڕێ کەوتبوون، من تاکو بەیانی خەو بە چاومدا نەهات. هەزار فکر و خەیاڵ لە مێشکمدا دە هاتن و دەچوون. نیگەرانی ئەوە بووم نەکا لە پێگەکانی سەر ڕێگا بیان ناسنەوە و بیان گرن. ئەو پێگانەی لە نێوان هەر پەنجا کیلۆمەتر یان کەمتریش دامەزرابوون و پاسدار و جاش بە هاوکاری یەکتری خەریکی چاوترسێن کردن و گرتنی خەڵک بوون. بەو ڕۆژگارە هەر ئۆتۆمۆبیلێکی بە وێدا رابوردایە بۆ پشکنین رایاندەگرت. جا ئەگەر گومانیان لە کەسێک کردبا کە دژ بە حکومەتی ئاخوندەکانە، دایان دەبەزاند و داوای ناسنامەیان لێ دەکرد و دەکەوتنە لێکۆڵینە لە سەر ژیانی. چارەنووسی ئەو کەسەش گرتن و دەس بەسەرکردن و زۆر جاریش کوشتن بوو. دەبێ بەداخەوە بڵێم کە جاش لە پاسدار زۆر زیاتر جێی مەترسی بوون چونکە بە هۆی کورد بوونیان هەم زانیاریان لە سەر خەڵکەکە هەبوو و هەم شارەزای ناوچەکە بوون. زۆر جار جاشەکان خەڵکیان دەناسیەوە و بە گرتنیان دەدان. لەگەڵ بانگی بەیانی دەستنوێژم هەڵگرت و نوێژم کرد، پاشان چەند ئایەتێکی قورئانم خوێندەوە و دەستم بە دوعا کردن کرد. بەڵام نازانم ئەو نوێژەم چۆن پێکرا، چونکە هیچ هۆشم لە سەر خۆم

نەبوو. پاشان بەبێ ئیشتیا نـان و چـایەکی بەپەلم خـوارد و خـۆم کـۆ کـردەوە. هەر دەتگوت لە سەر ئاورانم. لە شوێنی خۆم حەجمینم نەبوو، نەمدەتوانی لە شوێنێک دانیشم، لە ژوورەوە هەر دەهاتم و دەچووم، فکر و خەیاڵیش بە جێی خۆی. خـودا خودام بـوو زووتـر کـاتی دیـدارەکەمان بێـت. سـەرئەنجام کـاتی ئەوە هـات بەرەو شوێنی دیاری کراو بچم. ئۆتۆمۆبیلێکم بە کری گرت و چوومە شووێنی دیـاریکراو و لەوێ چاوەڕێم کردن. ماوەی وەستانەکە زۆری نەخایاند، ئەوپەڕی پێنج خولەکێـک، بەڵام لێم ببوو بە ساڵێک و کۆتایی نەدەهات و هەزار فکری ناخۆش وەک فیلمێکی سامناک بە مێشکمدا تێدەپەڕین و تووشی دڵەڕاوکەیـان کردبـووم. ئەوەنـدەم زانـی هەر چواریان لە بەر دەمی ئۆتۆمۆبیلێکە قیت بوونەوە. سوار بوون و بەرەو گوندی حاجی قاچاخچی وەڕێکەوتین. بەڵام هێشتا بە تەواوی لەنـاوچەی ژێـر دەسـتەڵاتی دوژمن رزگارمان نەببوو، بۆیە ئەمن هەر نیگەران بووم.

کە بە سڵامەت گەیشتینە گوندەکە، هێـور بـوومەوە. نەمـدەزانی چـۆن شـوکری خودا بە جی بێنم کە تووشـی کێشـە نەبـووین. لە لایەکەوە زۆر دڵخـۆش بـووم کە منداڵەکان لە کوشت و کوشتار رزگاریان دەبێ و لە لایەکی ترەوە خەفەتبار بووم و لە خۆم دە پرسی، تۆ بڵێـی جـارێکی تـر ئەو جگەرگۆشـانەم ببیـنمەوە. بەڵام هـیچ چـارەیەکی ترمـان نەبـوو، ئەوە تەنیـا ریگەیـیەک بـوو بـۆ رزگاریـان. پاشـان نـانی نیوەڕۆمان پـێکەوە خـوارد و دراوەکەم دا بە حـاجی و تاوێـک لەگەڵیـان دانیشـتم. دوایش بە کۆڵێک خەم و خەفەتەوە دەبوو لێیان جیا ببمەوە. بە چاوی فرمێسکاوی لە بێدەنگێکی قورسدا یەک یەک لە باوەشم گرتن، نە من هیچم بۆ دەهات بیڵێم و نە ئەوان، وەک لاڵمان لێهاتبوو، ئەو باوەشە لەو بێدەنگییەدا پڕ بوو لە قسە و باس و خەمی نەگوتراو. بە ئێش و ئازارەوە ماڵئاواییم لێکردن.

بە چـاوێکی پـڕ لە گریـان گەڕامەوە ورمـێ و لە وێشـەوە دەمەویسـت بەرەو مەهاباد بچم. ئاگام لە خۆم نەبوو. نەمدەزانی چۆن گەیشتوومە تێرمیناڵی ورمێ. لە ڕێگای مەهابادیش نەمزانی چەندەمان پێچوو. تەواو لە خەمـی خۆمـدا خنکـابووم. خەمی لە دەست دانی سارم، ئەو کوڕە ژیر و عاقڵە کە دڵی پڕ بوو لە خۆشەویستی بـۆ خەڵـک، خەمـی ئەو وڵاتە وێـرانە، خەمـی ئەو خەڵـکە جەرگ سـووتاوانە یـان ئەوانەی دایـک یـان بابیـان کـوژراون، خەمـی دووربـوونەوەی ئەو جگەرگۆشـانەم،

هەمووی ببوونە هۆی پەشێوی و پەرێشانیم. چۆن دەکرێ مرۆڤ لە بەرانبەر ئەو هەمووە خەفەتەدا بەرگە بگرێ، هەر بە زار خۆشە، لە واقیعدا دەبێ ئاسن و پۆڵا بێ. ئەو حکومەتە چەپەڵە هیچ خێزانێکی کوردی لە کوشتن و بڕین بێبەش نەکردوە. لەبری ئاوەدانی، ماڵی خەڵکی وێران کردوە. لە کوشتنی پیر و گەنج و منداڵ درێخی نەکردوە.

لە وکاتەوە جگەرگۆشەکەمیان لە سێدارە داوە، بە دڵ پێکەنینم نەهاتوە. جار جار لە بەر دڵی منداڵەکانی دیکەم یان کە لەگەڵ خەڵک دەبم و ئەوان پێدەکەنن، منیش پێدەکنم، بەڵام چ پێکەنینێک، تەنیا پێکەنینی سەر لێوان، ئەوەش بە زۆری. من لەو کاتەوە، رۆحم ژان دەکا، هەموو گیانم دێشێ، نازانم بڵێم کوێم دێشێ. ژانی روح لە هەموو ژانێک ئێشی ناخۆشترە. ژانێکە کە هەموو ژیانت تێک دەدا و وەک ژانیتر نیە کە بە خواردنی دەرمان هێدی بێتەوە. ئەوە دەردێکی بێ دەرمانە و قەتیش ئەو برینە سارێژ نابێتەوە. ئەو دایک و بابانەی منداڵیان لە سێدارە دراوە، هەست بەو ژانە دەکەن و بە چاکی لەو هەستەی من تێدەگەن.

ئەمن هیچ رۆژێک نەبووە، سارمی کوڕم بە روخسارە جوان و قەد و باڵا بەرزەکەی نەیەتە بەر چاوم، هیچ رۆژێکم بە بێ فکر و خەیاڵی سارم تێنەپەڕیوە، فکر لە عەقل و فەراسەتی، مرۆڤ خۆشەویستییەکەی، ئازایەتێکەی، راستگوییەکەی، ئارامێکەی، بیر و باوەڕەکەی. وشەکان توانای دەربڕینی هەموو لایەنە باشەکانی سارمیان نییە. ئەوە ناڵێم لەبەرئەوەی کوڕی خۆمە، ئەوکەسەی سارمی دیتبێ و لە نزیکەوە ناسیبێتی، قسەکانی من پشتڕاست دەکاتەوە.

لەو رۆژەوە کە سارم لە سێدارە دراوە، هیچ شەوێک بە بێ خەم سەرم لە سەر سەنیر دانەناوە. دەبێ بڵێم نە وشەی خەم و نە هیچ وشەیەکی تر ناتوانێ بە تەواوی دەربڕی ئازاری دەروونی من بێت. زۆر جار چ لە بێداریدا و چ لە خەو دا گریاوم. جاری وابووە کە فرمێسکەکانم هەموو سەر و دەم و چاو و سەنیرەکەمی تەڕ کردوە. زۆربەی شەوان بەدەنگی گریانی خۆم وەخەبەر هاتوم. ئێستاش کە تەڕایی لە چاومدا نەماوە، بە چاوی روحم دەگریم و دیاریش نیە. بەڵام منداڵەکانم کە بە باشی دەمناسن، ئەو گریانە روحیی من دەبینن و هەوڵ دەدەن دڵم بدەنەوە.

وەک نالی دەڵێ:

حەپسی چاهی میحنەتم کافر بە حاڵی من نەبێ

کار و پیشەم دائیمەن گریان و شین و زارییە

ئەوەی راستی بێ، لەو کاتەوە سارم لە سێدارە دراوە، ژیان بۆ من مانای نەماوە. من تەنیا بە جەستە ماوم، دەروونم روخاوە. جارێک ئەودەم کە بابم کۆچی دوایی کرد تێکشکام و وام دەزانی دنیا بە سەر سەرمدا رووخاوە. ئێستا تووشی خەمێکی گەورەتریش بووم وهەر بە تەواوی رووخاوم . مردن بۆ هەموو کەس هەیە، رۆژێک لە دایک دەبین و رۆژێکیش لەم دنیایە ماڵئاوایی دەکەین. بەڵام ئەو جۆرەی کە رێژیمی خوێنمژی مەلاکان لە بەندیخانە سووکایەتی بە خۆشەویستەکانمان دەکەن، ئازار و ئەشکەنجەیان دەدەن، هێزیان تێدا ناهێڵن و رۆحیان لێ دەستێنن. دەشڵێن پێش ئەوەی لە سێدارەیان دەن تەنانەت هەرچی خوێن لە لەشیان دایە دەیکێشن و بۆ پاسدارە پیاوکوژە برینندارەکانی خۆیان بەکاری دێنن. جێی داخێکی زۆر گەورەیە و خەمێکە کە هەتا هەتایە رۆحمان ئازار دەدا. ئەو پیاوکوژانە، وا دەزانن هەتا هەتایە لە سەر حوکم دەبن، نازانن کە ئەو رۆژەش هەر دێ کە تێکیان دەشکێنن، جا ئەوکات ئەو جەلادانە بێن و وەڵامی ئەو هەمووە تاوانەیان بدەنەوە. نازانم من تا ئەوکاتە دەژیم ببینم یان نا؟

چوون بۆ پاریس

هاوینی ساڵی ١٩٨٦ی زایینی بۆ سەردانی منداڵەکانمان چوینە پاریس. دوای چوار ساڵ دووری چاوم بە دیتنیان روون بوەوە. دوای ئەو هەمووە ئازارە، دیتنی خۆشەویستەکان یەکجار خۆشە. لەو سەفەرەدا جگە لە منداڵەکانمان چاومان بە خزم و کەس و ناسیاویش کەوت. لە ناسیاوەکان دەبێ باسی کاک عەبدوڵڵای مەردوخ و مریم خانمی هاوسەری بکەم کە زۆرمان پێوە ماندوو بوون.

سێ مانگێک لە وێ ماینەوە و لەو ماوەیەدا منداڵەکانمان تا ئەو جێیەی بۆیان دەلوا خزمەتیان کردین و وایان دەکرد کە ئێمە بحەسێنەوە و هەست بە خۆشی بکەین. ئاو و هەوا بە رۆژ زۆر گەرم بوو وشەوانیش درەنگ تاریک دەبوو بۆیە ئێمەش زۆرتر دوای ئەوە کە رۆژ ئاوا دەبوو دەچوینە پیاسە. زۆر جار بە پیاسە کردن تا مەیدانی Bastille (باستیل) و République (رێپیوبلیک) دەچوین. چاوم لە پەیکری ناوەڕاستی مەیدانی باستیی دەکرد و لای خۆمەوە دەمگوت داخۆدا چەندین کەس لێرەدا زیندانی بوون کاتێک کە ئێرە زیندان بوە، یان چەندین سەری گوناهبار و بێ گوناه لێرەدا چوونە بن تیخی گیوتین. یەک دوو کیلۆمەتر ئەوبەرتریش مەیدانی رێپیوبلیک بوو کە ئەویش بە کۆتەڵێکی جوان رازابۆوە. کە لە پیاسە کردن دەگەڕاینەوە تا درەنگانێک دادەنیشتین و لە خۆشییەکان و ناخۆشییەکان دەدواین، بە قسە خۆشەکان پێدەکەنین و بە گێڕانەوەی بیرەوەریە ناخۆشەکان فرمێسکمان هەڵدەڕشت. ئەو کارەساتەی بە سەر کورد و کوردستان هاتوە قەت لە بیر ناچێتەوە وهەمیشە وەک گرێیەک لە سەر دڵمان هێلانەی کردوە.

لەنێو قسە و باسەکانماندا باسی هاوسەرگیریش کرا و ئەمن و حاجی هاوسەرم وەک هەموو دایک و بابێک پێمانخۆش بوو کە منداڵەکانمان هاوسەرگیرێ بکەن. جا بەو جۆرە قەناعەتمان بە سەلاحی کوڕم کرد کە لە کوردستان یەک دوو کەسی پێبناسێنین و خۆی بە تەلێفون و نامە پەیوەندیان پێوە بکات.

جار جاریش چاومان لە تەلەڤیزیون دەکرد بە تایبەتی ئەو فیلمانەی کە حەزمان لێبوو. نیوەڕۆیان زنجیرە فیلمی Rawhide (رۆهاید) وهەفتەی رۆژێکیش زنجیرەی

فیلمی Columbo (کۆلۆمبۆ) یـان بـڵاو دەکـردەوە کە کـاتی خـۆی هەر دووکیانمـان دیتبوون و من حەزم لێ دەکردن، بۆیە زۆر بە تامەزرۆوە تەماشام دەکردن.

لەو ماوەیەدا کە لە پاریس بووین سەردانی گەلێک شوێنی کولتوریمان کـرد، بـۆ نموونە Centre George Pompidou (ناوەنـدی جـۆرج پۆمپیـدو) کە بینـایەکی سـێ نهۆمی مۆدێرنی لە شوشە و ئاسن ساز کراوە. شوێنێکی زۆر گەورەی پڕ لە پەرتووک و فیلم بوو. هەم لەناوەوەی بیناکە و هەم لە دەرەوە را بۆ سەرو خوار چوون دەکرا بە پلیکانەی ئێلێکتریکی بۆی بچی. شوێنێکی گەورەیان کردبوە کتێبخانە بۆ ئەوانەی دەیانەویست کتێب بخـوێنەوە. شـوێنێکیش تـایبەت بـوو بە فـیلم و هەمـوو کەس دەیتوانی لە پەنا کامپیوتێر دانیشی و چاو لە فیلم کا. ئێمە چاومان لە فیلمێک کـرد دەربـارەی کوردسـتان. لەو فـیلمەدا نیشـان دەدرا کە چـۆن لە کـاتی بۆمبارانـدا خەڵکەکە بۆ پاراستنی گیانیان دەچوونە نێو کونەتەیارە کە بریتـی بـوو لە تونێلێـک کە خۆیان لەنێو شاخدا دروستیان کردبوو.

رۆژێک خودا لێ خۆشبوو نوسرەت خانم دایکی کاک عەزیزی ماملێ و سۆهیلای خوشکەزام ئێمە و خوشکەکانی دیکەمیان لە (باخەکەی کۆشکی ڤێرسای) Château de Versailles بانگهێشتن کردبوو. رۆژێکی زۆر خـۆش و پـڕ لە بیـرەوەری بـوو. زۆر جاری تریش پێکەوە کۆ دەبووینەوە و لە سەر گەلێک بابەت گفتوگۆمان دەکرد.

سی مانگان لای ئەو خۆشەویستانە زۆر زوو تێپەڕی. ئیدی کاتی سەفەر هـاتبوو. ئەو رۆژەی دەگەڕاینەوە، دیسانەوە خەم و خەفەتـی دنیـا روی تێکردبـوم. لە خـۆم دەپرسی بلێـی جـارێکی تـر یەکـتر ببینیـنەوە و هەزارو یەک پرسـیاری دیـکەش. لە فرۆکەخانەی ئـۆرلی دەبـوو سـواری فـڕۆکە بـین. خوشـکەزاکانم و کـاک حەسـەنی هێوەرم هاتبوون بەڕێمان بکەن. بە چاوی پڕ لە فرمێسـکەوە خوداحـافیزیمان کـرد. سەفەرەکەمان ماوەی شەش کاژێرێکی پێچووتا گەیشتینەوە تاران.

لە تاران زۆر بەند نەبووین. هەر دوو سێ رۆژێـک لە وی مـاینەوە تـا هێنـدیک حەساینەوە و زوو گەڕاینەوە مەهاباد. مـاوەیەکی پێچـوو تـا لەگەڵ خەمـی دووری منداڵەکانمان راهاتینەوە.

ژن خواستن و هاتنمان بۆ سوید

دوای ماوەیەک لێکۆڵینەوە چەند کچێکیان پێ ناساندم و ئەمنیش لە نێو ئەواندا کچێکم وەبەر دڵی کەوت و لێم پرسی ئەگەر تەمای مێرد کردنی هەیە و پێی خۆشە لەگەڵ سەلاحی کوڕم پەیوەندی بگرێ و خۆیان قسە و باس بکەن و بڕیار بدەن. وابوو دوای ماوەیەک پەیوەندی پێکهاتن و ڕێککەوتن کە ژیانی هاوسەرگیری پێک بێنن. ئێمەش کار و بارەکەمان جێبەجێ کرد و پەساپۆرتمان بۆ بووکێ وەرگرت. قەرار بوو من و بووکێ سەفەر کەین و حاجی هاوسەرم لەگەڵمان هاتە تاران و ئێمەش خۆمان بۆ ڕۆیشتن ئامادە کرد.

ئەو ڕۆژەی دەبوو سەفەر کەین، کاتێک لە فڕۆکەخانە گەیشتینە دوا شوێن پێش ئەوەی سواری فڕۆکە بین، پاسدار پێشیان پێگرتین و پەساپۆرتیان لێ هەستاندین و بە هەڕەشەو گوڕەشەوە گوتیان :" یالا جلو بیفتید" (یاڵلا وەپێش کەون). پاسدارێک لە پێشەوەمان و ئەویتر لە پشتەوە و یەکڕاست ئێمەیان بردە ژورێک، دیار بوو بنکەی ساواما (سازمان اطلاعات و امنیت ملی ایران) یە. چەند پاسداری خوێن تاڵی قەلس و نێو چاوان گرژی لێدانیشتبوو. هەر کە پێمان وە ژووره نا، وەک ئەوەی دەچوو مەفرەزەیەک پێشمەرگە ببینن، خەریک بوون هێرشمان بۆ بێنن. هەموو ڕۆژەکە ئێمەیان بە دیل گرتبوو و پرسیاریان لیدەکردین. چاک بیرم نەماوە ئەو ڕۆژە بەریان داین یان ڕۆژی دوایی و پێیان گوتین: "شما ممنوع الخروج هستید" واتە نابی لە ئێران بچنە دەرەوە.

چەند ڕۆژ بە سەر ئەو ڕووداوە دا تێپەڕی و نەمدەزانی دەبێ چ بکەین. ئەوجار بیرم کردەوە کە پەیوەندی بە کاک ئەحمەدی ئەنجیری موتڵەقەوە بکەم کە ئەو کات نوێنەری مەهاباد بوو لە پارلمانی ئێران. چووم بۆ لای و کێشەکەم بۆ گێڕاوە و داوای یارمەتیم لێ کرد. بەڵام گوتی بەداخەوە هیچی پێناکری. دوای هێندێک هاتووچۆ و پەنا بردن بە ئەم و ئەو، پێیان گوتین گوایە هاوشارێکی خۆمان راپۆرتی لێداوین. لە هەر دەرکەیەکمان دەدا کارەکەمان جێبەجێ نەبوو. لەو هاتووچۆیە دا پەساپۆرتی منیان داوە بەڵام هی بووکێیان نەداوە.

ساڵێک دواتر، پەساپۆرتێکی ساختەمان بۆ بووکێ پەیدا کرد و وامان دانا کە من

و حاجی هاوسەرم و بووکێ لە ڕێگەی زەویەوە بچین بۆ تورکیە و لە ویشەوە بەرەوسوید وەڕێ کەوین. ئەوجار دەستی خۆمان داخ کرد و بڕیارماندا بە کەس نەڵێین سەفەر دەکەین، نەمانهێشت تەنانەت نزیکترین کەسمان پێ بزانێ.

ئەو ڕۆژە کە دەبوو بەرەو سنووری تورکیە وەڕێ کەوین، هەتا لە شوێنی پشکنینی ئێران دەرچوین، من هەر دڵەڕاوکێ و ترسێکی زۆرم هەبوو. چەند جار ئایەتولکورسیم خوێند تا لە چنگ ئەو زاڵمانە رزگارمان بێت. بووکێ و حاجی هاوسەرم وەزعیان لە من زۆر باشتر بوو و هەوڵیان دەدا من هێدی کەنەوە. سوپاس بۆ خودا بە سڵامەت تێپەڕمان کرد و پاشان کە لە پشکنینی تورکەکانیش رزگارمان بوو، ئیدی هێمن بوومەوە. جا ملی ڕێگەمان گرت بەرەو ئەستەمبوڵ. یەک دوو مانگێک لە وی ماینەوە تا سەر لە نوێ ویزای سویدمان وەرگرتەوە و ئەوجار سەلاحی کوڕم بلیتی سەفەری لە ستۆکهۆڵمەوە بۆ ناردین. چەند ڕۆژ پێش گەیشتنی ئێمەش سیمین و محەمەد لە پاریسەوە چووبوونە ستۆکهۆڵم و لەگەڵ سەلاح دا هاتنە پێشوازمان لە ئارلاندا (فڕۆکەخانەی ستۆکهۆڵم).

ئێمە بەو تەمایە هاتبووین کە دوای یەک دوو مانگ بگەڕێنەوە مەهاباد، بەڵام منداڵەکان وایان بە باش زانی لە سوید بمێنینەوە، چونکە نیگەرانی ئەوە بوون کە حکومەتی مەلاکان هەر وا بە ئاسانی لێمان خۆش نابن و دەست لە بەرۆکمان بەرنادەن. لە وانەشە زیاتر لە جاران ئەزێت و ئازارمان بدەن. دوای بیرکردنەوە و هێنان و بردن، ئێمەش مانەوەمان هەڵبژارد. پاشان کە بڕیاری مانەوەمان دا، داوای پەنابەریمان کرد و سەلاحی کوڕم کورتەیەک لە بە سەرهاتەکەمانی بۆ ئیدارەی پەنابەران نووسی و هێندەی پێنەچوو داواکەیان قەبووڵ کردین.

بۆ ئێمە خۆش بوو کە دوای چەند ساڵ دووری، لە منداڵەکانمان نزیک دەبینەوە و زوو بە زوو دەتوانین یەکتر ببینین. سیمین و محەمەدیش کە لە پاریس دەژیان ساڵێ دوو سێ جارێک سەریان دەداین و لێک کۆ دەبووینەوە. ئێمەش چەند جارێک چوینە پاریس.

کە وەڵامی فەرمانگەی پەنابەریمان پێگەیشت، جا هەر سێکمان (من و حاجی هاوسەرم و بوکێ) توانیمان دەست بە خوێندنی سویدی بکەین. زۆرم هەوڵ دەدا کە زوو فێری زمانەکە ببم. لەماڵەوەش زۆر خەریکی نووسین و خوێندنی سویدی

دەبووم. بە گشتی چاک دەچوە بەرەوە. ئەگەر لە قوتابخانەش شتێک تێنەگەیشتبام لە ماڵەوە لە سەلاحی کوڕم دەپرسی و ئەویش بەکاوەخۆ بۆی شی دەکردمەوە.

لە قوتابخانە جگە لە خوێندن، مامۆستاکەمان جار و بار دەیبردینە شوێنە مێژووییەکانی ستۆکهۆڵم. یەک دوو رۆژ پێش چووغمان، لە پۆلەکە باسی مێژووی جێگاکەی بۆ دەکردین. جارێکیان بە کەشتیەکی گەورە چوینە دوڕگەی Åland (ئۆلاند) کە لە نێوان سوید و فینلاندە. رۆژێک پێش سەفەرەکە، مامۆستاکەمان لە پۆل هێندێک پرسیار کە پەیوەندی بە کەشتی و دوڕگە و ئەوبابەتەوە هەبوو هێنایە گۆڕێ. ئەوەش شێوەیەکە لە فێرکردن تا لە نێوان ئەو باسانەدا هۆشمان ئامادە بکا و وشەی تازەش بێتە گۆڕێ تا ئێمە فێری بین.

ئەوە بۆ یەکەم جار بوو کە سواری کەشتی بم. ئەویش چ کەشتییەک، هەر ئەوەندە گەورە بوو پیاو سەری سوڕ دەما. لە چەند نهومێک پێک هاتبوو، چەند رەستوران و سوپڕمارکێت و شوێنی گۆرانی و سەمای تێدا بوو. لە زۆر نهومەکانیش ئەم بەر و ئەو بەر ژوور بوون. هەر ژوورەش تەختی نووستن، ئاودەست و حەمامێکی بچوکی تێدا بوو. بە راستی سەفەرێکی خۆش بوو. هەوایەکی خۆش، خۆرەتاو باڵی بە سەر ئەو زەریا گەورە و جوانەدا کێشابوو و زۆر شوێنی ئاوەکەی دە تروسکاندەوە. هەتا چاو بڕی دەکرد هەر ئاو بوو. باڵندەکانی زەریایی کە بە سویدی mås (مۆس)ی پێدەگوترێ لە سەر سەرمان هەڵدەفڕین و بێدەنگی ئەو ناوەیان شکاندبوو. هەر کە کەشتییەکە لە ستۆکهۆڵم دوور کەوتەوە، تووشی دوڕگەی بچوک بچوک بووین کە هەر کامیان چەند خانوویەکیان تێدا بوو. مامۆستاکەمان بۆی باس کردین کە زۆربەی ئەو خانووانە ماڵی هاوینەن، واتە لە پایزێکی درەنگەوە تا بەهارچۆڵن و کەسی تێدا ناژی. لە بەهارەوە خاوەنەکانیان دینە ئەوی و چەند مانگێک بە مەلە، ماسی گرتن، خۆ وەبەر هەتاو دان و حەسانەوە دەبەنە سەر. لە پەناشەوە خەریکی پاک و خاوێنی ناو ماڵ و چاک کردنەوەی ئەو شوێنانەن کە پێویست بێ. هێندێکیان خاوەنی کەشتی خۆیانن و سوار دەبن و بۆ شوێنی دوور سەفەر دەکەن. بەشێکی کەمیشیان ساڵ دوازدەی مانگێ لەو دوڕگانە دەژین. ئەو سەفەرە کورتەم بە کەشتی هێندە پێ خۆش و شتێکی نایاب بوو، هەر کە سیمین و محەمەد و کاک ئەحمەدی هاوڕێیان هاتن بۆ

لامان، سەفەرێکمان بۆ Åland (ئۆلاند) رێکخست تا ئەوانیش چێژ لەو هەمووە جوانییەی سروشت وەرگرن.

دوو ساڵێک دواتر زنجیرە درامایەک بە ناوی Rederiet (رێدێرییەت) دوانیوەڕۆیان لە تەلەڤیزیون بڵاو دەکراوە. حیکایەتی ئەو درامایە باسی ژیانی ناو کەشتی و ئەو کەسانەیە کە لە وێدا کار دەکەن. ئەمن هەموو رۆژێ بە تامەزرۆوە چاوەڕێی ئەو زنجیرەیەم دەکرد. لە دوو لایەنەوە بۆ من سوودی هەبوو. یەکەم زمانی سویدیم باشتر دەبوو و دووەم لە هەڵسوکەوت و پەیوەندی نێوان ئەکتەرەکانی فیلمەکە، لە داب و نەریت و کولتوری سویدی پتر تێدەگەیشتم.

ساڵی ١٩٨٩ی زایینی بوینە خاوەنی نەوە، ئەوەش ببووە خەم رەوێنی ئێمە. لەگەڵ لە دایک بوونی نەوەکەمان زۆرتر خەریکی ئەو دەبووین و بارودۆخێکی تازە و خۆشمان بۆ پێک هاتبوو. هەرچەند وازمان لە چوونی قوتابخانە نەهێنابوو، بەڵام کەمتر کاتی خوێندنمان هەبوو، جا بۆیە هێندێک لە خوێندن دووری خستینەوە.

دوای دوو سێ ساڵێک بە سەفەر چوینەوە مەهاباد، خێزانێکی ناساوی خزمێکمان داوایان کرد لە خانووکەماندا بژین و ئێمەش قەبووڵمان کرد. لە هەمان کاتدا مشتەریەک بۆ ئۆتۆمۆبیلەکەمان پەیدا بوو و رازی کردین پێ بیفرۆشین. بیرمان کردەوە کە ئۆتۆمۆبیل لە مەهاباد بۆ ئێمە کەڵکی نییە کە ئێمە خۆمان لە سوید دەژین، بۆیە پێمان فرۆشت.

چەند رۆژ پێش ئەوەی بینەوە سوید، گوێزایانەوە خانوەکە و ئۆتۆمۆبیلەکەشیان لێکڕین. نیوەی دراوەکەی داینێ و قەول وابوو نیوەکەی دیکەش چەند مانگ دواتر بخاتە سەر حیسابی بانکیمان. چەکێکی ئیمزا کراویشی وەک زەمانەت داینێ. هێشتا ساڵێکی تەواو تێپەڕ نەببوو، من و حاجی هاوسەرم دیسان سەفەرمان کردەوە بۆ مەهاباد. کە چووینە بانک دراو دەرهێنین، ئەو مرۆڤەی لە بانک کاری دەکرد چاوی لە حیسابەکەمان کرد و گوتی حیسابەکەمان ئەوەندەی تێدا نییە کە داوای دەکەین. زانیمان کە ئەو کابرایەی ئۆتۆمۆبیلەکەی لێ کڕیبوین دراوەکەی نە خستۆتە سەر حیسابەکەمان و بە ڵینیەکەی راست نەبووە. حاجی هاوسەرم پرسیاری لە کابرا کرد بەڵام ئەو هەر ئەوڕۆ سبەێ دەکرد تاکوو چەند رۆژمان مابوو

بگەڕێنەوە ستۆکهۆلم. ئەمنیش رۆژێک چوومە بانکێ لای ناسیاوێکم کە لە وێ کاری دەکرد و چەکەکەم پێ نیشاندا. چاک وە بیرم نایەتەوە گوتی ئەو چەکە رۆژێک یان دوو رۆژی مەودا ماوە، ئەگەر لەو ماوەیەدا وەرنەگیرێ ئیدی ناخوا و پوچ دەبێتەوە. لێم پرسی دەبێ چ بکەین. گوتی خۆی جێبەجێی دەکا. وەک شتێک بە دوایدا ناردبوو و توانیبووی قەرزەکەی ئێمە زیندوو بکاتەوە. دوایی هەر یەکەو باسی خراپەی ئەوی دیکەی دەکرد بۆ نموونە دەیگوت کە گوایە فلانە خزم پێی گوتوون پێویست ناکا قەرزەکەمان بداتەوە و پێشی گوتبوون ئەوانە ئیدی ناگەڕێنەوە مەهابادێ، خانوبەرەکەش دەبێتە هی خۆتان. ئەوەش لەبری چاکە.

پاشان ئەوان ماڵیان گوێستەوە و ماوەی چەند ساڵێک ماڵی ماپەرە خانمی کچمانی تێدا بوون. دوای ئەوانیش وابزانم دوو سێ خێزانی دیکە یەک بە دوای یەک لە ویدا ژیان. هێندێکیان بە جۆرێک بوونە هۆی ئەزێت و ئازارمان. بۆ نموونە خێزانێک لە داخان پێش ئەوەی ماڵەکە چۆل کەن نازانم نەوت یان خوێیان لەبن گوڵەکانی باخچە کردبوو و وشک ببوون. پاشان دوای ماوەیەک حکومەتی مەلای زاڵم داگیری کردبوو و دواتریش بە هەراجیان دانا بوو. هەڵبەت لە حکومەتێکی سەرەڕۆ و پیاو کوژ هەر ئەوە دەوەشێتەوە، بەڵام زۆر جێی داخە کە خزم و ناسیاو لەگەڵت دڵپاک نەبێ. مرۆڤ لە خزم و کەس و ناسیاو چاوەڕێ ئەو شێوە هەڵسوکەوتە ناکا.

ماوەیەک بوو حاجی هاوسەرم ناساز بوو. بە تایبەتی هاوینی ١٩٩٢ ناسازیەکەی زیاتر پەرەی گرتبوو بۆیە بۆ ماوەیەک لە خەستەخانە کەوت. دوای هەفتەیەک حاڵی باشتر بووە و هێنامانەوە ماڵێ. چەند رۆژێک لە هاتنەوەی تێپەڕی و پێکەوە گوێمان لە رادێو گرتبوو، کە زۆر بەداخەوە خەبەری ناخۆشی تیرۆری کاک سادقی شەرەفکەندی راگەیاند. خۆمان پێ نەگیرا و هەردووکمان بە کوڵ دەگریاین. لە نێوان گریانەکانماندا، هێندێک بیرەوەریمان لە کاک سادق گێڕاوە. بە تایبەت ئەمن وەبیر ساڵی ١٩٧٥ی زایینی کەوتمەوە، کە ماوەی چەند مانگێک لە پاریس لای منداڵەکانم (سەلاح و سیمین) بووم. لەگەڵ سەلاحی کوڕم دوای ماوەیەک بڕیارماندا بگەڕێنەوە وڵات. قەرارمان وابوو بە شەمەندەفەر سەفەر کەین بۆ ئەستەمبوڵ و لە وێشەوە بەرەو تەورێز بچین. شەمەندەفەر لە پاریسەوە بە شەو

وەڕی دەکەوت. ئێوارێکی درەنگ، ڕۆژێکی ساردی مانگی نوامبر بوو، کاک سادق کە ئەو کاتە لە پاریس دەژیا و خەریکی تێزی دوکتۆراکەی بوو، بە ڤۆلکس واگۆنەکەی، هات تا بمانبا بۆ ئیستەگەی شەمەندەفەر. هەرچەند ماڵەکانمان لە یەک دوور بوو بەڵام ئەو زەحمەتەی وەبەر خۆی دابوو و زۆر بە ڕوویەکی گەشەوە ئێمەی بردە ئەوێ. یادی کاک سادق بە خێر و گۆڕی پڕ لە نوور بێت.

هەر دوو سێ ساڵ جارێک من و حاجی هاوسەرم پێمان خۆش بوو بچینەوە وڵات و سەری خزم و کەس و ناسیاو بدەین. بەهاری ١٩٩٦ زایینی بۆ سەفەری وڵات خۆمان پێچاوە. هەرچەند سەلاحی کوڕم وای پێی باش بوو کە سەفەرەکەمان بخەینە کۆتایی بەهار، بەڵام حاجی هاوسەرم بۆ چوونەوەی مەهاباد زۆر بەتاڵوکە بوو. ئەو ڕۆژەی سەفەرمان دەکرد سەلاح و ئالانی کوڕی کە هێشتا تەمەنی نەببوە ساڵێک و تازە پێی هەڵگرتبوو لەگەڵمان هاتنە فڕۆکەخانە و دەستی لە دەستی مندا بوو و توند توند گرتبوی. لە کاتی خوداحافیزیش هەر نەی دەویست دەستم بەردا و پێمەوە نووسابوو.

ماوەیەکی زۆر کەم دوای ئەوەی گەیشتینەوە وڵات، حاجی هاوسەرم نەخۆش کەوت و وای لێیهات کە لە خەستەخانەیان خست. زۆر جار لە نەخۆشخانە حاجی بیری نەوەکانی دەکرد بە تایبەتی جارێک وەبیر ئالان کەوتبووە و هەر لە زەینیدا مابوو کە لەگەڵ سەلاح هاتبوونە فڕۆکەخانە بەڕیمان کەن و گوتی: "ئالان چەند جوان بوو کە دەستی تۆی گرتبوو".

نزیکەی دوومانگ حاجی هاوسەرم لە نەخۆشخانە کەوتبوو و خزم و ناسیاو دەوریان گرتبووین و پێمانەوە ماندوو بوون. بە تایبەت خوالێخۆشبوان دوکتۆرجەعفەری شافعی و ئاغای محەمەدی حەبیبی زۆر جاران سەریان لێ دەدا و دڵیان دەداوە. مخابن لە دوا ڕۆژەکانی ژیانی، دوکتۆرەکان چارەسەریان بۆ نەکرا. ڕۆژێک هێندێک پێش کۆچی دوایی حاجی، دوکتۆر شافعی پێی گوتم کە هیوایەک نەماوە.

لە کۆتاییەکانی مانگی شەشی ١٩٩٦ی زایینی، حاجی کاژێرێک پێش ئەوەی دڵی لە کوتان کەوێ، ڕوی تێکردم و گوتی: "ئەمن نامەی خۆم وەرگرت". لە من وایە نۆبەتیی هاتۆتێ و قسان دەپەڕێنێ کەچی ئەوەندەی پێنەچوو هەر ئەو ڕۆژە

کۆچی دوایی کرد. بۆم دەرکەوت کە ئەو هەموو پەلە پەلەی بۆ گەڕانەوی وڵات، گەیشتن بە ئاواتی خۆی بوو کە دەیهەویست لە مەهابادێ بنێژرێ.

چەند ساڵێک دوای کۆچی دوایی هاوسەرەکەم خزم و کەس ئاگاداریان کردم کە حکومەتی ئیسلامی خانوەکەیان لێ خستۆینە هەڕاجەوە. تا ئەمن گەیشتمەوە وڵات کابرایەکی بانەیی خانوکەی کڕیبوو، زۆر بە دوایدا گەڕام تا دیتمەوە و رازیم کرد کە خانوەکەم پێ بفرۆشێتەوە. پێم خۆش بوو ئەو خانوە وەک یادگارێک بۆ منداڵەکانم بمێنێتەوە. لەم لا و ئەو لا قەرزم کرد و خانوم لە کابرای بانەیی کڕیەوە. یەک دوو ساڵ دواتر وام بە باش زانی کە ئەو خانویە پێشکێش کەم بە رێکخراوێکی خێرخوازی کورد کە لە مەهاباد خەریکی کار و باری پەروەردە بوون و سەرۆکی ئەو رێکخراوەش میرزا یۆسفی قازیە. قەرار وابوو کە قوتابخانەی شەهناز کە بە زۆر جێگا رووخابوو ساخ کەنەوە و بە نێوی من و حاجی هاوسەرمی کەن. ئۆمێدەوارم ئەو کارە هەرچی زوترە سەربگرێ.

کۆتایی

هەر وەک لە پێشەکی ئەم نووسینەدا باسم کردوە یای کوبرای دایکم هەرلەو کاتەوە کە گەیشتۆتە سوید دەستی بە نووسینەوەی بیرەوەریەکانی خۆی کردوە. ئەوەندەی هاتۆتەوە بیری بە ئەمانەت خستوینە سەر کاغەز. لەگەڵ ئەوەشدا کە هێندێک لە بەسەرهاتەکانی زۆر دڵتەزێن بوە بەڵام پێی بە جەرگی خۆیدا ناوە و تا ئەو جێیەی بیری بڕی کردوە هەموی بۆ خوێنەرانی بەڕێز گێڕاوەتەوە.

یای کوبرا هەوڵی داوە پانۆڕامایەک لە ژیانی کوردەواری خەڵکی مەهاباد لە باری کولتوری، ئابوری، سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەودەمی منداڵی و لاوێتی خۆیمان بۆ بگێڕێتەوە. تا ئەوەندەی بۆی کراوە بە شیوەیەکی بابەتیانە دیاریدەکانی هەڵسەنگاندوە و لێی دواوە، بە رێزەوە باسی ئەرێنیەکانی داب و نەریتی کۆمەڵگاکەی ئەو سەردەمەی کردوە و بە چاوێکی رەخنەگرانەش روانیوێتیە نەرێنیەکانی.

هەر زۆر لە منداڵیەوە دایکم خاوەنی بیرو بۆچوونی تایبەتی خۆی بوە وئەوەش بەشێکی رەنگبێ بگەڕێتەوە سەر هەڵسوکەوتی دایک و بابی کە رێگەیان پێداوە و ئەو هەلومەرجەیان بۆ رەخساندوە، بەشەکەیتریشی بەندە بە کارامەیی خۆی و بیر کردنەوە و قوڵبوونەوەی لە مەڕ زۆر بابەت. هەر لە تەمەنی شازدە ساڵیەوە کە وەک مامۆستا دەکەوێتە نێو چالاکی کۆمەڵایەتیەوە، بابەتی پەروەردە دەبێتە یەکێک لە بابەتە گرینگەکانی ژیانی. لە نووسینەکەیدا بۆمان دەردەکەوێ سەرنجی داوەتە هەموو لایەنەکانی بەشی پەروەردە و بە چاوێکی رەخنەگرانە روانیوێتیە کەم و کوڕیەکانی شێوازی وانە گوتنەوە و هەوڵی چارەسەر کردنی داوە تا بتوانێ بە باشترین شێوە خوێندن بۆ قوتابییەکانی فەراهەم بکا.

کە کۆماری کوردستانیش پێک دی چەند ساڵێک بە سەر کاری مامۆستایی دایکمدا تێپەڕیوە و ئەوکات خوێندن لە فارسیەوە دەکرێ بە کوردی. لەو بەشەشدا هەوڵ و تەقەلایەکی زۆر دەدا بۆ فێر بوونی زمانی کوردی و بە تامەزرووە وانەی کوردی بە قوتابییەکانی دەڵێتەوە. کە رۆژنامەی "کوردستان" دەردەچێ، دایکم لەو دەرفەتە کەڵک وەردەگری و دەست بە نووسین و بڵاو کردنەوەی هێندێک بابەت

لە مەڕ کۆمەڵگای مەهابادەوە دەکا. لە هێندێک لە نووسینەکانیدا هەوڵی هاندانی دایک و بابان دەدا تا منداڵەکانیان وەبەر خوێندن بنێن. بە تایبەت دەست لە سەر خاڵێکی گرینگ دادەنێ و دەڵێ خوێندن بۆ کچیش وەک بۆ کوڕ پێویستە.

هەر لە سەرەتای دروست بوونی یەکێتی یایانیشدا دەبێتە ئەندامی رێکخراوەکە و چالاکی بەرچاوی دەبێ، بەڵام جێی داخە کە پێشی تێکۆشانیان لێ گرتوە و وایان لێکردوە واز لە رێکخراوەکە بێنێ.

لە خوێندنەوەی ئەو یادەوەریانەوە بۆمان دەردەکەوەی کە سەرەڕای ئەوەی دایکم ژیانێکی پڕ لە ئازاری هەبوە بەڵام بێ وچان تێکۆشاوە و کۆڵی نەداوە. ئازار یەکێک لە شتە هەرە بەرچاوەکانی ژیانی بوە کە نووسینی وشەی "ئازار" توانای شی کردنەوەی ناوەرۆکەکەی نیە.

دایکم تا دوو ساڵ پێش ئەوەی کۆچی دوایی بکا هەمیشە خەریکی نووسین و خوێندنەوە بوو، بەڵام بەداخەوە لە دوو ساڵی کۆتایی ژیانیدا کەم کەم تووشی نەخۆشی لە بیر چوونەوە ببوو. خزم و ناسیاو جار جار سەریان لێ دەدا و دەبوونە هۆی دڵخۆش بوونی. بە تایبەت کە کاک فاروقی فەرهاد وتارەکانی دایکمی لە ژمارەکانی گۆڤاری "کوردستان"دا کۆپی کردبوو و بە دیاری بۆی هێنابوو زۆری پێ خۆش بوو. هەموو ئێوارەیەک لەگەڵ دایکم پێکەوە دەمانخوێندنەوە و دەچوە ناو فکر و وا دەردەکەوت کە خەیاڵی دەچوەوە سەردەمی کۆماری کوردستان. چاک بیرم دەکەوێتەوە کە وتاری "خۆشبەختی" مان دەخوێندەوە، لە هێندێک شوێن دەیگوت وایە و منیش دەموت دەبێ وا بڵێی چونکە خۆت نووسیوتە، جا ئەو جار بە چاوە جوانە پڕ ماناکانیەوە چاوێکی لێ دەکردم و پێدەکەنی.

لە کۆتایی ژیانیدا دوو ئاواتی هەبوو یەکیان رووخانی حکومەتی ئاخوندەکان و دووەمیان بردنەوەی تەرمەکەی بۆ کوردستان کە بەداخەوە هیچیان تا ئێستا نەهاتۆتە دی.

پاشکۆ

کوردستان

[خوشبەختی]

(ئاگاداری)

مهاباد — چاپخانەی کوردستان

رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٢٣، چوارشەمە ١٥ی رەشەمەی ١٣٢٤، ٦ی مارسی ١٩٤٦
یای کوبرای عەزیمی
خۆشبەختی

ئەفرادی بەشەر وەدووی شتێکی نادیار کەوتوون کە دە بیری ئینساندا ناگونجی، لە بیر لێ کردنەوەدا عەجیب و غەریب دێتە بەرچاو، ئەو شتە نادیارەش خۆشبەختیە.

وە هەر کەس لە رێگا یەکەوە بۆ دیتنەوەی دەڕوا یەکێک ماڵی وەکۆ دەکا دووەمی جسمی خۆی بە هێز دەکا سێومی روحی خۆی بە زانست پەروەرش دەدا چوارومی دایم سەری لە بەحری فکر داناوە هەر یەک بە جۆرێک بۆ ئەو ئارمانە دەڕۆن بێ خەبەر لە وەی کە ئەوان وەکوو کوێرێکی دەچن کە لە رۆژی روناک دا لە باتی گۆچان چرای بەدەستەوە بگری لە کووچە و کۆڵاندا بگەڕی عاقیبەت لە چاڵاوی خەتەر دەکەوی. یەکی لە زانایان دەڵی: هەر کەس خۆشبەخت نەبێ گوناهکارە. ئەو قسە گەورە نیشان دەدا کە بێ شک دەبێ خۆشبەخت بین، ئەمما دەبێ بزانین کە رێگای خۆشبەختی و سەعادەتمەندی کێهەیە؟ ئەمن خۆشبەختی لە وەزیفەناسین دا دەزانم.

چونکو ئینسانی وەزیفەناس لە ئەحواڵی باتنی خۆی خەبەرداره دەزانێ بۆچی هاتوە و دەبێ چ بکا، چۆن بۆ خۆی نیەتی چاکە نیسبەت بە کەس نیەتی خراپی نیە وەکو دایکی دڵسۆز و مێهرەبان کە منداڵی لە باوەشی خۆیدا لە ئافەت و بەڵایانی دونیا حیفز دەکا و رێگای حەقیقەت و راستی پێ نیشان دەدا ئەو کەسانەی کە لە بەر تەنبەڵی و تەن پەروەری لە مەیدانی ژیاندا کەنارەگیری دەکەن و لە چوار دیواری ترسناک و لە گۆشەی نادیار عومری خۆیان رادەبێرن هیچ وەختێک نازانن و ناتوانن بزانن کە لەزەت و شادی دونیا و قیامەت لە پێک هێنانی کار و وەزیفەدا پێک دێت. ئەو بەدبەختانە لە سەر چاوەی خۆشبەختی زۆر زۆر دوور کەوتوونەوە. ئەمانە وە کەسی دەچن کە شتی خۆی دەباغەڵدابێ و گۆشە و کەنار بگەڕی ببینێتەوە یا لە کەناری دەریایە، وەکووو لە سەحرای گەرم و بێ ئاودا لە ئاو بگەڕی کە رەفعی تینویەتی خۆی بکا. ئەڵبەتە دەو سوورەتەدا غەیرە ز نا ئۆمێدی چی دی دەستگیر نابێ. خۆشبەختی بە بێ وەزیفەناسین وە کوو کەفی سەرئاوێ وایە کە لە سەر ئاو دەلەرزێتەوە و ئەگەر تیشکی رۆژی لێدەدا دەدرەوشی و تیگەیشتوان لە تەماشای خۆی مات دەکا، بەڵام زانایان دەزانن هەرچی پایەدار نەبێ نابێ دڵی پێ خۆش کەی. گەورەترین وەزیفەی ئینسانی جحێڵ فێربوونی زانست و هونەرە. دەورەی جەوانی، بەهاری عومری ئینسانە و

روحی بەشەر لەو وەختەدا حازرە بۆ فێربوونی هەموو خوو و ڕەووشتێ، کەوابوو دەبێ تا دەتوانین و دەزانین لەگەڵ میللەت و هاونیشتمانانی خۆمان دڵ پاک بین و لە هیچ گۆنە خدمەت موزایقە نەکەین. هەر وەکوو ئینسان بە وەرزش و جووڵانەوە بەدەنی خۆی سڵامەت دەکا، هەر بەو جۆرەش دەبێ فکر و زەینی خۆی زیاد کا تا لە مەیدانی ژیاندا بە سەبر و حەوسەلە و دووربین بێت لە ئەیامی جەوانیدا بیری بەشەر قەبووڵی هەموو زەحمەت و زۆرێک دەکا دەبێ لە باغی عیلم گوڵان بچنین و لە خەرمانی زانست پیت بەرین.

فەقەت هەر کەسب کردنی عیلم و هونەر بە تەنیا بۆ تەرەقی کردنی روح بەس نیە، بەڵکو دەبێ بۆ پەیداکردنی خوو و ڕەووشتی پەسەند زۆرتر زەحمەت بکێشین هەتاکوو بتوانین سفاتی باش وەکوو پارێزگاری و جەوانمەردی خۆش ڕەفتاری ڕاستگۆیی و میللەت و نیشتمان و هاودینی خۆمان دەخۆماندا کۆبکەینەوە دەنا بوونی زانای ناپارێزگار بۆ گەل زەرەری لە قازانج زیاترە و سەد مەرتەبە لە بێ عەقڵی بەد ئەخلاق خراپترە.

ڕۆژنامەی کوردستان ژمارە ٢٤ چوارشەممە ٢٢ی ڕەشەمەی ١٣٢٤، ١٣ی مارسی ١٩٤٦

کوبرای عەزیمی

پی پیرۆزە

لە پـاش ئەوەی چەنـد سـاڵ ڕۆژی بەختیـاری کـورد لە ژێـر هەوری ڕەشـدا شاردرابووە سوپاس بـۆ خـودا کە ئەو ڕۆژە لە ژێـر ئەو هەورە ڕەشـە هـاتە دەری و تیشکی خۆی کە ڕۆژنامەی بەڕێزی کوردسـتانە بە ئـێمە نیشـان دا و بـاڵی پیـرۆزی خۆی بە هەموو کوردستاندا هێنا. هیوام لە دەرگای خودا وایە کە ئەم بەختیاریە لە سایەی پێشەوای بەرزی کوردستاندا بۆ ئێمە پایەدار و تەواوی خـاکی کوردسـتان لە بەهاری شادی و ئازادی بەشدار بن.

پیروزه

لەپاش ئەوەی چەند سال روزی بەختیاری کورد لەژیر هەوری رەشدا شاردرابووە سوپاس بوخودا کەئەو روژە لەژیر ئەوهەورە رەشە هاتەدەری وتیشکی خوی کە روژنامەی بەریزی کوردستانەبە ایمەنیشان داو بالی پیروزەی خوی بەهمو کوردستا نداهینا هیوام لەدەرگای خوداوایە کەئەم بەختیاریە لەسایەی پیشوای بەرزی کوردستاندا بوایمە پایدار وتەواوی خاکی کوردستان لەبهاری شادی و آزادی بەشدار بن

کبراعظیمی

جێژنی سەربەخۆیی ئاسایی شوای کوردستان لەلایەن ئاموزگارانی مەدرسەی کچان

ڕۆژنامەی کوردستان ژمارە ٢٧ دووشەمە ٥ی خاکەلێوەی ١٣٢٥، ٢٥ی مارسی ١٩٤٦

جێژنی سەر بە خۆیی و ناساندنی پێشەوای کوردستان لە لایەن ئامۆژگارانی مەدرەسەی کچان

د- خەتابەی یای کوبرای عەزیمی

خوشکانی خۆشەویست هەر وەکوو خانم مودیرە تەبریکی ئەو جێژنەی بە هەمووتان عەرز کرد، ئەمنیش بە نۆبەی خۆم عەرز دەکەم هەرچەندە کە ئێوە لەو ڕۆژ و سەعاتەدا شاد و خۆشحاڵن ئەمن سەد ئەوەندە چونکە لە تەرەف خانم مودیرەی مەدرەسەی کچان ئیجازە دراوم بە قەد چارەگێک زەحمەتوو بدەم. ئێستا کە جێژن وشیرنی خواردنی شادی دانانی حەزرەتی پێشەوایە لە لایەن هەموو ئامۆژگارانی مەدرەسەی کچان سوپاسو لێدەکەم کە خوشکانی عەزیز زەحمەتیان کێشاوە و تەشریفیان هێناوەتە ئێرە و بوون بە مایەی وەپێش کەوتنی منداڵانی خۆیان هەموو دەیزانین کە بەشی موهیمی عومری ئینسان وەختی جەوانیە چونکە ئینسانی جەوان شایستەی هەموو کارێکە و فکری وی حازرە بۆ فێربوونی عەقل و ئەدەب و دانیش هەر ساڵ و مانگ و ڕۆژ و ساعەتێکی کە دەڕوا ئینسان قەدەم لە مەیدانی فراوانتر دادەنی و ئەگەر فکری لێ بکەن چونکە ئێمە زۆر لە پاشین کارمان گرانتر و کۆڵمان قورس تردەبێ، ئەمما دەبێ بزانین کە ئەو بار و کۆڵە گرانە چلۆن لە سەر پشتی ئێمە لا دەچی ئەڵبەتە ئەو بارە سەنگینە بە قووەی عەقل و عیلم لادەچی ئەمما داخەکەم ئەهلی مهاباد وانازانن. مەسەلەن ئەو کچە نەوجەوانانەی خۆیان بەدبەخت و بێسەواد دەکەن دەڵێن ڕۆڵە جووتی گۆرەوی بچنە یا کڵاوی بدروو یا خێر دەڵێن ئەمن کچی خۆم بۆ مەدرەسە نابەم بێ ئەدەب دەبێ ئایا خانمانی عەزیز دەبێ بێ ئەدەبی ئێمە چ بێ ئەو کەسانەی کە ئەو فکرەیان کردوە زۆر لە ڕێگەی ڕاستی دوور کەوتوونەوە ولێیان حاڵی نەبوە مەسەلەن ئەمن شەخسی خۆم زۆر لە مەجلیسان گوێم لێ بوە هەر وەخت کە ئێمە دەبینن دەڵێن ئەوانە مەعەلیمەکانن وە بە چاوێکی زۆر کەم تەماشای ئێمە دەکەن. ئەگەر ئێمە چاو لە زمان و کتابانی خاریجێکان بکەێن زۆر غەمگین دەبین و دەڵێن خودایە ئێمەش وەکوو وانە عەبدین بۆ دەبێ ئەلئان لە شارێکی وەکوو مهاباد دا لە قسمەتی ژناندا نە جەڕاحی، نە حەکیم و نە ددانساز یان مامانێکی

رەسمی نەبێ، ئەو ژنانە کە حەکیمن وەکوو مە دوو دەست و دوو لاق و دوو چاویان هەیە، فەقەت عەقل و هۆش و ئیستیعدادی وان لە مە زیاترە ئێمە دەڵێین زێڕ و لیباس و پوڵمان زۆر بێ، پشتێن زۆر ببەستین، ئیدی ناڵێین با ئێمەش دوکتور یا ددانساز یا مامان یا جەڕاحێکمان لە نێو پەیدابێ. ئۆمێد وایە ئەم عادەتە لەوە پاش تەرک بکری، ئەلئان ئەو خوشکە عەزیزانە کە لە خدمەت ئێوەدا راوەستاون هەموویان لە هەر کار کەمێک ماهیرن مەخسووسەن لە قسمەتی خانەداری و منداڵداری و خەییاتی و ئاشپەزی هەر یەک دەتوانن یەک خانەوادەی گەورە رابگرن، ئەڵبەتە دەزانن کە هیچ کەس نە کار و نە ئەقلی لە زگی دایکی دەرنەهێناوە فەقەت منداڵ هەتا حەوت ساڵ دەبێ لە ژێر تەعلیم و تربیەتی دایکی دابێ، لە پاش وی وەکوو ئینسانێکی نەخۆش ببەی بۆ لای حاکیمێکی زانا و دانا (ئامۆژگار) هەتا ئەو حەکیمە دانایە نەخۆشی وی عیلاج بکا و ئەگەر ئەو حەکیمە نوسخەی دایە دەبێ موتابیقی ئەو دەستوورە کە لە نوسخەکەدا نووسراوە رەفتار بکا هەتا چاک بێتەوە ئەو لیباسی ساخی لە بەر بکا. چونکە ئامۆژگارەکان و شاگردەکان نوتقیان هەیە لەوە زیاتر زەحمەتوو نادەم.

رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٣٢ شەمە ١٧ی خاکەلێوەی ١٣٢٥، ٦ی ئاوریلی ١٩٤٦

مەدرەسەی ئەکابیری یایان

بە ئەمری پێشەوای بەرزی کوردستان لە هەوەڵی ساڵی تازە ١٣٢٥/١٠/١، مەدرەسەی ئەکابیری یایان لە جێگای مەدرەسەی کچان دامەزراوە و تا ئێستا لە حدودی چل کەس لە کچان و ژنان بۆ خوێندن لەو مەدرەسەدا نێونووسیان کردووە و هەموو رۆژی ساتی ٣ بۆ رۆژئاوا لە جێگای نێوبراو کۆدەبنەوە و خەریکی خوێندن دەبن. لە سەر هەموو کچ و ژنێکی نەخوێندەوار پێویستە لەو نیعمەتە گەورە ئیستفادە بکەن و بۆ خوێندن و فێر بوونی زانست لەو مەدرەسەدا لە غایەتی شۆق و رەغبەتدا حازر بن.

ئامۆژگاری مەدرەسەی کچان: کوبرای عەزیمی

مدرسەی اکابری یـایان

بەامری پیشوای بەرزی کوردستان لە هەوەلی سالی تازە ١-١-١٣٢٥ مدرسەی اکابری یایان لەجیگای مدرسەی کچان دامەزراوە وتاایستا لە حدودی چل کەس لە کچان وژنان بوخویندن لەو مدرسەدا نیونوسیان کردووە وهەموروژی ساتی ٣ بوروژ آوا لەجیگای نیوبراو کودەبنەوە وخەریکی خویندن دەبن . لەسەرهەمو کچ و ژنیکی نەخویندەوار پیویستە لەو نعمتە گەورە استفادە بکەن وبوخویندن و فیربوونی زانست لەو مدرسەدا لەغایەتی شوق و رغبتدا حاضربن.

آموزگاری مدرسەی کچان: کبرای عظیمی

کوردستان ۱۷ آوریل ۱۹۴۶
۱۵ جمادی الاولی ۱۳۶۵

تربیت لە باوش دایکدا

بای کوبرای عظیمی

تأثیری تربیت و حوکم تێگەیشتن بەو ئەندازەی دەمەوی
عاملاندن منداڵان بو خوەکانی و هاونیشتمانانی خوم بنوسم!
افلاطون حکیمی زمانە یونانی فەرموی هیچ شتێک حەدالی تر لە
تربیت نیە بەتربیت چی ئیشی دەبیتە انسانی حقیقی. ئەو حکیمە
زانایە نزیکەی تقریباً دو هەزار ساڵ لەوەی پێش کوتوویە یعنی
لەزمانی کیوا کە ئیستا تربیت بە میزانی خوی لە عالەمدا نەتوانیوە
ئەکەر اوروپ سەیری لە گەڵ درهەما و دونیای ئەوروی دیایە
چی دە گوت؟ حضاً ئەو شعرەی سعدی دەخوێنینەوە:
وسد آدمی بجانی کە میخزحانە بیند بنگر کە تا چە حد است مکان آدمیت
راستی تێ بگرن وبزانن کە ئەوەو تعلیم و تربیت چەند مرە،
تعجب آور کە هیچ جورە خیال بە مردانایە ظاهر دەکا ئەورو
بشر بەئەندازیک ترقی کردوە کە بشر تربیەی حیوانات تربیت
دەکەن مثلا میمون لە اثری تربیتدا وەکو انسان لە پشت میزی
دادەنیشی هەر کەسی بیویت بانگی دەکا و دەستوری خوراکی
دەداو لازمات سەرمیزی هەرچی کە بیەوی بە اشارەی مخصوص
لی طلب دەکا لە اثری تربیتدا کوترو باز بە عەکسی: کیوترما
کبوتر بازبا باز. کند هم جنس باهم جنس پرواز – دەکەن
هاوخانە بە قوی تربیت دەتوانن مثلو پشیلە بکەن بە رفیق
پس کە وایە چون عقل رازی دەبی کە ئیمەش لەو بێبەرو
بە کە عاقل بین ولەفیضی وی استفادە نەکەین ئەوانەو بویەعرض
دەکەم هەتا ثابت بی قسمتی عمدە لە چاکەو خرابەی انسانی ناشی
لە تربیتە اوانسانانەی کە تربیتی بی اثر دەزانن زور لەریگای حقیقت
دور کوتون طایفەو عدەیکی زورم بینیوە کە لەگەڵ تربیت
موافق نین هەمو شتێکی بەفطرت و طبیعت و ذات انسان دەزانن
بعضیک لەزانایان نسبت بەتربیت بی اندازە خوش بین وابدا
ذات و فطرت و سرشت داخل ترقی و تکامل ناکەن ئەوقت هەمو
شتێکی لە معجزە تربیت حساب دەکەن اما ئەوەش هەیە کە تربیت
تا اندازەیک ناتوانی لە فطرت و طبیعت انساندا تغیری پیدا کا
امادە توانی باندازەیک استعدادی پیشرفت لە موجودیاندا
ایجاد کا وبورسگای

ماوە لەلاپەرە ۲

تربیەت لە باوەشی دایکدا

رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٣٦ دووشەمە ٢٨ ی خاکەلێوەی ١٣٢٥، ١٧ی ئاوریلی ١٩٤٦

یای کوبرای عەزیمی

تەربیەت لە باوەش دایکدا

دەمەوی بە ئەندازەی بیر و تێگەیشتنی خۆم تەئسیری تەربیەت و عاملاندنی منداڵان بۆ خوشکانی عەزیز و هاونیشتمانانی خۆم بنووسم:

ئەفلاتوون حەکیمی زانای یونانی فەرموویەتی هیچ شتێک خودایی تر لە تەربیەت نیە بە تەربیەت بەنی بەشەر دەبێتە ئینسانی حەقیقی. ئەو حەکیمە زانایە ئەو قسەی تەقریبەن دوو هەزار ساڵ لە وە پێش گوتووە یەعنی لە زەمانێکیدا کە ئێستا تەربیەت موعجیزاتی خۆی لە عالەمدا نەنوانبوو. ئەگەر ئەورۆ سەری لە خاک دەرهێنابا و دنیای ئەورۆی دیبایە چی دەگوت؟ حەتمەن ئەو شیعرەی سەعدی دەخوێندەوە:

رسد آدمی بجائی که بجز خدا نه‌بیند
بنگر که تا چه حد است مکان آدمیت

راستی تێ بفکرن و بزانن کە ئەورۆ تەعلیم و تەربیەت چە ئەمری تەعەجوب ئاوەر کە بەهیچ جۆر بە خەیاڵی بەشەردا نایە زاهیر دەکا ئەورۆ بەشەر بە ئەندازەیەک تەرەقی کردوە کە بەشەر سەهلە حەیوانات تەربیەت دەکەن مەسەلەن مەیموون لە ئەسەری تەربیەتدا وەکوو ئینسان لە پشت مێزی دادەنیشی هەر کەسی بیهەوێت بانگی دەکا و دەستووری خۆراکی دەدا و لازماتی سەر مێزی هەرچی کە بیهەوی بە ئیشارەی مەخسووس لێی تەڵەب دەکا لە ئەسەری تەربیەتدا کۆتر و باز بە عەکسی : کبوتر با کبوتر، باز با باز- کند هم جنس با هم جنس پرواز- دەکەن هاوخانە بە هۆی تەربیەت دەتوانن مشک و پشیلە بکەن بە رەفیق پەس کە وایە چۆن عەقل رازی دەبێ کە ئێمەش لەو بەهر و بەرەکەتە غافڵ بین و لە فەیزی وی ئیستفادە نەکەێن، ئەوانەو بۆیە عەرز دەکەم هەتا سابیت بێ قسمەتی عومدە لە چاکە و خراپەی ئینسانی ناشی لە تەربیەتە ئەو ئینسانانەی کە تەربیەتی بێ ئەسەر دەزانن زۆر لە رێگای حەقیقەت دوور کەوتوون لە تایفە و عیدەیەکی زۆرم بیستوە کە لەگەڵ تەربیەت موافیق نین هەموو شتێکی بە فیترەت و تینەت و زاتی ئینسان دەزانن بەعزێک لە زانایان نیسبەت بە تەربیەت بێ

ئەندازە خۆشبینن و ئەبەدەن زات و فیترەت و سرشت داخڵی تەرەقی و تەکامول ناکەن فەقەت هەمووشتێکی لە موعجیزەی تەربیەت حیساب دەکەن ئەمما ئەوەش هەیە کە تەربیەت تا ئەندازەیەک ناتوانی لە فیترەت و تینەتی ئینساندا تەغیری پیداکا ئەمما دەتوانی بە ئەندازەیەک ئیستێعدادی پیشرەفت لە وجوودیاندا ئیجاد کا و رێگای مەعریفەت و ئینسانیەت راهنمایی دەکا. ئەو جار دێمە سەر باسی مەوزووعی ئەسڵی و وتاری خۆم، یەعنی تەربیەت لە باوەش دایکدا هەموو زۆر چاک دەزانن کە پایە و بنیادی تەربیەتی ئینسان عیبارەتە لە تەربیەتی دایک یا تەربیەتی خانەوادە، ئەو تەربیەتە کە دەتوانی نائەهلی ئەهل کا، جحێڵانی خۆش ئەخلاق و راستگو و میللەت دۆست و نیشتمان پەرەست بە گەل پێشکێش دەکا تەربیەت پایە و ریشەی تەواوی ئەخلاق و عادات ئینسانە و شەخسیەتی ئینسان تەشکیل دەدا وەکوو دار چۆن لەسەر ریشەی موحکەم رادەوەستی بەشەریش هەر وایە ئەو پیاوە زانایانەی دنیا کە ئێمە نێو و نێوبانگمان بیستوون هەر ئەو تەربیەتی باوەشی دایک و خانەوادە بۆتە مایەی پێش کەوتن و تەرەقی کردنی وان مەسڵەحەت دەزانم کە لەو خسووسەدا بەسەرهاتی پیاوێک بگێرمەوە: وەختێکی پیاوێکی دز دێنن کە ئێعدامی بکەن کابرا لەوەدەمەیدا گوتی دایکم بۆ بانگ بکەن، دایکیان بانگ کرد، کورەکە ووتی دایە گیان وەرە ماچت دەکەم، دایکی کە چوە پێشی بۆ ئاخرین دیداری کورەکە ووتی دایە زمانت بێنەدەری دەی مژم دایکی کە زمانی دەرهێنا لەپڕ ناڵە ناڵی بڵیند بوو کە خەڵکی چوونە پێش دیتیان کە زمانی دایکی کردوتە دوو پارچە ئەحواڵیان لێ پرسی جوابی دانەوە و گوتی دایکم بۆتە مایەی بەدبەختی و چارەڕەشی من چون لە زەمانی منداڵیدا رۆژێکی لە ماڵی جیرانمان هێلکێکم دزی بردم بۆ دایکم، لە جیاتی ئەوەی تەهدید و هەرەشەم لی بکا تەشویقی کردم گوتی ڕۆڵە برۆ ئی دیی بێنە هەتا عاقیبەت کارم هاتۆتە ئەورۆ حاکم حوکمی قەتڵمی داوە ئەگەر رۆژی ئەوەڵ دایکم ئەمنی تەهدید کردبا و لە تەربیەتم غافڵ نە بایە ئەڕۆژەم بەسەر نەدەهات.

هەر ئەمن بۆ خۆم لە شاری مهاباد بە چاوی خۆم دیبووم کە کوڕێک دایکی خۆی نەبو رۆژێکی هاتەوە لای بابی گوتی پوڵم بدەیە دەچمە شایی قومار دەکەم بابی گوتی پێم نیە لە پاشان بە هەر جۆرێک بوو پوڵی دایە ئەمما ژنی پیاوەکە کە وای دی زۆر عەجایب ما و فکری لە دوارۆژی ئەو کورەی کردەوە،لەو بەینەدا بابی تێگەیشت و بە ژنەکەی گوت بۆ چی واعاجزی گۆیا پێت ناخۆشە من پولم داوە بە کورەکەم ئەمما ژنەکە جوابی نەداوە زۆری پی نەچوو کە هەمان کوڕ مەبلەغی پێنج سەد تمەنی بە یەک سات لە قوماردا دۆڕاند، وەختێک بابی زانی زۆر غەمگین

و مات بوو بە ژنەکەی گوت بۆ چی نەسیحەتی ناکەی؟ ئەوژنە کە جوابی داوە گوتی بۆخۆت وات تەربیەت داوە مەگەر لە بیرت نەماوە ئەو رۆژی کە پوڵت دایە و بۆ قومار تەشویقت کرد ئەگەر ئەودەم لە جیاتی پوڵ دم و زارت پڕ لە خوێن کردبا ئەورۆ وای بەسەردا نەدەهێنای دەستپەروەردەی خۆتە بە من عیلاج نابێ.

خوێنەرانی عەزیز ئەگەرْ باوەڕ دەفەرموون ئەلئانیش ئەو کوڕە هەروا بەدبەختە و بە زەللەت دەژی ئەوە هەموو لە ئەسەری بێ تەربیەتی وای بەسەر هاتوە ئەلئان کە مەعلومە دایکان چ وەزیفەیکی عەزیم و چ تەکلیفێکی گەورەیان هەیە و بە هاسانی دەتوانن بۆ پێشرەفتی کچان و کوڕانی ئەورۆ کە باوک و دایکی سبەێنن هەوڵ بدەن و تەسدیق بکەن کە تەربیەتی کوڕ و کچ وەکوو یەک پێویستە ئەمما تەربیەتی کچ لازمتر و با سەوادکردنی وی واجب ترە بەڵکو لە تەمەدون و تەرەقی زۆرتر نزیک بین.

هومێدوارم کەچی دی ژن و کچی ئێمەش لە حقووقی ئیجتمائی بێ بەش نەبن.

ڕۆژنامەی کوردستان ژمارە ٣٨ دووشەمە ٢ی بانەمەڕی ١٣٢٥، ٢٣ی ئاوریلی ١٩٤٦

ز- خەتابەی یای کوبرا عەزیمی

جێژنە وشایی و شیرنی خۆری لە لایی ژنانی شاری شنۆ بە بۆنەی سەربەخۆیی کوردستان

خانمانی عەزیز و خوشکانی خۆشەویست ئەوڕۆ ئەوەڵین جارە کە ژن و کچی کوردی لە یانەی رەوابیتی فەرهەنگی کورد و شورەوی کۆ بوونەوە کۆمیتە بە سمەتی نمایەندەگی لە تەڕەف خانمی موحتەڕەمی حەزرەتی ڕەئیسی جمهووری مەراتیبی شوکرگوزاریو عەرز دەکەم و ئیجازە دەخوازم کە چەند کەلیمە راجع بە سەر کەوتن و تەرەقی کردنی فەرهەنگ ئەوڕۆ بە عەرزی موبارەکتان بگەیەنم نەزەر بەوەی کە پایە و بنیادی هەموو بەحس و گۆفتگۆیەک لە سەر زانست و تەربیەت موحکەم و راوەستاو دەبێ، مەسڵەحەت دەزانم کە چەند کەلیمە لە وەزعیەتی ژیانی دایکانی عەزیز و خانمانی نیشتمان خۆشەویست و حاڵەتی غەماوەری چەند ساڵ لەوەی پێش کە لە بەر چاوی هەمومان زۆر چاک ئاشکرایە بۆتان بگێرمەوە ئەڵبەتە تەسدیق دەفەرمون کە ژن لە نێو جامیعەی ئەو زەمانەدا چ ئەندازەیەک بەدبەخت و لە حقووقی ئیجتماعی چەند مەحروم بوون واقیعەن زۆر جێگای تەئەسوف و شەرمەزاریە کە مندالانی تازە پێگەیشتووی ئێمرۆکە حاڵەتی غەماوەر و ئەسەفناکی دوێنی بە خۆدەبێنن و نفرین دەکەن لەو کەسانە کە بوون بە سەبەبی بەدبەختی بێسەوادی و بێبەشکردنی وان لە حقووقی ئیجتماعی ژن کە لە ساختمانی بەدەنیدا زەڕەیەک لەگەڵ پیاوان تەفاوەتی نیە نازانم عیلەتی چیە و چ بوە کە ئەو بێچارانەیان لە کونجی ماڵێدا حەبس کردبوو و حەتتا رازی نەبوون کە ژن بە ئازادی بچێتە حەمام و روی ئاوەدانی ببینی ئەلئانیش وەکو دەبینم ئەو قاعیدە وەحشیانە هەر ماوە لە نێو بەعزێک کەساندا، ئیدی بێ خەبەرن کە بێعیلمی و حەبس کردنی جامێعەی ژنانی ئیسلام لە پێشدا دەستێکی بێگانەی تێدایە کە دوژمنی دێموکراسی بوون. ئەوڕۆ دەبێ دەستی دوژمنانی دێموکراسی ببڕدرێت و کورت بکرێتەوە ئێستا کە ئێمە ئازاد دەگەڕێن و لە هەمو شوێنێکا لەگەڵ برایانی خۆشەویست ئازاد و بێباکانە گۆفتگۆ دەکەێن دەبێ جامیعە ئێمە بە بێ ئەدەب بزانن؟ نەخێر وانیە هەر کەس ئەو فکرانەیان کردوە زۆر کەج

رویشتوون و ڕێگای حەقیقەتیان وون کردوە و گومڕابوون. ئێمە بە ئازادی بێ ئەدەب نابین الحمدالله دونیای ئەوڕۆ دونیای تەرەقی و تەمەدونە. میللەت هەموو وەکو خوشک و براین چەندە ئێوە بە حەیا و ناموس و شەرەف و حیفزی نیشتمانی خۆتان عەلاقەمەندن ئێمە سەد ئەوەندە بە ئابڕو و ناموسی خۆمان عەلاقەمەندین چونکو چاکە و خراپە دەزانین و نییەتی چاک و خراپ دەناسین و حازرین کە لە سەر نیشتمان سینگی رووتی خۆمان بەسەر نەیزەی دوژمندا بینین. خولاسە ئەو پیاوانە کە ژنیان لە زیندانی ئەبەد دا حەبس کردبوو و خەندەئاوەرتر لە هەموو ئەوەیە کە بابی کوڕان و کچان ئینتزاریان هەیە لە ژنیان کە بۆ پاراستنی نیشتمان و حیفزی ناموس و میللەت ئەولادی پاکیان بۆ بەخێو بکا. ئەو فکرە زۆر بێ جیگا و زۆریش لە ڕێگای حەقیقەت دوورە چونکو ئەوە مەعلومە کەسێکی بۆ خۆی زانست و هونەرێکی تەواوی نەبێ و لە باخی عیلم و دانیش گوڵی نەچنیبی، چۆن دەتوانی ئەولادی نیشتماندۆست و میللەت پەرەست وە بەر بێنی ئەڵبەتە ئەو قسانەی من تەسدیق دەفەرموون حەتتا وەختێکی کە تازە نیشانەی سەربەخۆیی کوردان وەدەر کەوت و باسی دایکی نیشتمان دەکرا زۆر ژنان حەتتا بەعزێک لە پیاوانی بێسەواد و بێ خەبەر لە دنیا دەیانگوت دایکی نیشتمان ژنە یان پیاوە ئیدی نەیان دەزانی نیشتمان ئەو خاک و سەرزەمینەیە کە ئێمەی تێدا پەروەردە بووین.

فەرهەنگ روحی بەشەرە و مایەی سەرکەوتنی میللەت و نیشتمانە بەخسوس ئەوڕۆ کە فەرهەنگی کوردستان و شوڕەوی ئیتحادیان بەستوە و چەندین بەرابەر تەڕەقی کردوە چەند وەختێک بوو کە هەوری بەدبەختی ئاسمانی خۆشبەختی و تەڕەقی و تەمەدونی ئێمەی تاریک کردبوو و نەیدەهێشت کە بارانی ڕەحمەت خاکی ویشک و بێ ئاوی ئێمە تەڕ بکا ئەمما شوکری خودای کە لەناکاو کزە بایەکی ڕەحمەت لە ئاسمانی خۆشبەختی را هات و بەسەر ئەو هەردەدا غاڵب بوو و لە ئاسمانی کوردستان شەبەقی و رووناکی پەیدا کرد و بە چاوی خۆمان دیمان کە حەزرەتی ڕەئیس جمهوری لە خاکی مهاباد دانراو و شۆعلەوەر بوو ئەو ڕۆژە رووناکە لە تەواوی خاکی کوردستاندا مەشهوور بوە، مەخسوسەن تەوەجوهی حەزرەتی پێشەوای بە ئیدارەی فەرهەنگ و مەدرەسەکان کە هەموو ڕۆژی دەستووراتی تازە سادر دەفەرموون و ئەغڵەب جار حەزرەت بۆ خۆشیان تەشریف دەهێنە مەدرەسە و چەندین بەرابەر بوە بە مایەی دڵگەرمی مامۆستاکان و شاگردان زۆرتر بووە و هیوادارم کە ئینشاالله ئەوەندە زۆر بێ شاگرد کە چەند مەدرەسەی دی و دەبیرستانیان بۆ دابنرێ بەڵکوو وەکوو ئێمە نەبن و بتوانن لە هەموو کارێکدا لەگەڵ برایانی عەزیز شەریک بن و لە حقووقی ئیجتماعی مەحروم

نەبن و هیچی دی نەڵێن ئەو پیاوە، ئێمە ژن ئەو کورە ئێمە کچ بە تەوفیقی خودای بێ هاوتا بە زوویەکی زوو ئەو قاعیدەی تەفاوەت دانانی ژن و پیاو لە نێو لا دەچی میللەت وەکوو خوشک و برا دەس دەنێنە دەس یەک بۆ رزگار کردنی دایکی نیشتمان چونکو نیشتمان چاوەڕیی ئەو کچ و کوڕانەیە کە هیچی دی موحتاجی بێگانان نەبێ و لە ئاخریدا بە دڵێکی پڕ لە شادی و شەعف لە خودای تەعالا دەخوازم تا ئەبەد بەرقەرار و دوژمن کوێر بێ حەزرەتی رەئیس جمهوری کوردستان هەر راوەستاو بێ ئاڵای سی رەنگی کوردستان بژی ئەو کەسانەی کە لە رێگای فەرهەنگدا گیانفەدان.

کوردستان

ئازادی وژنان

دیدەنی خانمی

پێشەوای کوردستان

ئاگاداری

ئاگاداری

ئاگاداری

ئاگاداری

رۆژنامەی کوردستان ژمارە ١٠١ یەک شەمە ٢٦ی خەزەلوەری ١٣٢٥، ١٧ی نوامبری ١٩٤٦

ئیقتیباسات
یای کوبرای عەزیمی
ئازادی و ژیان

هەوەڵین پێویستی بەرزێتی هەر میللەتێک ئازادیە. ئازادی هەموو میللەتێک تەنیا خوو و رەوشتی چاک و بەرز دەتوانی رایگرێت. ئازایی و شایستەیی و یەک دڵی و یەک بیری میللەت پاسەوانی ئازادیی ئەو میللەتەیە. میللەتێک بییەوی ئازاد بژی پێویستە وە دووی حەقیقەت پەرەستی کەوێت. ئازادی بێ حەقیقەت پەرستی ناگونجی. زانست کۆڵەکەی راگرتنی ئازادیە. دەبێ بۆ وەچنگ هێنانی ئازادی ماڵ و گیان فیدا کەین. میللەت دەبێ ئازادی خۆی بە خوێن بپارێزی. بەرووبوومی ئازادی یەک رەنگی و بەرابەری هەموو کەسێکە لە موقابیل قانوون هیچ جۆرە ئازادیێک بە ئێمە ئیجازە نادات کە دەغەڵ کار بین و یا لە کاردا بە هەڵە بچین.

هاونیشتمانەکانم ئێمە پێویستە لە سەرمان بۆ وەچنگ هێنانی ئازادی و راگرتنی وی خۆمان هەموار و پان و بەرین کەێن و لە خوو و رەوشتی ناحەز خۆ بپارێزین و بە گاسنی عەداڵەت رەگ و ریشەی لە بن هەڵقەنین و تووی عەداڵەت و بەرابەری کە لازمەی ئازادیە تێدا بچێنین. باوەڕی ئازادی و سەر.....دەکەوی. هەر ئەندازە بیرمان لە سەر باوەڕێک بێت بەو ئەندازە داری ئازادیمان قایمتر دەبێ..... ئازادیشدا لە سەرمانە موفید بین. بە حقووقی یەکتر دەستدرێژی نەکەین. گیانی میلەت هەر فیدای میلەت بێ ومەند و بێدار هەمیشە بە پلیکانی راستدا وەسەر کەوین چونکە بە رێگای خوارو خێچدا کەس وەپێش ناکەوێت. زەمان وەدوی ئێمە ناکەوێت دەبێ ئێمە وەدوی رۆژگارکەوین و کارەکانمان بەپێی موقتەزیاتی زەمان بخەێنە رێ. بەشەر .....هەوڵ بدا. بێ کۆشش و هەوڵدان سەر کەوتنی فەردی و کۆمەڵایەتی غەێری مومکینە. پێغەمبەر صلی الله و سلم دەڵێ: (عز من فع، دل من طمع) ئەم فەرمایشە بەرزە بە جێیە و پەیامی زۆر جوانی پێیە بەڵام عەکسەکەی (کن من فتح، کز من طمع).......... خۆی .... بەڵێ کەسێ کۆشش بەخرج نەدا و تەنبەڵی بکاتە خووی خۆی هەرگیز وەپێش ناکەوێت. پێشکەوتن .....بە نرخە، نابێ بەوە شتا کری، بێ ....لە ژیاندا ژیان بە فێرۆ لە نێو ...... پشتابەخت دەکا. سکۆی ئەلاقەیی بۆ خۆی عەینی بە....تی دا. فاطمە.....پیادە و کەم مونحەسیر بوو... سەرسام.

مریم خانمی ئاغایی دایکی یای کوبرای عەزیمی

میرزا عەبدوڵڵای عەزیمی بابی یای کوبرای عەزیمی

مەهاباد، حاجی مریم خانمی نەسووری و هاوسەرەکەی سید محەمەد ئەمینی ئیفتخاری (خەسو و خەزوری کوبرا خانم) ئەو وێنەیە بەهاری ١٩٧٩، Jean Bertolino (ژان بێرتۆلینۆ) گرتوویەتی. ئەوکات هاتبوە کوردستان بۆ دروست کردنی پرۆگرامێک بۆ TF1(کاناڵی یەکی تەلەڤیزیونی فەڕانسا)

مەهاباد، یای کوبرای عەزیمی لە تەمەنی نۆزدەساڵیدا

مەهاباد، سەردەمی کۆماری کوردستان، لە راستەوە ٤ یای کوبرای عەزیمی و ئەوەی تەنیشتی عیشرەت خانمی خوشکێتی

دانیشتوەکان لە راستەوە: ٢ یای کوبرای عەزیمی، ٣ زارا خانمی نیک نەفس

مەهابـاد، دانیشـتوان لە راسـتەوە: ٢ وەجیهـا خـانمی شـوجاعی، ٤ یـای کـوبرای عەزیمی
راوەستاوەکان لە راستەوە: ٣ عیشرەت خانمی عەزیمی، ٥ زارا خانمی نیک نەفس

مەهاباد، دانیشتوەکان لە راستەوە: ١ یای کوبرای عەزیمی

دانیشتوەکان ریزی یەک لە راستەوە: دووەم کەس ئاغای مەحمودی سیدقی، سێهەم کەس مارتا داڵ ناسراو بو میزداڵ خانم
راوەستاوەکان ریزی دوو لە راستەوە: سێهەم کەس یای کوبرای عەزیمی

دانیشتوەکان ریزی یەک لە راستەوە: ٢ عیشرەت خانمی عەزیمی، ٣ ئەختەر خانمی کەریمی. دانیشتوەکان ریزی دوو لە راستەوە: ٣ فاتمە خانمی پەنجەوی. دانیشتوەکان ریزی سێ لە راستەوە: ٢ یای کوبرای عەزیمی . راوەستاوەکان لە راستەوە: ١ کوبرا خانمی فەخری، ٢ ئاسیە خانمی مەحموودیان

سالنامه فرهنگ مهاباد، ۱۳۳۳ى هەتاوى، لاپەڕەى ۲۵-۲٤
كاک فاروقى فەرهاد ئەو وێنەیەى بۆ ناردم

۲٤

۵ - سازمان اداری دبستان فردوسی
۱ - آقای احمد مظلومی مدیر دبستان
۲ - « رحیم جهانی معلم عملی دبستان
۳ - حسین حیدر زاده مستخدم دفتر

۶ - سازمان اداری دبستان سعادت
۱ - آقای [illegible] مدیر دبستان
۲ - « عزت امینی معلم عملی دبستان
۳ - « قادر رحمانی مستخدم دفتر

۷ - سازمان اداری دبستان پهلوی
۱ - آقای قاسم حیدری کفیل دبستان
۲ - « [illegible] معلم عملی دبستان
۳ - « سلیمان [illegible] مستخدم دفتر

۸ - سازمان اداری دبستان پروانه
۱ - بانو وجیهه [illegible] مدیره دبستان
۲ - [illegible] معلم عملی دبستان
۳ - آقای [illegible] مستخدم دفتر

۹ - سازمان اداری دبستان سعدی
۱ - آقای [illegible] مدیر دبستان
۲ - « کریم [illegible] معلم عملی دبستان
۳ - « [illegible] مستخدم دفتر

سازمان اداری فرهنگ بخش بوکان
۱- آقای محمد [illegible] نماینده فرهنگ و مدیر دبستان سعدی
۲- « عبدالله [illegible] مدیر دبستان [illegible]
۳- « [illegible] مدیر دبستان [illegible]

۲۵

۴ - بانو کبری [illegible] مدیره دبستان ایراندخت
۵ - آقای حسن کاظمی عسکری معلم عملی دبیرستان محمدرضا و دبستان [illegible]
۶ - آقای [illegible] معلم دبستان ایراندخت
۷ - بانو محبوبه رجب زاده [illegible] معلم عملی دبستان ایراندخت

سازمان اداری فرهنگ بخش سردشت
۱ - آقای علی گلچینی نماینده فرهنگ
۲ - آقای [illegible] مدیر دبیرستان [illegible]
۳ - آقای [illegible] مدیر دبستان دختران [illegible]

سازمان اداری بخش [illegible]
۱ - آقای حسن آقا زاده نماینده فرهنگ و مدیر دبستان [illegible]
۲ - آقای ابراهیم [illegible] معلم عملی دبستان [illegible]

اوضاع جغرافیائی شهرستان مهاباد

ا- جغرافیای طبیعی

منطقه ایکه امروز بنام شهرستان مهاباد نامیده [illegible] استان [illegible] کرد [illegible] غرب ایران که از شمال بدریاچه [illegible] و جلگه‌های [illegible] جلگه‌های [illegible] آب [illegible] و از جنوب [illegible] عراق [illegible] کردستان ایران [illegible] ایران و عراق [illegible] کوهستانی که زمستانهای سرد و تابستانهای گرم دارد. این کوهها امتداد [illegible] از کوههای زاگرس میباشند.

مساحت کل این شهرستان ۱۲۰۰۰ کیلو متر مربع و در حدود ۱۶۰۰۰۰ نفر جمعیت دارد. بعلت خوبی آب و هوا [illegible] از [illegible] آن جنگلهای [illegible] کرده

مەهاباد، ١٣٢٨ی هەتاوی

دانیشتوەکان لە راستەوە: ١ یای کوبرای عەزیمی، ٢ مریم خانمی خوسرەوی، ٣ ؟، ٤ فەزل خانمی عەلیزادە، ٥ ئاغای سەمیعی(بەرپرسی فەرمانگەی پەروەردە)، ٦ ؟، ٧ سەرهەنگ وەرەهرام

کاک فاروقی فەرهاد ئەو وێنەیەی بۆ ناردم

مەهاباد، قوتابخانەی خەیام، ١٣٢٩ی هەتاوی

دانیشتوەکان لە راستەوە: ٤ یای کەبرای عەزیمی

یای کوبرای عەزیمی لەگەڵ هاوسەرەکەی میرزا سید قادری ئیفتخاری

میرزا هاشمی عەزیمی برای یای کوبرای عەزیمی

مەهاباد

دانیشتوەکان لە راستەوە: یای کوبرای عەزیمی، زارا خانمی عەزیمی، عیشرەت خانمی عەزیمی

راوەستاوەکان لە راستەوە: میرزا سید قادری ئیفتخاری هاوسەری یای کوبرا ، میرزا سەعیدی قادری هاوسەری زارا خانم، دوکتۆر مستەفای ئەعلەم هاوسەری عیشرەت خانم

مەهاباد، قوتابخانەی موحسین، ناوەڕاستی ساڵەکانی شێستی زایینی
لە راستەوە: ١مەمی خانی قەزاق، ٢ ؟، ٣ یای کوبرای عەزیمـی، ٤ ؟ ، ٥ سـاحێب خانمی کرباسی، ٦ ؟، ٧ کلسوم خانمی ساجوبڵاغی، ٨ خەجیج خانمی بابەسوری، ٩ ؟

مەهابـاد، کۆبـوونەوەی مامۆسـتاکان، ریـزی دووەم لە راسـتەوە: ٧ یـای کـۆبرای عەزیمی، ٨ ساحێب خانمی کرباسی

مەهاباد، یای کوبرا ی عەزیمی، وێنەکەش نەمر سارمی کوڕی

ستۆکهۆلم، یای کۆبرای عەزیمی،جێنواری ۲۰۲۰، دیاری کاک فاروقی فرهاد

مەهاباد، یای کوبرای عەزیمی
لە تەمەنی نۆزدەساڵیدا

مانای ژیانم

بیرەوەریی ژنێک لە دەورانی کۆماری کوردستاندا

نووسینی: کوبرای عەزیمی

1925 – 2020ی زایینی

ئامادەکردنی: سیمینی ئیفتخاری

لە بڵاوکراوەکانی ماڵی وەفایی

ناونیشان: هەولێر/ فولکەی زراعە/ نێو پارکی وەفایی

07504566276

